

Любко Дереш

Спустошення

Пролог

We no speak Americano

Yolanda Be Cool & DCUP

Я почну з того, що у цей тридцять четвертий день народження хотів би написати листа самому собі. Поговорити з собою і сказати собі кілька фраз. Отже,

Дорогий Федоре.

Будь ласка, озирнися. Ти так часто поспішаєш, що не завжди встигаєш помітити, яка пора року навколо, який час доби. Це добре, я радію, що ти такий зайнятий — певно, це ознака того, що ти на правильній дорозі, та все одно — зупинися на хвилину. Перепочинь. Роззирнися. Попереду, правду кажучи, не так уже й багато цих днів народжень лишилося. Можливо, що сьогодні ти минаєш свою половину, свій екватор. Можливо, варто більше сфокусуватися саме на цьому відчутті. Я не хочу бути для тебе дидактом — ти вже достатньо дорослий. Я лише хочу, щоб сьогодні ти присвятив трохи уваги мені.

Що ти бачиш? Яка нині пора? Запам'ятай її. Можливо, через десять, двадцять років ти згадуватимеш ці моменти, й вони додаватимуть тобі сили, віри в те, що ти маєш кудись прийти.

Знаю, ти любиш Київ. І нині саме та пора, котра найбільше тобі нагадує про дитинство: це той початок серпня, коли ранки вже прохолодні й приносять свіжий віддих осені, коли полудень пашіє розжареними тротуарами. Ринки на Подолі, на Солом'янці, на Бесарабці повняться кавунами, динями, персиками і баклажанами. Можливо, цього разу пощастить, і гуляючи на Подолі, ти знову почувєш, як тоді, у дитинстві, того особливого дня, що запав тобі в пам'ять, як у когось із вікна лунають звуки італійського свінгу, і ти солодко страждатимеш від неможливості зупинити час, від цього пекельного відчуття, що літо от-от обірветься, й у небі, затягнутому сріблястою паволокою серпня, ти впізнаватимеш відчай своїх утрачених днів.

Тобі вже за тридцять, ще трохи — і буде тридцять п'ять, та внутрішньо ти так і не перетнув цього меридіана зрілості. І якусь хвилину ти ще розмірковуватимеш про це, а потім усе одно відкинешся на сидінні свого авто й натиснеш педаль газу. Нині маєш свято — тобі сьогодні тридцять чотири.

Ти дивишся на цей світ крізь дорогі темні окуляри, і триденна щетина, що відбивається в дзеркальці заднього виду, — не перешкода для

сьогоднішнього дня, бо сьогодні у тебе День народження. Ти куритимеш зараз сигарети, питимеш американо, і ранкове повітря студитиме твої ноги в сандалях, і легку лляну сорочку продуватиме перший осінній вітер, і ти подзеленькуватимеш ключами від машини. Ніхто не знатиме, що всередині тебе ще досі живе той хлопчик, який гуляв тінистими вулицями на Подолі в серці розпеченого серпня, гриз персик і слухав, як десь грає свінг.

А тим часом тобі вже тридцять чотири. Перед тобою не тіниста вулиця Кирилівська, а ранкові корки на промисловій Лук'янівці, і сліпуче світло з неба, і липка тінь від дерев, і курява переходів, стихійні ринки і кабінки мобільних кав'ярень змішуються в мозаїку полисків, погляд мерехтить від цих контрастів, наче перед тобою зарябіли джунглі. Припаркувавшись, ти йдеш у цю запорошену тінь, де готують американо і де можна викурити сигарету, і тобі геть не страшно, що навколо — вся ця біднота і жалюгідність вуличного ринку біля метро, комашине роїння підніжного життя — ти спеціально зупиняєшся тут, щоби вдихнути цих міазмів — серпневих квітів, відрубаних свинячих рил, домашнього свіжого сиру, сушених лікарських трав, сигарет поштучно, шаурми і спітнілих людських тіл, аби відчувти, що ти живий. Перед тобою розкривається новий день. А викуривши сигарету і випивши ритуальної кави, сідаєш назад у машину і їдеш у дорогий ресторан, щоб з'їсти святковий сніданок на самоті.

Федір Могила, людина з розлогою біографією, чий досвід роботи в різних сферах життя загалом можна було б підсумувати словом «журналістика», сидить навпроти мене, заклавши ногу за ногу, віддзеркалюючись у тонованому склі ресторанного вікна, в точності копіюючи мої рухи. Я дивлюся на нього як на свого двійника, реального й ефемерного водночас, і не можу повірити, що він — це і є я. Я здивований, що він уже такий... дорослий. Мені здається, я не маю жодної причетності ані до його слави, ані до його успіху. Так, я почувуюся ситим, коли він їсть, і я сплю, коли він спить, однак здебільшого в нас немає нічого спільного. Я спостерігаю за кар'єрним злетом Федора Могили так, наче б то й справді окрема особистість, а не маска, якою я прикриваю себе.

Із піцерії уже долинають перші ранкові аромати. Це твій подарунок самому собі — сніданок наодинці. Федір дивиться на мене крізь темні окуляри з певною злістю, з роздратуванням. Він знає, що на деякі запитання у нього немає відповідей. Він знає, що цей зовнішній вигляд — це відображення — лише фасад. Так і має бути. Він публічна персона, має тримати марку. Та ось приносять американо — одне йому, одне мені. Ось два кельнери приносять нам піцу: одну йому — одну мені. Ось ми

синхронно з ним починаємо її жувати. Не звернувши на мене жодної уваги, Федір Могила заглиблюється у жування піци, у перерачтування ранкової газети, повертається у себе, лише краєм ока зиркаючи на мене, відчуючи, що я — його справедливий суддя, який знає всі його страхи, слабкості, всі програти й неоплатні борги.

Край сонця уже огинає дах будинку, і діагональ світла поволі вповзає на тінистий внутрішній дворик, де розташована піцерія. Ця лінія сонця викрадає ранкову прохолоду, вона сповіщає про наближення обіду, а з ним — невідворотний поспіх, метушню, за якою зникає ця ранкова свіжість і ясність слів. І я боюся, що все, що я пишу тобі, дорогий Федоре, так і залишиться непрочитаним, непочутим, несприйнятим. Залишиться поверхневими фразами, які не зачіпають твоєї глибини. Мені шкода, що всьому цьому, над чим я так багато думаю, не буде надано достатньої уваги, і воно загубиться у плинності днів. Та боюся, я не маю сили зробити цю нашу розмову помітнішою, важливішою для тебе, ніж вона вже є.

Утім, і справді, не перерачтувати ж листи, написані самому собі.

* * *

Невидима павутина зв'язків. Ця Божя ласка прийшла до тебе незрозуміло як, сама: здатність читати між рядками, дивитися за кадр. Наче хіромант, що пізнає долю з долоней, ти бачиш лінії Сонця і Венери у людях, у словах, у знаках щоденних буднів. Ти можеш бачити, як пов'язані між собою події, й намагаєшся рухатися так, щоб із непримітних випадковостей вибудовувалася своя окрема історія — історія, яка ніколи не трапилася б, якби ти не зважав на ці маленькі підказки життя. Приховані зв'язки, які ти любиш встановлювати, мимоволі скеровують тебе. Коли тебе запитують, чи віриш ти в знаки, ти відповідаєш, що, загалом, ні — щоправда, ти міг би сказати, що знаки є лише семантичними примітивами, які ти спершу засвоюєш, наче аз-буки-веді, потім — складаєш їх у слова, а далі — читаєш повним реченням. Тому, коли тебе запитують, чи віриш ти в знаки, ти сприймаєш це запитання майже так, буцім тебе спитали, чи віриш ти в літеру Ю або Ї. Так само, як не існує в природі літер, але є імена, як не існує віршів, але є поезія, яка ніде не починається і ніде не закінчується, так само в природі не існує знаків — але є нескінченна книга, розсипана, наче діамантовий пил, по людях, речах і подіях, розсипана серед мільйонів звичайних книг, журналів, випадкових рядків, написаних на серветці в кафе. Ти віриш, що у тій книзі є цілий розділ, присвячений саме тобі — твоя доля, зашифрована в звуках радіо і в положенні хмар, у ресторанних меню і в номерах машин, в

зустрічах і розставаннях із тими, кого любимо і кого ненавидимо, та поки що, хоч ти вже й шукаєш не перший рік, ти ще не знайшов у ній статті на своє ім'я.

Років сім тому він випадково, під час однієї політичної кампанії, видав гасло, яке знесло політтехнологам голову. Коли він пояснив, чому саме ці два слова, його, достатньо відомого молодого тележурналіста, взяли в команду за спеціальною вказівкою кандидата. На той момент він уже був досконалим продуктом — усі ці чорно-білі фото на фейсбуці, де він з колами під очима, які знову ж таки, засвідчують внутрішній неспокій, усе це знання ринків інформації, знайомство з вищою публікою, десятки інтерв'ю із зірками кінобізнесу, шоу-продюсерами, письменниками-інтелектуалами, реакційними митцями, які горлали про лівий бунт, — усе воно раптом знадобилося; і з'ясувалося, що він став до біса популярним: як на телебаченні, так і поза ним.

Популярність додавала йому впевненості в завтрашньому дні, а перехід до роботи над політичними спецзамовленнями надихав можливістю зробити щось значне і потрібне. Якийсь час він був переконаний, що зможе вкладати у меседжі політичних кампаній коди, які поступово приведуть світ до змін, якими він марив, ще будучи підлітком. Однак, зустрівшись із певними ідеологічними обмеженнями клієнтів, він ще певний час перебував у ілюзії, що зможе принаймні якось змінити стан справ усередині країни. І, нарешті, коли почав помічати перші сиві волосини на голові, він зрозумів, що нерозв'язаних власних проблем значно більше, аніж державних, і спробував сфокусуватися виключно на собі. Це сталося буквально кілька місяців тому, у червні.

І от, сидючи у піцерії, потягуючи колу з льодом і доїдаючи піцу, Федір намагався подумки скласти собі листа, підводячи деякі підсумки. Що він міг би ще написати у цьому листі?

Я написав би: «Справжній чоловік багато працює». Або: «Ніколи не заводь випадкових знайомств із журналістками».

На світських раутах ти завжди, зрештою, почувашся самотнім, тому що довкола — чужі люди і чужі знайомства, в які не хочеться влипати занадто хоча б із міркувань гігієни, — писав би він далі. — А вдома тебе не чекає нічого, крім відчаю, викликаного поліцією непотрібних книг і вже практично не актуальними сіді з раритетними записами маловідомих музичних гуртів. Ще недавно вони важили так багато для тебе, а тепер не значать нічого... В оточенні цих зліпків чужих емоцій, думатимеш, що тобі виповнюється тридцять чотири і що в тебе всередині — чорний клей, смола, яка заліпила там усе, що колись дихало і ворушилось. І що ти не

маєш ані власних думок, ані власних почуттів, ані, власне, себе.

Кажуть, у тридцять три приходять думки про щось лірично-хворобливе, які підштовхують до бунту. Потім приходять дванадцять апостолів — то можуть бути і друзі, й колеги, а може, і просто хтось випадковий, хто буде підтримувати твої сентиментально-екстремістські погляди. І разом ви будете штовхати цю ідею аж доти, доки перед тобою не замаячить образ Голгофи і хреста на ній. Однак ніхто до тебе за цей останній рік так і не прийшов. І зараз ти сидиш, намагаючись пригнітити в собі неясне відчуття розчарування, навіть певне роздратування, що нічого так і не відбулося. Намагаєшся придавити недобру здогадку, що далі все буде так само і що ця зяюча порожнеча, акурат перед якою знаходиться твій столик у піцерії, — чомусь її бачиш лише ти один — буде розростатися, поки одного дня не поглине тебе цілком.

Тому, можливо, ти нарешті звернеш увагу на мене?

* * *

Ви завжди робите це у якомусь ресторані. Ти вважаєш себе знавцем київської гастрономії і навіть намагаєшся (бодай іноді) писати статті про заклади харчування. Твій сьогоднішній співрозмовник — Лулу Октябрюв, чувак. Здригайтеся, дівчатка. Ти теж візьмеш у нього автограф на пам'ять?

Знаю, знаю — це твоє болюче місце. Гадаєш, що це інтерв'ю має стати для тебе останнім, і на ньому — баста. Більше ніякої журналістики, жодних політичних замовлень. Ти втомився від самого себе. Втомився від самоповторів. Але тебе лякає те, що буде після цього.

Ти все частіше кличеш до себе гостей на зразок Октябрюва — епатажних, неоднозначних, скандальних. Намагаєшся коштом їхніх думок справитися зі своїми запитаннями. Гадаєш, вони зможуть тобі орендувати трохи своєї свободи? Я так не думаю.

* * *

Лавіруючи поміж крісел у ресторані, він рушив у VIP-зал.

— Вітаю. Я Федір, — з ходу представився молодій зірці. Той уже сидів у кріслі, милостиво дозволяючи його помічникам чіпляти собі мікрофон у петлицю.

— Привіт, — озвалася зірка. — Ти запізнюєшся.

Його звали якось цілком по людськи — Петя чи Ваня, проте для сценічного життя він обрав ім'я «Лулу Октябрюв». Він співав мелодійний підлітковий рок, і в українському шоу-бізнесі становив із себе щось на кшталт

запізнілого схлипу емо. Пубертатні дівчатка шаленіли за ним, преса вважала його достойним кандидатом на наступне «Євробачення», а в інсайдерських колах подейкували, що Октябрьов збирається записати спільний альбом із Мадонною. Що вирізняло Лулу — це нетиповий для зірок інтелектуалізм його інтерв'ю, що йшли в розріз із тим сценічним образом, який він обрав для себе. У мережі існувала невелика апокрифічна субкультура фанатів Лулу, які вважали, що вся його творчість — це жорстокий стьоб, яким він знущався з обивательської свідомості українського споживача. Нечисленні послідовники Лулу-провокатора вбачали в його текстах алюзії на праці французьких постструктуралістів, а самого Лулу вважали ледь не пророком апокаліпсису, і мали переконання, що кінець часів буде наповнений рожевим плюшем, бантами і карамельками.

— Вибач. Зазвичай я ціную час інших, — сказав Федір, сідаючи біля Октябрьова. — Сьогодні в мене День народження, тому зранку все було дуже погано. Мав привести себе до тями. Сподіваюся, ти мав чим зайнятися.

— Я не нудьгував, якщо ти про це, — озвався Октябрьов. — У мене завжди з собою є книжка.

— Що читаєш? — запитав він, поспіхом гортаючи свої роздруківки зі сценарієм передачі.

— Зараз Орвелла, «Звіроферма». А до цього — Джойса. А до цього — Кобо Абе.

— О, серйозна література? У твоєму віці це може бути шкідливо.

На камері закліпало червоне вічко. У нього в голові уже почав вибудовуватися план бесіди, уже конструювалася картинка — чорно-білі обличчя, стиль авторських радянських телепередач кінця 80-х.

— Лулу, я почну з провокаційного запитання, тому що твої тексти провокаційні. Їх, напевне, можна було б назвати гостросоціальними, я так думаю. Усі ці звинувачення суспільства, закиди батькам, навіть критика власного покоління. Тебе називають революціонером. Це музика протесту. Скажи, ти віриш, що можеш змінити історію?

Октябрьов дивився в об'єктив. Кутив він як підліток: зсутулений, із чубчиком на очах, трохи хворобливий і дуже віктимний. У ньому жила харизма молодого зірки.

— Епохи — це для кабінетів істориків. Я не рефлексую над історією. Я живу тут і тепер. Не вірю, що можу змінити навіть власну історію. Якщо на те пішло, я взагалі проти самої ідеї віри. Я не вірю навіть у себе.

— При цьому дехто з фанатів називають тебе втіленням егоїстичного гена.

— Вони просто перекручують мої слова. Якось я сказав, що вважаю себе посланцем Матерії, з якої виник цей Всесвіт. Та якщо замислитися, то кожен із нас є таким посланцем.

— Молекулярний месія?

— Месія — це щось про Бога. Я нунцій, офіційний представник Матерії. І я намагаюся транслювати її думки, якщо це так можна назвати.

— А музика?

— Музика це вібрація матерії. Це і є її думки. Тому я стараюсь у всьому бачити музику. Проте, зрештою, матерія просто спілкується сама зі собою. Вона — це просто робот, музична шкатулка. Є така тема — «Китайська кімната», ти, мабуть, знаєш. Її придумали ті, що займаються створенням штучного інтелекту. Нам лише здається, що ми щось розуміємо. Такої речі як розуміння — не існує. Це все ілюзія. Ми просто обмінюємося ієрогліфами, які нічого не означають.

— Здається, це те, що я не наважуюся прийняти остаточно, — притуливши кулак до губ, несподівано для себе відповів йому Федір. — Зізнатися собі, що, врешті, справжнього розуміння не існує.

Десь на цьому моменті я почав розуміти, що юнак своєю розмовою в чомусь, можна сказати, завдав поразки решткам моїх укріплень. Адже я вивів свою внутрішню кінницю, своїх слонів і офіцерів, сподіваючись на нищівний фронт і коротку, проте ефектну перемогу. А тепер я сиджу розгублений, і камера фіксує те, як намагаюся привести до ладу почуття. І не тому, що він загнав мене у філософський глухий кут несподіваною думкою, а тому, що я отримав ще одне підтвердження своїм найтяжчим підозрам, про які волів би мовчати.

— Ось бачиш. Тепер ти також можеш бути її євангелістом, — відреагував Лулу.

— У мене, наприклад, саме через ту причину, яку ти озвучив, зараз відбувається тотальне відторгнення культури. Я не можу вже ні читати, ні слухати, ні дивитися фільми. Тотальне знецінення. Все це перетворилося для мене на шлак. Ти не боїшся, що, з такою життєвою позицією, коли розчаруєшся у музиці, більше не матимеш куди ступити? Запитую, тому що я, наприклад, боюся — боюся, що коли відкину культуру, й ступати вже буде нікуди... Залишатиметься лише ступити у вікно...

— Я не боюся, Федоре. Навіть якщо це буде помилкою, вона нічого не означатиме. Ні для кого.

— Що для тебе, в такому разі, означає бути «тру»?

— Не бути слабаком. Коли ти йдеш на страх, на біль, ти стаєш сильнішим.

— А ти? Ти захоплюєшся Ніцше?

— Я вважаю, що йому потрібно було б заснувати свій рок-бенд. Тоді в нього все склалося б інакше. Та я поважаю його за те, що він зайшов так далеко.

— Ти теж зайшов далеко?

— Не знаю. Я намагався йти, але там все однакове, і мені набридло. Ти просто йдеш, і нічого не відбувається. Рівна сіра площина до горизонту, як у комп'ютерній грі. Я не знаю, навіщо йти далі, якщо там нічого немає.

— Дехто вважає, що там можна зустріти любов.

— Не знаю, що краще — зустріти її чи не зустріти.

— Маєш якусь мету в житті? Щось, що змушує тебе рухатися далі?

— З того, що вже прожив, я розумію, що далі буде така ж лажа. Знаєш, я бачу стільки молодих людей — вони чогось хочуть у житті. А я не хочу. Я вже втомився. Я просто живу по приколу, і фанатам це подобається. Цей Всесвіт виник по приколу, і він так само по приколу може зникнути. Коли вони бачать, що комусь по приколу жити, вони теж починають приколюватися, що усе це має сенс. Це просто такий глюк, за яким ми всі часом приколюємося. Проте іноді мене від цього теж починає нудити.

Ми закінчуємо інтерв'ю з відчуттям густої гіркоти і заніміння в роті, як від ризького бальзаму. Я тисну йому руку, і Лулу в цей момент каже:

— *З тобою цікаво, Федоре. Наступна кава за мною. Слухай, у мене сьогодні концерт буде...*

— *Я не люблю натовпу, вибач...*

— *Як знаєш. Але це буде закритий виступ для своїх. Я був би радий, якби ти прийшов. Нехай це буде мій подарунок тобі на День народження.*

— *Дякую, я подумаю.*

— *Я попрошу, щоб твоє ім'я внесли у списки на вході, — пообіцяв Лулу. — До зустрічі, Федоре.*

*** * ***

Отож, Федоре, що доброго ти дізнався за ці роки? Ти подорослішав, давай, поділися тим, що ти знаєш.

Скажімо, ти вже встиг добре зрозуміти, що у цьому світі немає нічого справжнього. Поки ти був підлітком, великі дядьки з набитими гаманцями давали тобі солодкі калачі дорогих іграшок, образів, способів насолоди. Ти міг би розказати про те, що життя, як воно зображене на глянцевиx сторінках модних журналів, — фейк, такого насправді не буває. Ти міг би заявити, що порно існує лише на моніторі комп'ютера, а за екраном — тільки спітнілі жінки й оператори з хронічним простатитом і міжхребцевими грижами. Ти, врешті, так подорослішав, що міг би дати

власне визначення слову «порнографія»: справжнє порно — це зовсім не хоум-відео про пацанів і дівах, справжнє порно — це найновіші комп'ютерні гаджети, це слогани косметичних компаній і ресторанів швидкого харчування, це дорогі автомобілі й реклама сигарет, скандали й плітки, гласні розслідування проти олігархів і гучні антикорупційні справи — ось справжній хард-кор, що увінчується колективним буккаке з лайків і коментів у соцмережах. І справжнє порно в тому, що ті, в кого цього немає, копінейстять про це, захлинаючись слиною.

Ти міг би сказати, що після смерті Уго Чавеса і Муаммара Каддафі в цьому світі не залишилося більше чесних диктаторів, залишилися лише маленькі гнійнички, що обсипали планету, наче папульозні сифіліди; що Земля перенаселена і її ресурсів вистачить, можливо, ще років на двадцять; що сволочі капіталісти ніколи не віддадуть надлишків свого надвиробництва голодуючим дітям Африки, бо що вони будуть потім робити з цією голодною дикою Африкою, яка, замість того, щоби поволі здихати, як недобита зебра, враз скочить на ноги і заповнить всю Європу й Америку, порівняно з чим ісламська й китайська інвазії здадуться просто легкою застудою перед початком справжньої болотяної лихоманки. Ти не маєш куди втекти з цієї маленької, розпеченої, як сковорідка для стейка, планетки, бо навіть Тибет, твоя омріяна шамбала, окупований, корумпований і завалений китайськими кросівками — отже, ти зрозумів, що весь цей світ — це суцільні проблеми.

Театр жорстокості, гротеск, карнавал — зараз ще не існує термінів, достатньо емоційних, щоб передати всю гаму почуттів перед абсурдом життя, яку для себе відкрила сучасна людина. І ті, хто зрозумів, що бал-маскараду не спинити, мовчазно сідають на краю життя, часом вистрілюючи їдкою реплікою з Солженицина або Еклезіаста.

Вічне повторення, сансара. Стільки повернень, стільки разів повторювати ті самі слова, ходити тими самим стежками. І тепер ось тобі подарунок — ще хтось, такий же втомлений, як і ти.

Федір залишив позаду вулицю Горького, де в них відбувався запис, і зупинився біля китайського ринку на Либідській, щоб купити набір для суші. Він хотів провести цей вечір сам, у тиші своєї квартири. Зробити армію вузькооких самураїв, одягнутих у панцирі з сьомги і з пов'язками з норі на головах. Зійтися з ними на бамбукових паличках, як слід вимочити в соєвому соусі і перебити їх усіх до одного, як гігантський крилатий Родан із японських фільмів жахів.

На перехресті за Либідською його авто спробувала зупинити якась молода жінка у простому платті. Усе, що він встиг подумати, задивившись на її

плаття, — ось воно, це поєднання фіолетового і блакитного, яке я шукав. Хіт епохи. Нова, коротше, мадонна. Він повільно поминув її, востаннє вловлюючи прохолоду осені, що була з відчиненого навстіж вікна, розчинену в гарячому придику серпня.

Їхні погляди перетнулися. Він побачив упертість і рішучість, з якою дівчина спиняла його авто. *Ні, крихітко, ти залишаєшся тут чекати на свою удачу. А я везу своїх хлопців під гору Фудзі — у них увечері велика битва з космічними монстрами. Самураї проти гігантських птеранодонів.*

Дівчина несподівано показала йому язик.

Федір Могила зупинив машину, дав задній хід і, порівнявшись із нею, опустив скло.

— Куди треба? — спитав він.

Вона зазирнула всередину, оцінила гірку азійських продуктів бувалим поглядом і сказала:

— Терміново потрібно до Видубичів. Зможете?

Він зробив запрошуючий жест головою, і в його життя ввійшла нова сила, а по венах розтеклося щось прохолодне, схоже на виноградний сік, який колись продавали у гастрономах на розлив.

* * *

Я подивився у дзеркало на свою пасажирку. Вона так само краєм ока глянула на мене. Я придивився до неї уважніше. Вона, відчувши на собі мій погляд, стягнула плаття як могла, вниз.

— Блін, я вже запізнююсь, — сказала вона. — Я мала там бути ще півтори години тому.

Дівчина дістала з сумочки примітивний доісторичний мобільний, якими користувалися, мабуть, ще кроманьйонці, і набрала номер:

— Альо, Леся, я вже під'їжджаю... Ви вже поїхали? Ай, шкода... Ви в Ботсаду будете? Ну гаразд... Та слухай, не було машини... Ну гаразд, я тоді вже своїм ходом...

Сховавши його, вона задоволено сказала:

— Ну ось, я вже нікуди не спішу. Ненавиджу поспішати.

— Ідете на пікнік?

— Думали на пленер піти разом із подружкою, помалювати трохи, та вона вже зі своїм хлопцем вийшла з хати. Бачу, ти неслабо закупився.

— У мене сьогодні День народження. Буде невеличка вечірка.

— Справді? Віта-а-аю! — протягнула вона.

— Ти ще вчишся?

— Я після училища, — сказала вона і потупивши очі стала розпрямляти платтячко на колінах. — Я вже давно відучила своє.

— То тепер куди тебе везти?

— Не знаю, — вона по-дитячому знизала плечима. — Можна покурити, якщо ти не сильно поспішаєш. У мене є з собою. Будеш?

Вона витягла з сумочки люльку для куріння марихуани і, здається, збиралася закурити просто на ходу.

— Не за кермом, — попросив я. Мої рисові воїни нервували, передчуваючи, що сьогоднішній день може різко поміняти сценарій і вони залишаться без битви.

Вони поїхали розпеченими вулицями Печерська — тієї затишної їхньої частини, де розкинулася вулиця Звіринецька, з її доглянутими будиночками і майже порожніми тротуарами. Він збирався під'їхати ближче до Ботсаду, аби його супутниці було недалеко йти. Наближалася гроза, — повітря зробилося наелектризованим, а з боку Дніпра вже громадилися сріблясто-сині купчасті вежі.

Моя супутниця позирає на мене, і я відчуваю, як магнетизм поміж мною і нею починає входити у резонанс. Ми виїхали на невеликий пустир за будинками, де, я сподівався, нас ніхто не мав би потривожити. З пустиря, де я сам іноді любив покурити, відкривався чудовий вигляд на Дніпро.

Зупиняючи машину, я випадково торкнувся її ніг, і відчув, як щось схоже на пекельний вогонь ввійшло мені в мозок, а разом із тим полум'ям — кілька догораючих розворотів із журналів для чоловіків.

— Відстебни мене, — почув я ніби здалеку. Я бачив, як рухаються її вишневі, майже коричневі губи. Я не міг зрозуміти, що вона має на увазі — відхльостати її по щоках для сексуальної прелюдії?

— Ремінь застряг, — гмикає вона і мара спадає.

Я допомагаю їй вилізти з автомобіля, і гаряче повітря з вулиці обпікає мені обличчя. З-над Дніпра чути гучний вистріл грому.

* * *

Пустир у кінці літа. Геніально. Я не розумію, для чого життя посилає мені таке диво на День народження. Навколо пуста, нікого поруч немає. Різкий вдих — глибше не втягується, дим надто колючий — дурман вдаряє по траєкторіях ходу моїх думок, і вони розлітаються, наче збиті ударною хвилею, що прокочується ландшафтом мого розуму.

— Що, пре? — засміялася моя супутниця. Вона вже покурила, тепер сидить на протилежному крилі автомобіля, із розкритими губами. Я відчув, що перебуваю в небезпечній близькості від чужого розуму, і мої

таємниці стають помітними так само, як і її.

— Як тебе звати? — поцікавився я.

Наді мною — небо літа, шабашить сонце, плюс тридцять чотири у затінку, і дощові хмари збираються над Правим берегом, величні пломбірні башти виростають над Лаврою. Бачу високі бані церков над Дніпром. І Дніпро шепоче мені своїми брижами по воді, і повітря гаряче, як у складувальному цеху, в якому роблять маленькі скляні кораблики і ще менших скляних людей, запускаючи їх по течії, цілими пригорщами розсипаючи їх уздовж берегів. Гаряче повітря випалює усіляку думку про те, що настануть холоди.

— Євгенія.

— Що? — не зразу втямив я.

— Євгенія Смирна. Можна просто Смирна.

— Мене звати Федір.

Вона закинула голову вгору, показуючи до неба зуби — не то у вишкірі, не то у страждальницькій усмішці, достоту Мадонна Навахо з картин пастора Джуліані.

— Ти схожа на індіанку, — поділився я. — Чи на бразилійку.

— Попою хіба що, — засміялася вона.

— Шкода, що все так швидкоплинно в цьому житті, — сказав я. — Ти у своєму житті, я у своєму. Може, ми просто не здогадуємося, що наші друзі ходять десь поруч.

— У тебе немає друзів?

— Є, чому ж немає. Дуже багато. Просто іноді, знаєш, таке відчуття виникає, що ти геть сам залишився. І поруч немає нікого. Бракує порозуміння. От ми зустрілися — я навіть не знаю, як тебе звати...

— Смирна, — нагадала вона.

— ...а в мене таке відчуття, що ми знаємо одне одного все життя. Слухай... дякую, що ти мене запросила сюди. Ти мене вирвала з тяжких думок. Не знаю, чим це все закінчилося б.

— У тебе щось трапилося? — поцікавилася вона, поправляючи кілька волосин, що, занесені вітром, залазили їй до рота.

— Не знаю. У мене закінчилося старе життя. А з чого починати нове, не уявляю.

— Поїдь кудись, — порадила вона. — Я завжди кудись їду в таких випадках.

Сидіти на капоті автомобіля з цією грубуватою, миловидною мамбо, з якою вони зустрілися на кілька хвилин, щоб ніколи більше не перетнутися, курити сигарети і відчувати, як краплини поту стікають по спині під

футболкою — що могло бути кращим подарунком у цей День народження? Миттєве порозуміння двох бульбашок повітря у круговерті потоку життя.

— Мені вже час, — Смирна докурила і подивилася на мене, примруживши око.

— Тебе підкинути?

— Можеш. До входу в Ботсад, — попросила вона.

Я підвіз її до входу в Ботсад, відчуючи, що ця побіжна зустріч допомогла мені зібратися з силами після розмови з Лулу. Хвиля вдячності захлинула мене.

— Ми ще зустрінемося якось? — спитав раптом я, коли вона вже виходила з машини.

— Не знаю. У житті всяке буває. — Смирна обдарувала мене багатообіцяючою усмішкою, на яку здатні лише ті випадкові знайомці, які більше ніколи не трапляться нам знову, і закрила за собою двері.

— Дякую, що підвіз! — прокричала вона з-за скла, помахала обидвома руками і швидко, поки я ще не встиг кинутися за нею і записати її номер телефону, побігла до сходів у парк. На хвилю мене охопив жаль, що нам не судилося бути разом, проте на зміну йому прийшла глибша, мудріша хвиля. Можливо, все справжнє якраз і має бути минущим і безповоротним. Моно-но аваре, сумна чарівність речей.

* * *

І от, Федоре, ти заводиш авто і їдеш, нарешті, до себе на Кловську. Там прохолодно, темно, там душ і свіжий одяг. Ти озброюєшся запальничкою і попільничкою і сідаєш переглянути останні новини, однак швидко втомившись, просто лягаєш, розморений спекою, і повертаєшся до своїх думок.

«Поїдь кудись». Мабуть, це дійсно хороша порада — я вже почуваяся достатньо відчайдушним і доведеним до краю, аби з'їздити на Зону. Я беріг тебе, Зоно, беріг цю віру в тебе, не наважувався, не зближався — та зараз я, здається, маю до тебе прохання. Якщо моє інтерв'ю сьогодні справді було останнім, якщо я справді хочу це все залишити в минулому, якщо я справді хочу серйозних, чесних змін — будь ласка, прийми мене.

Я вірю в тебе, Зоно. Я так довго відкладав цей похід, бо не почувався готовим — а раптом ти справді даси не те, що я попрошу, а, як у «Сталкері», те, що справді криється в глибині мого серця? Проте зараз я іншого і не хочу. Я вже достатньо відчайдушний, щоби наважитись і зазирнути, що там.

Він планував заїхати до Тоні й Вадіка — Тоню навряд чи вдасться витягти

на Бучак, а от Вадік такі затії дуже любив. Взяти намет, спальники, казанок, запастися як слід травою. Зависнути на кілька днів у повній самотності, серед сосен і піску, заглиблюючись у себе, сподіваючись допірнути до дна серця й підняти звідти те, що там справді є. Вирушити вже буквально завтра-післязавтра, поки ще живий цей нерв, поки ще є розуміння, навіщо це все. Поки навколо ще мертвий сезон, і він нікому не потрібен.

Ландоші були його єдиними друзями, окрім Глаші, на яких геть не вплинула його раптова слава й успіх. Навіть більше, в безпросвітні проміжки часу, поки тривало його розлучення з Інессою, Вадік і Тоня стали його підтримкою. У той важкий період, два роки тому, вони буквально прийняли його в свою родину — разом вечеряли, разом виходили у кіно, разом курили траву і разом обговорювали, як вони житимуть у цьому світі після 2012-го року, коли, безумовно, має відбутися великий перехід в еру свободи і любові, та якому передуватимуть важкі години війн, епідемій, голоду і мародерства.

Ми розлучилися з Інессою два роки тому. Це був ранній шлюб, у всіх відношеннях необдуманий. Ми обидвоє були гарячими і молодими, і, якби це не було так боляче, напевне ми протрималися б іще довше — адже, кажуть, в середньому гормональний шлюб триває сім років, тоді як ми вистояли всього два.

Моя дружина була з інтелігентів. Закінчувала філфак, іноземну філологію, три європейські мови у вільному користуванні. Спершу — редактор в одному гламурному журналі про архітектуру, потім — редактор на авторитетному новинному сайті. Досі мене гріє наше фото з середини двотисячних — ми шкваримо танго на якомусь світському балі, я вдягнувся під пірата з підстреленим оком, вона перевдяглася на Хлопчикамізничка. Вечірки і карнавали, гості допізна й авантюрні поїздки в Європу — ми жили так, щоб усе було красиво. Ми гонорово, з блакитним лімузином у ванільно-кремових весільних костюмах, відкривали нові сторінки наших паспортів у Палаці вінчань, а вже за тиждень у мене виникло відчуття, що маю якийсь час пожити сам, і я в екстреному порядку поїхав на три тижні до Амстердама, поки не відчув, що мої нервові рецептори у безпеці, а фоновий рівень канабінолів задовільно високий.

Ну і так далі. Ми швидко почали розбігатися в різні боки. І справа навіть не в спільності інтересів і цілей, справа в можливості свободи й у наявності кисню. Короткий момент асфіксії в наручниках — публіка з замиранням серця стежить, як черговий коперфілд намагається вилізти зі

щільно зачиненої скляної скрині, наповненої водою — і ось, браво! Браво! У паспорті — штамп про розлучення, коротко і болюче, зате знову дихаєш вільно, ти живий, чорт забирай, — ти стоїш тріумфуюче перед глядачами в промоклій батистовій сорочці зі сліпучою усмішкою на устах, і всі аплодують тобі, свято вірячи в те, що вони стали свідками чуда.

Гортаючи сторінки в соцмережах, зауважив, що йому написала приятелька Глаша. Глаша мешкала у Москві, вони товаришували вже кілька років, і їхній зв'язок мав виключно інтелектуальний характер. Глаша писала уривками, телеграфним стилем. Москву заволокло димовою завісою, спричиненою пожежами у підмосковних лісах. У місті розпочалася паніка. У парках вмирали птахи і дрібні тварини, люди — хто міг — виїжджав із зони задимлення. Рятуючись від їдкого смогу, люди розкупили всі марлеві пов'язки в аптеках. У Москві скасовані на невизначений час всі авіарейси. Глаша теж була наляканою. Притискаючи (наскільки він міг уявити Глашу) до грудей кота, вона запитувала, чи Федір би не надав їй статус біженки на території його квартири.

Глаша, відколи я розлучився, кілька разів зупинялася в мене, будучи в Києві у справах. Я написав Глаші, щоб приїжджала першим же поїздом і що я готовий зустріти її хоч би й завтра вранці. Наш роман, якому ніколи не судилось відбутися і який тягнувся вже, негласно і безнадійно, два роки, отримував ще один примарний шанс — принаймні, я зрадив від думки, що у квартирі з'явиться ще хтось. Я починав відчувати брак жіночого тепла й спілкування, тож розмова зі Смирною тільки розпалила мене.

Грозові хмари відійшли, не розродившись зливою. Вечір, сонячний і задущливий, приніс іще більше втоми. Місто дихало жаром. Він усе ж таки прийняв пропозицію Лулу, і нарікаючи сам на себе, знову поперся в центр. Йому й самому було складно сказати, навіщо він проміняв вечір із суші і японськими кіномонстрами на цей концерт. Вирішивши поїхати до Зони, від відчув, як тягар світобудови на хвилику зняли з його плечей, і йому знову захотілося жити.

Стоячи у тіні й намагаючись не потрапляти на очі знайомим — їх перед початком вечірки зібралося тут достатньо, усіляких богемних краль-журналісток, критиків і митців, що полюбляли фуршети — Федір спостерігав, як до входу в концерт-хол під'їхав білий лімузин, а з нього вийшов Дмитро Карманов, власник холдингу, який займався справами Лулу. А Лулу міг би стати мені другом, — подумав він раптом. — *Таке дивовижне потрапляння в інтересах. У світовідчутті. Лулу, казали, був трохи зміненої орієнтації, та мене мало турбували його орієнтири. Дивно лише, що мені зараз тридцять чотири, а йому всього двадцять п'ять.*

Можливо, річ у тому, що час не жаліє нікого, і рано чи пізно всі ці прокляті питання так чи інакше постануть перед тобою — тут питання лише чесності з собою.

Йому було трохи навіть шкода Лулу. Він здався йому закритим, недовірливим. Такий навряд чи впустить когось усередину. Дивовижна співналаштованість їхніх думок дала йому змогу здогадатися, що зараз Лулу потребував точно такої ж допомоги, як і він. І з деякої солідарності до ще однієї душі, в якій розгорається внутрішній вогонь великих запитань, він захотів подивитися, як Лулу справляється з музикою. Чи відображатиме вона його розпач так само, як Федорова журналістська діяльність була ієрогліфом його безнадії? Така собі зустріч майстра фехтування і майстра чайної церемонії.

Слідом за Кармановим з лімузина вийшов Лулу Октябрюв, і тут, несподівано, я виявляю себе оточеним прихіпованими школярками. Коли Лулу з'являється з лімузина, дівчатка заходяться шаленим вереском, і мені з несподіванки хочеться впасти на підлогу і притиснути руки до голови, як на уроках воєнки під час вдаваної повітряної атаки.

— О, ти прийшов? — Лулу зауважив Федора і дав знак охоронцям пропустити його. — Дайте йому пройти, це до мене. Радий тебе бачити.

— Ти знаєш, я також. Хвилюєшся?

— Усі хвилюються, — відповів Лулу, коли вони зайшли в гримерку. — Падай на диван.

— Ніколи не був у гримерці перед концертом, — сказав Федір і впав на диван, послуховавшись поради Лулу.

— Знаєш, напевне, це мій останній концерт. Не хочу надалі виступати. Набридло. Іноді мені хочеться, як ти сказав сьогодні, просто вийти у вікно, щоб не бачити всього цього.

— Розумію, — озвався Федір. — Я теж сьогодні брав своє останнє інтерв'ю.

— Останнє інтерв'ю? Чувак, тобі не можна зупинятися! У тебе це класно виходить.

— Знаю. Та все одно це було останнє моє інтерв'ю.

— Поважаю, — сказав Лулу. — Слухай. Саме хотів попросити тебе. Чисто для мене. Я хотів познайомити тебе з Кармановим. Це мій спонсор. От із ким потрібно зробити останнє інтерв'ю. Він трошки з нахилами в педерастію, правда. Любить молоденьких хлопчиків. Але він цікавий. Вони там зараз із партнерами сидять на горі, кокс нюхають, поки вони ще не сильно обдовбалися, варто з ним познайомитися. Думаю, це може бути дуже цікаве інтерв'ю, ти завжди знаєш, як розговорити людину. Нехай це

буде постскрипtum до твоєї кар'єри. Він просто космос. Повір, це буде реально щось для історії.

— Здається, я, як і ти, вже не вірю в історію, — Федір відкинув голову на диван і заплющив очі. *Де я, що я роблю? Я в гримерці якогось підліткового емо-ідола. Ми тремо з ним, як старі друзяки. І всі ці наші розмови не мають жодного значення.* — Гаразд, старий. Тільки тому, що повірив тобі сьогодні. Ти мене зможеш якось проштовхнути до них?

— Докуримо і підемо.

— Це все немає значення, — сказав Федір. — Чорт. Усе це. Немає жодного значення.

— Тру.

— У мене відчуття, що ми знаємо один одного цілу вічність.

— У мене теж, — посміхнувся Лулу. — Треба йти. Мені скоро на сцену.

Лулу повів Федора назад у пекло спітнілих людських тіл, що терлися в коридорах біля гримерки. Він підкликав одного з охоронців, який стояв перед сходами на другий поверх.

— Николай, привет. Это Федор Могила, известный киевский тележурналист. Можешь провести его к Диме? У него есть к нему небольшой разговор.

— Да, пройдемте, — охоронець Ніколай, не кажучи ані слова, провів його через скляні двері з електронним ключем і вивів на балкон, звідки відкривався вид на сцену. На балконі горіли червоні лампи, і риси людей розчинялися в цьому інфернальному жареві. У повітрі, наче червоний туман, висів аромат розпусти.

— Вот, прощу. — Ніколай підвів його до чоловіка у футболці, який практично лежав, витягнувши ноги, у фотелі. — Дмитрий Иванович, к вам гости от Лулу.

— Слушаю вас, — чоловік у футболці з іронією подивився на нього, не вважаючи за потрібне підтягнути, скажімо, ноги. Це і був чоловік, який сьогодні привіз Октябрюва, — бізнесмен Дмитро Карманов.

— Вітаю, пане Карманов. Звернутися до вас мені порекомендував Лулу. Я хочу домовитися з Вами про інтерв'ю. Федір Могила — журналіст. Лулу сказав, що ви — космос.

Він простягнув Карманову картку зі словами «ΘΕΔΙΡΉ ΜΟΓΙΛΑ / ΡΗΑΕΔRUS ΜΟΗΥΛΑ» і мобільним телефоном на звороті.

— Космос? — усміхнувся Карманов, розглядаючи його візитівку. — Так, космос — це я.

— З Вами можна було б зробити інтерв'ю?

— Я Вам задзвоню, Федоре. Моя дружина від вас у захваті, тому ми,

можна сказати, вже знайомі. Ми обов'язково поспілкуємося.

— А сьогодні це можливо?

— Сьогодні? Ні, сьогодні це неможливо. Сьогодні я трохи не в формі. Здається, сьогодні в мене закінчилося старе життя і розпочинається нове. І я зовсім не знаю, що мені тепер робити, — Карманов, розвівши руками, засміявся здивовано, гучно, весело.

Федір теж засміявся, гучно і весело.

— Поїдьте кудись, — сказав він. — У таких випадках треба кудись поїхати.

* * *

Ніч, дорога. Одинокі машини таксі. Їду по Льва Толстого, їду по бульвару Лесі Українки, їду по Кловському. Як я люблю твоє дихання, місто. Блиск, блиск, блиск ліхтарів, шур-шур-шур вздовж доріг, нічні кішки, маленькі путани, заблудлі бомжі, чорт, ай лав'ю, місто, все одно ай лав'ю. Ти дивишся через вітрини нічних кафе, твої думки — твої останні перехожі, ти дихаєш вітром, що мете сміття вздовж дороги о цій пізній порі, о цій пізній порі. Кидай мені своє листя, кидай мені свій цвіт, я буду підбирати його і берегти у своєму альбомі, де тримаю все найдорожче: дитячий гербарій, поцілунок коханої однокласниці, і ти, місто, в красивім круглім паспарту, і підпис: 5 серпня 2010. І відбиток губ у помаді. Може, та дівчина сьогодні, яку ти послало мені, — це і є ти, місто? Вона твій нунцій? Якщо так, тоді верни мені її, ще раз дай побачити, ще раз дай посидіти з нею, верни, чуєш, верни.

* * *

Уже скоро — скоро він поїде в Зону. Зона зможе дати йому те, що він потребує. Йому так хотілося б розділити це щастя, це передчуття чогось нового ще з кимось. На жаль, Тоня, Вадікова дружина, була особою вкрай раціональною, вона не вірила в силу дольменів — вона вірила в бакси. Ось що по-справжньому міняє сценарії людських доль, — так могла б вона прокоментувати їхню майбутню поїздку. Вадік на пару з Федором уже який рік поспіль намагалися якось пробудити Тоню до внутрішніх шукань, однак та залишалася байдужою до всього таємничого. Вона була донькою посла в Індії й перші десять років життя провела в Західній Бенгалії, а наступні десять — у Донецьку в оточенні золотої молоді. Далі — знайомство з одіозним аристократом духу, веселим святим індійського пантеону, геніальним художником-примітивістом, її майбутнім чоловіком Вадіком, і переїзд до Києва. Хоч Тоня і гралася з бенгальськими дітлахами

в дитинстві, на неї не мав впливу, здається, жоден із тридцяти трьох мільйонів напівбогів, яким з такою ревністю поклонявся її чоловік.

Тоня була критичною, цинічною, жовчною і песимістичною. Певним чином вона була ідеальною половинкою для Вадіка, який починав день із радісного напасу на кухні й торжественного розспівування мантр у туалеті. Вадік, забиваючи раз по раз люльку миру, гаяв дні за мольбертом або за музичними інструментами, позаяк для вираження його творчості не існувало меж.

Це була його родина. Ті, кому він міг розказати, чим зараз живе. Федір вірив Вадіку і поклонявся йому, Тоню любив і жалувал як молодшу сестру. Федір пішов би в Зону тільки з ними.

Я повернувся з концерту близько опівночі. Нарешті можна відпочити від усіх, залишитися насамоті з собою. Стоячи на балконі, звідки відкривався неймовірний краєвид Києва, я курю і думаю — ні, не думаю, тому що я дійшов до краю думок і думка далі рухатись не спроможна, далі, як казав Бродський, можна хіба що ступити в Хронос — отож, я не думаю, лише дивлюся вниз, стоячи по коліна в Хроносі, дивлюся на міріади вогників, що їдуть нічними вулицями, що блимають ліхтарями, блискають із вікон тих, хто не спить. Я перехиляюся з балкона, ледь не падаючи, аби вдихнути в груди глибше цього чудесного нічного повітря, і воно пахне Богом — пахне солодощами і розлукою, яблуками і вихлопними газами, пахне лагідним нічним вітерцем, що долітає з приміських лісів, і о, що це за відчуття сьогодні в душі? Що це за спазм поетичності?

Він критично вивчив вміст холодильника. Схоже, Глаші доведеться несолодко, якщо вранці не купити чогось для неї. Коньяк, соус песто, диявольський соус пірі-пірі. І гора азійських напівфабрикатів. Навряд чи витончена Глаша зрадіє соленій рибі на сніданок.

Останнє, що я зробив цього вечора, — згадав про Смирну і подумав, що насправді я хотів би приготувати завтрашній сніданок для неї.

Частина перша. Кислотний оптимізм

Кто мне этот страх.

Кто мне эти злые лица.

Пусть откроется враг,

Пусть мне больше никто, никто не снится.

Ю-Питер, «Птица-каратель»

У рушнику він ходив квартирою, шукаючи шорти, врешті, вліз у них і в сірому світлі світанку став робити ранкові вправи. Підтягувався на перекладині в коридорі, відтискався від підлоги, качав прес. Світало, у коридорі ставало світліше. Коли він закінчив вправи, неспішно зварив кави, взяв сигарети і пішов на балкон.

Балкон — його маленьке кубло. Він озирає із нього місто, затягнуте легкою паволокою туману. Час перерізати пуповину. *Я відчуваюся мов немовля, яке надто довго жило в череві цього світу, аж поки він не став затісним для нього. Це небо придавлює мене, ці будинки накликають набати клаустрофобії. Мені час виходити назовні.*

Порожніми ранковими вулицями він швидко доїхав до вокзалу. Дорогою зайшов у супермаркет на Старовокзальній — прикупити щось легке й повітряне для легкої й повітряної Глаші. Він любив Глашу непорочною дитячою любов'ю, якою люблять у дитинстві шоколад, мультфільми й каруселі. Він готовий був їй показувати Київ, як він є — з усіма його стриптиз-барами, гей-клубами і цікавими закритими ресторанами з голими офіціантами, лишень отримати б це інтелектуальне задоволення від утішання Глаші, яка, як завжди, зможе знайти підбадьорливу репліку для втомленої голої офіціантки чи занадто понурого гея-бармена.

Наш роман із Глашею, власне, не можна було й назвати романом. Ми зустрічалися щоразу, коли вона приїжджала до Києва, разом гуляли і пили капучіно з тістечками у французькому кафе біля Майдану (завжди на тому самому місці), розмовляли часом про метафізику Козирєва і Налімова, іноді — про поеми Грегорі Корзо і Вільяма Карлоса Вільямса, а іноді — про серіали на зразок «Теорії великого вибуху». Разом ми дуже багато сміялися. Я відчував з нею видатним гумористом, кимось на зразок Райкіна або Петросяна, коли кожне моє слово змушувало її буквально падати на підлогу — і її репліки те ж саме робили зі мною — я не знаю, чому так було, можливо, над нами по особливому стояли зірки, та нам було дуже смішно одне з одним.

Особливою темою для жартів — я маю на увазі, наш специфічний тонкий гумор — було обговорення різних абсурдизмів, підчеплених десь з інтернету, особливо що стосувалося усіляких теорій змов, кінця світу й

апокаліпсису. Ми спеціально відвідували радикальні православні сайти і продиралися в непролазну езотеричну глушину конспірологічних нетрів, аби потішити одне одного вдалою знахідкою: рінгтоном із церковними дзвонами для батюшок на айфон, карти затоплення Європи у найближчі два роки за 99,99 євро (стежте за оновленнями!) й інші прекрасності, які прикрашали моє та її доволі безпросвітне життя спалахами радості.

Підозрюю, Глаша вміла так добре жартувати якраз тому, що життя не особливо пестило її — її перший чоловік, потужний інтелектуал, неймовірний логік і оратор, та при цьому героїновий наркоман, влаштував їй кілька років емоційного терору, поки, зрештою, не покінчив зі собою, зникнувши в зимовому лісі й зробивши собі, очевидно, як завжди погрожував, «золотий укол». Її інший чоловік, що відсидів строк за вбивство, врешті спробував убити її. Третій чоловік — божевільний француз — виносив їй мозок своїми істериками і нервовими зривами.

У нас було те, що можна назвати інтелектуальним зв'язком. Заради мене Глаша вивчила українську, а я заради неї став читати Мережковського. Я відчував, як у вогні цієї розумової близькості зникають вікові, національні відмінності, згорають мої ідеали краси, залишаючи в центрі неопалиму Глашу — мій ідеал, до якої я прив'язувався щораз сильніше. Я не знаю, чому ми досі не були разом — адже з її боку я відчував не меншу симпатію. Можливо, тому що ми надто любили той неспішний ритм, в якому проходили наші зустрічі? Можливо, тому, що нам не хотілося переходити з «Ви» на «ти»? Хотілося зберігати якусь свіжість почуттів, любов на відстані, що завжди значно романтичніша, аніж життя в одній квартирі? Почасті я не хотів зближатися з нею ще й тому, що Глаша надто добре до мене ставилася — і я боявся, що та трепетність наших почуттів відійде, коли ми дізнаємося, в кого які хронічні хвороби, хто як голить ноги, яка з вигляду наша спідня білизна в кошику для прання та інші, загалом терпимі, проте нищівні для тонкої романтики речі.

З іншого боку, заворожувало те, що ми зробили з нашого спілкування — у мене складалося враження, що ті стосунки, які ми мали, знаходилися так високо над буремним океаном життя, що з ними нічого не могло статися, жодні потрясіння не могли зачепити їх. Я відчував, що з цими стосунками можна увійти у вічність.

На пероні підбігаю до вагона й підхоплюю її, розчервонілу, пишну, на руки. Аглая, знайомтеся.

— Ну што, Глаша, с пріездам! І граф Воронцов з тобою!

— Рятуй нас. Ми погоріли, — сказала вона і Федір обійняв її ще раз.

— Аглаюшко, — сказав він їй уже в машині. — Наші плани дуже

категоричні. Зараз їдемо до мене — щільно снідаємо і довго відпочиваємо. Далі — обід у ресторані з терасою на Дніпро. Потім — гуляємо на Трухановому і катаємося на чортовому колесі. А ввечері нас чекають у гості Ландоші.

— Це програма реабілітації біженців? Мені подобається, — відповіла вона, тримаючи на колінах клітку з графом Воронцовим, який невдоволено лупав на світ зеленими очима. — Особливо актуально буде з'їздити до Ландошів. Мені їх бракувало в організмі, як вітаміну якогось. Треба підрівняти психіку після Москви. Як там їх Слимак і їхня Кішка?

— Затівають щось лихе, — пожартував Федір. — Один їсть листя салату і слюнявиться, інша цілий день дрихне.

— Я теж так хотіла б. А що там ілюмінати? — Глаша знала про інтерес Вадіка до конспірології, — в цьому вони з Ландошами дивовижно збігалися. — Як сам Вадік Ландош?

— Мирно сяє. Недавно в тісному родинному колі їли з дружиною гриби, відтоді захопилися телесеріалами, кажуть, там грибні коди йдуть землянам. А так, загалом, вісті апокаліпсису. Святий старець Серафим Саровський явився монахині Ніколаї, закликав ставити хрести біля джерел, бо буде зникати вода.

— Он як? У нас православний люд навіть не чув такого, — відповідала на те Глаша. — А про десницю Сатани у вас тут чули?

— Неа, розкажи, — кинув він, припалюючи сигарету.

— Я у вікно буду, — виправдався Федір. Був ранок, повітря з вікна машини приємно тріпотіло сорочкою.

— О, це дивовижна історія. У Твері недавно проходив хресний хід, в якому несли мощі святого Георгія Переможця. І мощі ці трималися у спеціальному контейнері, у вигляді благословляючої десниці. І тут виявилось, що весь православний люд лобизав зовсім не благословляючу десницю, а десницю Сатани.

— Тобто?

— Ну там, трохи інакше пальці було складено. Не так, — Глаша показала, як тримає руку на іконах Ісус. — А ось так. Як Оззі Озборн. Типу, хеві-метал. А на Водохреща цього року у нас в Єкатеринбурзі святу водицю з пожежного водовоза продавали по шістдесят рублів за літр чисту, а брудну задурно давали.

— А, я читав. Це там, де номер в пожежної МНС був «666»? Дивилися, як же. У нас тут якось печальніше, ніж у вас. Хто сидить, хто тільки чекає, щоб сісти. У нас все тихо, Глашо, як у болоті. З'їздив, до річч, на Одеський кінофестиваль недавно, бачив там Йоса Стеллінга. Обідав із Рутгером

Хауером. А взагалі, мене накриває, Глашо, — сказавши це, він глянув, чи сприйме Глаша його слова поважно.

— Так? Я щось пропустила?

— Та так якось... накопичилося... Занадто багато роботи, забагато трави, занадто багато думок, — Федір усміхнувся. — Увечері будемо гуляти — розповім детальніше...

Перед початком літа у мене впала планка. Занадто багато роботи, занадто багато трави. Зависока температура повітря в цьому розпеченому місті. Мій відпочинок майорів десь там, у вересні, а може, і зовсім опісля виборів, у листопаді — тоді я ще брав участь у політичному проекті. Тоді я на два тижні зміг би поїхати кудись на пляж, у теплі краї. Можливо, в Марокко або Туніс, де я віддався б п'ятизірковому гедонізму якогось гілтона і бульварним романам, аби вискочити з нескінченного кола роботи бодай тижнів на два. А скоріш за все, я вибрався б кудись зовсім недалеко — можливо, до Хорватії або Болгарії, прогулятися порожніми просоленими набережними, загадженими чайками, з холодними грудьми водоростей і холодним білим піском, приваленим до землі ярим осіннім небом, синім, немов ментолова карамель. Мені хотілося побути трохи в мінорі, вхопити легкий осінній сплін, можливо, написати щось для себе — неримовану поезію або якесь есе.

Та вже десь у червні я відчув, що більше не витримаю — що до осені я не доживу. Більше не впоруюся з керуванням. Івально стрімко я почав губити сенс, який ще вчора здавався очікувано-зрозумілим. У червні я відмовився від участі у політзамовленні, поставивши хрест на подальшій кар'єрі в цьому керунку. У липні в Одесі на кінофестивалі ми з Вадіком відвисали як два бабуїни — з тридцятисантиметровими джойнтами в одній руці і склянкою прохолоджувального коктейлю в іншій. Бо що робити ще? Усі мости спалено, всі варіанти вичерпано. Ця хвиля підкочувала до мене ще з весни, а на кінофестивалі накрила з головою, і я пустився берега. На кінофестивалі мене охопило бажання наїстися цього життя, ніби востаннє — мабуть, знайоме всім, кого прирекли на страту. Я приїхав з Одеси засмаглий, втомлений коноплею, морем і нічними прогулянками, і кілька тижнів, поки тіло відновлювалося, думав, що мене відпустило. Аж ось прийшов серпень і з ним — черговий День народження.

— Стільки спогадів одразу, — озвалася Глаша, коли вони заїхали у двір. Тут було тихо, не доносилося шуму з вулиці. У дворі росли абрикоси, діти мирно каталися на каруселях, бабусі на лавочках пильнували порядок і дбали про благодать.

— Останній раз коли ти тут була? Зимою? Ти, здається, на день тоді

заходила. А ще до цього — восени. Тоді було все дуже драматично — пригадав він ті часи.

Коли Глаша востаннє приїжджала до Києва, в мене тривав процес розлучення з дружиною. Інесса то виникала знову з нізвідки — і ми нервозно зустрічалися у кав'ярнях, жадібно курили і хлебтали американо без цукру, тримаючись як школярі за руки і дивлячись на перші сніжинки за вікном, а потім їхали до мене займатися лютим сексом, то, наступного дня, ми знову виявляли себе вкритими шрапнелю скалками іронії і сарказму, від одного лиш вигравання якими розсипалися в друзки будь-які плани на спільне життя — та що там, всяка надія зібрати щось до купи бодай у власному житті зазнавала краху, такими руйнівними ми ставали одне для одного. Вона топила в унітазі мої телефони з есемесками від чужих жінок, а я витрушував вміст її косметички з вікна.

Глаша приїхала одного разу в сам розпал військових дій, іншого разу — в міжсезоння, час, коли бажання жінки знову давало про себе знати, і я, мастурбуючи, все частіше уявляв не обличчя німфеток із порносайтів, а свою Інессу. Так само як Ландоші витягли мене з депресії, давши притулок у своїй родині, Глаша допомогла заспокоїтися, прийти до тями вже просто фактом своєї присутності в Києві. Ми гуляли разом чорним, голим парком, обираючи найбільш болотисті і занедбані стежки, і я нічого не розповідав їй про наші з Інесою війни, проте Глаша все розуміла сама. І мовчки мене підтримувала.

Чи варто казати, що ці часи закарбувалися в моїй душі, мов густа, депресивна татуха в занюханому тату-салоні на Оболоні, де так солодко-солодко прощаєшся з невинністю власної шкіри і де так болісно, згадуючи слова з книги Левита «І не зробите на собі наколоного напису», розриватимеш зв'язки з християнським минулим, вирушаючи у майбутнє — темне, порожнє — але твоє власне? Це було справжнім дорослішанням, прощанням з підлітковими сентиментами, справжньою зустріччю з безнадією зрілого життя. І вона, ця зустріч, тверезила.

Я робив собі «смоукі айз», а бабусі у дворі мені в спину казали: хіба для того наші діди гинули на війні, щоб мужики собі очі малювали? Та що вони могли знати про глибину мого падіння, про чорноту листопадової ночі, коли тебе не радує навіть листя трави? Вони знали війну, та я знав щось страшніше за війну — я знав мир. На війні достатньо вижити, а в миру — треба жити. Ось у чому засада.

— Чуєш, Глашо? — крикнув він їй, готуючи яєшню. По телевізору передавали свіжі новини з задимленої Москви. — Там у вас уже горобці падають з неба.

Вона зайшла на кухню, посвіжіла, витираючи коротке волосся. Глаша зробила перебільшено великі очі й загорнула собі на голові білосніжний махровий тюрбан із рушника.

— Апокаліпсис у вашому місті, — прокоментувала вона, сідаючи за стіл. На коліна їй вистрибнув звільнений із клітки граф Воронцов. — Ви ще дихаєте? Тоді ми йдемо до вас!

— Ось твій сніданок біженки, — він поставив перед нею тарілку. — Йогурт, вівсянка, апельсиновий фреш.

— Федоре, ти прекрасний. Коли ти вже знайдеш собі дружину? Ти будеш найкращим чоловіком.

— Їй потрібні будуть сталеві нерви і реакція як у Брюса Лі. Життя зі мною це *жестокая жестокость*. Спитай в Інни, — він сів за свою яєчню з тостами. — Зрештою, спитай у мене. Я сам собі іноді співчую. А як справи у вас? Як там твій Жан-Люк?

— Він через пару днів прилетить до Києва. Хоче, щоб ми поїхали з ним кудись під Одесу. — сказала Глаша, намазуючи на булочку масло. Якби Федір міг собі це дозволити, він щоранку дивився б, як вона намазує масло на хліб. Та є межі, переходити які не варто. Особливо, коли тобі вже тридцять чотири.

— Надовго збираєтеся поїхати?

— Днів на чотири. Там безлюдний пляж. Це орнітологічний заповідник, Кінбурнська коса. Там відлітатимуть іволги. Жан хоче поспостерігати, як вони гуртуватимуться у зграї.

Глаша теж хотіла, щоб вони були разом. Принаймні, вона не відмовилася би спробувати. Федір став би її четвертим чоловіком — можливо, цього разу їй пощастило би більше.

Якби я захотів колись завести дітей, я хотів би, щоб це сталося з Глашею. Вона ідеальна жінка. По-рубенсівськи повновида, м'якосерда, із захоплююче гострим розумом. Із неймовірним почуттям гумору. Проте є час кидати каміння, а є час каміння гromадити. Хочеться відкритися перед нею, поговорити щиро, по душах, але я мовчу, бо знаю, що коли вже відкрию рота, то звідти точно полиються якісь нісенітниці, типу «я тебе люблю, і давай будемо разом».

— Москва задихається від смогу: чадного газу в повітрі втричі більше за норму. У деяких місцях під Москвою вирує вогонь такої сили, що викликає утворення пірокумулятивних хмар, які зазвичай утворюються при виверженні вулкана або ядерних випробуваннях, — повідомляє журналістка ТСН.

Зараз. Зроби це зараз. Закінч їсти цей дурнуватий омлет, підійди до неї,

поклади їй руки на шию і запроси на побачення. А ввечері, на Парковому мості, обличчям до заходу сонця, зроби їй пропозицію. Ось побачиш, як усе переміниться. Побачиш, яким це стане полегшенням для вас обидвох.

— Вот это да, — промовила Глаша, дивлячись на кадри задимленої російської столиці.

— У ніч проти шостого серпня на Москву знову опустився смог. Запах гару гостро відчувається практично всюди, навіть у центрі мегаполіса. Видимість на дорогах подекуди не перевищує ста метрів. Задимлене повітря сильно погіршило екологічну ситуацію в Москві та області...

Господи, я, напевне, божеволію, якщо вже думаю про такі речі. Якщо я це зроблю зараз, буду найбожжевільнішою людиною у світі. У жодному разі не можна допустити цього.

— Ситуацію в російській столиці ускладнює спека, нічна гроза не принесла полегшення мешканцям...

Ви будете такою ніжною парою. Це буде так гаряче, так зворушливо і так близько. Тобі просто потрібно наважитись вийти з тієї ролі, яку ти на себе одягнув.

— ...І до новин зі столиці. Цієї ночі покінчив життя самогубством відомий співак Лулу Октябров. Як повідомляють сусіди, його тіло знайшли на автостоянці біля будинку, де мешкав популярний виконавець. Під час обшуку в його квартирі було встановлено, що Октябров випав з вікна тринадцятого поверху... Медики повідомляють, що це не перша спроба співака покінчити з собою, однак цього разу...

— Це неможливо, — Федір, ловлячи кожне слово, підійшов до телевізора і притиснув чоло до екрана.

— Федоре, з тобою все гаразд? — спитала Глаша.

Він відірвав голову від телевізора і пішов набрати з крана холодної води. Руки тремтіли. Випивши води, Федір утер губи й узявся за голову, наче перевіряючи, чи не відірвало її вистрілом з гармати. *Треба щось зробити. Не можна це так залишити.*

— Уночі один знайомий покінчив із собою, — сказав він, закладаючи кілька дрібок голландських шишок у скляну трубку. — Співак, Октябров Лулу, пам'ятаєш, я тобі ще взимку лінк кидав на його кліп?

Запальничка, вогонь, затяжка — сизий дим серпневим колючим стерням прoder йому груди. *Затримати дихання, задихнутися в диму, стримати кашель. Усе, що я планував сказати, так і лишилося у мене в горлі.*

— Я ж тільки вчора з ним познайомився... Ми ще встигли записати інтерв'ю...

Федір протер руками обличчя, ніби намагаючись остаточно прокинутися.

Він викурив підряд п'ять сигарет, поки руки стали тремтіти менше.
— Але чому? — врешті сказав він. — Ми ж іще вчора з ним говорили перед концертом...

* * *

Жан-Люк був досить ексцентричним чоловіком приблизно мого віку. У Москві разом із Глашею вони займалися колись ресторанною справою, власне, довкола ресторанного бізнесу ми з нею й познайомилися — це було ще у 2007-му. Я компліментарно висловився з приводу інтер'єру та обслуговування офіціантці, а симпатична жіночка за сусіднім столиком раптом зав'язала зі мною розмову. Вона поцікавилася, чи я не той знаменитий ресторанний критик, про якого нині пишуть усі газети, але навіть дізнавшись, що я взагалі гість з України, Глаша попросила тоді приготувати для мене спеціальне блюдо від шефа — якийсь винятковий російський розсольник з грибами і налисники з осетровою ікрою. Ми розговорилися, і з'ясувалося, що переді мною — начитана, інтелігентна особа, яка гостро потребує чоловічої ласки. Ми здружилися, стали взаємно коментувати записи в наших ЖЖ і ділилися різноманітними культурними аномаліями, які віднаходили в інтернеті.

Далі вони з Жан-Люком розлучилися, ресторан занепа, і його довелося продати. Шукаючи ліків від депресії, Глаша стала ходити на заняття з медитації тут, у Києві, в школу Бориса Гурова, психолога-екстремолога, про якого іноді розповідала мені майже казкові історії. З Глашею завжди було цікаво розмовляти, однак коли я завважив, що з початком вивчення медитації сфера її інтересів змістилася в бік геополітики, високих технологій і консцієнентальних воєн, я подумав, що двоєженство — це цілком хороша практика.

Однак, шлюб з Інною відсунув наші стосунки з Глашею на задній план, листування зробилося поверхневим і нечастим, а дружба повисла в певному стані паузи. Коли ж Інна від мене пішла, Глаша знову з'явилася на горизонті. Правда, вона знову була разом із Жаном-Люком.

Жан-Люк був людиною вкрай неспокійного розуму. Як і я, він приятелював із легкими наркотиками, однак до кола його близьких друзів також належали Опіум, Крек і Героїн, що, своєю чергою, викликало ряд нових Запитань до Глашиних світоглядних Основ. Утім Жан-Люк хоробро заявляв, що на нього ці всі забобони не діють і ніякої залежності від побратимів він не відчуває — особливо, якщо зважити, що бачиться з ними лише у вихідні.

Жан-Люк був природженим містиком: бачив людські аури, передчував

події, читав людські долі з долоні. Здебільшого прогнози його були фатальними і, що печально, правдивими. Тому його молодецьке, розгнуждане в багатьох відношеннях життя наче перепрошувало за нелегкий талан, який йому доводиться нести.

Жан-Люк притримувався крайніх лівих поглядів, називав поліцію не інакше, як «свинями у фуражках» і за першої нагоди встрягав у вуличні бійки. Його відзначала особлива французька привітність — мабуть, результат тих самих *liberté, égalité, fraternité* — він охоче приймав усі запрошення від друзів, яких легко набував у Росії чи Україні і так само легко втрачав. Часто його «друзі» виявлялися людьми доволі специфічними — він не відмовлявся від товариства робітників-узбеків, бомжів, циган, валютчиків і кишенькових злодіїв, пояснюючи Глаші нові знайомства «потребою пізнавати життя, яким воно є».

Жан-Люк також був неабияким ревнивцем. Коли вони з Глашею уже розійшлися і вона стала їздити на навчальні сесії до Києва, він став з'ясовувати, з ким це вона тут спілкується і, серед іншого, познайомився зі мною. У мені, правда, загрози не побачив — чим, слід сказати, зачепив моє почуття гідності. Зі мною він охоче напився віскі, а наступного дня, для закріплення дружби, ми з'їли пару великих піц на брудершафт.

Кожен приїзд Жан-Люка супроводжувався незмінними сценами ревнощів: він влаштовував скандали Глашиним друзям — зокрема, один раз у чайному клубі, обителі спокою і гармонії — а потім слізно вимолював пробачення за ту експресивну поведінку, засипаючи Глашу квітами і коштовними подарунками, більшість з яких були такими ж аляпуватими і чудернацькими, як і вся його персона. Наприклад, він дарував їй розписані золотом супниці в козацькому стилі або срібні блюда, інкрустовані напівкоштовним камінням, єдиним гідним місцем для яких міг би стати хіба що індуїстський храм якогось багаторукого бога десь у Мумбаї. Фінал усіх цих сцен був наступний — Глаша вчерегове наважувалася повірити Жан-Люкові, й вони, обійнявшись, наче молодята, зникали в СВ-вагоні поїзда «Київ–Москва», а вже за два тижні я отримував від Глаші чергову звістку про те, що Жан-Люк «збожжеволів і полетів у Марсель».

Глаша, побачивши, що його краще не чіпати, тактовно вийшла з кухні. Сам не свій, Федір пішов у спальню і впав на ліжко обличчям у подушку. Хвилини через сорок такого безглуздового лежання у двері його кімнати постукалася Глаша.

— Усе гаразд, Федю?

— Ні. Вибач, мені дуже погано зараз.

— Я тобі можу чимось допомогти? Може, зробити тобі компрес із

льоду?

— Глашо... — сказав я, не відриваючи обличчя від подушки. — Вибач, Глашо... Здається, на сьогодні чортове колесо відміняється. Мені просто треба трохи побути самому.

— Мені поїхати? — спитала Глаша тихо. Усе це мені нагадує моменти розлучення з Інною. Тоді теж було це почуття спустошення й провини. — Я можу переночувати у Вадіка і Тоні.

— Буде краще, якщо ти поїдеш до них, — відповів я. — Пробач, що так склалося. Не хочу тебе травмувати. Ми ще якось обов'язково погуляємо... Повір, у будь-якому іншому випадку я не просив би цього, та зараз...

Глаша нічого не сказала. Вона вийшла і стала швидко збиратися. Зрештою вона вийшла в коридор із чемоданом в руці і кліткою з графом Воронцовим під рукою. Тягуче наближається пора прощання, і всі невиказані почуття розтягуються між нами паленою патокою, прилипаючи до серця. У грудях, там де серце, у мене діра, законопачена тугим жмутом ганчір'я, перемазаного мазутом. Приїжджає ліфт, Глаша заходить всередину.

— Глашо, вибач...

— Всё нормально, иногда так бывает, — сказала вона перш ніж двері ліфта встигли зімкнутися. Кабінка зникає, і я думаю: ну от і все. Ще один спалений міст.

Моя квартира несподівано знову стає порожньою, і я беруся перемивати посуд із фанатичністю людини, відданої лікарняній чистоті. Поступово на кухні з'являється порядок. Гаряча вода і піна мене заспокоюють. Пучки пальців стають червоними, пахнуть жиром і миючим засобом. Щось схоже на гірке задоволення приходить на зміну тотальному відчаєві.

Федір здзвонився з Тонею дізнатися, чи приїхала вже до них Аглая, однак дізнався, що Тоня вже три дні як живе сама. Вони посварилися, і просвітлений художник-візіонер, як був, у капцях на босу ногу, пішов з дому, щоб уже ніколи не повернутися.

— Він просто забрав свій макбук і зник, і нічого не сказав мені. Я йому дзвоню вже третій день, він не бере трубку. Де він блудить, Федоре? У нього дитина і слимак удома. І недомальовані роботи. Скажи йому, що він повний придурок, — попросила Тоня. — Якщо будеш його бачити, скажи, хай хоч віддасть ноутбук, взагалі-то це я його купила.

— Гаразд, — невизначено відповів він. — До вас, до речі, прямо зараз їде Глаша. У мене трохи зірвало дах, я попросив її, для її ж безпеки, щоб вона пожила у вас. Ви не проти?

— Глаша в Києві? Лишень цього бракувало. А втім добре, нехай приїжджає. Хоч буде кому погуляти з малою. Ти будеш сьогодні? На вечір

будуть спагеті з сиром.

— Тільки якщо притягну Вадіка. Він мені потрібен для експедиції.

Опісля Тоні Федір спробував додзвонитися до Вадіка, але той не відповідав. Із Вадіком вдалося вийти на контакт аж близько шостої.

Увесь цей час, поки він з монотонною озвірілістю набирав Вадіка, він провів на кухні, докурюючи з водного залишки голландської шишки, блукаючи інтернетом і читаючи прощальні статті, присвячені загибелі Лулу. На Ютубі в режимі нон-стоп грав плей-лист із хітів Октябрюва. — Чувак, — сказав він. — Ти де? Тоня з розуму сходить.

— Привіт, дорогий! — відповідав прокричав у слухавку Вадік. — Слухай, не повіриш. Я залип на Петрівці, дивлюся різні альбоми вже третій день поспіль. Перекажи Тоні, що у мене все гаразд. Я у творчому пошуку. Слухай, і в мене до тебе особисте прохання — подивися картини Нео Рауха, це просто винос мозку!

— Чувак, ти мені потрібен. Я хочу поїхати з тобою в термінову експедицію на природу. В Зону.

— Круто, чувак! Ти хочеш поїхати в Зону?

— Так, чувак, і якщо можна, прямо завтра. Це реально питання життя і смерті.

— Слухай, ну я готовий. Лишень боюся, що коли поїду, з'являться нові альбоми в тих рядах, які я вже переглянув, а так, поки я тут, я типу контролюю всю ситуацію.

— Чувак. Реально. Якщо ти мені колись і був потрібен так, що без тебе світ не зрушиться далі з місця, то це зараз.

— О'кей, я поняв.

— Ти на Петрівці? Залишайся на місці, я заберу тебе.

* * *

Місто запікається на сонці до скоринки. О сьомій вечора на міських дорогах шибав в ніс духан гудрону. Запах важкий, задушливий, від нього починають сльозитися очі. Машина швидко розігрівається від прямого сонячного проміння, і скоро стає важко тримати її за кермо. Думка, щоб поїхати до автомайстра і відремонтувати кондиціонер, викликає у мене лише тупий приступ болю. У поросі вздовж дороги бачу сонних собак, що ледве підіймають голови на звук автомобіля. Небо жовто-оранжеве, затягнуте гарячою їдкою паволокою.

Він запаркувався на стоянці біля Макдональдса. Петрівка, як завжди, переповнена транспортом і людьми. Ряди кіосків з хачапурі, з морозивом і сигаретами, з надувними кульками і купальними аксесуарами. Де-не-де

бочки з квасом. Брудні парасолі від сонця. Напівголі цицькаті жінки за п'ятдесят біля них, у косметиці, у фартухах, з товстими, як у слонів, опухлими ногами. Виглядають, чим закінчиться день. Гарячий вітер носить дорогою обривки пакетів з чіпсами і шматки брудно-рожевого поліетилену, висить цей паскудний торгашеський душок, змушує людей ставати дріб'язковими, жадібними, нечистими на руку. Тут скрізь шастають нувориші й дрібні злодюжки, які, тільки й пильнуй, висмикнуть у когось, розмореного сонцем, чергову сумочку або портмоне.

І щось є огидно привабливе в цій густій грязюці. Зараз, на сонці, вона дійшла своєї досконалої кондиції, коли її можна фракціонувати в окрему субстанцію. Є щось у цій багнюці притягальне, сюди хочеться іноді приїхати, вдихнути цю бридоту поглибше, отримати нотку брудного, низького драйву, пошлого азарту, майже як у дитинстві на Лісовому. Там теж атмосферка була схожою, можливо, лише більш болотистою, грузькою — тому що там люди переважно сколювались або спивались. Над усім цим висів сопух загублених людських долі.

Але він за натурою — дослідник. Він любив зливатися з середовищем. І, коли б він був спеціалістом із ссавців, він би неодмінно вивалювався у грязюці, як вони, а жив би з вовками — вив би по-їхньому. Так і зараз. Йому кортіло вмитися цим запахом, одягнутися в нього, щоб краще відчувати цю важку карму.

Лулу, навіщо ти так... До мене тільки зараз доходить по-справжньому те, що сталося. Вчора ми спілкувалися вдвох, відчували близькість і порозуміння, а сьогодні — ми по різні боки барикад. Він вийшов у вікно — а я ні. Й мені є над чим подумати. Бо на його місці міг бути я. Я сам міг би це зробити — легко. Вийти у вікно. Навіть більше, я відчуваю, що в мені теж живе цей вірус. Це теж може одного дня спрацювати.

На горизонті, проти сонця, з'явилася невисока, опасиста фігура в шортах, що несла в руках цілу гору книжок. Федір упізнав знайомі окуляри і кругле, розтягнуте в усмішці обличчя Ландоша.

— Чувак, привіт! — помахав йому рукою Вадік. Він був увесь розколошканий, вкритий крупними краплями поту, наче потрапив під душ, а шматок ізоляційної стрічки, якою він підмотував собі окуляри, на спеці розмотався і здибився, немов синя кобра. — Фух, чувак, я ледве живий. Дивись, що робить з людьми жадібність!

— О лотосоокій! — вигукнув Федір, відкриваючи багажник. — Кидай журитися, звалюй свої скарби і заскакуй у віману. Твоя родина вже чекає на тебе!

* * *

Тоня і Вадік жили на Нижньоюрківській, одразу навпроти труби велетенського закинутого заводу, площі якого з протилежного боку від дому Вадіків межували з Кирилівською церквою, званою мироточивими іконами, лобизати які приходив іноді боголюбивий Вадік, а далі, за церквою тягнувся пустир, уподобаний бомжами, дикими псами і Ландошами.

До православ'я родина Ландошів ставилася обережно, та Вадік як великий екуменіст і прозеліт, легко минав кордони чужих конфесій, навідуючись то до синагоги, то до мечеті на Татарці, то до котрогось із подільських храмів Київського Патріархату. Його невинний, злегка божевільний вигляд, очевидно, давав йому пропуск у всі релігії, адже мало яке справді духовне вчення оминало увагою юродивих. У підмотаних ізоленкою окулярах, зі скуйовдженим волоссям, серед якого стирчала виразно позаконфесійна кіска (у потрібні хвилини вона перетворювалась то на пейси, то на оселедець, то на прядиво волосся раба Божого Планктонія, як іноді підписував свої неоправославні роботи Вадік), з донечкою Майєю, незмінною супутницею в таких вилазках, Вадік не міг викликати підозр у лихих намірах — навіть здалеку було видно, що він друг усіх живих істот. Батюшки і матушки, імами і ребе, побачивши цю пару, пускали сльозу розчулення і благословляли чадо Боже крихітку Майю, яка у відповідь біла їх по голові чарівною паличкою повелительки єдинорогів, а заодно і її непевного, та, втім, незагрозливого отця, мир вам і всі благословення.

* * *

Вадік почав кар'єру просвітленця, сам того не очікуючи, на Гоа, де йому трапилося з'їсти першу марку ЛСД, в результаті чого він побачив «свет невечерний» і, як то водиться, «все поняв». Відтоді єдиною невирішеною проблемою Вадіка залишалася Тоня, яка ніяк не хотіла вірити у тотальну духовність цього буття, а особливо у духовність і непорочність власного чоловіка. Опісля того, як батько Тоні помер від раку, Тоня вже ні у що не вірила, її релігією стали робота у міжнародній компанії та комікси про Зайця ПЦ, а об'єктом поклоніння — полицки: щоразу, коли життя заводило її в черговий екзистенційний тупик, Тоня купувала полицку. Вона сама прикручувала її, і сама заповнювала усім корисним і потрібним. У квартирі Ландошів було багато красивих, корисних полицок, заповнених корисними і потрібними штучками.

Не те, щоб вони з Вадіком були геть чужими одне одному — навпаки, Федір вбачав щось пророче, віще в тому, що такі люди як Тоня і Вадік

уживаються — вбачав у цьому відблиск уже згаданого «света невечернього», бо у їхньому партнерстві йшлося явно про щось інше, аніж про секс, гроші та здоровий генофонд — там йшлося про душу, яку, здається, ще не пізно було спробувати врятувати.

У квартирі темно, Тоня вмикає у передпокої світло, і з усіх сил намагається вдати перед Глашею, що рада знайомству і що у неї добрий настрій.

— Заходь. Не бійся, Глаші тут немає, тут тільки граф Воронцов, — з порогу зустрічає вона мене. Тоня — одна з тих, хто намагається оженити мене на Глаші. Вона вже давно встигла з'ясувати причини, через які я всіляко намагаюся уникнути цього. — Мій геніальний чоловік з тобою?

— Та-дам! — вискакує у мене з-за спини Вадік. — Глянь, Тоню, який я знайшов альбом!

— Ти знову купував альбоми? Їх уже немає де ставити!

— Буквально пару штук. Дивися, це Нео Раух!

— Я дуже рада. Я навіть не хочу знати, де ти ночував, — вона вичитує його, склавши руки на грудях, тоненька, з великими очима, дивлячись на Вадіка знизу вгору. — Від сьогодні ти спиш на кухні. Марш у ванну митися. Фу, від тебе тхне, як від коня.

— Як від просвітленого коня, — поправляє Вадік.

— Прекрасно. Як від просвітленого коня, — Тоня заковчує очі і плететься на кухню розігрівати спагеті з сиром. — Федоре, ти їсти будеш?

Тоня худя і стражденно-сексуальна — в коротких шортиках і майці, з коротким волоссям, вона схожа на людину, яка з останніх сил, не добираючи засобів, намагається заслужити у байдужого світу бодай крихту тепла і любові. Я готовий їй дати — цю любов. Вадік готовий затопити її своєю любов'ю, Слимак і Кішка обливають її цією любов'ю, але Тоня схожа на скорпіона. Вона жалить саму себе, а коли хтось починає заважати їй робити це, вона починає жалити усіх без розбору. Тоня — перфекціоніст, і недосконалий світ спричиняє їй безмірні страждання і депресію. Апофеозом недосконалості їй видається власний чоловік.

Кухня Вадіків вирізнялася особливою затишністю. М'які зелені стіни, оббиті вазонками, створювали відчуття, особливо після опівночі, що за межами кухні — відкрита безодня космосу, але не холодна, а густа і затишна. Вадік повернувся з ванної чистий, сяючий. Тоня подала їм спагеті.

Зоно, ти знаєш, я хотів би, щоб ми ніколи не розлучилися, а жили однією родиною до кінця своїх днів. Коли на кухні зовсім смеркається, у двері

дзвонять — приходить Глаша. Мені незручно перед нею, та Глаша робить вигляд, наче нічого не трапилось, наче все так, як завжди. Глаша приєднується до нас і теж їсть спагеті. Ось ми зібралися. Одна родина. Нехай воно все замре в цю мить.

Коли з вечерею було закінчено, Вадік дістав зі сховку шишку і став її активно кришити, а накришивши, заладував трубку і передав її Глаші.

— У світі, кароче, капец, що робиться, — почав Вадік, як слід прокашлявшись і передавши люльку Тоні. Тій уже було досить, тож вона передає її мені. Я пропускаю Глашу вперед, і Глаша робить акуратних півзатяжечки. Вона не курець — вона робить це, знову ж таки, лише для мене. Затягується і, затримавши дим, передає мені девайс, кидаючи на мене короткий, турботливий погляд. — Ми, коротше, з Тонею дивилися відео про календар майя — і по календарю майя ці десять днів називаються тижнем смерті. Тому ці всі пожежі зараз відбуваються, і ще багато всякого має трапитися. Катастрофи, епідемії, війни... Вобщем, повний кіндрат наступає.

— Лулу Октябрюв викинувся з вікна, — повторив я їм ранкову новину.

— Москва задихається, — озвалася Тоня. — Он, Глаша тут у графа Воронцова досі стрес зняти не може, хоча ми вже йому і віскас, і рибу... Куди тільки дивиться Хаббл?

І так далі. Усе це вони вже обговорювали десятки разів, та щоразу це — як пісня. Їм подобалося відчувати, що цей світ скоро брикнеться, і хотілося вірити, що після короткого спазму у грудні 2012-го тиранія нового порядку впаде, і космічна свідомість охопить планету.

Вони відкрили фотографію Лулу на макбуку, і Тоня поставила біля неї свічку. Вони включили якісь буддійські мантри, Вадік запалив індійську паличку і посипав голову свого улюбленого слоноголового божества червоним порошком. На кухні стало затишно. І тоді він розказав їм про свій задум.

— Мене накриває, Вадіку, — сказав я. — Ви не хочете поїхати на кілька днів на природу, відпочити? На Канівське море. Сосни, пісок, Дніпро, безлюдні місця...

— А чому саме туди? — спитала Тоня.

— Там Зона, — пояснив Вадік. — Там є одне місце, камінь бажань. Там можна поміняти свій сценарій. Тоню, ти не хочеш з нами на Зону?

— Навіть не підлещуйся.

Там, у хащах Трахтемирівського півострова, який останні шістдесят років вважався заповідником і залишався більшою чи меншою мірою закритою територією, куди не пускали туристів, в мальовничому урочищі

знаходилося старе козацьке село Зарубинці. У шістдесяті його мешканців терміново депортували, саме село — знищили тракторами впродовж кількох днів, а всю територію Трахтемирова оголошено закритою зоною. Подейкували, що там був якийсь військовий об'єкт. У дев'яності, як розповідав мені Сталкер, об'єкт було розформовано, після нього на Трахтемирові залишилися закинуті сади з шовковицею — там вирощували шовковичного шовкопряда.

Зона виходила далеко за межі Трахтемирова, охоплюючи Бучак, Букрин та інші прилеглі землі біля Трахтемирова, доходячи ледь не до Витячева, та епіцентром Зони був півострів, що зубом виступав із материка проти течії Дніпра. А одним із головних місць на Трахтемирові було урочище Зарубинці — там, де знаходився камінь бажань. На камені можна було змінити свій сценарій. Зона була особливою територією, куди ти міг потрапити тільки з провідником.

— Слухай, Федю, а ти можеш розказати в кількох словах про Зону? Я послухав би ще раз, — попросив його Вадік, і Федір кивнув.

* * *

Із Павлом Сергійовичем вони познайомилися в Зоні. Це сталося років два тому — він пішов на самотню пішу прогулянку і, як годиться, заблукав. Було щось чарівне в тому, щоби згубитися серед невеликого клаптику лісу. Заблукав він у Бучацьких лісах, де, як Федір припускав, у районі Роженої криниці. Бродячи перехресними стежками, він почув якісь людські голоси і, подолавши зарослий деревами пагорб, побачив картину — серед невеликої галявини стоїть чоловік років п'ятдесяти з ножем у руках. У нього скошене чоло, що переходить у велику лисину, на ньому брудна матроска, і підборіддя в нього гордо задерте. Біля нього стоять якісь молодики з бензопилкою і щось йому кажуть. Він спустився ближче і почув першу репліку, з якої почалося його знайомство зі Сталкером: «Не підходи, ілі я тебе уб'ю. Я предупреждаю». Ці слова були адресовані не Федорові, а хлоп'язі з бензопилкою. Хлоп'яга, схоже, щойно з армії або з тренувального залу, судячи по розпухлому від м'язів торсу, безпорадно озирався то на свого трохи кволішого в плані фізичної форми товариша, то на невидимих глядачів. «Та йолкі палкі, ну й придурок», — спльовував він на землю, і то скидав бензопилку в руці, готовий завести її, то, помічаючи рішучий вигляд чоловіка в матросці, знову опускав її.

«Що тут у вас відбувається?» — спитав Федір і подивився на чоловіка з розкладним ножем. Пика у нього була червоною, як у пияка, і мала хворобливий вигляд. Та й тілом він видавався кволим, знесиленим, але

погляд у нього був жорстким. Вигляд у чоловіка з ножем був бідовий і вкрай рішучий.

«Еті прідуркі хотят спіліть вот ето дерево, — сказав чоловік абсолютно рівним голосом, поплескавши рукою по товстому дубові. — І я їх предупредив: еслі оні хоть на сантиметр ще наблизяться, я їх прикончу, ето я ім обещаю».

Говорив він російською з сильним українським акцентом, і говорив він як у Бабеля: хотілося, щоб він сказав щось іще.

Дерево, за яке йшла мова, видавалося старим і крислатим, і Федір зрозумів, що стоїть на правильному боці.

«Слушай, мужик, ну будь умним, отойди, а?» — з цими словами білявий хлоп'яга з бензопилкою смикнув за кільце і заніс її у повітря. Мотор пилки заревів, а стрічка тонко задзвеніла.

Чоловік із лисиною і ножем у руках відступив ще на крок до дерева, майже впершись у нього спиною.

«Я старій алкаш, і мене тірять нечєго, — сказав він, і Федір заворожено дивився, як рухаються його губи, вимовляючи ці прості, переконливі слова. — А ти ще молодой, щоб умирати тут. Обещаю, смерть буде бистрою, поскольку ножик очень острый. Можеш начинать. Могу гарантировать, шо ми ляжемо тут вместе. Хорошо подумай, етого лі ти хочєш».

Я відчув, як між чоловіком з ножем і молодим бугаєм відбувається протистояння воль: і той білий відчув, що старому справді втрачати нічого. У цей момент він раптом пошкодував, що піддався своїй нерозсудливості, ставши поміж цими двома сторонами, але в нього, немов мимоволі, з вуст злетіли слова:

«Мужики, брейк. Дерево пиляти не смій, ясно? Тут заповідник, якщо не ясно. Я журналіст, ідіть з цією пилкою подалі, щоб у вас потім проблем не було».

Його чорнявий товариш стояв мовчки, не зважаючи зайняти чиюсь позицію. Білий підтиснув губи і вигляд мав суворий і рішучий.

Лисий із ножем дивився похмуро, з-під лоба. Погляд у нього був непохитний, підборіддя задерте догори. Дивився він білому просто в очі, а нижню губу недобре виставив уперед.

Нарешті щось помінялося в повітрі, і бугай із явним невдоволенням опустив бензопилку й тут же вимкнув її.

«Ето правильное решение, — прокоментував чоловік із ножем. — Уходите, пока не пролилась кровь».

«Ладно, Стёпа, — озвався врешті білявий із виглядом переможеного. —

Поїхали краще на Бучак, що з придурков возьмеш».

За якихось три хвилини їх уже там не було: вони кинули назад свої ще не розкладені речі, бензопилку в багажник машини, і разом зі своїми тьолками, які весь цей час вели себе вкрай мудро і не втручалися в цей діалог, зникли на лісовій дорозі, здійнявши наостанок хмару куряви.

«Еті придурки не розуміють, що вони знаходяться в Зоні, а в Зоні так вести себе не можна. Інакше покарання буде дуже суворою», — сказав мій новий знайомий.

Чоловік склав ножа і присів до зачовганого пакета, що валявся біля дерева. Він дістав із кулька пляшечку з-під води і з горлечка зробив пару добрих ковтків.

«Самогон, — сказав чоловік. — Обично ні з ким не ділюсь, але в даному випадку можу зробити виключення. Тому дереву сто років. Ти мені допоможеш захистити його».

«Дякую», — Федір зробив ковток браги, що тхнула сивушними маслами, *бо мені також потрібно було перевести подих*. Сів біля чоловіка і закупив. Він ще раз надпив із пляшечки, такої ж зачовганої і брудної, як і кульок, з якого ту було взято, Федір, натомість, від другого ковтка відмовився. — А що таке Зона?»

«Ето вот все, що ти тут бачиш. Ето Зона. От Бучака і до Трахтемирова. Весь полуострів — це велика геопатогенна зона. Ето Зона».

«Кстати, мене зовуть Павло Русич, — представився чоловік. — Або просто Сталкер».

«Федір. Федір Могила».

«Ти отчаянный малий, Федя. — сказав Русич. — Мені ето в тобі подобається».

«Я загубив дорогу до Рожени».

«Пішли, я тебе проведу», — сказав Русич, і, відсморбнувши ще разок із пляшки, сховав її назад до кулька, й ми пішли. — Я, взагалі-то балакаю по українськи, але в місті обично перехожу на російський».

Вигляд у Русича був похмурий: скошений лоб із великою лисиною аж за потилицю, м'ясистий ніс і каламутні очі, прикриті крислатими бровами. Обличчя невдахи. Власне, це брови робили його вигляд відлякуючим. Тільки трохи згодом, коли Русич почав говорити і коли його слова виявилися словами далеко не пияка, Федір помітив притаманні йому риси: чоло, що було скошене, як на картинках Ломброзо, крім того, було ще й високим, інтелектуальним. Раптом Федір побачив, що у цьому обличчі є вдумливість, уважність, проникливість. Є непомічена ним раніше гідність.

Почалася його історія з того, що він назвав себе графологом і візуальним

психодіагностом у відставці. На моє запитання, що він робить тут серед лісів, Павло (я уточнив його повне ім'я — Павло Сергійович — і, для годиться, надалі називав його саме так) сказав, що зараз хворіє, і тут, на Бучаку, перебуває в лікувально-трудоваму профілакторії імені Русича. Федір вирішив уточнити, що то за таємничий профілакторій, та Павло Сергійович загадково відповів що тут є «тайні місця», в яких він відновлює свою зламану психіку. Потім, через рік, так уже сталося, що ми зустрілися вдруге, — що характерно, майже в тому ж самому місці, і Федір дізнався, що у Сталкера тут — не багато, не мало — є викопана власними руками печера. До неї він Федора не проводив. Вочевидь, Федір ще не дозрів у стосунках отримати таку довіру, однак зрозумів, що печера — це і є легендарний лікувально-трудова профілакторій, і що копає він її вже багато років, принаймні вісім так точно. З його історій, у яких постійно фігурували ті самі персонажі — Сашко і Степанчик — які, судячи з усього, постійно робили там дві речі: різалися в карти і хляли горілку, — Федір зрозумів, що коло спілкування Русича доволі тісне, а печера є чимось дуже особистим і таємничим. Людей він ділив на клани і говорив про них так: «Он с нашего клана, а етот не с нашего, а с етим кланом ми перебуваємо во вражді». Для нього світ був полем нескінченної битви між кланами. Одні були мисливцями на Звіра, інші — сприяли його приходу. Сам Русич казав, що він «не охотнік». Про себе він казав, що він — сталкер. Він водив людей на Зону.

«А хто такий Звір, Павле Сергійовичу?»

«Об етом не разговарюють. Послушай Бутусова, “Птіца-каратель”. Ти сам всьо поймеш».

Звір жив в Анти-Зоні.

Анти-Зона була дзеркальною протилежністю Зони. І йшли вони завжди поруч, пліч-о-пліч. Тут, на півострові, була Зона. Там, на іншому березі, мешкав Звір.

«Когда молнії ударяють, ето оні вижигают дітьонишів Зверя. У Бутусова ето всьо есть». — Це він про блискавки, що влітку часто били в протилежний берег.

У місті Звір теж мав анклав. Там були клани, які бажали його кланові смерті. «Обичніє дєвочкі і мальчікі, но служат Зверю».

У місті були «поштові ящики». Це були маленькі островки Зони, через які можна було відправити на Зону сигнал про біду, попросити про допомогу, загадати собі бажання.

Це було головною темою всіх їхніх розмов про Зону — Зона, як і у Стругацьких, так і тут, на Трахтемирові, виконувала бажання. Зона могла

змінити сценарій людської долі. Десь там, на Зарубинці, був один із полюсів Зони. Там був зарубинецький Камінь.

«А чому вона виконує бажання, Павле Сергійовичу?»

«Там, глибоко внизу, там зариті машини Бога».

Машини Бога. Ось що таке Зона.

Русич легко перетравлював найпронизливішу езотерику типу книг Шилова. Або, наприклад, Мулдашева. Усе, що говорилося про древні цивілізації, заворожувало його і легко вкладалося в його картину світу. Під дією алкоголю та картина була доволі пластичною, але, наскільки Федір устиг дізнатися зі спілкування з ним, вона була цілком завершеною. Центральним елементом його картини світу була Зона.

Зона сама прикликала до себе своїх сталкерів.

Цими історіями Русич ділився з ним охоче, можливо, тому, що Федір заслужив якийсь мінімум довіри, просто з'явившись у потрібний час там, біля дерева — втім, хоч його явної заслуги в тому, щоб допомогти Русичеві урятувати тоді дерево, не було, Сталкер наполягав, що Федорова поява додала його позиціям сили. А можливо, він не так часто зустрічав нового слухача, який, на відміну від його колег-пияків, міг зрозуміти трохи більше з того, що він намагався розказати іншим.

Уперше він потрапив на Зону, коли йому було сімнадцять. Він був важким підлітком. Син голови райкому, з чотирнадцяти років брав участь у хуліганських угрупованнях. Із шістнадцяти — на правах ватажка. Рани і травми колючо-ріжучими предметами — отримані й нанесені власноруч. Казав, якби в сімнадцять років його не відправили в армію, він би когось замочив, а на «зоні» пішов би в «отріцаловку». Та в сімнадцять він потрапив на іншу «зону» — Трахтемирів. Казав, що там він зміг змінити сценарій свого життя, і завдяки цьому вступив до інституту. Десь на останніх курсах інституту він познайомився на автобусній зупинці з чоловіком, який наче чекав на нього (тут історія Русича ставала підозріло схожою на перший том Карлоса Кастанеди, але Федір цінував його надто високо, щоб сумніватися в словах майстра). Цей чоловік передав йому всі знання з графології, якими володів. Казав, то були таємні знання по лінії передачі, що тягнулася ще з часів царської Росії. Графологія давала йому змогу безпомилково скласти психологічний портрет людини за її почерком. Ним зацікавились органи, і після інституту він уже був лейтенантом КГБ. У 28 — власна, отримана від держави квартира і посвідчення старшого управляючого інформаційною безпекою. Плюс можливість носити табельну зброю. Каже, що подібну професію придумав і запропонував ту посаду він сам. Тоді почалася його боротьба зі Звіром, і

він, будучи на службі в Імперії, цю боротьбу успішно вів.

Коли розвалився «совок», тріщина пробігла по всьому життю, і він запив. Пив він тому, що більше не мав державної задачі, не мав табельної зброї і державної машини. Усе, що він міг тепер запропонувати ринку — це провести графологічний аналіз персоналу, виявити, хто схильний до зловживань посадовими повноваженнями або хто може підставити в скрутну хвилину.

Це все були іграшки. Він більше не працював з небезпечними злочинцями, не було широти завдань.

Іноді до нього за наводкою зверталися крупні клієнти — директори великих компаній, політики, які шукали компромати на своїх колег. Проте це траплялося нечасто. Тому він знайшов собі притулок в Зоні.

«Зона ісповнює твої бажання, — казав він. — Вона була створена, щоб ісповнювати твою голограму. Твої реальні бажання. Це — машина. Підкреслюю — іменно машина виконання бажань. Зона була створена для того, щоб протистояти Анти-Зоні і Зверю».

«Так все ж таки, що таке Звір?»

Одного разу Русич прокоментував це.

«По моєму допущенню, Звір — это то, що древні греки називали Фтором, а Гайдегер — Нічто».

«Зона ілі приймає тебе, ілі виштовхує. Коли в сімнадцять років ми із товаришем попали на Зону, ми почули голос в голові: “Убірайтесь отсюда”. Сюди по всьому, там ішли важні трансформації в Зоні. Даже не планетарного значення — галактичного. Потому що буцацька Зона це Сервер для зв'язі з центром галактики».

Його міфологія геопатогенних зон складалася з кількох типів аномалій. «Поштовий ящик» давав змогу відправляти «замовлення» на «сервер». Зона допомагала тобі реалізувати задуманий сценарій. Зоня міняла хід життя.

«Поетому, еслі Зона виталкує тебе, это радість. Еслі приймає, это всьо. Это значить, що ти как мінімум сталкер. Это значить, що ти будеш кого-то за собой вести».

Людей Анти-Зони, людей Звіра Зона мочила. Були чіткі параметри того, що Зона не пускає тебе: запаморочення, головний біль, кровотеча з носа, нудота, блювання, понос, відчуття сильної слабкості.

«Зона притягує анти-сталкера. Анти-сталкер — это тот, хто водіт людей в Анти-Зону, як обичний сталкер — в Зону. Она притягує його на лікування, ілі на убійство».

Київський Ботсад був «зоною». Лавра була «зоною». Бабина гора на

Видубичах була «трубою» — прямим каналом на «сервер».

Останні років вісім він копав печеру.

«Першу печеру я викопав, як пивний погріб, — розповідав Русич. — Я тоді жив на Зарубі, зимою і летом, і мене два года не могли найти єгеря. Потом, коли вони на мене робили обласу, з машинами, сильно удивлялись: казали, що знаходили следи якого-то перебування, но вислідити їм мене не удавалось. Тогда я відкрив на Зарубі Камінь — ето древня система дольменов, оставлена цивілізацією скототів. Камінь сразу же став вести мене. Я найшов печеру одного йога за двадцять мінут. Двадцять мінут. Був один кадр, жив там у печері. Плавав вісім кілометрів через Дніпро в Переяслав туди і назад, за пивом. Однажды він склав свої пожитки — одяг, документи, денги — в стіг сіна, і поплив через Дніпро. Припливає назад — а стогу вже немає. Приїхала машина і погрузила його. І в яке село повезла, невідомо. Он пішки ко мне в Українку прийшов, сказав: “Зона виплюнула меня”. Більше он тогда на Зону не возвращався. Зараз живе здесь у Чернобыльській зоні, працює вчителем».

Опісля цього зтяжнього проживання на Зоні Русич приїжджав туди щоліта. Одного разу вони сиділи з приятелем біля вогню, і тут почув голос, який російською мовою сказав: Прідурак, завтра націнай капать тут пещеру».

«Я кажу Серьожі: у мене, здається, глюк. Він каже: у мене тоже. Тоді я кажу: давай запишемо наші глюки на бумажках, щоб сравнити. Ми записали. У Серьожі те ж саме, про пещеру, тільки в боліі вежлівій формі». Так Русич почав копати печеру.

Він казав, у печері в нього поліпшувалося здоров'я. За зиму він сильно спивався в Українці, і, коли починалося тепло, переїздив у Бучацькі ліси в свою печеру. Там, він казав, пити практично не хочеться.

Винуватив у своєму алкоголізмі маму. «Она була страшним деспотом. Це она вогнала меня в страшный невроз, і я його досі розпутати не можу. Даже тут, на Зоні. В каком то смислі, я уже обречён».

* * *

Чому я хотів допомоги Вадіку в справі Зони? Мабуть, тому, що він був єдиною людиною, якій я довіряв на всі сто, без оглядки. Вадік був святим безумцем, та в його безумстві була своя залізна логіка, і це мене підкуповувало.

У світі Вадіка речі жили своїм потаємним, особистим життям, і між ними, як і між людьми, теж проходила своєрідна лінія Мажино — хтось був за наших, хтось — за ілюмінатів. Наші — це всі, хто за просвітлення, креатив і легалайз (наприклад, садовий слимак, що жив у Вадіка, явно був

за легалайз, тому вважався нашим). І взагалі, всі, хто за френдлі-інтерфейс світу сього, — це наші. Кока-кола, наприклад, хоч її ставлення до легалайзу було далеко не таким прозорим, як у Вадікового слимака, теж вважалася своєю (з деякими засторагами — Вадікова космогонія тут ще формувалася. Що стосувалося їх, інших, то в них потрапляли усілякі таємні організації на кшталт масонів, анунаків, ілюмінатів-рептилоїдів та інших антихристів, у тій чи іншій формі схильних до світової змови, які були зацікавлені у засекреченні винаходів Тесли, приховуванні інформації про НЛО і поголовній чіпізації населення з метою переселення їх у цифровий концтабір. Тобто повне конспайресі. Це слово — Conspiracy — було винесено ядучим жовто-фіолетовим на футболку поруч із зображенням київської перепічки. Київська перепічка усміхалася. Вона знала істину, й істина робила її вільною. За нас були Гугл, Еппл, Альберт Гофман і все тепле, індусяче і пов'язане з накуритись або з'їсти чогось розковбасного. У ворожому таборі опинилися Майкрософт, Федеральна резервна система Америки і Тонина робота, де вона працювала начальником відділу кадрів, а також усе, що стосувалося віз в Індію і Європу, формальних стосунків і важких наркотиків, що вели до ломки та деградації. За нас були котлета по-київськи, фотоапарат «Київ» і автобус ЛАЗ. За них були бухарі-наркологи, які не розуміли спасительної ролі психodelіків, іноді — батьки, а іноді — сама Тоня (чия ідеологічна позиція була далеко не бездоганною і не такою ясною, як видавалося на перший погляд).

За нас були суп том-ям, Віктор Цой і сигарети «Прилуки».

За них були адронний колайдер, нафтовидобувні компанії і горілка.

За нас був Слимак.

За них — Кішка.

Та все це не мало значення, тому що, зрештою, все це були різні форми одного і того самого — великого всепереможного трансцендентного звуку ОМ. Вадік називав цю філософію кислотним оптимізмом, і формулював її просто: «Ну, коротше, головне вчасно з'їсти марку». Вадік із Тонею розробив цілу серію футболок «Конспайрасі», густо замішану на філософії позитивного реалізму, яка була випущена обмеженим накладом у кількості триста штук, і гоноровим власником трьох із них був ваш покірний слуга. Це був один із Тониних бізнес-проектів, якими вона намагалася перетворити космічну енерготворчість чоловіка на щось утилітарне і трохи заземлити його.

Хоча цього не було видно невтаємниченим, я знав: на бирці футболки, там, де зазвичай вказували на температуру прання і на способи чистки, були

зображені символ *vesica piscis* — облюбований да Вінчі геометричний «риб'ячий міхур», що натякав на золоте січення, число «пі» і купу інших кошерних і халяльних смаколиків, пральна дошка з числом 33 на ній, що було якби іронічним плювком у бік таємних товариств із їхніми товстими масонськими градусами (як відомо, тридцятитрьохградусну шкалу вимірювання температури запровадив великий масон Ісаак Ньютон, і, по відношенню до шкали Цельсія градуси масона Ньютона справді виділялися певною укрупненістю). Третім символом у цьому окультному ряді стояло символічне зображення старовинної праски на вугіллі, і зображення цієї праски приємно хвилювало моє нутро: на високій полиці Вадікової кухні, на столі, на підвіконні біля старої радіоли — де не стояла б справжня старовинна праска, куплена Вадіком на блошиному ринку на Куренівці, я знав, що в ній завжди знайдеться бодай дрібочка магічного зілля, яке зможе допомогти нам скинути з себе пута матриці й засяяти весело й радіоактивно, просвітлено й духовно.

Вадік сам по собі був сталкером. Він відчував проходи в інші світи. Він був духовидцем. Якщо Зона могла мені з кимось відкритися, то це з ним.

Там, у Зоні, на початку дев'яностих, часто збиралися різні радянські чаклуни й екстрасенси. Усіх їх манило на Трахтемирів, наче там медом було намащено. Висота 222. Зона. Тоді там була державна територія, що пильнувалася воєнізованою охороною. Як правило, більшість проривів на територію Трахтемирівської зони завершувалися тим, що вже десь хвилину через сорок їх звідти евакуюювали ВОХРи, так і не давши причаститися до космічних джерел.

Я не знаю, чи є зараз охорона на території Трахтемирова, бо колись була. Там треба ховатися, бо раніше їздили єгері, і могли бути проблеми. Як мінімум, тебе вивозили з Зони. Я проте знаю, що там, неподалік від Каменю, є потаємна місцина, де можна розташуватися на ніч, споглядати Дніпро, палити багаття і бачити над головою серпневі зорі. Там можна буде заховатися від єгерів. То як, їдемо завтра?

Глаша кидає на мене погляд, повний якогось стриманого болю, і я розумію, що наступного разу ми зустрінемося дуже нескоро.

— Жан-Люк прилітає післязавтра, — Глаша розводить руками і підтискає губи, говорячи мені цим значно більше, аніж словами. — Передавайте святій землі мої поклони, добре?

Тоня не виявляє жодної ініціативи. Худа, зсугулена, з цигаркою в руках, вона скептично усміхається.

— Ну слава Богу, я хоч відпочину кілька днів тут сама, поки ви там комарів годуватимете. Забирай його, Федоре. Я собі куплю нову полицку.

Треба ж кудись Вадікового Ріхтера поставити!

Тільки Вадік зберігав непохитну рішучість.

— Чувак, нам треба зробити щось грандіозне! Я думаю, нам треба взяти з собою побільше трави!

** * **

Вечір, кухня його квартири. Завмерлий час — година бика. Час уже спати — та він не міг.

Я роздивляюся фотографії московських проспектів, де нечисленні перехожі крокують з респіратором на обличчі, і мене пробирає мороз по шкірі. Кажуть, аномальна спека в Росії викликана глобальною зміною клімату, зокрема, посиляються на планетарний перерозподіл теплих мас повітря через порушення процесів випаровування в Мексиканській затоці, яку цієї весни добряче затопило нафтою під час аварії на «Deerwater Horizon». Блогери пишуть, що маслянистість води відчувається навіть на Майорці, на протилежному боці земної кулі.

Раз по раз повертається образ тієї дівчини, яку я підвозив учора. Смирна. Я бережу ці спогади як щось дуже рідне, щось справжнє. В мені в той момент прокинулося щось глибоке, повноводе. Щось, звідки струмує спокій, який хочеться всотувати, як поживний нектар. Смирна, Смирна, Смирна. Ти мій єлей, ти ладан для душі.

** * **

Світанок. Я спав мало, але почувався оновленим, наповненим свіжими силами. Ще не зійшло сонце, а на вулиці вже гаряче, як у бані. Над будинками мого району, які я оглядаю, стоячи на балконі у своєму кублі, стоїть інтенсивне рожеве сяйво. Силутети будівель заховані наполовину в тумані, наполовину у смогові. Повітря тхне паленим. Хтось уже встиг написати в соцмережах, що це вітер доносить дим із палаючої Москви, поки не з'явилася інформація, що через спеку загорілися торфи під Києвом.

У мене з'являться бажання сісти зараз із ручкою в руці перед чистим аркушем паперу і почати записувати все, що я хотів би бачити в своєму новому житті. Я відчуваю, як у тій пам'ятній зустрічі з Русичем отримав кредит на багато років наперед — кредит у тому, щоб нині щоразу, коли я потраплятиму в кризову ситуацію, діяти так, як підказує віра, а не інстинкт. Але боротьба точиться не за неї — боротьба йде за ту високу рівновагу, піднятися на яку мені раптом відкрилася перспектива.

Перше знайомство з Русичем викликало в мене іронічну посмішку, і я не

сильно довіряв сказаному ним. Коли ми зустрілися вдруге, знову ж таки в Зоні, у мене мимоволі з'явилося відчуття, що наша зустріч не випадкова. Ми багато спілкувалися, і я, зм'якшившись, дозволив Павлові Сергійовичу вивалювати на мене всі свої найексцентричніші здогадки й конспірологічні прозріння.

«У мене єсть підозреніє, що планета Земля — єто тюрма. А ми — просто бройлери. Акумулятори. І у меня єсть очень мрачні тому підтвердження». Знаходив підтвердження своїх здогадок він, як правило, в уривках пісень, у другосортних книгах, у фільмах, що ставали для нього знаковими і супроводжували його своїми цитатами усе подальше життя.

«Я думав, Коельо зональщик, но Коельо не зональщик. Родрігес што-то чувствует. Кастанеда копал глубоко... Бутусов знает секрет. Геофізик Фурдуй... Академік Рибаків... Шилов. Шилов взяв свої ідеї в академіка Рибаків. Но Шилов не сталкер. Шилов сказочник. Коельо тоже сказочник».

Після нашої другої зустрічі він мене причарував просто як харизматична особистість. Я взяв у нього контакти і, коли осінню Сталкер повернувся до Києва, ми записали з ним передачу. Русич з'явився в несподівано елегантному амплуа — блідо-фіалкова сорочка, краватка, жилетка, все це сиділо на ньому трохи незугарно, було завеликим, зблизька було видно, що весь його одяг давно вже зношений. Ми зробили кілька записів із психологічними портретами політиків — наших і зарубіжних, говорили про Бучак і Зону, про його життя в печері. Після цього ми ще якийсь час зідзвонювались, і я навіть потрапив на один з його уроків із графології, що проходили в погано прогрітому класі середньої школи на околиці Києва. Після кількох занять я відчув, що більше не можу приходити в цю атмосферу, що вже виріс із того віку, аби швендяти по холодних школах на периферії Києва, і контакт із Русичем сам собою перервався, а потім, під час сварки з Інессою, я втратив телефон з усіма контактами. Щось вдалося відновити, Русичів номер — ні. Оказійне знайомство з таким екзотом як Русич, приємно освіжило мої стосунки зі світовим різноманіттям, однак я не хотів впускати ці, щиро кажучи, злиденні енергії, кудись далі — це вимагало надто великої жертви в моєму серці.

Хотілося не просто сісти і записати думки для Зони. Хотілося більше зрозуміти себе. Почати життя з нової сторінки. Почати жити його так, щоб життя нагадувало хорошу прозу — добре виписану, де підібрані зі смаком слова і вчинки, де є хороша композиція і яскравий лексичний ряд.

Я збираю себе за допомогою ручки і чистого аркуша. Я хочу створити в уяві те майбутнє, куди прагну потрапити. Взяти стерно у власні руки.

Вибрати напрямок і підставити вітрила вітрові перемін. Я замислююсь, відриваючися від письма. Максимально щиро написати всі свої бажання. Гм, чи хочу я яхту? Схоже, що яхту я таки хочу.

Записуємо. Хочу яхту з білими вітрилами. Вона ідеально пасуватиме до моєї вілли на березі Середземного моря.

Так. Треба побільше деталей. Треба побачити собі своє майбутнє до найменших дрібниць. Що за вілла? Скільки поверхів? Автогараж — на скільки автомобілів? Старі чи нові моделі? Що за пейзаж навколо — рівнина, урвище, як я завжди мріяв, чи скелі? Сади плодові довкола будинку, чи засадити строго туями?

Який я в тій віллі — аристократ у строгому костюмі, грайливий багатенький бобо чи може, вкурений в зюзу філософ у шльопанцях і синьо-червоних окулярах для стимуляції лівої і правої півкуль мозку? Я сам чи в мене сім'я? Я маю там підприємства й офіси по цілому світові, мережу ресторанів в Америці, Європі й Азії, чи може, я занурююсь у глибинний предвічний спокій бездіяльності? На всі ці запитання мені треба знайти відповідь. На них — і ще на мільйон інших. Тому що я будую собі нове життя. Я думав, що я зайнятий, але ось чим я маю займатися насправді — глобальним проектуванням свого життя. Перед поїздкою на Зону я хочу спланувати собі все ретельно, щоб новий сценарій запустився як слід. Просто потрібно точно відшукати в серці те бажання, за котре дійсно я готовий боротись, віддати йому душу й серце. Те, що гріє.

Я пишу з захопленням, з ентузіазмом.

Мені хочеться рухатися туди, в бік справжності, в можливість вміщувати в себе все більші емоції. Жити на повну, дихати повними грудьми, відчувати до глибини серця розпуку, і втішатися так, щоб було чутно, як співають ангели. Я жадібний до життя, я хочу випити його до дна, я хочу прожити все те, що належить мені без огляду на те, погане воно буде чи хороше, смачне чи противне, мені хочеться це відчутти, тому що мені хочеться відчувати життя — його живу, справжню пульсацію, відчувати себе його частинкою, бути в його лоні, як дитина в колисці, у вічній радості, в цілій мудрості, в повній безпеці.

* * *

У машину застрибнув Вадік.

— Привіт, чувак, — обійняв його Федір. — Погнали?

— Харе ом! — вигукнув той. — Анти-Зоні не пройти!

Вони проскочили містечко Українку, з наголосом на «а», бо назва її походила не від неньки-України а від дієслова «украсти»: попередня назва

містечка — Злодіївка. Назви поселень, через які пролягає наш шлях, нестять слух: Старі Безрадиці, Плюти, Обухів, Трипілля, Халеп'я, Ржищів, Пії. А ще — Великі Прицьки, Півці, Онацьки, Липовий Ріг, Яблунівка, Грушів. Десь поруч є, хоч ми не проїжджаємо через них, та я пам'ятаю ці села з карти, Уляники, Кагарлик, Кип'ячка, Македони. Від одного переліку цих назв стає на душі спокійно й добре, наче я повертаюся додому, у щось рідне й справжнє. Одразу за Трипіллям закінчуються багатоповерхівки, і ми їдемо практично порожньою трасою, мокрою від спеки, і за горбом відкривається новий пагорб, а разом із ним — новий вид, із густим, блакитно-білим небом, із рясними пасовищами, блискучими від високої трави, що вилягає хвилями. Простори пасовищ перемежовуються широкими смугами стиглої пшениці й кукурудзи, що вже стоїть, чекає на збір. А потім знову накочують пагорби, вкриті лісами, і Федору перехопило дух. Вони їхали з відкритими навстіж вікнами, і в салон вривався сильний, гарячий вітер.

Ми з Вадіком навіть не кажемо одне одному слова — він також дивиться на мене враженим, захопленим поглядом, немов не вірить у те, що я теж відчуваю, бачу те саме, що й він. Ми вже в Зоні. Я, усміхаючись, мовчки киваю йому: все так, братюню, все так. Це все існує насправді.

За Бобрицею вони проминули ще одне невеличке сільце і виїхали на військову бетонку, прокладену тут ще за радянських часів — під'їзди до майбутньої ГЕС. Бетонка була широкою, може, метрів із вісім. Дві вантажні машини розминуться тут без проблем. По обидва боки бетонки здіймаються високі лісові зарості. Після сонця вони в'їхали у приємну тінисту смугу, і стало трохи легше. Невидимі флюїди тутешніх місць вже починали тягнутися до його сигнальної системи. Накочувало особливе відчуття дрімучості тутешнього краю. Його ізольованості. Відчуття, наче тебе огортає приємним ковпаком, і тобі не залишається нічого іншого, окрім як піддатися йому.

* * *

Пейзаж змінюється з приємною швидкістю. Ми то виїжджаємо з лісової смуги в поле, то знову вриваємося в тінистий тунель поміж навислими деревами. Дорогою нам не зустрічається більше ані душі. Ми практично вийшли зі світу людей, попереду — територія заповідника. Над головами купчаться делікатні баранці-хмаринки, які не віщують жодних опадів на найближчі три дні, а лише додають пейзажеві з Дніпром і кручами неповторної української мальовничості, яка так забивала дух Шевченкові. Здається, ці місця наче згущують всі барви спеціально для того, щоб

людське око могло вхопити якомога більше досконалості в одному погляді. Досконалість ця невимушена, позбавлена притомної солодкавості. Це щось дуже справжнє — велична ріка, густі ліси на іншому березі, високі кручі й делікатні білі хмаринки понад обрієм, та ще — далека гірлянда лісів, що ховаючись за складками пагорбів, наче манять тебе розкривати краєвиди далі, ступаючи давніми стежками.

— Це будували ГЕС в радянські часи, — пояснив я Вадіку, заходячи у бетонку. Її сіра коробка, обплутана з усі боків зеленню, нагадувала кадри з фільму Тарковського — звідки й назва всіх цих місць. Яскраве блакитне небо додавало всьому, що ми бачили відчуття сюрреалістичності. Ліс поглинув це місце, не питаючи ні в кого дозволу. — Тут мав бути якийсь військовий об'єкт. Кажуть, там, у дюнах, досі ще є якісь тунелі.

— Схожі на кості динозаврів, — прокоментував Вадік. Залишки бетонних конструкцій, що виднілися в зелені, якщо кидати погляд із бетонки, справді нагадували велетенські ребра чи хребці. — Мабуть, неприкольно там було б упасти. Ніхто не прийшов би.

— Згоден. Тут не докричишся.

— А тут Зона?

— Сталкер казав, що Зона. Та головний сервер все одно на Трахтемирові. Недопалки краще не кидай, щоб не було проблем, — попросив я. — Зона може влаштувати тобі все, що завгодно. Голова не болить?

— Не болить. А мала би? — запитує Вадік, поправляючи перемотані скотчем окуляри. У кольорових шортах і розтягнутій футболці — справжній розсіяний геній — він загалом не може зливатися з жодним середовищем, якщо це не розжарений психоделіками мозок гоанського трансера.

— Є категорія людей, яких Зона виштовхує одразу. Біль голови, кровотеча з носа, аж до втрати свідомості. Таким людям в Зону ходити категорично не можна.

— Люди Звіра? — уточнює Вадік. Я вже розказував йому про Анти-Зону на тамтому березі Дніпра.

— Схоже, тут хтось недавно був, — чутно мені голос Вадіка, який прогулюється бетонкою. У третій залі на піску залишилися продавлені сліди від кількох наметів. Стіни бетонки розписані скупими графіті. Я поводжу рукою по напису прямо навпроти мене: «Светильник для тела есть око. Итак, если око твое будет чисто, то все тело твое будет светло». То тут, то там по бетонці порозкидані відбиті через трафарет слова: «ВДОХ», «ВЫДОХ» і «БОГ».

— Глянь, Вадіку. Тут Сологуб є, — погукав я Вадіка. Той облишив спроби

вилізти на другий поверх і підійшов до віршів, написаних на одній із бетонних плит:

Живы дети, только дети, —
Мы мертвы, давно мертвы.
Смерть шатается на свете
И махает, словно плетью,
Уплетенной туго сетью
Возле каждой головы,

Хоть и даст она отсрочку —
Год, неделю или ночь,
Но поставит всё же точку
И укатит в черной тачке,
Сотрясая в дикой скачке,
Из земного мира прочь.

Торопись дышать сильнее,
Жди — придет и твой черед.
Задыхайся, цепенея,
Леденея перед нею.
Срок пройдет — подставишь шею, —
Ночь, неделя или год.

— Прикольнo, — зауважив Вадік, на якого вся містика цього місця, схоже, не діяла. — Прогуляємося до води?

Ми виходимо на палюче сонце.

— Ти почав про бетонку розказувати, — нагадав він мені.

— Цю бетонку починали будувати двічі, — продовжив я. — Спочатку десь у шістдесятих, але мусіли припинити через велику кількість незрозумілих смертей під час будівництва. Другий раз — уже наприкінці сімдесятих спробували. І знову почалися масові смерті на будові. Когось травмувало сильно, когось плитою придавило, комусь голову відірвало. Роботи знову заморозили. Нарешті, третій раз, коли тут спробували щось побудувати, це був 1990-й рік. І саме розвалився Радянський Союз.

— А зараз?

— Не знаю. Зараз знову тут збираються щось будувати. Подивимось, що буде. Тут у вісімдесятих відбувалися різні з'їзди йогів і екстрасенсів з усього Радянського Союзу. У них тут було своєрідне паломництво. Вони

всі на Трахтемирів прорватися хотіли.

— А там що?

— Там? Гм... Машини Бога. Там Зона.

По чоловічому, присівши біля машини, вони нашвидку перекусили лавашем і помідорами й рушили в бік Трахтемирова.

— Нам треба буде залишити машину у когось на підвір'ї, — сказав Федір. — Одразу за Лукавицею закінчується дорога, далі маємо рухатися пішки.

Хат у Лукавиці, останньому селі перед валами, було всього кілька. На одному з підвір'їв вони застали чоловіка, що виймав мед із вулика.

— Дай, Боже, здоров'я, — привітався Федір. Здавалося, вони потрапили в якусь позачасову сцену — в місце, де не існує часу, а є лише гудіння комахні, розігрітої несамовитою спекою, ледь чутний шелест трав і листя на деревах, і відчуття повного штилю. Блакитне небо, яке переверталось і надавало на тебе куполом щоразу, коли ти підіймав до нього голову.

— Дай, Божечку, і вам, — гукнув чоловік. — Сідайте, хлопці, скуштуєте меду.

Поки ми їмо мед, дід розказує, що на Трахтемирові зараз живе всього один чоловік на ім'я Скіф — колишній режисер кіно який тепер оберігає ці місця, збираючи у себе вдома різну старовину, а в цілому — пуста. Ми залишаємо машину в діда, а самі рушаємо далі, вглиб півострова.

Непогана дорога, якою ще можна було їхати, закінчується за Лукавицею. Далі йде польова стежка по високій і рівній площині. У цей момент мене охоплює відчуття якоїсь серійності — якщо завгодно — правичності того що ми робимо. Я відчуваю чи то козаком, чи то характерником, чи просто якимось давнім тутешнім гульвісою, який рушав цією стежкою за сотні років до мене — під тим же небом, під таким же палючим сонцем, маючи приблизно такі ж думки. І ще одне, дуже виразне відчуття — наче я, проходячи межу валів, залишених тут якоюсь із давніх культур — можливо, скелетами, долаю разом із тим якусь зону гравітації — тільки не планетарної, а гравітації долі. Тепер моя доля, мій сценарій, замикається не на мені — він тяжіє до іншого центру, скасовуючи причинно-наслідкові зв'язки, поміщаючи мене в епіцентр якогось вічного теперішнього, розкинутого тут, серед трав і цвіркунів, серед навечно замерлого в зеніті сонця, всі начала і всі кінці присутні одночасно поруч, а ти — лиш ходи і вибирай. І мені стає так страшно, наче я бачу Бога — страшно за відповідальність, яка на мені є. Стає безмежно радісно, як у дитинстві, наче справджується найпотаємніша твоя здогадка, що завжди тобі підказувала — що так і є все насправді: немає визначеного

кінця, а щосекунди є лише Бог і ти, а між вами — цей світ, більше схожий на сцену, на велетенський ввігнутий екран кольору неба, на запущений заповідник, аніж на потикану зірками пустку, на секунду піднятий із правічного океану, щоб відобразити все те, чим ти є.

— Чувак, це просто... — Вадік не договориює. З ним теж це відбувається. Він теж це все розуміє.

— Це Зона.

— От усе зрозуміло ж стає... — знову намагається сказати щось Вадік, та воно більше за нас, воно все тріщить цвіркунами, колишеться листям і сухостоем, осідає курявою з битого шляху на твоїх босих ногах, вбирає тебе як природну частинку себе, наче я ніколи звідси не ходив — хіба що раз якось — вийшов і заблудився в химерних видіннях, але тепер повертаюся знову.

— Воно живе.

— Це Реальність, чувак. Це вона жива. Ми в ній.

Шлях веде нас усе далі на північ, у крайню точку півострова. Я був тут два роки тому, проте зараз усе змінилося. Стежки лежать інакше, дороги йдуть в інші боки, помінялися місцями пагорби. Зона жива. Вона дихає, вона колихається. Стежки тут — її думки, її наміри. Зоно, веди. Веди, я прийшов до тебе.

Кілька разів вони збивалися з дороги, поки, врешті, Федорові не вдалося знайти правильний хід на Зарубинець. Продершись крізь зарості, вони натрапили на галявину під старою шовковицею, а біля неї — на кілька старих кам'яних хрестів. Чорно-плямисті від морви, вони рушили далі.

Уже коли сонце майже торкалося пагорбів, подерті гілками і запліксовані з ніг до голови, з кількома кліщами на задниці й на пісюнові, нам вдалося вийти в урочище, яке вело прямо до Каменю.

— Оце він? — спитав Вадік.

— Так.

Заходить сонце, і небо стає бузково-фіолетовим, наче по ньому розтерли шовковицю. Ми виходимо на край урвища над Дніпром помилуватися краєвидом. Ми мовчазні, втомлені. Заграва наростає, стає насичено-кораловою, а від того — емоційнішою, і мені пригадується Київ, з його задушливим повітрям смогом і вихлопними газами, з тим поспіхом і драматизмом, до якого так звикаєш і який починаєш помічати, щойно опинившись за містом. Ріка широко пливе, уже не золота, а дзеркально-біла, з прожилками чорного, а на тамтому березі десь метушаться маленькі катери рибалок.

Дніпро, коли вони спустилися з урвища, виявився геть спокійним, і

здавався застиглою смугою рожево-сірої ртуті, розлитій аж до горизонту. Сходив місяць. Вони зайшли у воду мовчки. Тихо, і вода була теплою, наче вона текла всередині чийогось тіла. Вони відплили далеко від берега і якийсь час просто висіли там, у воді, торкаючись ногами водоростей, спостерігаючи, як скрадається тихо ніч.

Вони розвели багаття і зварили чаю. У них були овочі — трохи помідорів, огірків і зелені, трохи сиру і солі, хлібина і пару довгих червоних перців. Було спекотно так, що у наметі потреби не було — вони просто кинули каримати подалі від вогню, на криве коріння сосон, яке стирчало з піску, щоб не було спекотно лежати поруч. Говорити не хотілося. Мовчки вони розкурили люльку, і Федір ліг на каримат, дивлячись прямо в зоряне небо над собою. Від щастя й полегшення йому хотілося плакати.

Я хотів би пролежати так до світанку, дивлячись у ці гранатові глибини. Мовчки, в тиші. Не маючи запитань, тому що весь мій мозок перетворився на одне невисловлене запитання, надто велике, щоб на нього стало всіх слів, які в мене є. І хоч я не отримую відповіді, мені у серце входить заспокоєння. Мені раптом стає досить того, що я лежу тут, на корінні сосон, дивлячись у всипане зорями небо і пристрасно бажую почути відповідь. Уже саме це лежання в безлюдному закутку, біля погаслого вогню, задовольняє мою потребу в безконечній красі, яка, сподіваюся, одного дня просвітить мене, мов купіль для хрещення, до самого дна.

Я засинаю, і мені сняться сни, й у снах бачу, як вибираю собі нові історії, нові шляхи.

Вони прокинулися, коли сонце вже зійшло, але ще було не надто спекотно, щоб не встояти під ним.

— У мене ще один кліщ, — похвалився Вадік, сидючи, голий, з голкою біля залишків багаття і намагаючись видлубати собі щось із крайньої плоті.

— Це знак, що твої бажання почули, — пожартував Федір, спускаючись до Дніпра, щоби поплавати трохи у прогрітій зацвілій воді. Навколо не було нікого, лише півострів Трахтемирів стримів з материка зі своїми високими кручами, в яких відображалися вся краса і незайманість цього закутку ріки. Розворушивши вчорашнє вугілля, вони зварили кави, з'їли по шматкові хліба, викурили по сигареті. Була найкраща пора йти до Каменя.

Я стою біля дольмена, сам до кінця не розуміючи, що я хочу загадати. Щось дихає в мені, ворухиться, як невимовлені слова, непрожита думка. Подумки я прошу: Зоно, будь ласка, нехай все те, що в мені є, нехай воно якось переміниться. Ти сама знаєш, як, сама знаєш, що — але я вже стомився, я так далі не можу. Будь ласка, допоможи...

Десь там унизу були заховані машини Бога. Незрозумілим способом зв'язані з сонцем а можливо, як припускав Сталкер, із центром Галактики, — там, де, ймовірно, і заховані наші долі. Зоно, скеруй мене, направ мене так, щоб я... ти знаєш краще, що, бо я не знаю...

Усі логічні зв'язки розклеїлися, наче картонна модель кораблика, коли його спустили у справжнє море. Я стою перед прірвою. Якби нас із Вадіком накрив тут космічний метеорит, що прилетів аби зупинити нас від неправильного використання Зони, я був би радий. Мені потрібно відділити себе від пітьми, що густішає. Зоно, врятуй мене...

— Що ти замовив? — спитав у мене Вадік.

— Я? Не знаю. Попросив того, що хоче серце. А ти?

— Попросив, щоб у Тоні поїхав дах, — пирснув сміхом Вадік. — По-хорошому, це ж те, що нам всім потрібно.— Розумію. Мені її теж шкода.

— Не знаю, чувак. Я просто хочу, щоб ми з Тонею могли божеволіти разом. Просто ось це все... — Вадік по-дитячому показав на цей світ своїми розкритими долонями. — Ну ось це все... Ти розумієш? От як її це дати? От як її пояснити, що воно, блін, таке... Ну, коротше, ти поняв.

— Я розумію, чувак. Тут дійсно потрібне чудо.

Ми сіли в затінку покурити на дорогу, і мені здалося, що ми до біса класні, але до біса самотні в цьому світі. І Вадік, хоч у нього лексичний запас унаслідок благоговіння перед величчю Всесвіту скоротився до лексику циркового дельфіна, сказав щойно все в саму точку. Зрештою, яка різниця, скільки слів знаєш, якщо ти вмієш ними влучати в ціль?

Коли докурили, вони загасили рештки багаття, закинули на спини свої наплічники і пішли назад, до людей.

Дорога додому дає відчуття жалю, ніби ти прощаєшся з кимось близьким. Він залишив у цих заростях частину свого серця. Усередині, після ночівлі на Зоні, після вечора біля вогню, стало легше. Безвихідь перестала на нього тиснути, а важкі думки відійшли. З'явилося відчуття оновлення, посвіжілості.

У ньому розпалювався вогонь нового бажання. Влитися з новими силами у життя. Задумувати нові грандіозні проекти. Жити велично. Жити піднесено. Торкатися меж і розсувати їх. Знаходити щастя в щоденних дрібницях і в нав'язливих знегодах Києва: у загазованості повітря, у бруді на вулицях і натовпах у метро, у неприкаяній політиці і невизначеній економіці, у перекурах на кухні й зустрічах із Вадіком з метою переглянути чергове езотеричне відео на Ютубі. Я хочу зблизитися з душею світу, який бачу навколо, жити душею речей, які мені судилося пройти. У мені велика ніжність і любов до всього, що чекає на мене

попереду — ніжність, любов і вдячність наперед за все.

Увечері, коли вони повернулися до Києва, Федір нарешті увімкнув телефон. Мобільник одразу ж задзвонив.

— Слухаю?

— Доброго вечора, це пан Федір Могила? Вам дзвонять із офісу Дмитра Івановича Карманова. Ви зустрічалися з Дмитром Івановичем два дні тому. Пане Федоре, Дмитро Іванович хоче запросити вас на вечерю. Скажіть, будь ласка, коли вам зручно зустрітись?

— Понеділок, — сказав Федір, зовсім не орієнтуючись, який сьогодні день. *У всіх понеділок асоціюється з важким початком тижня. Якось я зрозумів це і вирішив просто вийти з цього шаблону. Відтоді понеділок став посправжньому моїм днем — називайте мене «понеділковим хасидом», якщо вам завгодно, але в понеділок я не візьмуся й за холодну воду. Щопонеділка я вимикаю телефони, я не читаю мейли і не лізу в соцмережі. Щопонеділка я люблю ходити в кіно, ранкові сеанси. Тихо, практично немає людей. Люблю дивитися в такі оказії якісь новинки. Люблю просто сісти в якомусь непретензійному кафе й щось читати. Мені треба читати тони літератури. Понеділок мій день, і все, баста. Але зараз я руйную всі сценарії — тому що я чекаю на нове.*

* * *

Вихідні він згаяв, щоб неквапом зібратися докупити. Поїздка на Трахтемирів дала йому якесь особливе відчуття значущості і неспішності світу, і Федір старався обмежити себе в зустрічах з іншими, аби не розтратити його. Він навіть не заїжджав до Ландошів. Увечері в понеділок машини на бульварі Лесі Українки стояли в кількох кілометровому корку, тож свою довелося залишити в кількох кварталах від ресторану, де мала відбутися зустріч. Підходячи до висотки, за якою ховалося кільце ресторану «Марат», Федір пригадав інтерв'ю з Лулу, яке привело його до зустрічі з Кармановим. Зринула з пам'яті фраза Лулу: «Я не месія, месія — це щось про Бога. Я — представник матерії».

— Федоре! — почув він у ресторані крізь звучання лаунжа, який огортав. — Федоре, вітаю!

У затінку тканин і тюлевих занавісок, світлих і бежевих, як і належить бути тюлю в раю, сидів Карманов.

— Ходи сюди. Сідай! Що тобі замовити?

— Вітаю, — стосунків потис він руку Карманову. — Перепрошую, мусів іти до Вас пішки. Залишив машину в корку.

— Що ти будеш? — Карманов передав йому меню.

— Американо, — попросив він розсіяно, гортаючи сторінки стравопису. Підійшов офіціант.

Краєм ока він вивчав Карманова, оцінював його зовнішність. Поки він, поскубуючи собі вухо, робив своє замовлення, Федір помітив масивну золоту обручку з оніксом. Біла футболка ідеально обліплювала рельєфний торс. Федорові не вкладалося в голову, що Карманов усього на сім років старий за нього — голова того була практично сивою. Ще не повністю біла, але вже добряче притрушена попелом.

— Ну, як ти, як справи? — усміхнувся Карманов. — Засмаг. Маєш добрий вигляд.

— Я закурю, ви не проти?

— Куриш? Кури, звісно, — він підсунув Федорові попільничку.

Карманов *неприховано вивчав його поглядом*. Одна рука його лежала на спинці дивана, іншою він підносив собі до рота філіжанку з еспресо. *Акуратна зачіска, ретельно виголене обличчя, невеликий спортивний годинник в стилі хай-тек — нічого зайвого, все дуже стримано, мінімалістично. Про цю людину не скажеш, чим вона займається і які в неї статки — вона така ж, як і всі.*

— На виборах працюватимеш?

— Це вже перегорнута сторінка.

— Поважаю політику. Проте ніколи не стану балотуватися.

— Чому?

— Не люблю бути в центрі уваги. Я скромна людина, моє діло — робити свою роботу. Я трудоголік.

— Я чув, Ви вчилися десь за кордоном? — питаю я вже впевненіше, бо бачу, що Карманов налаштований поговорити.

— Мені допомогли вступити в Москві на журналістику, тож ми з тобою колеги. Спершу Московський держуніверситет. Потім працював журналістом на «Ехо Москви», потім у «Комерсанті», а потім з'явилася можливість вискочити за кордон. Швеція. Стокгольмська школа економіки. Потім ще два роки — Бізнес-школа у Гарварді.

— Серйозне резюме. А що Вас привело до України? Ви, до речі, добре говорите українською.

— Насправді, я просто імітую. Я відкрив для себе сучукрліт, і мені захотілося цю навчитися розмовляти цією мовою. Люблю Забужко, Прохаська, Шевчука... Як на мене, це нормально — коли ти плануєш працювати в цій країні, навчитися говорити її мовою. Коли ми відкривали наше радіо в Грузії, я поїхав туди сам, і я навчився грузинської. Мови мені легко даються, не знаю вже, чому. Вивчив українську, грузинську, трохи —

казахську. Це для бізнесу, а так — люблю ще турецьку, якщо тобі цікаво.

— Турецьку?

— Мене вразив свого часу Орхан Памук. Вирішив прочитати його в оригіналі, — він знизав плечима. — «Мене звати Червоний» — моя улюблена. Знаєш, такі маленькі приємні подарунки собі. Часом їх варто робити в житті.

— Як вам Італія? Я чув, Ви там мешкали певний час.

— О, це моя друга батьківщина. Якби я міг, я кинув би все, що маю, й оселився б десь в італійській провінції, відкрив би там тратторію і забув про все на світі. Ну, але це ілюзія, звичайно ж. Такого щастя не буває. Та все одно, хочеться іноді помріяти... — Карманов усміхається. — У минулі вихідні їздив до Львова. Що за розкішне місто! Гадаю, якщо ми вирішимо відкривати у Львові офіс, на якийсь час я туди переїду. Така розміреність, таке благоденство! Культура, архітектура — мені здається, якби я жив у Львові, то ходив би на роботу в футболці і пантофлях. Загалом, що казати — у вас тут, на півдні, хороше місце. Розкажи щось про себе, Федоре. Ти помітна персона у Києві. Про тебе говорять. Ти любиш поезію? Я люблю хорошу поезію. Роберта Фроста, наприклад, або Одена. Вона допомагає краще зрозуміти дійсність. Знаєш, ці теми з лівою і правою півкулями мозку? Я — типово лівопівкульний. Я прагматик, але мене тягне до таких, як ти. До тих, хто вміє придумувати яскраві образи. До тих, хто вміє надихати, давати емоцію.

Федір глибоко затягнувся сигаретою і загасив її недокуреною, після чого запалив нову

— Зараз я просто живу. Порвав усі зв'язки з минулим, звільнився зі старої роботи, і більше не хочу в це повертатися. Я виснажився. У мене накопичилося багато неприємних емоцій, пов'язаних з культурою. Мабуть, переїв її за останні роки. Зараз намагаюсь сприймати світ максимально просто. Шукаю своє.

— Зрілі слова. Відчувається досвід... Знаєш, мені бракує такого спілкування У мене все навпаки, тільки з грошима пов'язане. Ніякої культури. Одна гонитва за наживою, — іронічно сказав Карманов. — Хочу тобі дещо запропонувати, Федоре. Щось, що було б для тебе таким же легким і вільним, як і ця наша розмова. Я розумію — ти зараз потребуєш свободи, і мені дуже хочеться зберегти в тобі це почуття. Ти готовий почути від мене пропозицію?

— Кажіть, будь ласка.

Карманов підтиснув губи і подивися кудись у бік.

— У мене все навпаки, тільки з грошима пов'язане. Ніякої культури. Одна

гонитва за наживою, — іронічно сказав Карманов. — Хочу тобі дещо запропонувати, Федоре. Щось, що було б для тебе таким же легким і вільним, як і ця наша розмова. Я розумію — ти зараз потребуєш свободи, і мені дуже хочеться зберегти в тобі це почуття.

— Тепер в них є так багато всього,— сказав Федір. — Тепер вони мають, що втрачати.

— Точно, — погодився Карманов. — Та вони не зауважують, що змогли досягнути всього саме тому, що ризикували. Це старість. Бажання зупинитися, перепочити... Четвертий ворог людини — знання, правильно? Найнебезпечніший...

Мені це все таке чуже... — Карманов ставить підборіддя на кулаки, майже лягає на стіл, зовсім як мала дитина, яка нудьгує, і дивиться на мене знизу вгору. — Я не хочу лежати на лаврах і нічого не робити. Я, начебто, досяг багато чого, але, насправді, майже не доклав до цього жодних зусиль. Я хочу робити щось таке, що мало б вагу не тільки для мене, але й для всіх навколо. Хочу польоту думки, свободи творчості. Хочу креативних штурмів. Нових викликів. Мені видається, що я теж переріс уже свою справу, як і ти. Я хочу копнути глибше. Я займаюся меценатством. Діти, хворі на рак, обладнання для лікарень, сирітські будинки. Але це мене не задовольняє так, як я цього хочу. Відчуваю, що можу зробити щось більше. Маю потенціал, ідеї. Усе, що мені потрібно — це мати можливість із кимось обговорювати їх. Мати діалог. Я хочу зробити щось відчутне для світу, для людства. Знаєш, це може звучати гучно, та коли твій кінь давно не пив, йому здається, що він може випити ціле озеро. Так і я. Я потребую когось, із ким міг би говорити на різні теми — на тему політики, науки, релігії, філософії... Говорити про соціологію, про ціни на нафту, про тренди в рекламі, про технологічні новинки, про Пулітцерівську премію з літератури... Я потребую людину з широкими поглядами... A man of infinite jest, — сказав Карманов з чистим британським акцентом.— Хтось, кому наплювати на загальновизнані норми, хто не боїться виступати проти більшості, в кого є нахабність і широта кругозору, і хто не боїться помріяти про велике. Хтось, хто здатен висувати контраргументи, обстоювати свою думку і чути свого співбесідника. Інтелектуальний спаринг-партнер. Як сталося так, що всі мої друзі перетворилися раптом на буржуїв? Вони з задоволенням їздять в Альпи кататися на лижах, відпочивають у Маямі, їхні дружини літають на шопінг до Мілана... Вони катаються на яхтах, тримають коней, грають у гольф, їдять буаези усілякі з трюфелями, і роблять це все з таким виглядом, наче вони — останні аристократи, наче робили це з дитинства. Наче це не вони фарчували телевізорами, не вони

продавали валюту з-під поли біля готелю «Супутник» у часи перестройкі. Вони ж самі вийшли з цього — вони самі грали проти правил, обігрували всіх саме тому, що сміли. У них свої стосунки з законом — я туди не лізу, але тут, — Карманов стукає пальцем по скроні. — Тут усе вже вирішено. Вони отримали свій райок, і за нього вони вже виходити не збираються... Але ж світ — він створюється бунтівними, правда, Федоре? Джізас Крайст, Мартін Лютер, хто ще... Будда, Лао-Цзи, Лоуренс Аравійський... Опенгеймер, Малевич, Стів Джобс... і так далі. Просто розумієш, мені нудно і страшно думати, що це все, на що я здатний, — Карманов упав обличчям в долоні, викладені перед себе на столі й далі бурмотів уже ледь розбірливо:

— Гімназія, училище, універ... Стокгольм, Гарвард, знову Москва... медіа, медіа, медіа... Програми, колонки, виступи, брифінги, ефіри... Двадцять дочірніх підприємств, три телеканали... кому це все нахрін треба?

Карманов замовк. Підходить офіціантка і ставить перед ним тарілку з паруючою юшкою. Коли вона відходить, Карманов стихлим голосом каже:

— Мені потрібна людина, з якою я зможу розпочати щось справді серйозне. Мене не цікавлять вузькі спеціалісти. Що з них візьмеш? Бідні, зашорені люди. Навпаки, зараз цінуються ті, хто спроможний на інтегральний підхід. Хто вміє мислити широко, системно. Уміє мислити між галузями. Мислити парадоксально. Долати гравітацію банальних рішень. А потім, побачивши суть, одним ударом змінювати всю систему. Дзен-інженіринг. Ось чого я потребую. Простоти й елегантності рішень, тонкого співрозмовника, простих ходів, що змінять світ. Тож, Федоре, ти готовий до роботи, яка змінить все твоє життя? Ти станеш моїм дзен-інженером?

— Я мушу подумати, — сказав Карманову.

— Так, звісно. Бери стільки часу, скільки тобі потрібно. — Карманов з надією, зовсім як дитина, заглянув йому в очі.

Коли вони вийшли з ресторану на свіже повітря Печерська, Федір раптом пережив миттєве осяяння, наче з нього спала паволока — насправді ж Карманов з біса небезпечний тип, і слова його теж дуже небезпечні, і думки, і помисли його, і все це раптом здалося Федорові дуже і дуже загрозливим.

— Приємно було познайомитися, Федоре, — потиснув йому руку Карманов. — Подумай над пропозицією! Чао!

Корки вже майже розсоталися, і я залажу всередину машини, аби трохи прийти до тями. Бізнесмен-мільйонер щойно зробив мені пропозицію

стати його консультантом. Надихати його і говорити з ним про літературу. Переді мною розверзається зараз нова безодня— безодня, в яку я ще не пірнав, якої я ще не знаю. Можливо, це і є те, що хотіла запропонувати мені Зона?

Машина палає в останніх жарких променях дня. До заходу сонця ще якихось п'ятнадцять хвилин, і ці чверть години перед сутінками наливаються коричневим апокаліптичним світлом. Усе завмирає, мов у передчутті катастрофи: автомобілі, дерева, будинки, бігборди — усе тоне в густому, жирно-жовтому світлі, наче від кіптявого полум'я палаючої нафти, спостерігаючи, як розжиріле, одутле сонце торкається розпеченого, мерехтливого горизонту.

Кінець частини першої

Частина друга. Deepwater horizon

Якась тварина, налякана шумом, помилково забігла в лабіринт. Арло цю породу не знав, але у тварини було шість ніг, і на вигляд вона здавалася прудкою. Арло зупинив її зусиллям розуму і заскочив їй на спину. Тепер у Арло був скакун!

Ентоні Пірс, «Хтон»

Сьогодні, в ніч із третього на четверте вересня, мені наснився сон про «Deepwater Horizon» і про всі ці забруднення природи у Мексиканській затоці. Мені снилося, що я пливу в чистій блакитній воді, пливу на великій глибині. Мені легко і добре, одразу пригадується Заруб. Відчуття океанічної вагіни, наче довкола мене розлилося рідке жіноче тіло, і я, великий прутень-в'юн, ковзаю у ній, немов у перламутровій змазці. Мені так добре, що, здається, я зараз почну вивергати сім'я. Раптом я натикаюся на щось густе, неприємне й задушливе, мене починають огортати язики липкої, пекучої субстанції — вони обліплюють моє тіло, і я, наче в мотузках, в'язну на глибині. Все тут отруєне, води пронизані небезпекою й смертю. Темні пасма корекситу — диспергенту, вкинутого у воду, що має зв'язуватися з нафтою, обплутують мене, і я відчуваю, як починаю задихатися. Боковим зором бачу, що ці язики забруднення тягнуться на сотні кілометрів уперед. На думку спадає заголовок однієї зі статей на тему забруднення океану унаслідок розливу нафти: «Can be pollution removed by pollution? Can be pollution removed by pollution?». Я роблю останню панічну спробу вирватися з цієї хмари, і прокидаюся, весь мокрий від поту, з гупанням серця в грудях. Якийсь час лежу в ліжку, важко дихаючи, і намагаюся зрозуміти, що це був лише сон, що я у власній квартирі і що навколо глупа ніч. Піт, вистигаючи, стає холодним. Він буквально обмив мене, наче я справді щойно плавав. Засовую руку в труси, там також все липке і мокре — піднісши руку до обличчя, відчув, як вона пахне морем... У голові нав'язливо крутилася фраза з інтернету: «Can be pollution removed by pollution? Can be pollution removed by pollution? Can be pollution removed by pollution?».

* * *

Він побачив її майже випадково. Вона стояла біля метро «Шулявська», у короткому платті й армійській куртці. Вона поправляла розтріпане на вітрі волосся. Його першою відчайдушною думкою була здогадка, що вона чекає на чоловіка. Та все одно він припаркувався і вийшов з машини, ледве стримуючись, щоб не перейти на біг.

— На когось чекаєш? — спитав він, вирішивши у неї з-за спини. У руках він

тримав букет квітів.

Він не знав, як описати цю усмішку. Можливо так усміхаються, проживши життя, коли в кінці літа ще зелено, і цілий стіл закладено плодами з саду, а ти сама в цьому пейзажі — не то ця стара жінка, що бавить на колінах небожат, не то наймолодша онучка, котра переможно дивиться з колін бабусі на нових, незнайомих гостей.

— Так, на подругу. Ми збиралися піти на Гогольфест, — Смирна поправила волосся, і від цього її смаглява підлітковість ще більше нагадала йому про шкільні коридори і дівчат, яких він тягав за кіски.

— Вона любить запізнюватися, — додала Смирна.

— Я можу викрасти тебе у неї?

— Спробуй, — сказала вона. — Ми можемо піти на «Гогольфест» — я віддам ключі від квартири своїй приятельці.

Він простягнув Смирні руку, і вона зробила кілька кроків вниз сходами до нього.

— Тоді ти будеш вільна?

— Так, і тоді я буду вільна.

* * *

Фестиваль був у самому розпалі. Вони все звертали на тихі алеї, наштотхуючись то тут, то там на розкидані по території експонати сучасного мистецтва і на чергові потаємні сцени з театральною програмою, але гучна музика, запахи вуличної їжі, юрми людей не полишали їх і тут. Та Федір не помічав натовпу людей навколо — йому здавалося, що навколо них завмерла громоподібна тиша і що вони блукають проходами старої кіностудії удвох, у повній самотності.

— У тебе хтось є? — спитав він, і Смирна зашарілася, потупивши погляд.

— Я гуляю сама по собі. А ти?

— Також. Це мій природний стан — бути самому.

У їхній прогулянці мовчанка була головним супутником.

— Тоді... на пустирі... Мені здалося, що ти — хтось особливий у моєму житті, — сказав урешті Федір.

— Я теж іноді згадувала про тебе — сказала Смирна. — Не маю де заночувати сьогодні. Я чекала на подружку, щоб заночувати у неї.

Ти можеш заночувати у мене. Без нічого такого. Є хліб, сир, свіжий гіркий перець... У мене є трохи кави. Є трохи трави.

— У тебе можна курити на кухні? — спитала вона так, наче це було вирішальним для неї.

— У мене можна курити, де лишень заманеться. Ми можемо ще трохи

прогулятися? Я відчуваю дивний спокій, коли ти поруч.

Доїдаючи морозиво, майже мовчки, вони прогулювалися алеями, спостерігаючи за тим, як спадають сутінки.

— Люблю сутінки, — сказала вона. — Це магічна пора.

— Я також, — озвався він, і у них знову не стало тем для балачок, а було лише відчуття повноти.

* * *

Проспект Перемоги. Ніч. Траса з шугаючими по ній автомобілями. Усе було таким швидким, а він таким повільним. І йому геть не хотілося назад, у швидкість.

Праворуч Індустріальний міст, ліворуч — рукав проспекту Перемоги. Навпроти — потворні вивіски і понатицьовані кіоски. Під травною він почувався чужим до цього світу.

— Сюди, — сказав він Смирні, й вона слухняно пішла за ним до автомобіля. Поки він відчиняв дверцята, дух сумніву востаннє вирішив подати свій голос. Уже сівши за кермо, Федір наважився сказати: — Не знаю, чи правильно роблю. Можливо, ми не мали перетинатися. Можливо, тобі треба було піти з подругою... Це все якось занадто... Занадто невинувато... Можливо, нам не треба втручатися в це плетиво зв'язків. Ти розумієш, про що я?

Вона поклала свою руку на його, м'яко, впевнено, заглянувши йому в вічі своїми блискучими обсидіановими очима, й сказала:

— Ти все зробив правильно.

Вони їхали мовчки. Федір увімкнув радіо, аби просто щось грало. Йому ставало все ніяковіше від того, що поруч присутня незнайома людина. У голові продовжував стояти спогад про Заруб — і його побажання. Присутність Смирни наче була доказом того, що глибинні пласти механічної сцени його життя почали рухатися, і за невидимим сигналом режисера на неї вивели декорації, які свідчили про початок нового сюжету. Парадна, ліфт, коридор — все мовчки, нарізно, як належалося незнайомцям. Смирна тихо втягувала носом повітря і нервово поправляла шлейку майки. Її засмаглі плечі або руки на секунду привертали його погляд, а далі він знову збирався в собі, намагаючись контролювати думки. Він пропустив її поперед себе, щоб не заважати їй пакетом із овочами й фруктами.

Жінка у нього вдома. Знову.

Смирна проходила його кухню, як несмілива кішка, стараючись дослідити одразу все і не зрадити своїй зацікавленості. Вона взялася

приготувати трав'яний чай. Задзвонив телефон.

— Я зараз, — сказала вона і зникла у його кабінеті.

Він сів на кухні при столі і закурив. Смирна довго розмовляла по телефону з якимось Васіком, раз по разу додаючи: «Харі ом!» і «Бом болінат!».

— Хто цей Васік? — спитав я, коли вона видихнула дим і повернула мені люльку з марихуаною. Я докурив те, що не добила вона і засипав нової трави, та Смирна показала жестом, що їй достатньо.

— Так, мій дружбан один, його із родиною, — відповіла вона легковажно, сідаючи до столу навпроти зі шматком авокадо, роздобутим у холодильнику. Смирна різала авокадо тонкими скибками, посипала їх сіллю, вмочувала у мед і відправляла до рота, не забуваючи вчасно облизувати золотисті краплі, що стікали засмаглими ліктями. — Вони з Машкою з Індії недавно повернулися. Ти їх бачив здаля на Гогольфесті — я підходила до них парюю слів перекинутися.

— Екстравагантні персони.

— Ну є трохи... — Смирна замовкла. Вона закотила очі, роздумуючи над моїм запитанням, і одночасно жувала авокадо. — Був собі звичайним дядьком. А потім у нього щось там сталося, я не знаю. Прорвало його. Просвітлення прийшло, можна так сказати. Вони з Машкою познайомилися. А потім стали з марками експериментувати. Проводили холотрон у себе на квартирі. Я у них пару разів була, ти їв ЛСД колись?

— Та чув децю, — відповів я.

— Ну, це такий героїчний я сказала б, період їхній був. Вони усіляких наріків із вулиці запрошували, їх продихували під ЛСД. Потім Машка продала свою клініку, у неї була клініка гомеопатична, Машка — лікар-гомеопат, — Смирна підсіла ближче і запропонувала скуштувати один кусник авокадо з сіллю і медом. — Коротше, Машка завагітніла, вони продали тут усе, що мали, і поїхали в Індію. Це така дуже екстремальна практика у нього, вони постійно довблять траву, закидуються елеседе, жеруть гриби, ну таке... І вони у Варанасі народжували. Знаєш Варанасі? Це там, де трупи постійно спалюють, там таке місце є, типу крематорію. І вони там народжували... А, ну це в них із Машкою така тема постійна — роди правильні, виховання дітей, вони на цьому заморочені... Вони, коротше, там десь рік пробули, на Гоа, Васік там із Машкою перехворіли всім, чим могли, я до них, до речі, їздила, ми з ними в гори ходили... в Гімалаї... Вони паспорти свої спалили, а потім ходили в консульство, щоб їм видали якісь довідки... От, ну і в них просто гроші закінчилися, і вони вирішили приїхати назад, я так зрозуміла, коротше, не ясно, що там у них, ну але зараз у Васіка ні копійки, вони живуть там

разом із колишньою дружиною Васи́ка і сином шестилітнім, у трущобах якихось, в однокімнатній квартирі на Житомирській, а ще з ними брат їхній, Валера, шестеро людей в одній кімнаті, ну таке...

— Героїчні люди, — сказав він, випускаючи дим крізь напіврозтулені губи. Мене ще добряче загрибало, і я до кінця ще не вірив, що Смирна сиділа на моїй кухні.

Він розглядав її обличчя у світлі лампи, низько опущеної над столом. Обличчя випромінювало красу. Чисту вроду. Високогірну виразність.

— Де так засмагла? — спитав він у неї так просто, наче вона — його дворова подружка з дитинства.

— Та я в Крим їздила. Жила на Меганомі.

— Сама?

Смирна кивнула.

— Уже пів на першу. Час вкладатися спати, — сказав він. — Я постелю тобі в кабінеті.

Смирна слухняно прослідувала за ним до кімнати для гостей — те, що Федір називав кабінетом. Вона одразу ж відчинила навстіж вікно і висунулася в нього ледь не наполовину, налякавши на мить тим, що її сіднички в шортах будуть останнім, що залишиться у нього в пам'яті після її передчасного кінця.

— У тебе тут часто гості бувають? — спитала вона лукаво.

— Іноді, — мовив Федір, розстеляючи їй диван. — Завтра мушу йти рановранці, ти можеш поспати, скільки хочеш.

— Ясно, — побачивши, що він із цим розстелянням постелі в кабінеті не жартує, відзначила вона. — Я теж маю йти зранку. Можу каву тобі зварити.

— Подивимося, — відповів він. — Світло у ванній буде ввімкнене, не бійся, це для тебе. Добраніч.

Він причинив двері й залишився насамоті. Тепер нарешті, коли в нього з'явився хтось, він відчув якою дорогою була йому його самотність і як не хотів би він розлучатися з нею.

Ти перетворюєшся на старого парубія. І справді — ще п'ять років тому сценарій їхньої першої ночі мав би геть інший вигляд.

Зона відповіла йому. Він зустрів Смирну. А до цього — йому подзвонив Карманов. Усе, що йому треба тепер робити — це наважитися ступити на нову територію, яка розпочиналася одразу ж біля його ніг. Усе працює.

Федір ще довго сидів на ліжку, підперши під спину подушку, курячи і видихаючи дим у відчинене вікно, намагаючись вмістити в себе це розуміння. Намагаючись скласти до купи той світ, у якому існувала і

визначала хід речей Зона.

Перед сном він завважив непрочитане повідомлення від Карманова. «Привіт, Федоре! Вибач, не міг передзвонити, мав нараду. Звісно, всі пропозиції дійсні. Дзвони, будемо розмовляти».

* * *

О шостій, як звичайно, він прокинувся — і першою була думка про те, що Смирни тут немає, що це все — лише марихуана і розбурхана фантазія. Та варто було вийти в коридор, як запах чужого тіла одразу ж ударив у носа. Ось її шльопки, ось її килимок для йоги. Ось прочинені двері в кабінет, де видно, що хтось досі спить, наполовину розкрившись у сні від нестерпного жару який ішов зсередини її тіла.

Федір пішов на кухню, навстіж відчинив двері на балкон і, поки готувалася кава, вийшов на повітря викурити першу, найкращу за день сигарету.

Пахне теплом і сухим листям. У місто крізь ранки вкрадалася осінь. Осінь — хороша пора міняти щось у житті. Цей запах свіжості в повітрі після задушливого літа наче сам додавав сміливості й робив неможливі речі зовсім близькими.

* * *

Смирна прокинулася близько дев'ятої. Федір чув, як вона довго ходила з кухні у ванну, з ванної в кімнату, то включала душ, то сопіла, роблячи вправи з йоги. Він сидів на застеленому ліжку зі щоденником у руках і закреслював пункти з плану власного життя, складеного ще два роки тому. У День народження він завжди намагався робити підсумки і ставити нові цілі на рік, та цього разу, здається, йому кортіло просто вирвати всі ці плани разом із сторінкою, зжувати їх і виплюнути у вікно. Поруч із ним лежали відкриті «Коран» і «Рамаяна», які він читав з однаковою неухважністю ось уже котрий місяць. Коли Смирна постукала в двері, він збирався викинути у вікно записник — разом з усіма замітками, цитатами і контактами, які там були.

— Кави? — спитала вона обережно, спіймавши на собі його лютий погляд.

— Без молока і без цукру, — гиркнув він і розпластався. Смирна спробувала зайти, та Федір одразу ж попередив: — Не наближайся, я не в гуморі, — і вона сумирно ретирувалась геть.

Федір прикрив голову записником, щоб якось зупинити галоп думок і, здається, це якось допомогло.

* * *

Випивши зі Смирною кави, він сказав, що має зробити ще кілька справ у місті, й запропонував їй самій вирішити, хоче вона залишатися чи кудись піде. Здається, таке байдуже ставлення трохи ошелешило Смирну, однак вона зіслалася на те, що наразі немає куди піти.

— У мене в батька психічні розлади. Я не можу залишатися в домі, коли в нього припадки.

— Добре, — сказав він. — Можеш купити якихось продуктів, — і залишив їй кілька купюр, а сам сунув ноги в капці — на вулиці було все ще достатньо гаряче як на вересень — і рушив у вересневе тепло дня вирішувати свої справи.

* * *

Справа була всього одна — потрібно було зайти на студію і пояснити, що він уже не продовжуватиме контракту, і зробити він це хотів щонаймиролюбніше.

Перш ніж вирішувати остаточно з телеканалом, Федір, ще не виїхавши з двору, набрав Карманова.

— Федоре, вітаю, — почув він бадьорий голос. — Як справи?

— Вітаю, пане Дмитре. Дзвоню щодо нашої недавньої розмови. Хочу предметніше обговорити співпрацю.

— Дуже радий це чути, — негайно озвався той. — Можемо зустрітися прямо сьогодні, якщо ти не проти.

— Я вільний весь день.

— Прекрасно. Можеш під'їхати прямо до нас в офіс, це вже саме по собі буде досвідом, який розширює свідомість. Тут у нас панорама з двадцять сьомого поверху. Дуже надихає на ділові розмови. Тут і поговоримо, гаразд?

— Яка адреса?

Карманов продиктував адресу — це був великий бізнес-центр за п'ять хвилин пішої ходи від квартири Могили, тож Могила ще раз подумки зауважив, як раптом речі, які він не збирався ніколи зв'язувати, неочікувано зустрілися і поєдналися сюжетною ниткою в нову послідовність. Навколо нього запрацювали приховані механізми, і з'явилося відчуття, що тепер він, аби встигнути переходити з однієї шестерні долі на іншу, не має права ловити ґав — тепер, поки коридор відкритий, необхідно лише прямувати за білим кроликом.

* * *

На студії його звільнення сприйняли спокійно, і це навіть дещо ранило

Федора — він гадав, за нього битимуться до останнього.

— До нас саме приходить нова ведуча, — сказала директорка. — Аксель Гожинська. Ми її поставимо замість тебе, якщо ти не проти.

Звісно, він був не проти — єдине тільки, він не очікував, що якась собі Аксель на раз-два може замінити його — легендарного й одіозного. Після розмови з директоркою він випив пляшечку кока-коли і викурив кілька сигарет, перш ніж отямився. І нагадав собі, що все відбувається, як він і хотів — час залишати минуле, час рухатись уперед.

На лоббі його зупинила охорона, і Федір набрав Карманова.

— Зараз тебе зустрине Каріна, — сказав йому той.

Натовпи працівників звільняли бізнес-центр, наче під час радісної евакуації. Над турнікетами висіли годинники: на одному з них був час за Києвом, на іншому — за Москвою, на третьому — вказувався час за Лондоном. За кілька хвилин, що однаково наблизили сутінки в усіх трьох містах, за ним спустилася секретарка Карманова.

— Я вас проведу, пане Федоре, — сказала вона. — Мене звати Каріна. І у нас є спеціальний хід!

Каріна показала йому ключик.

— Це наш приватний ліфт, ми його блокуємо, коли нам потрібно, щоб не чекати черги, — пояснила вона.

Потрапити в офіс Карманова він зміг опісля сканування рогівки ока й великого пальця і проходження через металошукач.

— Потім процедура спроститься, — заспокоїла його Каріна, стукаючи каблуками по викладеній білим каменем підлозі офісу. — Ось тут у нас кухня, це ще нерозпаковані картини. Пробачте, ми нещодавно переїхали. А ось кабінет Дмитра Івановича. Дмитре Івановичу, до вас прийшли!

Федір ступив крок у напівтемряву кабінету Карманова й одразу ж відчув, як земля захиталася під ногами — широка панорама Києва розкинулася просто перед ним.

— Вражає? — задоволено озвався Карманов. — Сідай, — припросив він. — Пробач за безлад, ми щойно переїхали. Це все моя домашня колекція.

Він схопився з крісла і підскочив до коробки з нерозпакованими речами.

— Зараз я тобі щось покажу, — сказав він. — Чекай, хвилиночку.

Серед згортків дістав один, довгий, і став розгортати його. З вощеного паперу Карманов дістав вигнутого самурайського меча у піхвах.

— Дивись, — він вийняв меча з піхов. — Це оригінальний, дев'ятнадцяте сторіччя. Він з дефектами сталі. Але мені подобається його форма.

— Карманов, не відриваючи погляду від меча, став водити ним у повітрі,

відставивши одну руку для рівноваги, наче у двобої. — Бачиш, шкіряні ремінці? Для них береться шкіра з живота морського ската. Понюхай клинок. Чуєш? Це гвоздикова олія.

Федір благоговійно взяв до рук катану, зважив її у долонях, а потім приблизив до носа, аби вдихнути запах змазки. Приймаючи клинок назад, Карманов зробив кілька ударів мечем у повітрі, після чого з особливим блиском в очах поглянув на Могилу.

— План зустрічі такий. Кокаїн з клинка меча, як самураї. А потім sake. Піде?

— Подивимося, — озвався Федір. — Для початку, може, зелений чай?

* * *

— Ти класно бачиш людей, Могило, — почав Карманов, коли їм принесли зеленого чаю. — Я теж щось, можна сказати, бачу. Але я не бачу людей — я бачу, як у світі течуть гроші. І гроші самі йдуть до мене. До цього дня про нас ніхто не знав, і ми ніде не світилися. А зараз нашу компанію дуже сильно пресують. Кілька місяців тому я зрозумів, що більше розвитку не буде. Треба міняти вектор. І я запропонував своїм партнерам зробити радикальний поворот нашого синдикату. Я висунув ідею про те, що весь бізнес, поки це ще можливо, потрібно продати, а гроші вкласти у розвиток інноваційних програм і технологій. У побудову креативної економіки. Мене не зрозуміли. Я вдруге пояснив їм, про що йдеться, пояснив, як це працює. Я їм пояснював: треба вкладати в когнітивні технології, в інновації. А вони просто не розуміють, в чому цінність інновацій. Коли вони побачать, що пішов процес, буде вже пізно, розумієш? Тоді ми матимемо вже нову імперію з такими перспективами розвитку, які їм і не снились, з їхніми вугіллям і нафтою. Ера вуглеводневої демократії закінчується. Настав час нових джерел енергії, нового мислення. Світові потрібна освіта. Усі хочуть зрозуміти, як надбудуватися над цим процесом. Вони не повірили. Я намагався показати їм, що це працює, а вони просто злякалися. Середньовічна ментальність, розумієш? Якщо чогось не видно, значить, цього не існує. Коротше, це важко — зараз ми у складному процесі сепарації, та я готовий рухатися далі сам. Я готовий віддати їм навіть більше, ніж планував — лише не бути б зв'язаним по руках і ногах зобов'язаннями.

— Пожертвувати сливою, щоб зберегти персик, — прокоментував Федір.

— Ти читав Сунь-Цзи? — усміхнувся Карманов. — Теж обожнюю його. Так, жертвувати старою сливою, щоб короїди не перекинулися на персикове дерево.

— Чим ви плануєте займатися зараз? — поцікавився Федір.

— Психотехнології, — очі Карманова звузилися. — Я хочу рухатися в цьому напрямку. Є серйозна аналітика. На ось, переглянь, Карманов дістав з шухляди журнал «Деньги&Власть» і поклав перед ним.

— Ти щось чув по Бориса Гурова? Я слідкую за цим чоловіком вже чотири роки. Я хотів би, щоб ми почали з ним співпрацю.

Федір розкрив журнал і пробігся очима по інтерв'ю з Гуровим: кілька експертів, серед яких був і згаданий Гуров, розмірковували про перспективи зміни технологічних устроїв і про світову економіку напередодні великого колапсу.

Борис Гуров, раптом пригадую я, — це ж той самий екстремолог, до якого на заняття їздила в Київ Глаша. Це відкриття децю бентежить мене, і я стараюся приховати це від Карманова. Я починаю впізнавати почерк Зони, її характер. Вона наче постійно вказує мені на щось, що лежить поза подіями, немовби вона наділена своїм особливим розумом, котрий достатньо тонко знає мене й закапелки моєї натури.

— Почитай про нього більше. Він має власну мережу шкіл, де розробляються психотехнології. Це релікт іще з радянських часів. Радикальний пенсіонер, брав участь у кількох військових конфліктах, займається екстремологією, вивчає поведінку людей у надзвичайних ситуаціях. Має авторську концепцію розвитку цього напрямку інновацій. Дуже цікавий мені. Читаю зараз перед сном його «Психоінженерію». Рекомендую. Я хочу підтримати їхні починання. Зможеш нас звести? Час познайомитися з паном Гуровим поближче. Збери всю потрібну інформацію. Вникни поглибше. Це широка тема, — сказав Карманов. — А щодо деталей нашої співпраці... Давай ми всі глобальні плани обговоримодесь на свіжому повітрі? Я не люблю офісів, якщо чесно. Як ти ставишся до спільної рибалки? Наприклад, на цих вихідних?

— Захопіть тоді побільше блесни — з мене поганий рибалка. Я вже років десять не ловив риби.

* * *

Вийшовши з бізнес-центру, Федір зауважив, що на місто спустилися сутінки. Було б добре купити щось для Смирни. Поблизу метро йому трапилася бабця з оберемком осінніх квітів.

— У яку ціну квіти? — спитав він і сунув їй у руку якусь купюру, готовий майже підстрибувати, ідучи додому.

Він уже здалеку впізнав цю фігурку. Смирна чекала на нього неподалік від переходу. Невисокого на зріст, йому трохи вище плечей, якраз так, щоб

зручно обіймати. Вона стояла, заламуючи, як підліток, то одну ногу, то іншу, вигиналася то в поясниці, то у спині, наче в ній всередині жила якась тварина, якій було тісно в цій дворукій безхвостій подобі. Федір підійшов зі спини, так, щоби Смирна не бачила його.

— Женю, — покликав він, коли опинився геть близько. Вона побачила його, і її обличчя розплилося в усмішці.

— Не бачив тебе цілу вічність, — сказав він, простягаючи їй квіти.

Ніч була прохолодною і пахла грибами, прохолодний вітерець навіював думки про кінець сезону футболок на короткий рукав і шльопанців. Чомусь він не наважувався дивитися на її обличчя — воно сяяло надто відвертою красою, і це обпікало його погляд.

— Будь ласка, нікуди не їдь сьогодні, — промовив Федір, коли їх кроки по жовтому листю почали рухатися в такт.

— Добре, — погодилася Смирна, але вони продовжили зберігати чудну відстань, навіть не торкнувшись одне одного руками.

Вони йшли ніби кожен у своєму космосі, проте Федору здалося, що це була вершина близькості, яку він колись мав.

Вдома було тепло і ще пахло остигаючим жаром літа. На кухні пахло грушами, на підвіконні лежали впереміш помідори й баклажани. Відчинені двері на балкон, за якими була пітьма, наганяли солодку тугу, нагадуючи про незліченні холостяцькі вечори останніх місяців.

* * *

— Сьогодні я звільнився зі старої роботи і влаштувався на нову, — сказав він, коли вони на кухні, майже без слів, удвох нарізали салат. — Це має бути щось дуже перспективне.

— Чим ти займався?

— Журналістикою, — він вийняв з рота сигарету і струсив попіл у попільничку біля плити. Кава вже підіймалася. Світло на кухні було м'яким, притишеним, давало багато тіні по кутах.

— Я бачила тебе якось по телевізору, — сказала вона, нарізаючи перець рівними півколами. Волосся впало їй на обличчя, і він не одразу зрозумів, чому змінився тон її голосу.

Коли він відірвав погляд від хліба, який нарізав поруч з нею, то помітив, що ніс її почервонів, а з його кінчика капали сльози. Просто на дошку, на червоний болгарський перець, який Смирна скидала у миску на салат. Відчувши на собі мій погляд, Смирна тут же відклала ножа і вийшла у ванну.

Цього вечора Смирна сама стелилася у кабінеті. Я ж закрився у спальні з

увімкненою настількою лампою, кутив у ліжку, підклавши під спину пару подушок, і гортав на ноутбуці сторінки з інтерв'ю Гурова і Карманова. Біля ліжка стояло недопите горнятко кави — на мене напав осінній сплін, тож я збирався читати до ранку, проте якоїсь миті, коли вже залишилося зовсім мало сигарет, я задрімав, а прокинувся від того, що хтось теплий притулювся до мене, вкривши ковдрою. Навпомацки я віднайшов її голову, а крізь волосся — губи. Легко торкнувшись їх своїми, я притиснув її до себе і заснув.

** * **

Зранку Смирни біля нього вже не було. В коридорі, де стояв його велосипед, він помітив два ряди з рівно виставленим взуттям, яке зазвичай розліталось по всій квартирі. У ніс добрався запах кави. Він застав її на кухні — Смирна, завмерши біля столу, стояла на одній нозі в йогічній позі, одною рукою гортаючи журнал, де було інтерв'ю з ним, а іншою — тримаючи горнятко з чаєм.

— Ось твої ключі, — він поклав на стіл зв'язку. — Тут адреса, щоб ти не загубилася. Цей від верхнього замка, цей від нижнього, бачиш? Ти можеш залишатися, скільки потрібно, ти мені не заважаєш. Одним словом, почувайся вільно, а я хочу трохи побути сам сьогодні. У мене нова робота, мені треба попрацювати.

— Твоя кава, — Смирна на його слова лише показала на стіл. — І пара бутербродів, так, як ти любиш. З'їж, будь ласка. Я тебе чіпати не буду. У мене, коротше, зараз не виходить ще додому переїхати... Тому, якщо ти...

— Без питань, — він узяв тарілку з бутербродами і горнятко з кавою. — Дякую за сніданок. Мене сьогодні немає, квартира твоя. Сказавши це, він пішов у кімнату і зачинив за собою двері.

** * **

Купол неба, затягнутий хмарами, блідий і сповнений пророчого світла. Ранок Федір присвятив вивченню досьє на Бориса Олеговича Гурова і його діяльність, лиш іноді відриваючись, аби висунутися з вікна і покурити не на ліжку, а випускаючи зміїв диму у хмарність небес.

Гуров народився у Ленінграді, навчався у Москві, а більшість свого свідомого життя провів, працюючи в Києві на одному з закритих наукових об'єктів. У часи Брежнєва був засуджений за дисидентство на підставі поширення антирадянської літератури і рік провів у в'язниці. За поглядами — консервативно-революційний монархіст, за переконаннями — ніцшеанець. Серед нонконформістів визнає Лімонова, Проханова, Дугіна,

Гейдара Джемаля і кількох радикальних елементів, які охоче перевели б свої полум'яні гасла у не менш полум'яні дії. Свого часу брав участь у Южинському гуртку, організованому письменником Юрієм Мамлеєвим, був знайомий із Євгенієм Головіним і Веньою Єрофеевим. Після розгону гуртка долучився до московської богемно-окультної тусівки, відомої як «Чорний орден СС». Потім, по втечі Головіна до США — переїзд у Київ, робота в засекречених лабораторіях при науково-дослідних інститутах, що прославило його в певних колах як людину, котра має доступ до потаємних приладів та технологій. Мені трапилися цілі шизосайти, списані якимись душевнохворими, котрі вважають Гурова ледь не породженням темряви — йому закидають зомбування і програмування людей, пригнічення їхньої волі за допомогою психотронних генераторів і дистанційний вплив на психіку.

У сімдесятих Гуров бере участь в афганському конфлікті, де досліджує вплив екстремальних умов на функціонування психіки солдатів. Наприкінці вісімдесятих бере участь у придністровському збройному конфлікті, де вже воює зі зброєю в руках на боці повстанців, а в 1990-му приєднується до військового перевороту ГКЧП і стає на бік путчистів. Поранений під час штурму телевежі «Останкіно», йому вдалося втекти в Прибалтику, після чого повернувся назад в Україну. Продовжив дослідження психотехнологій опісля розвалу Радянського Союзу — на відміну від інших науковців, які сказали, що їхня спеціальність більше не є затребуваною, кілька разів намагався відродити дослідницьку лабораторію, поки, врешті, не прийшов до останньої моделі організації співпраці — мережі психоінженерних гімназій, котрі продовжили напрямок його досліджень, взятий за радянських часів: вивчення роботи волі та уваги, розробка психотехнологій для активізації свідомості, реалізація творчих інженерних ідей на основі нових можливостей людської психіки.

Двічі одружений, на даний момент Гуров мав двох дорослих доньок. У «Хроніках російської саньяси» Гуров з'являвся під псевдом «Ніколай Лопаткін». Там він розповідав про свій досвід «спалаху світла» у процесі медитації, говорив про зустріч Людини з Істиною, про здатність до подолання реальності власною реальністю зісередини.

Зі здивуванням я виявив, що Гуров — православний. Ледь не в кожному інтерв'ю він посилався на досвід святих отців, заявляючи, що психотехнології — це лише площинний зріз значно більшого виміру буття, доступ до якого давала тільки Церква.

Вникаючи в матеріал, лише раз Федір вийшов з кімнати, аби покурити на кухні марихуани з водного агрегата, після чого повернувся до себе в затвір,

до вимкненого телефона і до ноутбука з недочитаною статтею про Гурова. Смирна на кухні готувала борщ.

— Я тут купила трохи продуктів, — сказала вона, дивлячись на нього запитально. Федір, збираючись саме зробити чергову інгаляцію, розсіяно кивнув, роблячи вигляд, що не помічає її.

Сьогодні у мене зустріч з Рубеном. Хочу поговорити з ним, але й боюся цього. Рубен набожний, він, як і Гуров, — у традиції. Я знаю, що буду скептичним, як і кожен невоцерковлений, але відчуваю, що не поїхати я не можу. Відкладати цю розмову я теж більше не маю сил. У мене відчуття, наче мене теж, нарешті, кудись ведуть, і я не знаю, як із цим тепер бути. Я не знаю, в якому світі я тепер живу.

На Либідській, біля автовокзалу, як завжди, шумно й брудно. Там клекотало людське вариво — особливо добре його видно, коли дивитися на Либідську згори, виїхавши на міст бульвару Дружби народів. Маленькі пістряві фігурки кудись поспішали, залазячи у жовті коробочки маршруток, вливаючись вниз у переходи метро, витікаючи з-під землі густими масами, що далі розбрідаються, наче слідуючи вздовж прозорих артерій. В цьому вбачається певний ритм міста, в якому не можна надовго спинятися на одному місці, інакше тебе зіб'ють з ніг і затопчуть. Або ж виринай на узбіччя, зі своїми біляшами там, чи з домашніми айстрами та жоржинами, чи з в'язанками калини або ящиками з грибами-лисичками, або з сигаретами, або з кількома яблуками, тому що більше продати нічого, а жити ж треба. І місто живе, й інші живуть також, махнувши рукою на власний вигляд, зневаживши добрі манери, ігноруючи запахи інших, нехтуючи правилами культури і нормами гігієни — Либідська тхне недопалками, плювками й розлитим пивом і вилежалим людським тілом. Тхне двигунними мастиками, вихлопними газами і шаурмою. Федір бачив навіть ці лиця — не достовірно, а скоріше, очима пам'яті, тому що стільки разів стояв там, на зупинці, ще до моменту своєї слави на телебаченні, або ж проходив повз, спускаючись в надра метро — червоні, скривлені парсуни, відстань на яких між гнівом і радістю стерта до міліметра, і ці обличчя радше нагадуть тувинські маски, аніж обличчя людей, маски злих духів, котрі надягають, щоб самих же цих духів і прогнати.

Чайний клуб ховався у дворі одразу за мисливським магазином. Вхід у клуб був непримітний і схожий більше на двері в офіс, аніж в езотеричний осередок.

— Я до Рубена, — сказав він дівчині в розписаному драконами халаті, яка відчинила двері.

Рубен, як зазвичай, сидів під сходами, за дерев'яною ширмою. Там був

особливий закуток для приватних гостей.

— Вітаю, Рубене, — сказав Федір, входячи у намагнічений фен-шуєм простір для чаювання.

— О, радий тебе бачити, Федоре, — зарослий бородою чоловічок підвівся, щоб обійняти його. Рубен сильно засмаг і з помазаним червоною пастою чолом нагадував тепер веселого і небезпечного індійського розбійника. — Сідай, я зараз принесу нам чаю. Десять хвилин, гаразд?

У закутку, де Рубен приймав гостей, була невеличка бібліотека. Класичні військові трактати, пару книг з японською поезією, щось із сучасної алхімії, трохи Дугіна і Генона — все, що потрібно, аби забутися до вечора, заглибившись у таємничі ієрогліфи й середньовічні емблеми..

— Я зачекаю, — кивнув Федір. — У тебе тут є на що подивитися.

Моє замислене і доволі безпам'ятне очікування на подушках із книгою по даоській алхімії було різко перерване новим гостем, що наче ведмідь у берлогу, спробував вломитися у невеличкий закуток за бамбуковою ширмою.

— Можно?.. — спитав мене чоловік. — Не побеспокою вас, если тоже здесь подожду?

— Сідайте, — я передав йому пару подушок, і гість, хоча й був із вигляду незграбним гігантським грифом, граційно склавши довгі лікті й коліна, вмотився на мініатюрному пуфі поруч зі мною.

Гість і справді нагадував якогось хижого птаха — ніс у нього загинався, наче дзьоб, трохи витрішковаті очі й гострий кадик ще більше робили його схожим на сипа-падальника.

— Виктор, — він одразу ж простягнув мені лопатоподібну долоню. — Чем занимаетесь? Что-то с шоу-бизнесом связанное?

— Чому ви так вирішили?

— Ну, просто веет от вас чем-то таким. — Віктор, достоту як птаха, нахилив на бік голову і зробив жест кистю, наче крутив у пальцях велике яблуко. — Понимаете, да?

— Загалом робота в мас-медіа... — відповів я.

— Мас-медии, значит... — він смішно, по-дитячому утворив множину від слова «медіа». — Интересно. Влияние на сознание...Особая сфера компетенции...

— Нічого особливого. Все у світі впливає на свідомість, — зауважив я. — А чим ви займаєтесь?

— Не поверите, но почти тем же самым, — Віктор розвів руками, прямо як чеченець на базарі, що продає одному спеції, а іншому — гаш. — Слышали, такое направление есть, работы с сознанием?

Психоинженерия.

— Так, звісно. Тільки сьогодні вранці це питання вивчав.

— Ну, значит, синхронизм пошел, — задоволено усміхнувшись, прокоментував Віктор.

— І над чим працюєте зараз? — я постарався, щоб у моєму голосі прозвучало якомога менше сарказму.

— Разные направления сейчас развиваются. Ну, например, над созданием новых языков описания. Или многопоточного мышления. Или, скажем, создание новых смыслов.

— А навіщо вам нові смисли? — вирішив уточнити я.

— Ну, например, для создания новой цивилизации, — мій співрозмовник знову зробив цей глумливий жест хача з продуктового ринку. — Ресурсы ископаемых невозобновляемы, а творческий потенциал сознания безграничен. Если его превратить в ресурс, можно создать совершенно иную систему экономики, например. Или породить новый тип культуры. Все это может быть выстроено в систему цивилизации иного типа, построенной не на потреблении, а скажем, на человеческой креативности. В общем, такими вот делами и занимаемся.

Я мовчки кивнув.

— Это сейчас самая обсуждаемая тема в мире, — ніби навздогін, докинув мій співбесідник. — Я имею в виду, среди интеллектуалов, конечно. То есть, все понимают, что мир пребывает в кризисе. Но почти ни у кого нет представления, куда можно сдвинуть его дальше. И, в общем, все аналитики сходятся на том, что нужно разрабатывать сознание. На Западе сейчас целая волна новых дисциплин поднимается. Там, знаниевая экономика, нейрополитика, когнитивная социология... У японцев, например, это прямо как государственная задача стоит, — Віктор почав усе більше розпалюватися розмовою. — У них там приняли программу о ближайшем развитии Японии на 50 лет. Они посмотрели, что Япония — самая развитая страна на сегодняшний момент. Реально, все самые крутые разработки по информационным технологиям принадлежат японцам, самая большая наукосодержательность производства — тоже у японцев. Опять таки, самый короткий промежуток между изобретением инновации и внедрением ее в жизнь. Короче, у них там страна будущего. И вот они поняли, что нужно ставить дальнейшие цели для развития, чтобы не было стагнации, чтобы не потерять статус лидера. У них там премьер-министр передовой, Дзюнитиро Коидзуми, может быть, вы слышали. Он специально собрал команду самых толковых ребят со всей Японии. Впоследствии они сформировали некое видение

Японии в будущем, и назвали свою программу «Фронтир внутри». Там много интересных вещей они наметили. Например, управление сном, процессами старения, управление сновидениями... То есть, акцент делается на использовании потенциала сознания. Вот это — когнитивный проект.

— Так ви чимось подібним займаєтеся?

Віктор кивнув.

— Сейчас пытаемся протолкнуть эту тему в бизнес, чтобы получить инвестиции... Если частный бизнес поймет, что за этим будущее, — все, там уже только держи их...

Із підносом для чайної церемонії повернувся Рубен.

— Рубен-джан, здравствуй!

— О, встреча с большой душой — всегда праздник! — обійнявшись на радощах з гостем, Рубен вручив йому брикет пу-еру. — Это черный пуэр, по-китайски «шу». Очень неплохой... немного терпкий.

Віктор підніс брикет до носа, щоби вдихнути аромат і в захваті застогнав.

— О Господи... Сегодня вечером будет нечто! Я уже закупил себе пряников!

Перш ніж Віктор розкланявся, вони з Федором встигли обмінятися контактами.

— Мені здається, нам буде про що поговорити, — сказав йому Федір. — Як Вас записати?

— Виктор Чиж, — відповів він, ховаючи кругляк пуеру у сумку. — Киевская психоинженерная гимназия.

Віктор пішов, і вони залишилися з Рубеном удвох. Рубен присів біля підноса і розпочав чайну церемонію. Вигляд у Рубена, зайнятого глиняними чайничками, був як у персонажа з раджастанської мініатюри: тонкі, наче з-під пензля майстра, риси обличчя — брови дугами, великі очі — не то могол, не то індус — весь його стан виражав молитовну зосередженість. Молитва ця була тихою, піднесеною, від якої здіймалися у здивуванні брови.

Ми випили по першій піалці й обмінялися кількома незначущими фразами про наших спільних знайомих. Чай розкривав свій смак і ми стали говорити про занепад старого світу і можливі траєкторії для нового суспільства, про тероризм і нову духовність, про лібералізм, атмосфера закуття згустилася і я наважився спитати те, заради чого я й приїхав сюди:

— Так що означає «повірити»? — скашлянувши, я озвучив те, що муляло мене останні тижні. — Що означає стати на шлях?

— Повірити — означає побачити, що все має якесь значення особисто для

тебе. Одне з імен Шиви — Пашупатінат, — сказав Рубен. — Пашу — означає «худоба», а паті — «повелитель». Є цілий орден пашупатів. Вони поклоняються Шиві як Пашупатінатгу — Тому, хто скеровує худобу в правильному керунку. Якщо люди не шукають Шиву, все інше, чим вони займаються, зводиться до їжі, сексу, сну й піклування про безпеку. Тільки, скажімо, поняття «сон» у нас розширене. Наприклад, польоти в космос — це сон. Література, кіно, живопис — це сон. Шива цим якраз і займається — він посилає страждання, щоб розбудити нас. Тільки коли люди самі починають шукати трансцендентне, в них пробуджується щось справжнє, а до цього — це все тільки сон, в якому нам сниться, що ми прокинулись. В цей сон можуть пробитися тільки страждання. Страждання допомагають усвідомити, що людське положення є підлеглим, приводять до тьми. А віра допомагає побачити в них зміст. Допомагає нам перестати бути тваринами. У такий спосіб Шива допомагає нам стати на шлях.

— А що там, у кінці шляху?

— Там — зустріч. Ти приходиш до Початку, і бачиш, звідки все це взялося і навіщо. Все стає ясно і легко, і ніщо більше не затьмарює тебе. Там усі відповіді. Все, що ти шукав коли-небудь — там. Все, чого ти бажав. Всі мрії — вони були лише про це, просто ти цього не знав.

Я кивнув, і ми надовго замовкли. Тиша ліпилася так легко, наче то був теплий віск.

— Скажи, Рубену... а у тебе це траплялося?.. Воно?.. — я не уточнював, що саме — «воно», тому що обстановка у нас достатньо інтимна і слова раптом стали важити дуже багато і без пояснень. «Воно» означало — «велика переміна». Грандіозний досвід свідомості. Бачення Бога. Осягнення Неосяжного. Самадгі. Щось таке, після чого ти вже не можеш бути таким, як раніше. Щось, чим діляться тільки з найближчими людьми. Розказати про це чужому, котрий не зрозуміє, — все одно, що здійснити святотатство. Рубен знову налив мені чаю й скористався з паузи, аби зважити, чи варто поділитися своїм сокровенним.

— Я їздив цієї зими на Кумбга-мелу в Індію. В Аллахабаді проходить, а Маха Кумбга-мела, велика Кумбга-мела, раз на сім років буває... Багато йогів збираються в одному місці. Які тільки хочеш — аскети, бабаджі різні, капаліки, натхи, агхори, тантрики, наги, пітамбари... Зовсім голі, в пов'язках, в одязі... Десять до сорока мільйонів людей, кажуть, з'їжджаються. Ми поїхали туди з духовними братами, там мав бути наш духовний учитель.

Рубен зупинився, підбираючи слова. Очей він не підводив, ніби сам не

вірячи, що розказує це мені.

— Я зайшов якось у шатро до правильного бабаджі, і він просто сказав мені кілька слів. Після цього я сім днів не виходив із шатра, не говорив ні слова. Просто перебував у цьому. Тому що це було воно... Ні часу, ні імені, ні боргів — просто Воно. Повнота... Те, що пронизує все... Всі світи... Така свобода... А потім це почало згортатися і я став повертатися. Я зрозумів, що мені ще не час. Але, все одно, те, що прийшло тоді... воно повністю перевернуло мене... Розуміння практики, розуміння, для чого це все... Розуміння, що воно нікуди більше не зникне від мене, ніколи... Що це вже кінець шляху... Потім у мене з'явилися варіанти залишитися там, у Харідварі, в ашрамі. Я вже не планував повертатися в суспільство. Але мене щось потягло ще сюди. Мабуть, не всі справи закінчив тут, — Рубен знизав плечима, все ще не підводячи погляду. Його руки знову спритно розлили чай по глиняних горнятках-наперстках, а останні краплі полили на голову маленькому нечке-мудрецю. — Тому наразі — пуер, книжки і хороше товариство. Долити тобі ще?

* * *

Вони попрощалися з Рубеном тихо, майже без слів. У цьому — спосіб зберегти післясмак. Рубен подарував йому маленький кругляш пуеру з ароматом китайсько-монгольського кордону і розкосими червоними ієрогліфами на пергаментній обкладинці й тепло обійняв на прощання. Федір тихо обійняв Рубена у відповідь.

Щоб умістити в себе почуте, він ще довго петляв по центру, аж поки не зупинився біля Дружби народів і не просидів там до синіх сутінків, докуривши пачку сигарет. І лише тому він наважився повертатись додому.

У коридорі квартири стояв запах свіжої випічки.

Біля велосипеда він побачив знайомі зношені шльопанці, в яких до нього прийшла Смирна — на вулиці вже стало надто холодно, аби виходити в них гуляти.

— Женья? — спитав Федір.

На кухні він застав її, згорнутою клубком на бамбетлі. Вкрившись тонким пледом, вона спала. Поруч лежала книжка, на столі — горнятко з чаєм, а біля духовки — присипана цукровою пудрою гора пиріжків. Вона здригнулася від його голосу і різко підняла голову.

— Тс-с-с, все гаразд, — заспокоїв він. — Я вже прийшов.

Вона сонно вронила голову назад на бамбетель.

— Покуштуй пиріжки, там є з овочами також, — відповіла вона, не

розтуляючи очей. — Я трохи ще подрімаю, бо щось я втомилася...

— Спи, — він схилився над нею і поправив їй плед.

Мене огорнуло сильне відчуття домашності, наче серед лютих хвиль штормливого океану я раптом заплив у тиху гавань. Я з'їв один чи два пиріжки — вони чудові, та апетит кудись зник. Приготувавши кави, я пішов до себе в кімнату і ще довго сидів на підвіконні, курячи і намагаючись зрозуміти: чому ніч — чому осінь — чому місто. Чому це все. Навіщо. Звідки. Як. І це вже були навіть не запитання — а лише констатації наявності речей, які, яким би дорослішим я ставав, ні на грам не робилися зрозумілішими.

О п'ятій ранку Федора розбудив телефонний дзвінок.

— Ти вже прокинувся? Я за годину буду у тебе, — насилу впізнав він голос Карманова.

— Взяти якогось провіанту з собою? — Федір зірвався з ліжка і став гарячково думати крізь сон, що потрібно для риболовлі.

— Ми все взяли. Я вже виїжджаю, о шостій чекаю тебе під дверима будинку. Прийом.

— Прийом, — відповів Федір і кинув телефон на підлогу. Із зітханням піднявся і потягнув себе до ванної.

Похапцем зібрав до дорожнього рюкзака речі — сигарети, ніж тощо — офісний працівник на природі. Натягнув джинси, сорочку і поношені сандалі, коли знову пролунав дзвінок від Карманова — той уже чекав під будинком:

— Уже спускаюся.

— Давай, ми чекаємо.

Під будинком стояв, трясучи двигуном, білий позашляховик «Судзукі», а з нього, виставивши ногу з салону, визирав Карманов. Він усміхався. За ним сіріло небо на сході.

— Знайомтеся, це Віка.

Біля Карманова сиділа майже повністю сховавшись у капюшон спортивної куртки сонна жінка. На слова Карманова вона підняла руку, а другою тут же прикрила рот, що сам собою розтягнувся в позіханні. Карманов слідував за тим, як я вдивляюся у неї, і мене відвідала думка, що це — чергова перевірка з його боку.

— Привіт.

Карманов набрав у себе в джипієсі координати нашого рибного місця, і ми рушили за Київ на Десну. Наставав новий день, була субота, і вона обіцяла бути погожою. Я з радістю витягнувся б у машині й ще трохи подрімав, однак із Кармановим щохвилини почуваюся на роботі, розуміючи, що зараз

у нас — не просто поїздка на рибу, а якийсь особливий вид тренувань, і будь-якої хвилини може пролуhati повітряна тривога. Потрібно бути готовим скочити в шанець і почати нову серію атак на рубежі ще невідомих задач.

Щойно вони від'їхали від дому, Віка, дружина Карманова, дістала пачку чіпсів і стала голосно ними хрумтіти.

— Хочеш? — вона простягнула Федору пачку начос. Він узяв кілька і став мовчки жувати.

— Я думала, ти інший, — хрустячи чіпсами, озвалася Віка. — Я дивилася всі передачі з тобою.

— Це вже позаду, — сказав він.

— Що, тепер будете з Дімою всілякі ділішки крутити?

— Типу того.

Карманов нагнувся до Віки і поцілував, а Віка примудрилася в цей момент кинути хитрий погляд на Федора. Федір тісніше втиснувся в сидіння і, хрустячи чіпсами, став вивчати дорогу. В тиші, на великій швидкості, що практично не відчувалася в салоні, вони залишили позаду Київ, перетнули межу Чернігівської області й опинилися серед густої зелені заповідних чагарів. Карманов з'їхав на бокову дорогу біля позначки «Лебедівка» — за його словами, це було їхнє з Вікою місце, яке вони відкрили два роки тому. У цих місцях Федір був уперше, тому розпитував Карманова в деталях, як і що тут було розташоване — більше для того, щоб заповнити тишу, аніж із цікавості рибалки.

— Сюди часто навідуються ловити рибу, — пояснив він. — Коли я сам, я люблю їздити далі, за Чернігів. А ще виїжджають художники малювати на пленері — дуже красиві місця. Я зупиняюся трохи далі — на Снові.

— Він по житті одіночка, — зауважила Віка, яка вже з'їла чіпси і тепер клацала щось у айфоні. — Любить всяку глуш.

Вони з'їхали на польову дорогу, рухаючись поволі й пострибуючи на горбистостях. Віка на кожному горбику видавала звук, наче персонаж якогось мультфільму, не перестаючи наклацувати у телефоні щось вкрай важливе. Безлюдна місцевість заспокоювала — густі сосонки і верболози створювали відчуття, наче за літо тут взагалі не було нікого. Вони під'їхали до води так, щоб із багажника машини було зручно діставати спорядження, й у густій прибережній зелені Федір помітив стару дерев'яну пристань.

Коли Карманов заглушив двигун, дзвінка лісова тиша навалилася на них і ще якийсь час дзижчала у вухах: пахло річковою водою, болотом і лісом.

Здається, Віка чітко знала, що їй потрібно робити в команді з

Кармановим — через кілька хвилин на траві з'явилися холодильничок з їстівними запасами, пластиковий стіл, розкладні крісла. Виявляючи дивовижну спритність, вона дістала термоси з кавою і вже нарізала батон для канапок. Біля неї ніби сам собою з'явився маленький радіоприймач. Із приймача, до якого Віка ставилася особливо ревниво, тут же, крізь шум перешкод, почала підвивати ефем-радіостанція. Федір запитально глянув на Карманова, а той відповів:

— Не чіпай її, Віка не може без нього, — і махнув рукою. — Маємо надуту човен. Допоможи мені.

Підкріпившись канапками, вони взялися напompовувати човен і готувати снасті.

— Треба розставити пастки на сома, — кинув на ходу Карманов, поки вони тягнули човна до води. — Він тут восени клює добре.

Босий, з підкатаними штанами, спустивши човен на воду, Федір заскочив до Карманова, і той широкими гребками швидко відвів їх від берега.

— Ріка стрімка, — сказав Карманов, коли вони випливли на середину водойми. — Постійно треба підправляти курс. Ось там має бути яма. Кинемо там приманку на сома.

Вони підплили проти течії до високої кручі, вимитої пливкою течією Десни. З кручі звисала, торкаючись гіллям води, одразу ціла аркада верб, тож гребти доводилось тихо, пробираючись крізь хащі верболозу.

— Сом добре йде на кров, — сказав Карманов. — Я йому закладаю варену бичу кров, у мене ще залишилося трохи з літа.

Коли з розставлянням сіток було завершено, Карманов наказав мені взяти курс на середину ріки, де бистрина була трохи спокійніша, і там ми вже занурили наші спінінги. Ми сиділи з вудками, закинутими на кілька десятків метрів по різні боки човна, й у мене не минало відчуття, наче ми повисаємо не в конкретному місці на Десні, а в якійсь магічній точці в часі — між минулим і майбутнім, між літом і осінню. Небо з його свинцево-білими хмарами відображалось в дзеркалі води, і мені здавалося, що Києва більше не буде, а буде тільки ця блаженна хвилина, відтепер — вічно: ми в маленькому човнику між двох берегів, між двох часів, нерухомі, такі далекі одне від одного, що по-своєму стаємо близькими.

— Як ти бачиш своє майбутнє, Могило? — спитав у якийсь момент Карманов, учергове закинувши спінінг.

— Залежить від завдань, які будемо ставити, — озвався Федір.

— Ну, а загалом? Ти хочеш мати сім'ю, дітей?

— Я чайлд-фрі, — відповів Федір. — Хочу зекономити місце на планеті.

— У тебе є дівчина? — цікавився далі він.

— Намагаюся зблизитися з однією людиною.

— Інші завжди забирають наш час. Час — це найцінніше, — сказав Карманов. — Можливо, потім доведеться розійтися з нею, якщо справа набере обертів.

Карманов кинув на нього уважний погляд.

— А про що йдеться? — спитав Федір.

— У нас уже давно назріла одна розмова, — відказав той. — Я відкладав її, скільки міг, та зараз ми мусимо цю тему зачепити. Ти вже здогадуєшся, про що я?

— Ні.

— Могило, я привіз тебе сюди на річку, де живе моя душа. Тут я є самим собою. Я більше не повторюватиму того, що скажу зараз. Якщо ти вирішиш, що я — божевільний і що це нонсенс, я це прийму, і ми забудемо про цю розмову... — Карманов замовк на секунду, підперши губи пальцями. — Я з дитинства відчував, що я особливий. Що я не такий, як інші діти. У мене було сильне відчуття ще змалку, що я маю зробити у житті щось дуже важливе. Що у мене є якась місія. Знаю, що таке вже було в історії, що я не перший, хто приходить сюди з таким відчуттям. Я знаю, що це — якась древня традиція. Така древня, що вона, можна сказати, тягнеться з сивої давнини. В історії періодично бувають люди, які виходять за межі сценарію. Вони приходять для того, щоб розпочати все заново, щоб дати світові новий поштовх. Такі люди сотворюють нове життя. Я відчуваю, що я — така людина, Могило, — Карманов уважно подивився на Федора. — І повір, я це кажу не для того, щоб якось виділитися зараз. Повір, це достатньо непроста ноша — жити з таким відчуттям.

— Я з дитинства вмів притягувати події, — мовив він далі. — Умів зосереджуватися на якійсь задачі і досягав успіху. А коли я щось хотів — воно обов'язково справджувалося. Наприклад, я хотів працювати на радіо, і мене взяли на «Ехо Москви». В якийсь момент я став бачити, як течуть гроші. Почав чути їх носом — просто знав: треба зробити те-то і те-то, і це буде удача. Але мені вже не хочеться займатися бізнесом — я вже цей сценарій відіграв. Час робити щось справжнє.

— У вас є розуміння, що ви маєте зробити? — спитав Федір.

— Я хочу зробити когнітивну революцію, — відповів Карманов. — Так це тепер прийнято називати. Я часто їжджу за кордон, Могило, спілкуюся з різними людьми — з Сенату, з Думи, з Палати лордів. У мене є багато інсайдерської інформації. І я мушу сказати тобі, що ті групи впливу, які існують на сьогоднішній день, не збираються відпускати карти зі своїх рук.

Технології вже є. Дуже серйозні технології. Але вони хочуть перейти від нафти до інших технологій тоді, коли їм самим це буде вигідно з політичного погляду. Наразі весь світ зав'язаний на нафту, і всі війни відбуваються головним чином за неї. Ці групи вже практично повністю контролюють усі розробки в сфері нано- і біотехнологій, тому майбутнє, по суті, належить їм. І це не правильно. Я ж хочу відкрити для світу новий коридор можливостей — психотехнології. Нам потрібні психотехнології не просто, аби розширити коло наших можливостей, а щоб зробити складнішим наше уявлення про людину. Я хочу крутнути цей барабан, щоб на ньому випав сектор успіху для всіх, хто був у задніх рядах останні двадцять-тридцять років — усіх тих інтелектуалів, які не могли пробитися у світ саме тому, що існуюча система була надто жорсткою для них. Я хочу створити м'яке майбутнє, гнучке, еластичне майбутнє, в якому паралельно існуватимуть багато його варіантів, де кожному, в кого вистачить сміливості, знайдеться місце. Той вузол, в який зав'язався існуючий світовий порядок, надто тугий. Багато аналітиків вважають, що ми вже пройшли вихор вибору. До 2009-го ще можна було прораховувати інші варіанти розвитку світу, та зараз уже пізно — ми вже втягнуті у вирву неминучості. Хтось гадає, що колапс трапиться у 2012-му, хтось — що у 2015-му, у 2019-му... Це нас не рятує, це лише відтерміновує розв'язку. Єдиний варіант зараз, як можна створити альтернативний сценарій для нашої цивілізації — це почати розвивати психотехнології. Це та дика карта, яка є в нас на руках. Наш джокер, який може зіграти як завгодно.

— Ви вважаєте, що попереду війна?

— Я вважаю, що попереду темні часи.

— Я думав, темні часи вже настали, — мовив Федір.

— Наразі все ще досить веселково. Літають літаки, є бензин, є світло і доступні продукти харчування. Працюють всі інфраструктури. А темні часи будуть по-справжньому темними. Нас може відкинути на тисячі років назад.

Карманов глянув на поплавок, змотав жилку і закинув її знову.

— Я не боюся здатися психом — для більшості людей, щойно вони дізналися б про все, що я зробив за життя, я вже скидаюся на психа, — порушив тишу Карманов. — Та це шлях. Те, що я хочу зробити, не робиться за допомогою технологій. Ми не працюємо з технологіями, ми працюємо з самим вогнем життя, і для нього потрібно зробити дім — з уяви, з вчинків і звершень. Життя має зрозуміти, що його запрошують, а тоді прийти й оживити те, про що ми мріємо. Ми маємо спробувати це зробити. Стати першими у світі. Стати новою надією для планети.

Принести нові концепції, нову візію для світу. Тому що війна, яка прийде, не пожаліє нікого. Тому в мене одне питання, після якого ми продовжуємо цю розмову, або ж пливемо на берег їсти юшку і залишаємося просто друзями. Скажи, ти зі мною?

Федір подивився на берег. *Можливо, так приходять підказки від Зони? Можливо, я страждав, щоб опинитися зараз тут, у цій глушині, аби вислуховувати ці божевільні розмови, які проведуть мене далі? Але якщо не це — то що тоді?*

— Так, я з вами.

— Ти готовий пройти зі мною цей шлях до кінця?

— Хіба я маю вибір?

— Вибирати можна завжди. Ці технології лежать понад долями. Доля не керує ними, це вони можуть керувати долями. Вони можуть керувати скриптами подій. Можуть ставатися різні непередбачувані речі, і я не гарантую тобі безпеки, та я захищатиму тебе, скільки зможу. Ми збираємося переписати скрипт світу, і сили реакції, повір мені, будуть дуже сильні. Ураган Катріна здаватиметься дитячою грою. Ти можеш втратити свій сценарій, який мав від народження, і скоріш за все, втрапиш його, тому що ми почнемо велику переплавку сценаріїв цього світу, а між точкою А і точкою Б може відбуватися що завгодно. І мені потрібно, щоб був хтось сторонній, хтось такий, як ти, хто знає, що таке переплавка свідомості, щоб ти міг страхувати мене, бо я збираюся опуститися в саме жерло вулкана, в Мордор, де куються сценарії цього світу. Тому скажи мені ще раз, Могило, ти зі мною? Ти підеш зі мною до кінця?

— Я з вами. Буду з вами до кінця.

Карманов схопив мене за руку, дістав з кишені ножа і перше, ніж я встиг висмикнути руку, проколов мені палець. Він розітнув палець і собі й притис наші пальці до купи. У цей момент усе, що є навколо — небо в хмарах, верболози, береги і дзеркальна гладь Десни, — почали падати на мене, наче театральні декорації, а я, мізерний, крихітний, стою внизу глибокого колодязя, і небо все падає, падає, падає на мене і не може впасти. Так тривало кілька секунд, а потім світ знову став на місце, і я зрозумів — ось відбулося дещо важливе в моєму житті — можливо, це якраз була та точка, де ти змінюєш сценарій.

Між пальцями у Федора стирчала сигарета, на великому пальці запікалася кров, а рука все ще тряслася від шоку.

— Ти вже читав про кондратьєвські цикли? Гуров про них часто згадує.

— Ще не дістався, — відповів Федір. — Завис на його «Психоінженерії».

— Це хвилі підйомів і спадів в економіці, які описав економіст Ніколай Кондратьєв. Він теоретично обґрунтував, що в точці переламу одного циклу і переходу в інший відбуваються зміни технологічних укладів, тобто зміни домінуючих технологій. І, як правило, в цей період також відбуваються інші потрясіння — війни, економічні кризи, соціальні заворушення. За всіма розрахунками, ми зараз підходимо до такої переламної точки. Приблизно її позначають десь на 2014–2018-й роки. Та ситуація назріла вже прямо зараз. Про хвилі інновацій ти також не в курсі?

— Лише приблизно, — озвався Федір.

— Ну от, є теорія, згідно якої технологічні інновації теж приходять хвилями. Чотири такі хвилі ми вже поминули — починаючи від промислової революції і аж до епохи комп'ютерів і генної інженерії. П'ята хвиля має ось-ось поступитися місцем наступній, шостій хвилі — інформаційні технології відійдуть, замість них прийдуть нанотехнології, біотехнології, будуть розвиватися робототехніка, системи штучного інтелекту, ну і так далі. Та після шостого укладу має прийти сьомий — і його якраз пов'язують із когнітивними технологіями. Загалом його так і називають — когнітивним укладом, — сказав Карманов. — Насправді, зараз мало хто уявляє, що таке когнітивний технологічний уклад. Більшість серйозних людей зараз думають про шостий уклад. Про те, як розвиватимуться глобальні інформаційні мережі, які будуть нові матеріали, що буде відбуватися з людиною — чи вдасться врятувати людство від старості, чи можна буде заморожувати людину, як можна переносити людську свідомість на жорсткі носії. Але ми можемо зіграти на випередження. Поки існуючі еліти будуть розкручувати свій нанопроєкт, ми можемо передчасно розпочати когнітивну революцію і переграти всю ситуацію.

Карманов підплив човном до ями під кручею, де вони закидали сіті на сома.

— Давай, допоможи мені, — сказав він. — Я тягну, а ти змотуй акуратно, тільки дивися, щоб не заплуталось.

Руки Федора напружилися, коли він став тягнути сіті, і Карманов натужно напнув губи.

Раптом човен здригнувся від сильного ривка з-під води. Підтягуючи сітку, Федір вдивлявся в каламутно-смарагдову воду Десни, аж поки не помітив там дебелу двометрову тіль, що, борсаючись з одного боку в інший, намагалася вирватися з їхньої пастки.

— Давай, затягуй його, — закричав Карманов, і вони стали витягувати сома з води, аж поки вся туша не впала у човен. Темна рибина, зі

здоровенними вусищами, заплутавшись у стрічках водоростей, стрясала човна і билася хвостом, обдаючи їх бризками води і слизу. Карманов зі словами «Ах ти ж, тварюко підводна!» перекинув через нього ногу і сів на сома верхи.

— Допоможи, чого стоїш? Тримай його за вуса!

Сом вислизав, пручався, і здавалося, ладен був перекинути човна. Він роззявляв широченного рота — його паща була всіяна дрібними, гострими, як терка, зубами.

— Перевертай його, поки він не вискочив! — кричав Карманов. Він схопив ножа — того самого, яким недавно розрізав їм пальці, й устроїв його рибині під плавник, у білу грудку. З рани почала бити чорна кров, заливаючи днище і рибина поступово завмерла.

— Це хороший знак, Могило, — Карманов підняв від сома забризкане кров'ю обличчя. — Нап'єшся?

Поки Федір намагався зрозуміти смисл його слів, Карманов підставив човником долоні сомові під плавник, й зачерпнувши жменьку густої крові, закинув її собі до рота.

— Ух, злющий, — сказав він, відвівши долоні від рота, і губи його були темно-червоними, наче від бурякового соку.

— Треба було оглушити, а вже на березі підрізати. Це все не випадково, — сказав Карманов. — Це знак, що нас чують, Могило. Пливемо до берега, будемо готувати обід.

Коли вони витягнули сома на берег, Карманов вклав Федорові до рук ножа.

— Давай, розріж його до жопи, — сказав він. — Обережно, жовчний не пробий.

Розрізавши рибу по животу, Федір вивалив її нутроці на траву.

— Ану дай мені, — сказав Карманов. Без сліду бридливості він відібрав перемазаний кров'ю ніж і став розгрібати ним кишки, ніби шукаючи щось.

— Зараз подивимось, що в нього в шлунку, — пояснив він. — Це ще один спосіб ворожити. Раз уже вирушили — треба йти до кінця. Ось він, — Карманов швидкими рухами відділив шлунок від кольорових стрічок нутроців і одним розчерком розрізав його. У шлунку впереміш із мулом виявилось кілька раків, поплавок із блешнею і дебелий лин. Карманов радісно скрикнув — серед водоростей він побачив мертву ворону — мокру, зі злиплим пір'ям і скрученою шиєю.

— Що може означати ворона, Могило? — спитав у нього Карманов, витираючи ножа до трави.

Той знизав плечима.

— Пошукай в інтернеті. Це точно чийсь фамільний герб. Мабуть, якісь

англійці або французи. Пошукай, — повторив іще раз Карманов, піднявся і вручив йому ножа. — Обріж плавники і неси його до нас, будемо закладати в юшку.

* * *

Віка варила юшку — вона поклала порубані шматки сома у киплячу воду, доклала туди моркви, цибулину, картоплі, лаврового листа і перцю-горошку. Робила вона все це граційно, тримаючи ополоник буквально кінчиками пальців.

Поки запікається риба у фользі, Віка розливає нам юшку. Це дивний відвар — він пахне родинним затишком і мирним життям, і разом із тим пахне цією річкою, болотом, пахне каламутною глибиною. Я жую м'ясо сома, й у мене змішані відчуття — не можу позбутися пам'яті того, як ми боролися з рибою, притискаючи до днища човна, пробиваючи їй груди ножем, і як Карманов напився її крові.

Тіні почали видовжуватися, коли ми розкопали з вугілля фольгу з сомовим філе. Повітря після полудня прогрілося, і я відчував, як стреси цього тижня поступово, з подувами теплого вітерцю, вивітрюються з мене разом із духом міста, з усіма клопотами.

Закінчивши з рибою, ми сиділи у тиші, заколисані навколишньою природою, що, ніби перемішаний жовток і білок, змішала з вечоровим світлом у зелено-жовту рябизну полиски сонця, мерехтіння гілок і тріпотіння листя. Небом повзли спокійні хмари, і його блакить здавалася мирною і погожою. І чомусь я подумав, що перед війною завжди бувають такі спокійні дні.

Цю повільну, згущену тишу бабиного літа перервав Карманов:

— Час на Київ. Нас чекають великі справи, Могило.

* * *

Розмова на Десні стала ударом, якого я не сподівався. Можливо, я не був готовий, що все розвиватиметься так швидко. Що все матиме такі масштабні розмахи. Машини долі, запущені Зоною, вочевидь перевищували мої сподівання і від цього мені робилося лячно. Невже це те, чого я хотів? У мене в планах зовсім не було опинитися на перетині світових подій: у мене склалося враження наче з мене, мов із равлика здерли захисний панцир, і я опинився перед світом беззахисний, повністю голый.

Щоразу, коли життя ставило мене у подібні ситуації — зрештою, в подібних ситуаціях, правду кажучи, ще не бував — я звертався до Аркадія. Послідовність, з якою я останнім часом навідуюся до друзів, теж для мене стала звучати пророче, наче певна анаграма — тільки про що вона? Нам з

Аркадієм варто було б зараз посидіти десь у затишній кав'ярі, поговорити про політику і про нові ресторани, відчутти себе своїми людьми у своїй тарілці — просто, аби нагадати собі, на якому я світі. Бо, здається, щодалі я ступаю цією новою, незвіданою територію Зони, то меншає моя певність щодо власних орієнтирів. То менше я вірю в те, що сьогодні я — це той самий я, який був учора, адже щодня мені доводиться приймати рішення, глибину яких я не в змозі оцінити ще досі. І це мене лякає.

Наступного дня одразу після сніданку Федір здзвонився з Аркадієм, і вони домовилися пообідати на Печерську.

Аркадій Чапа, мій колега з Донецька, свого часу був наймолодшим помічником прокурора в Донецькій області. Квітуча пора його молодості припала на роботу при тюрмі й супроводжувалася (замість розваг і юнацької безтурботності) важкими роздумами про злочинну природу людини, про покуту і покарання. Це, безумовно, позначилося на формуванні його характеру — легковажність явно не була притаманною його натурі. Суворий колектив, у якому доводилося працювати молодому Чапі, теж не залишав місця для поезії Срібного віку, яку він любляв у інституті, а мовний запас довелося збагатити слівцями, котрі мало пасували до лексики Байрона і Шеллі, зате дивовижним чином допомагали знаходити порозуміння з працівниками виправних колоній.

Від постійного зосередження в Аркадія рано почали з'являтися перші зморшки. Аркадій був створений, як мені видається, для вирішення складних конфліктів, звик жити в ситуації постійного пресингу й умів пресувати у відповідь. Відбувши важку частину свого життя в донецькій прокуратурі і переїхавши разом зі зміною професії до Києва, він швидко облаштував фінансове життя родини, відстояв свою нову життєву територію серед сусідів і нових співробітників.

Життя у столиці відрізнялося від донецьких реалій неприпустимою м'якістю та дружелюбністю. У нього змінилося коло спілкування і помінялися життєві орієнтири. Потребуючи, вочевидь, задач для напруженої роботи волі й розуму, Чапа став потай від дружини експериментувати з забороненими препаратами. Тут, у Києві, була зона комфорту, більше не потрібно було опиратися тиску з боку колег, клієнтів і ворогів зі злочинного світу. Аби наповнити життя новим сенсом, він розпочав серію майже наукових дослідів із дослідження власної психіки: купував різноманітні таблетки і курильні суміші, фіксував дозу, яку він вживає, і скупю записував основні спостереження. З огляду на те, що окремого місця чи часу, де він міг би це робити в ізоляції, Аркадій не мав, усі експерименти Чапа проводив прямо в присутності дружини, жодним

чином не відкриваючи їй своїх внутрішніх переживань і використовуючи весь резерв сили волі, аби повністю поглинути їх усередину себе, не випустивши назовні ані кванта світла душі. Він із цікавістю досліджував психоделіки як-от ЛСД і псилоцибін, вживав латиноамериканські ентеогени, кутив сальвію дівінорум і перепробував усі доступні на той час легальні аромамікси, що мали в собі синтетичний еквівалент тетрагідроканабінолу. Коли дружина з дітьми поїхала до батьків у Слов'янськ, він по рецепту в інтернеті зварив собі галюциногенний відвар аяваска.

Аяваска справила на Аркадія глибоку, цілющу дію, після чого він поступово став відкривати для себе втрачений ще в підлітковому віці світ відчуттів та емоцій — він почав більше часу проводити із родиною, ділився враженнями і турботами, почав пробувати себе у музиці. Заняття на гобої, який він вирішив опанувати через любов до Гайдна, не змогли його захопити довше, ніж на пару разів. Курс по живопису лише пробудив у ньому бажання глибше вивчити анатомію. Однак справжнім одкровенням для нього стала прочитана під голландську шишку книжка Вільяма Похльобкіна «Правила і тонкощі кухні», і він захопився кулінарією. Так Аркадій зрозумів, що серед тропічної психоботаніки щастя шукати марно і нічого ліпшого за добру сортову марихуану ще не придумали. Аркадій вдосконалив метод бездимного куріння трави через піпетку так, щоб мінімізувати запах, забиваючи його аюрведичними сигаретами на травах «Нірдош», однак таке життя довго тривати не могло, і дружина врешті запідозрила щось нечисте. Після кількох тижнів родинного протистояння Аркадій відвоював право викурювати на балконі пару ковпачків ганджі, коли вже сплять діти, — дружині він пояснив, що йому це потрібно, щоб розслабитись після роботи. Зважаючи на те, що Аркадій почав готувати і загалом став спокійнішим і розслабленим, дружина поступилася, а тим часом Аркадій цілеспрямовано поглиблював свої знання з кулінарії, пішовши на курси спершу з італійської, а потім з азіатської кухні. Справи з бізнесом рухалися, мовби всупереч обставинам, угору, тож Чапа з дружиною іноді робив собі гастрономічні мандрівки до Європи — подружжя відвідало знаменитий «Арзак» у Країні басків в Іспанії, куштувало страви від шефа Адріана Ферра в «Ель Буллі», вечеряло у знаному своєю простотою «Нома» в Копенгагені — загалом, випробувало на собі добру частину мішленівського довідника. Десь о цій порі Аркадієвого життя ми з ним і зустрілися — Чапа уже був знаною в кулінарних колах людиною, міцно стояв на ногах, мав двох дітей — синові було чотирнадцять, а доньці — вісім, у нього були вивірені часом і

життєвим досвідом принципи, а я — лише початківцем у світі гастрономії, по суті, вискочка, що завдяки галасливості й епатажу зумів зробити ажіотаж довкола власної персони, без сім'ї і стабільного заробітку, з купою нереалізованих амбіцій і завищеною самооцінкою. Наша дружба була дивною — зараз я не можу зрозуміти одного: для чого він терпів усе це? Адже я був завідомо невихованим, безпардонним і нахабним, як і пристало молодому левові, який береться пробувати пазурі на старших. Аркадій був не такий. Він читав біографії англійських королів, любив Війона і Пастернака, колекціонував джазові платівки і записи Глена Гульда. «Що він знайшов у мені?» — це запитання почало приходити до мене лише по кількох роках спілкування з ним, коли я зрозумів, що ані мої дошкульні репліки, ані шпильки, пущені з приводу смаків і переконань Аркадія, на нього не діють і він продовжує ставитися до мене рівно, як і на початку нашої дружби — не зближаючись занадто, але й не припиняючи спілкування. Він був людиною зрілою, що повністю розкрилася, з чіткими позиціями і широкими пізнаннями, натомість я — скоростиглий продукт інтернетизації, вистрибок, що оперує поверхневою ерудованістю і понахапуваними на «Лепрі» мемами й уп'ячками.

У наших стосунках не було поспіху — не було відчуття, що між нами щось може закінчитися. Варто було мені пересититися гонитвою за новою славою, новими розвагами і перемогами, як сама собою виникала думка подзвонити Аркадієві й зануритися у наші неспішні бесіди, смакуючи добру вечерю в спокійному презентабельному місці — і завершити вечір екзистенційним піком у напруженому, злагодженому мовчанні, коли все вже сказано і залишається лише дослухатися до бриніння сердець і життя — під кальян або під п'яточку сортової марихуани.

Аркадій чекав на нього, гортаючи сторінки вчорашнього «Коммерсанта».

— Ваш лист був розпачливим, — з теплом сказав Аркадій. — Що сталося?

— Народився в епоху змін, — відповів Федір, сідаючи навпроти. — Мені каву американо, будь ласка. Без молока.

Офіціант пішов виконувати замовлення.

— У вас проблеми, Федоре. Я правильно розумію? Якщо треба, я можу допомогти з грошми. Або з прокуратурою.

— Маю дилему. Я за природою фаталіст — вірю в обумовленість. Та зараз я, за примхою долі, змушений трохи змінити свої погляди... Зайняти активнішу позицію, я так сказав би. Мені було притаманне споглядання. Я шоумен, та я ніколи не претендував на те, щоб змінювати цей світ. Можливо, колись давно щось подібне жило в мені... Якщо чесно, я завжди соромився цього бажання, а зараз воно прокинулося знову і стало для мене

провідним... — Федір затнувся, не певний, чи варто відкривати Аркадієві все, що відбувається. — Скажемо так, унаслідок певного вчинку у мене почалися масштабні зміни в житті. Я звільнився зі старої роботи і вирішив не повертатися на телебачення. Повністю змінив напрямок діяльності і влаштувався зараз на роботу до однієї дуже впливової людини... І крім того, у мене, схоже, з'явилася... гм... з'явилася близька людина. Усі ці зміни такі раптові для мене, що вони мене змушують задуматися, чи дійсно я живу своїм життям і чи справді хочу йти далі в той новий світ, який зараз переді мною народжується. Це... це схоже на магію. Ще місяць тому я в розпачі молив про зміни, а тепер боюся, що цих змін занадто багато... Тепер я розумію, що мені цілком подобалося моє старе життя... У ньому була якась своя приємна рутинна, і там не потрібно було так серйозно задумуватися над тим, що відбувається. Одним словом, здається, це все і називають кризою. У мене на День народження, можна сказати, прийшло своєрідне протверезіння. Я поспілкувався з одним молодим хлопцем, співаком, може, ви знаєте — Лулу Октябровим.

— Це той, що викинувся з вікна?

— Так, — кивнув Федір. — І я брав у нього інтерв'ю напередодні тієї трагедії. Наші світогляди настільки співпали... Я подумав, що ми стали б чудовими друзями — двоє таких цинічних, бувалих, молодих... І тут наступного дня дізнався, що він, власне, це саме... Вийшов з вікна... У мене, пригадується, тієї ночі була така ж думка... Пригадую, як я стояв на балконі, курих і думав, наскільки було б мені легко зараз без зайвих думок узяти і полетіти з вікна, уявити, що все це сон... Я сам не знаю, що тоді мене втримало. А на ранок я дізнався, що Лулу теж стояв на балконі, і теж, напевне, курих. І ці дві події якось наклалися одна на одну — взявся за голову. Я спробував спитати себе — куди ж я прямую? Нещодавно я говорив з одним приятелем... Останні події у моєму житті змусили мене почати якось глибше вникати в питання віри, а це не зовсім та тема, якою я цікавився останні роки. Я відчуваю, як нові сили починають діяти в моєму житті. Але не знаю ні їхнього імені, ні їхніх намірів, і в мене природно виникає страх за те, куди я рухаюся. Чи маю я право туди йти. Чи не втікаю від свого призначення, яке, можливо, лежить деінде. Почало формуватися своєрідне розщеплення. Коли я різко вирішив поміняти свою ситуацію — пішов з роботи, познайомився з деякими новими людьми — я наче різко вискочив з того сценарію, який мав би відіграти — сценарію успішного телеведучого в піку кар'єри. За моїми відчуттями, я мав би йти зараз у зовсім іншому напрямку — просуватися на телебаченні, організовувати нові проекти... У мене, можна сказати, почав розвиватися своєрідний

містичний страх, що зараз я, зі своєю новою роботою, ступаю на якусь невідому територію. Туди, де мене не було до цього. І де не мало би бути. Від цього я, чесно кажучи, почуваюся доволі беззахисно. А це, своєю чергою, змушує шукати якоїсь підтримки — в розумі, в раціональному. Я ніби пробудився і став активно діяти. І цим самим ніби перейшов якісь кордони, які раніше переступати не наважувався. Тепер мені трапляються нові люди, цікаві люди, але я не певен, чи це мої люди. Чи маю я право, скажімо, будувати з ними стосунки... пов'язувати наші долі... Нове життя постає, але наскільки воно реальне... Я почуваюся трохи наче герой «Соляриса», який закохався у подобу, створену Солярисом, сильніше ніж у власну дружину, яка була її прототипом. Пам'ятаєте, вся ця історія з Харрі, дружиною головного героя? Зараз я наче ступаю на якусь нову територію. І я не зовсім розумію, хто всі ці персонажі. Для чого вони. Я наче... наче дивлюся дуже правдивий сон, який затягує мене в павутину нових стосунків... Напевне, свобода — це хороше слово для цього стану... І він дуже лячний... Я достеменно відчуваю, як від кожного мого кроку формується те чи інше моє майбутнє — немовби бачу ці коридори варіантів. І мені, правду кажучи, дуже лячно пропустити власний. Той, який мій. І, знову ж таки, котрий є моїм? Найкомфортніший? Чи може, той, який мене буде чомусь вчити? І як дізнатися, котрий з них і є тим одним, який мені вибрати? На основі чого мені вибирати? Якщо це спонтанний вибір, то чому цей, а не інший? А якщо кидати монетку — то чому я маю ставати заручником випадку? І звідки приходять оцінки, що та чи інша доля є, зрештою, моєю, найкращою, «сродною», якщо бажаєте?

— Не те, щоб я добре розумів, про що ви, — сказав Аркадій. — Та мені здається, що до вас уже стикалися з цією проблемою. У «Дао-де-Цзин» згадується щось на зразок того, що стати цілим може той, хто дозволяє собі бути поділеним на шматки, а здобуває все той, хто відпускає все. Але це трохи вище мого рівня розуміння. Можливо, ви сам краще розберетеся, якщо перечитаєте. Проте мені здається, ви переживаєте за щось більше ніж за вдало обрану долю.

— Скажіть, Аркадію, ви вірите, що історія рухається ривками? Що в ній є неоднорідності і, можливо, відхилення від першопочаткової траєкторії? Ви вірите в призначення?

— Гадаю, історія — це щось як протокол наших непорозумінь, — відказав Аркадій. — Це радше фіксація людських слабкостей, а не перемог. Хоча з погляду естетики весь цей крах людських сподівань — красивий з вигляду.

— Ви вважаєте, що в основі лежить хаос? Але я не знаю, як агностицизм може примирити красу і відчай.

— Мені здається, єдиною мовою, яка може щось пояснити про цей світ, є мова поезії. Поезія алогічна.

— Я завжди гадав, поезія — це для сентиментальних.

Аркадій усміхнувся.

— Поезія — це не рими. Поезія має народитися, перш ніж про неї можна буде щось сказати. Колись я був дуже зухвалим молодим чоловіком. Я був упевнений, що все розумію, розумію, що таке справедливість, що таке гідність і обов'язок. І намагався діяти так, щоб цю саму гідність і справедливість утверджувати. Та коли трохи попрацював у прокуратурі, я відчув, що моє розуміння не співпадає з розуміннями світу. І я довго намагався второпати, чому все не так, як я уявив і помріяв. Чому речі стаються. Чому існує невідворотність. І як можна жити і не покінчити з собою у світі, де ця невідворотність існує. Де, власне, невідворотність виконує головну роль. В якийсь момент я вже навіть був готовий зробити цей крок, майже як ви, — мав табельну зброю і, в принципі, вже примірявся, як це — коли спускаєш гачок і влучаєш собі в скроню. А потім зрозумів, що не там шукаю сенс. Що він — не в справедливості і не в гідності, хоча без них він не можливий. Моя думка далі не линула — просто не мала куди прагнути. І коли я збагнув, що дійшов до межі мислення, зрозумів навіщо існує поезія. Вона починається там, де закінчуються звичайні слова. Там, де закінчується логіка і аргументи. І в ній я знайшов виправдання для невідворотності світу і для самого себе, для того, щоб жити, не натискаючи гачок на пістолеті. І тоді все стало на місця. Я зрозумів, що між мною і невідворотністю цього світу існує певна шпарина, місце для свободи. Світ все одно рано чи пізно візьме гору, та перш ніж це станеться, є якийсь люф. І я зрозумів, що цей люф — це і є чиста поезія. Це і є безсмертя.

* * *

Я знайшов Смирну на Подолі разом з її подружкою Лесею Ковальчук, з якою вони сиділи на веранді «КофеХауз», пили молочно-кавові шейки і курили сигарети, ведучи свої милі, схожі на яскраві бусини — не пов'язані нічим, зате нанизані на одну нитку, — дівчачі розмови. Смирна гарна у жакетикові й картузі, схожа на Гавроша, і вигляд у неї посвіжілий — значно кращий, ніж те, якою я її застав кілька днів тому. На її устах грала усмішка, і вся вона світилася. Смирна погарнішала, от у чому справа, і її дешева біжутерія робила її дивовижно юною, робила її усмішку безхитрісною, невинною.

— Привіт, Лесею, — привітався я і присів до них на хвилину.

— Як у тебе справи? — поцікавилася Смирна і ми на секунду сплели руки під столом, так щоб не бачила Леся.

— Зустрічався зі своїм старим другом. Говорили про поезію, — криво посміхнувся я. — І про безсмертя.

Леся смішна. Точніше — потішна. Вона жвава, на Федорові два слова вона видавала одразу десять, крізь великі окуляри дивилася на нього наполовину зі страхом, наполовину — з іскрою смішинки. Зі смішним мультяшним каре вона нагадувала цукеркову дівчинку з картинки — з великими очима і такою ж великою головою, маленькими губками і тоненькими ручками на крихітному тільці.

У машині Федір включив дівчатам легку музику, Смирна сиділа поруч, і їхні з Федором руки торкнулися на мить, щоб іще раз відчутти одне одного, а Леся все розповідала, наче допитуючись чи то у Федора, чи то у Смирни, що ж їй краще робити зі своїм безтолковим Женькою, і як їй бути з Андрюшою, який теж, в принципі, партія нічого.

Неділя була останнім днем театрального фестивалю. Вони влилися в натовп відвідувачів кіностудії й на хвилину розгубилися, не знаючи куди рушити в такому різноманітті подій, окрім як за людським потоком. Однак Леся, швидко взявши на себе цю задачу, одразу ж впіймала якогось юнака і стала витягувати з нього всю потрібну інформацію, накручуючи на палець свої кучері і складаючи дивовижно губки. За хвилину спілкування Лесі з юнаком вони вже знали, що найцікавіше зараз відбувалося не тут, у сквоті, а на концертній сцені — там ішов живий виступ учасників київського TEDx.

На конференції в ангарі — купа народу, протиснутися практично неможливо. На сцені вже виступав молодий чувачок із борідкою і мікрофоном у руці.

— Слухай, я його знаю. Це Слава Жуковський, — сказала йому Смирна. — Вони з Віктором у Психоінженерній гімназії займаються. Пам'ятаєш, я тобі про Віктора Чижя розповідала?

Федір кивнув і прислухався до його промови.

— Пам'ятаю. У мене навіть візитка його є. Я його, до речі, якраз збирався зустріти.

Одразу по закінченню виступу Федір став пробиватися крізь натовп людей до доповідача, який уже зійшов зі сцени і розмовляв про щось із організаторами.

— Федір Могила, журналіст, займаюся комунікаціями і когнітивними технологіями, — простягнув він візитку спікеріві. — Дуже дякую Вам за доповідь. Надзвичайно надихаюче і актуально. Гадаю, ми з вами

займаємося однією і тією ж справою. Чи можемо хвилюк поспілкуватися? Хочу запропонувати Вам тему для співпраці.

— Слава Жуковський, — чувачок потис Федорові руку. — Займаєтесь когнітивними технологіями?

— Виходимо на ринок. Психотехнологічний стартап. Може, поспілкуємося на повітрі?

Вийшовши із задушливого павільйону, вони присіли в затінку дерев і дістали по сигареті. Свіжий вітерець доносив запахи печених сосисок, а за павільйону вже вчувалися звуки бас-гітари, яку налаштовували перед вечірнім концертом.

— Славо, ви можете у двох словах розповісти про те, які задачі зараз стоять у вашої команди? Я так зрозумів з вашої доповіді, що ви представляєте цілий новий напрямок досліджень? Буквально кілька хвилин, якщо ви не поспішаєте. Ваша доповідь показала мені, що наша діяльність далеко не так безнадійна, як ми гадали.

— А чим ви займаєтесь? — поцікавився Слава, мружачись на сонці.

— Ну, практично тим самим, що й ви — намагаємося просувати психотехнології, — Федір підніс Славі запальничку, і той розкурив сигарету. — Мені здається, сьогодні це досить невдячна справа. Що ви на це скажете?

— Психотехнології — це те, як вирішувати задачі, які раніше не вирішувалися, ось і все, — Слава по-діловому випустив дим донизу і знову швидко затягнувся. — Ось що таке психотехнології. А люди думають, що психотехнології — це щось на кшталт автотренінгу або самонавіювання, що вони тільки для релаксації підходящі або для вирішення психологічної проблематики. Ні, це інженерія свідомості. Це ціла інженерна наука, і наразі ніхто навіть не починав опановувати цю сферу. Простий приклад. Калмики ввели у школі обов'язковим вивчення гри в шахи. І зараз мають серйозний вихлоп від цієї теми — на всю Калмикію у них там п'ять чи шість гросмейстерів світового рівня, це при тому, що самої Калмикії там може триста тисяч населення. Самі розумієте, що це для держави означає... І це просто вивчення гри в шахи. Якщо свідомість розвивати, вона дає свої результати, просто потрібна методологія, розумієте? А не камлання шаманське. Ми працюємо із системою, яка називається психоінженерія, це школа Бориса Олеговича Гурова. Чули може?

— Авжеж, саме читаю його книжку.

— Ну от... — Слава повчально кивнув. — Ми, фактично, готуємо універсальних спеціалістів, людей, які за допомогою перебудови свідомості легко навчаються будь-якій спеціальності, швидко змінюють

одну професію на іншу, і можуть показувати круті результати в кожному виді діяльності. Потрібно просто зняти обмеження з людської свідомості, навчити людину керувати власною свідомістю тоді, коли вона перестає залежати від зовнішніх стимулів — від соціуму, культури, власної біологічної природи і так далі.

— І як успіхи?

— Нормально. Є проекти, де почалися вже серйозні зрушення. Що більше людей проходить навчання у нас, то легше наступним досягати тих самих результатів. Ну, що значить «які успіхи»? Я б сказав, ми робимо дизайн свідомості «під ключ». Розвиток потрібних функцій свідомості — від вивчення іноземних мов і розвитку емпатії до підготовки агентів спецслужб, в залежності від задач клієнта. Формування багатопроцесного мислення. Керування процесами сну, розвиток альтернативних форм сприйняття. Робота з невирішуваними задачами. Візуальні мови для передачі великих об'ємів інформації. Підйом рівня креативності — на порядки. Ну, внутрішня свобода, як побічний результат.

— Славо, я дуже хочу зустрітися з Борисом Олеговичем, ми маємо доволі серйозні пропозиції щодо співпраці, ви мені допоможете?

— Без питань, — пихнув Слава. — На наступних вихідних у нас семінар буде, приїжджайте, там я вас і познайомлю. Ну все, мені час іти.

— Успіхів! — Федір потис руку Славі, і той поважно, як належить представникові нової професії, пішов кудись у бік кіосків з гот-догами. Федір, ховаючи в кишеню Славіну візитівку, дістав телефон і написав Карманову: «У нас з'явилися союзники. Попередньо домовився про зустріч із Гуровим».

Ми відвезли Лесю на Харківську — їхати порожніми вулицями по нічному місту для мене завжди було втіхою. Смирна сиділа поруч, на пасажирському сидінні, і на пару з Лесею вони ділилися враженнями від концерту, від нічного фаєршоу біля порожніх басейнів і від запуску повітряної кулі, що символізувала завершення фестивалю. Ми їхали зі Смирною в машині назад, Леся передзвонила Смирні, що безпечно піднялася ліфтом до квартири, і ми їхали тихо, повз роздовбані трамвайні колії й покриті ще літньою курявою дороги, повз електричні ліхтарі і непривабливі вітрини й кіоски, а все ж відчуття сили, відчуття слави і могутності цього міста не залишало мене. Повернулися до квартири, у голові — приємне відчуття втоми. Нарешті, коли я став під душ і струмені прохолодної води почали розслаблювати зведені судомою м'язи, стало спокійно і затишно. Наче сам собою, у мене перед очима постав образ убитого Кармановим сома, і раптом відповідь щодо назви компанії

прийшла сама собою: це ж і є воно — «Сома». Якщо завгодно — «Сома Інкорпорейтед». Наній безсмертя з древньоіндійської «Ріг-веди». Їжа богів, яку шукали Теренс Маккена, подружжя Уоссон, Олдос Гакслі й іже з ними. «Soma Incorporated». Круті, як «Гугл», солодкі, наче «Еппл», всепронизуючі, немов «Фейсбук». Грецькою «сома» означає «тіло». І ми, по суті, нове тіло для людства — в перспективі. Нове тіло, в яке має увійти предвічний дух. Так, це воно.

«Пастухи світобудови» — дав гугл коментар на слово «Сома».

Ми випасаємо світобудову на полях Всевишнього. Женемо отари концепцій на нові пасовища. Дозволяємо їм набирати вагу, гладшати, а потім переганяємо на нові місця. Залишаємося на тій межі, де ми ще не зникаємо суцільно в Ньому, а зберігаємо себе, свій острів відомого, який потрібно випасати, а потім переганяти, в якомусь прадавньому вічному часі, де все — первозданне: і смарагдові луки, і прозоре передгрозове світло із набряклих хмар, і відчуття безкрайості простору, в якому тобі треба просто рухатися далі, вічно переганяючи отару з одного місця на інше, в таємничому зв'язку з Небом — небом пастухів і провидців, небом безсмертних блукачів, що живуть між суєтним світом людей, і вічною величчю над головою.

Із цим урочистим відчуттям я й відходжу до сну. Лежачи сам, у порожньому ліжку, знаючи, що за стінкою, у сусідній кімнаті, ще не заснула Смирна, я продовжував бачити нутрянні світіння скупчень зірок, зелені розсипи туманностей, чорнильні клякси чорних дір. Ось та перспектива, що може відкритися для людини. Правдивий Золотий вік.

У рівному блиску космічних глибин, в тихому завмиранні перед таємницею світобудови, що поволі кружляє над моєю головою, я засинаю і стаю із цією світобудовою єдиним цілим.

* * *

Розмова з Аркадієм дивним чином додала мені рішучості та відчайдушності. Я утвердився в тому, аби пройти цей шлях до кінця. Я став більше придивлятися до знаків, які стали траплятися мені на цьому шляхові. У тому, що зі мною тепер відбувалося внаслідок поїздки на Зону, я тепер бачив не загрозу — я бачив діалог: люди і ситуації перетворювалися на живі слова, і я намагався прочитати їх, як інопланетне послання, відправлене вищим розумом, котрий послуговується для спілкування зі мною тими образами, емоціями і почуттями, що сидять у мені і знайомі мені. Я спілкувався з Зоною і Зона була схожою на нескінченний розумний океан, який повністю поглинув мене, вибудовуючи в своїй живій субстанції

репліку мого життя, дублюючи людей, пародіюючи і віддзеркалюючи мої вчинки, аби нашттовхнути мене на роздуми. Я тону в у цьому розумному океані, і не бачив йому тепер ні кінця, ні краю. Де закінчувалася Зона, а починалося моє життя? І чи було ще тут щось моє — чи все, від початку до кінця, належало тепер з'явам Зони?

Відколи Смирна приїхала до мене, вона їла лише зі свого горнятка. Вона привезла з собою зовсім небагато речей, серед них — бокасту дерев'яну чашку і довгу десертну ложку, скоріш за все, поцуплену в «КофеХаузі». Я тільки тепер зауважив, що Смирна практично завжди їсть лише зі свого горнятка, а коли треба пити, вона мие його і наливає у нього каву чи чай.

— Ти користуєшся лише цим горнятком, — сказав я, сподіваючись підловити її на тому, що вона — посланець Зони, а відтак повинна мати якісь химерні неточності у своїй конструкції. — Чому?

— Воно мені подобається, — Смирна з підозрою глянула на мене, і я залишив її у спокої.

Цим вона нагадувала мені дівчина з його чашкою для подаянь. Іноді я запитую себе — хто ця дівчина? Ми практично не розмовляємо. Ми мало бачимося. Ми разом їмо, і далі я йду займатися своїми справами, а вона — зникає за своїми. Я не знаю до пуття, де вона живе і звідки вона. Не знаю, яке в неї минуле і чим вона займалася до цього. І, щиро кажучи, боюся щось розпитувати у неї. Мене влаштовує все, як є. Я не хочу, щоб ми зблизилися ані на крок. Ми просто почали жити разом, проте кожен на своїй території. Без зобов'язань, без жодних обіцянок. У цьому була свобода, і я не хочу, аби щось помінялося. Не хочу мати ближчих стосунків. Не певен навіть, чи хочу мати з нею секс, хоча коли вона приходить на кухню у цій своїй заправній майці, мені здається, що Господь не міг виліпити ідеальнішого перса, ніж Він це зробив для Смирни. І коли я вдихаю запах її волосся або запах, що йде від її шкіри, мені здається, це аромат мого ще нествореного дому. Нам просто добре разом, і я не хочу нічого міняти. Вона не розвішувала своєї білизни по хаті, не малювала нігті за моєї присутності — вона взагалі не користувалася косметикою і була практично невидимою.

— Там, до речі, Васік запитував, чи можна у нас зупинитися на кілька ночей, — додала вона мовби між іншим. — Пам'ятаєш, я тобі розказувала про своїх друзів, тих, що повернулися з Індії? У них зараз проблеми з поселенням. Вони жили у Васікової дружини. Шестеро в однокімнатній квартирі. А зараз дружина просить з'їхати. Можна, вони у нас погостюють? Вони не надовго — на два-три дні, далі хочуть до Миколаєва поїхати, до брата.

— Васік? Це з Машкою, з дітьми всіма?

— Ну, тільки з одною дитиною. Валька вже майже доросла. Їй дев'ять. Ну і Васіка брат, він моряк. Дуже потішний тип.

Федір спробував уявити присутність у цій квартирі п'ятьох незнайомих йому людей з украй специфічною біографією. Троє старших без царя в голові, одне практично доросле дівчисько дев'яти років від народження, і немовля, народжене десь у готелі в Варанасі, котре вже встигло побувати на Гімалайських вершинах разом зі своїм божевільним татком.

— Їх можна було б у кабінет поселити... — підказала вона. — А я, якщо треба, можу поспати на кухні.

Смирно, якби ти знала, як я хочу повірити тобі. Як я хочу повірити в те, що між нами відбувається щось справжнє. Зоно, навіщо ти ставиш переді мною такі складні задачі?

Роздумуючи над твоєю пропозицією, я граюся запальничкою і курю сигарету, а в голові у мене крутиться своє кіно. Роки три тому на цій кухні було все по-інакшому. Ось тут завжди стояла напівпорожня пляшка з дорогим вином. На плиті були то равіолі з креветками, то лазанья з лососем. Інна чудово готувала. І в нас обов'язково хтось був у гостях — практично завжди. Або культурний аташе якогось посольства, або якийсь модний художник, або хтось із редакторів київського глянцю. Інна завжди шукала собі достойного товариства.

Іннині батьки були з родини київських Ліbermanів: відомий художник і арт-директор американського «Vogue» Алекс Ліberman, чії роботи знаходилися в Тейт, Гугенхаймі і Метрополітен-музеї, доводився їм далеким родичем. Ліbermanи жили замкнуто, спілкувалися з обмеженим колом людей, вважаючи інших мешканців Києва духовними люмпенами. У Нью-Йорку в них жив син, Пітер Ліberman, старший брат Іннусі. Петя викладав у Колумбійському університеті — читав курс, присвячений американській поезії, і писав докторську по Йосифу Бродському. Тато Іннусі ставив їй брата за приклад і казав облишити побиратися тут (Інна працювала тоді критиком у кількох гламурних журналах) і переїжджати до брата. Тато обожнював Петю, і єдине, що його турбувало в американському житті сина, це те, що він досі не потішив старого внуками. На це Петя заспокоював, що планує спершу збудувати кар'єру, а вже потім облаштовувати сімейне життя. І тільки Інесса зі зловтіхою розповіла мені секрет Петі — виявляється, той уже кілька років жив разом із російським актором балету, якимось Гошею Баумом.

Ліbermanи мешкали у великій старій квартирі на Богдана Хмельницького в Будинку Олеся Гончара. Мене вони зустріли холодно, і я впродовж

знайомства відчував, як мене зусібіч оцінюють. Ліберман насмішувато оглянув мене з голови до ніг, а потім, прочитавши напис у мене на светрі, сказав: «“Пол Сміт”? Це не “Пол Сміт”. Це “Пол Сміт-тя”. Ми носили це ще у сімдесятих». Тато Інесси був знаним київським модником і свого часу став першим, хто ходив Києвом у джинсах, поєднуючи їх із великим солом'яним брілем. Запитання, якими засипав мене Ліберман, теж мали на меті з'ясувати, що я за один — скільки заробляю, чи маю якесь майно, хто мої батьки, чи не планую втікати з «цієї країни» — останній пункт був особливо важливим, бо самі Лібермани планували на старість виїхати до Ізраїлю, де мешкала ще одна їхня дитина — донька Белла, і вже давно це зробили б, якби там не стріляли. Я розповів, чим займаюся, і мої відповіді він зустрів такою ж насмішкою, як і светр. Утім старий Ліберман не чинив особливого спротиву нашим намірам — він сказав просто: «На квартиру можете не розраховувати, нам тут циганичина не потрібна». Ліберман справді нам не заважав, але й до приготування весілля теж руки не докладав — усім цим клопоталася моя матінка, чим викликала неабияке роздратування в Іннусіка. Інна хотіла, щоб ми справили усе максимально скромно, запросили двох-трьох друзів і про наше одруження ніде особливо не поширювалися. Мама ж прагнула, щоб на весілля приїхали наші родичі з Черкас, Полтави, Білої Церкви і Кіровограда і щоб весілля було неодмінно козацьке, таке, щоб ух! Розуміючи, що я тут ніхто і що мої побажання не мають значення, я змирився з намірами мами, чим заслужив чергову порцію зневаги від Іннусіка. Ми влаштували велике весілля без вінчання — хоч як мама хотіла, щоб над нами тримали корони у Михайлівському, ми з Інною змусили маму відступитися. Зрештою, Інна була єврейкою, і це був вагомий аргумент проти таїнств у церкві — однак мама сподівалася, що з часом я вплину на неї, Інна євангелізується, прийме Христа і ми клякнемо перед вівтарем на рушник, як годиться порядним християнам.

На весілля старий подарував нам двісті доларів, але ці гроші так збісили Інну, що вона хотіла жбурнути конверт батькові в обличчя. «Він знущається з нас!» — ледь не плакала Інна, і лише мої вмовляння стримали її, щоб не закотити істерику просто на весіллі. Отож, на святі було вісімдесят душ родини з боку молодого, і пара Ліберманів — з боку молодії. В останній момент з'ясувалося, що близька подруга Інни не зможе приїхати, й Інна почувалася геть покинутою. Ми станцювали традиційний вальс молодят під «Горіла сосна, палала...», після чого вжарили рок-н-ролу під Рея Чарльза, але в цілому атмосфера Інну пригнічувала. Під час святкування Іннусік раз по раз виходила з-за столу

плакати в кімнату з подарунками, я намагався її заспокоїти, та Інна проганяла мене, після чого виходила з кімнати холодна і зла, з червоними очима і, оточивши себе колючою самотністю, ішла на терасу курити, а я мав удавати перед родичами, що все клас, що забава у самому розпалі. Її мама, стара Софія Ліберман, упродовж вечора залишалася на байдужій дистанції, а батько, спостерігаючи те, як гуляють під весільну музику мої родичі з провінції, лише зловісно усміхався. О дев'ятій вечора, за дві години до того, як мали винести великий триповерховий весільний торт, Лібермани викликали таксі і поїхали додому. У тата був Петя і Белла, яких він любив і балував, а Інні з бенкету любові zostалися самі крихти.

Опісля весілля Інна закрилася в собі ще більше, й відтоді почалися наші проблеми. Інні здавалося, що я хочу нею командувати і що весілля — це один із способів заманити її у пастку патріархату, де я зможу диктувати їй свою волю.

За два роки подружнього життя ми обидвоє наробили справ: у Інни трапилася серйозна любовна інтрига, а я цілком усвідомлено перейшов на куріння трави двічі на день. Інна кричала, що я кочуся в прірву, а я — що вона лягає під першого-ліпшого. Я маніакально перечитував її есесески, зламував поштові скриньки і намагався довідатися, про що і з ким вона спілкується в соціальних мережах. Одержимий ревностями, я відчув, що втрачаю себе, що замість мене тепер живе згорблений монстр з руками-клешнями.

Я перший наважився озвучити думки з приводу розлучення і почув за спиною демонічний регіт старого Лібермана. Я відступив Інні квартиру на Позняках, яку ми придбали за час спільного життя, а сам залишився в старій хаті на Кловській.

Інна досі сама, іноді я бачу її серед наших знайомих, і ми щоразу вдаємо, ніби цих двох років життя не було. Гадаю, я досі люблю її: пригадую, який розкішний вигляд вона мала у світлі місяця на нашому сімейному ложі, схожа на «дівчину місяця» із розвороту «Плейбоя». Пригадую її смішні жарти, її пристрасть до смажених хлібців, вміння відчувати людей і опановувати у них звіра.

Вона казала, що відчувається дуже старою — Інесса вірила, що ми живемо не одне життя, і що ми вже, далебі, зустрічалися. Казала, що це дивовижне відчуття власної старості має щоразу, коли дивиться на зірки, — так, наче робить це раз за разом сотні, а може, й тисячі років поспіль.

«Раз ти відчуваєшся такою старою, ти мусиш бути також дуже мудрою», — казав я, та вона заперечно хитала головою: «Я дуже дурна,

якщо я, після всіх тих тисяч років, досі тут».

Вона сказала це вночі, на березі Мертвого моря в Хайфі, коли ми вийшли подивитися, як світиться у темряві планктон. Проти ночі в пустелі й кілометрів соленої води ці слова мали особливу вагу. Ми зупинилися в гостях у Іннусиної сестри Белли. То був один із найщасливіших наших періодів, коли ми безтурботно гуляли Хайфою, їздили на екскурсію в Єрусалим і Бахайські сади, насолоджуючись сонцем, морем, всюдисущим хумусом, тішачись спілкуванням з її ріднею і місцевим гашишем, кохаючись щоночі, вірячи, що цей світ і життя подаровані нам, щоб ми могли безмежно втішатися і милуватися собою.

Звільнившись від тягара родинних обов'язків, я присвятив себе двом речам — роботі і наркотикам. Відчував, що притягання ментальності несміливого підлітка починає відступати, і я нарешті можу жити вільно, для себе, так, як завжди цього хотів сам.

— То що, ти задзвониш Васіку? — вона відірвала його від роздумів, в які Федір поринув над охололою кавою.

— Я подумаю, — сказав він, встав з-за столу і пішов працювати до себе в кімнату.

* * *

Скоро, дуже скоро почнуть обертатися великі маховики ринкових механізмів — спершу їх будуть стимулювати ідеї, потім вони будуть обертатися за рахунок перших інвестицій, пробних вливань, а далі, коли з'являться перші потужні клієнти, ринок закрутиться і загуде, неначе перша у світі семиповерхова ЕОМ. Тільки тепер це буде щось інше — ми будемо будувати нові машини Бога.

Машини Бога. Те, що за словами Русича, закопане під Зоною. Можливо, таким і є щоразу кінець часів — коли ми приходимо до того, що вже колись давно було зроблено кимось, значно мудрішим за нас, забутими древніми цивілізаціями, що залишили по собі лише розкидані по пустелях і неприступних горах таємничі артефакти — дольмени, піраміди, гігантські рисунки у пустелі. Розпаковка смислів. Момент історії людства, коли нарешті всі відповіді, що, як гадалося, були вже давно втрачені в складках історії, раптом виринають, проливаючи світло на загадки тисячоліття. Все раптом починає сходитися, як і належить часові перед кінцем. Не розумію лише, як можу я — такий крихітний — стояти перед таким колосальним процесом, перед початком такої великої сили змін. Мене переповнює радість, неспокійна, як щойно розкороване молоде вино.

Смирна приготувала обід.

— Я дзвонив до Васіка, — сказав їй Федір, вийшовши зі своєї схованки. — Домовилися увечері зустрітися. Я заберу їх до нас.

— Добре, — кивнула вона і потупила погляд.

— Усе гаразд?

— Так, усе нормально, — відповіла вона. — Хвилювалася за тебе. Я дуже тобі вдячна. Вони мені дуже близькі люди. Я рада, що ми їм допоможемо.

Сигарети, ноутбук, інтернет. Усе, що потрібно для щастя. Обід, приготований тобою, гріє мене зісередини і я відчуваю щось незвичне, тепле і приємне трохи вище шлунку, одразу за грудиною. Підсовуюся тісніше до столу, відкриваю вікно, щоб краще чути, як шумлять тополі за вікном. З запаленою сигаретою, моїм вічним товаришем за письмом, я починаю виписувати все те, що маю зафіксувати після вчорашньої ілюмінації з назвою. «Soma Incorporated». Хто ми, що ми, яка наша місія.

«“Soma Incorporated” — компанія, яка робить ставку на інновацію. Ми націлені на розвиток інноваційних технологій у всіх сферах, де заторкуються питання людської свідомості: здатності до пізнання і навчання, здатності до творчості, до аналізу і прогнозування, де вивчаються теми впливу на людський розум і де досліджується невідомий потенціал людини. Ми віримо у те, що можливості людської свідомості — найважливіший ресурс 21-го століття, і саме за нього необхідно виграти війну зі світовою політичною та економічною нестабільністю, пішовши на випередження часу...» і так далі.

Я ще раз намагаюся вкласти собі в голову стратегію нашого розвитку. З одного боку, Карманов хоче виступити монополістом на ринку психотехнологій, захопити цей ринок і ліцензувати будь-які розробки на ньому. Мене втішає, звичайно, що Стів Джобс і Стів Волінські змогли почати свою мрію в гаражі, і від першого персонального комп'ютера до п'ятого айфону минуло всього сорок років — однак зараз сорок років здаються мені непрохідною пустелею, яку неможливо охопити поглядом — і від цього мене огортає зневіра. Єдине, що мене тримає зараз — це те, що я, врешті, вірю в Карманова, принаймні, відчуваю, що я можу вчепитися зубами в його слова, наче собака в чужу ногу, і продовжувати діяти, намагаючись не забігати вперед. Він для мене — втілення Зони, її ядро. Я вірю в Зону. Я вірю в новий сценарій. Я вірю, що мені потрібно пройти його за будь-яку ціну. Я так довго шукав цього виходу — виходу у щось справжнє. І ось — нарешті воно почалося.

Чесно? Тепер, коли перші страхи зі стрімкою переміною сюжету вляглися, я переповнений рішучості просуватися далі. Чим би це не було —

проекцією моїх бажань, контактом з позаземним розумом, трансцендентним діалогом із Зоною — я готовий іти далі. Я відчуваю, що Зона підіслала мені нарешті справді мою хвилю, в якій на кожному кроці впізнаю себе — і тепер я втішений, що мені залишаться просто віддатися їй, щоб вона мене несла — туди, де перемога, де вершини ще незвіданого нового.

Він сидів за роботою майже до сутінків, забувши про час, про їжу і відпочинок, лише відриваючись на сигарету, і набивав у комп'ютер стратегію їхньої комунікації з громадськістю, описував усі смисли закладені у назві «Сома Інк.». За вказівкою Слави Жуковського він знайшов сайт із розкладом найближчої сесії у Психоінженерній гімназії, на яку обіцяли приїзд метрів російської футурології — Сергія й Олени Грозовських: вони мали проводити «знанневий реактор» за темою майбутнього України в перспективі психотехнологій. Що далі він вивчав матеріали майбутньої сесії, то більше переконувався, що його присутність є там не просто обов'язковою, — з'являлося відчуття, що вони з Кармановим історично прописані мати співпрацю з Гуровим.

— Ти куди? — запитує на кухні Смирна. Смирна весь цей час сиділа на кухні і малювала, тепер вона спокійна і вмиротворена: перед нею на столі стоять чорнильниця з тушшю, банка з пензлями, а по краю столу сохне кілька робіт.

— Гарно, — сказав я, роздивляючись акварелі. — Я за Васіками.

— Будь обережний, — озвалася вона.

* * *

Васіки, приїхавши у мою квартиру, одразу ж привносять із собою відчуття, що моє життя неминуче змінюється, при чому змінюється абсолютно безконтрольно, від чого стає дуже страшно. Васік постійно регоче — а коли не регоче, то широко всміхається. Він низенький, зарослий бородою, від нього за кілометр несе ґанджубасом, а очі зрадливо поблискують.

«Я не броюсь, — сказав він мені у машині. — Потому що коли я броюсь, я не улыбаюсь, а коли я не улыбаюсь, я собі не нравлюсь».

«А у вас можна буде подивитися мультіки?» — почала одразу ж допитуватися дев'ятилітня Валька, коли ми рушили всім кагалом до мене.

«Можна», — відповів я. Ми зупинилися купити в супермаркеті деякого провіанту, і Валька, ненав'язливо взявши мене за руку, повела у відділ іграшок, де їй дуже-дуже стали потрібні одна невеличка шаблезуба білка з вибалушеними очима і чималенька пузата істота, щодо якої Валька

володіла точною інформацією — її звали Сід і вона належала до вимираючого виду викопних лінивців.

«Я теж дивився цей мультик», — запевнив я Вальку, і Валька просяяла.

Васікова дружина, Машка, загалом займалася немовлям, якого звали Джон-Сур'я, або ж Іван. Джона-Сур'ю вони народили точно в момент повного сонячного затемнення, коли всі варанаські йоги омивалися, стоячи по груді у Гангу, деś у далекій Індії.

«У мене колись була своя клініка, — розказала йому Машка. — Я працювала терапевтом. А потім ми з Васіком стали розбиратися, що не так зі свідомістю у людини, чому вона нещасна. А коли розібралися, продали клініку і поїхали в Індію. Там паспорти спалили, думали, вже повертатися не будемо, — Машка сміється, махає рукою. — Багато пригод було. І жити не було де, і грошей не було, але якось Бог милував. Потім ледве через посольство вдалося документи отримати тимчасові, щоб повернутися. А тут приїхали — ніхто до себе пустити не хоче. До кого не подзвонимо — всі вдають, ніби нас не знають. Що Васікові клієнти, що мої пацієнти. Зустрічатися бояться. Думають, що ми збожеволіли. Та нічого, якось Господь допомагає».

«Таки збожеволіли, — підтверджує Васік. — Я молив Господа: зроби мене божевільним, зроби мене божевільним — і Він таки зробив!».

«А я просто моряк, нах, — озвався Андрон, брат Васіка. — Вот, приїхав с Херсона, брата повидать, нах. Могу чёто починить, нах. Как там у тебя сантехника, нах, не протекает?».

Коли вся ця чесна компанія опиняється у мене в квартирі, Смирна з писком кидається обіймати Машку, Вальку і Васіка. Андрон стоїть поруч, задоволено сопє і повторює: «Ну че, нах, спасибо тебе большое, нах, выручил, нах». Смирна тут же береться разом з Валькою готувати бутерброди, невідомо звідки з'являється варена картопля, Машка нарізає салат, а чоловіки, тобто ми, статечно сідаємо за стіл, поближче до відчиненого балкона, куримо і гуторимо за життя.

— Ти не уявляєш, які ви багаті, — каже мені Васік, тримаючи на руках невимовно гордого собою і своїм захляпанним комбінезончиком Джона-Сур'ю. — У вас є все. Холодильник, ванна з гарячою водою, світло, ноутбук, інтернет... Тільки коли це втрачаєш, починаєш усвідомлювати, що в тебе було... Але чесно тобі скажу, Фєдю, я сюди тепер не ходок. Нам цього всього з Машкою уже не треба. Ми вже цим усім перехворіли.

Васік сміється з власних слів. Від Васіка тхне людиною, яка близька до того, щоб назватися безхатченком. А разом із тим мені чується аромат троянди і сандала. У Васіка ясний погляд. Від нього лунуть легкість і

любов.

Опісля вечері Васік, накручуючи вуса, спитав:

— То що, може, затягнем по мокрому? Тут у Серьози херсонська є. Клас екстра, особая, льогочно-отхарківующая.

— Курити, насправді, корисно і ганджубас, і сигарети, — почав переконувати мене Васік, коли ми натягнули по мокрому. Васік, здається, вирішив перевернути всі мої уявлення щодо здорового способу життя і був чимось на зразок бунтівного духу Григорія Остера з його «Шкідливими порадами» — тільки вже не для дітей, а для дорослих. — Це допомагає відкашлювати мокроту. На санскриті це капха називається. Через кашель виходить капха з голови, те, що ми мозком називаємо, це насправді просто соплі. Коли ти викашлюєш всі соплі, у тебе зникає мозок і проявляється чиста свідомість. Прани ідуть звідси і звідси по хребту, тут, в голові, відбиваються, а потім збираються в бінду, а там Шива і Шакті зустрічаються і опа — у тебе включається в голові лампочка. Космічна свідомість називається. «Я єсьм». І ти стаєш просвітленим.

Васік просить поставити групу «Ноль» і ми раз за разом переслуховуємо його улюблену пісню: «Настоящому індейцю завжди вездє ништяк...».

— Ось це дзен, Федю, ти розумієш? Ось це дзен. Справжня йога. — Я хмикаю — кожна нова заявка Васіка вражає божевільністю. Намагаюся зрозуміти, хто це переді мною — обкурений невдаха чи просвітлений майстер, який на практиці демонструє, що таке справжній дзен? За якийсь час у мене починає вимальовуватися картина Васікової біографії. Зі здивуванням я дізнаюся, що Васік — випускник київської Психотехнічної гімназії.

— О, так ти в Гурова навчався? Я з ним маю зустрічатися. Ми зараз нову компанію відкриваємо, хочемо психотехнології популяризувати, — пояснюю я Васіку.

— Там немає жодної щасливої людини, — озвався Васік. — Боря Гуров — велика людина. Те, що він зробив, — я не знаю, хто ще зробив щось подібне. І він сам розуміє, що це все не те. Бог щосекунди перед нами, а ми не бачимо цього! Нам треба якісь психотехніки, якісь особливі мови придумувати. Є молитва, є ганджубас, є гриби. Він уже все нам дав. Коли ми думаємо, то створюємо цей світ і заступаємо собі тамтой. Є цей довбаний розум, який треба прокурити так, щоб він взагалі не думав. Тоді Він може проявитися.

Васік перейшов на довірливий тон.

— Федю, я розкажу тобі децю про себе. От повіриш ти чи ні, але я колись був успішним бізнесменом. Мав фірму, сорок людей працювало на мене.

Коли я побачив, що мені тридцять п'ять, а у мене вже випадає волосся, то зрозумів, що кудись не туди іду. Я все це кинув в один момент і сказав — ідіть ви всі... помилуйтеся квітами! Чим я після того тільки не займався, Федю. Працював на швидкій у шоківій бригаді. Торгував комп'ютерами. Викладав йогу для сина одного міністра. Навіть переклав із німецької роман Генріха Бьоля «Груповий портрет із жінкою». Я був популярним серед жінок. Машка — це вже моя четверта дружина, щоб ти розумів. Це я не хвалюся, а констатую печальні факти, так би мовити, просто, щоб ти розумів, що я трохи пожив, так би мовити, на світі. Три роки тому я почав займатися у Бориса Олеговича. Скажу тобі чесно — це були незабутні дні. І я йому завдячую всім. Він показав, як можна вийти за межі свідомості. Потім, на другому курсі Гімназії, ми познайомилися з Машкою, стали зустрічатися. А потім зі мною сталося це. — Васік шкіриться, сяє усмішкою. — Одного вечора, це було 15 серпня, у мене почалася спонтанна медитація, а в ній — спонтанна зупинка свідомості. Проявилася текучість світу. Ілюзія відступила, і я побачив Реальність. Прийшов Бог. Я прозрів, Федю. Прийшло повне усвідомлення слова «гріх» і «покаяння». Я пережив глибину молитовного подвигу святих і зрозумів, що таке подвиг юродства. Зрозумів, що означає молитва за цілий світ. З'явилося бачення Промислу, глибина і мудрість того, що відбувалося, єдність родів і окремих людей. Прийшло розуміння, що далі жити так, як я жив, не можна. І я поміняв усе. Федю, ти не дивись, що я такий божевільний, я просто тобі як дорогій душі намагаюся пояснити, як це буває. І тепер, коли мені кажуть — з вами ніхто говорити не хоче, я сміюся. Так, не хоче — тому що я всіх посилаю нах. Я їм кажу — ви ідіоти. Ви нічого не розумієте. А вони лізуть морду бити. Я не хочу комусь щось доводити, Федю. Ми хочемо поїхати з Машкою на село, діток ростити. А вони хай зі своїми проблемами самі розбираються.

* * *

Ми приготували місце для сну Васікам у кімнаті де вже встигла обжитися Смирна: Васік і Машка з малим розмістилися на ліжку, Вальці постелили на підлозі, а Андронові відвели місце на кухні.

Перед сном, курячи з вікна спальні, я намагаюся осмислити цю неочікувану розмову, яка, чесно кажучи, добряче вибила у мене ґрунт з-під ніг. Васік — це чиста ірраціональність, яка не знає меж. А я — раціональний. Це моя суть, і кожен вихід за межі цієї, хай і складної й заплутаної, та все ж зв'язності, предметності, породжує в мені вкрай болісні відчуття. Васік говорить про Бога, а я бачу тільки звалище поламаних речей та інфіковані

приміщення, завалені трупами, де я не можу ходити інакше, як із затуленим носом, стримуючи поклики до блювоти. Можливо, одного дня мені доведеться заглибитися у цю огиду, у страх і біль на повну, довіритися світові, не маючи нічого попереду, не залишивши нічого позаду — просто простягнувши руки назустріч цьому гниючому, розпухлому від трупних газів Ніщо?

Тільки безумцю і юродивому, та ще, напевне, святому — гадаю, це люди однакової внутрішньої природи, — даровані привілеї не дивитися на себе з боку, не дослухатися до голосу раціональності. І я зараз відчуваю всю хиткість і небезпечність власного положення — тому що моя раціональність уже теж добряче підточена — моїми внутрішніми перетвореннями. Мій острів раціональності наче Атлантида, поволі йде на дно, тож рано чи пізно я теж маю зважитися на те, щоб відплисти з нього кудись далі — або померти, з гордістю усвідомлюючи, що я — представник високої цивілізації, людина з вищою освітою, талановитий журналіст і посередній (але не без перчинки) ресторанний критик.

Вони лягли зі Смирною поруч, вдаючи, що не знайомі. Розділені кілометрами холодної постелі, вони лежали в різних кутах велетенського матраца, що слугував замість ліжка. Минали години, можливо, роки, і Смирна лежала десь там, гаряча, вся налита, вся розпашіла.

— Можна, я ляжу ближче? — попросила вона врешті серед тиші. — Здається, я можу впасти з матраца, якщо крутитимуся вночі.

Федір лежав із розплющеними очима.

— Краще не треба, — промовив він і почув, як Смирна повертається на інший бік, загортається тугіше у ковдру і засинає.

В голові у мене билосся лише одне запитання: навіщо, навіщо я це роблю?

* * *

Вечірні інгаляції з Васіком даються взнаки. Мій ранок нагадує шматок повсті, який я намарне намагаюся розжувати. Віднедавна я став практикувати візуалізацію: щоранку я уявляю собі будинок своєї мрії, який, як вважають деякі езотерики, обов'язково матеріалізується, якщо я ретельно уявлятиму його собі у всіх деталях. Я подумки обходжу свою майбутню обитель на одному з грецьких островів: бачу залиту сонцем веранду, велику кухню в теплих тонах, заставлену мідним начинням, затишну столову, де в кошику на підвіконні лежать груші, а також мушлі і засушені морські зірки, і звідки можна вийти на зарослу виноградом терасу. Бачу ковану люстру, наче з картини Ван Ейка, поминаю стіл із добротного дерева, вдихаю запах мармуру, солі і тутешніх глинистих гір,

що пахнуть мінералами і сухими травами, надто ж у полуденну спеку. Виходжу на терасу, щоб, тримаючись за перила, вдихнути запах моря і захопитися відчуттям польоту, яке виникає, коли ти стоїш над урвищем і відчуваєш свободу, наче птаха. Внизу б'ється об скелі тепле Егейське море, лазурне, мов блю кюрасао. Підіймаюся поглядом вище, наче птаха, і бачу форму острова, що нагадує бика з мінойських ваз. На острові помічаю маяк, пристань у гавані, оливкові гаї і священні джерела на ньому. Підіймаюся вище, ще вище, бачу цей острів на тлі інших островів Егею, впізнаю контури Греції, підіймаюся ще вище і бачу опуклий бік нашої блакитної планети.

Розплющую очі.

— Відчуй, як у тебе бовтаються яйця. Яйця для самурая — це як гіроскоп для літака, — видав черговий перл Васік. — Вони відхиляються, і ти відхиляєшся, вони йдуть вперед — і ти атакуєш.

Васік не витрачав часу намарне. Поки Смирна і Машка готували сніданок, він вирішив навчити Могилу кількох бойових прийомів. Почав він із того, що став показувати, як має ходити справжній воїн — справжній воїн мав ходити так, щоб відчував бойове розгойдування яєць між ногами. Тому кожен поважаючий себе чоловік повинен вдягати на голе тіло самурайські хакама, чи, на крайній випадок, сімейні труси.

Повправлявшись у східних єдиноборствах і кілька разів метнувши Федора на тверду підлогу коридора, Васік запобігливо спитав:

— Ну що, може по напасу перед сніданком? Щоб прочистити чакри? — і Федір не мав чим заперечити.

* * *

На третій день їх перебування у Федора ситуація з житлом в Херсоні остаточно прояснилася. Андрон, котрий поїхав у рідне місто першим, повиганяв усіх приживальців зі своєї майстерні і тепер ласкаво запрошував брата зі сім'єю у найбільшій нетрі херсонської «малини»: хоч там і було тісенько, а по сусідству були кілька притонів для наркоманів та алкоголіків, брат мав у дворі невеличку плантацію коноплі, а це вже знімало багато побутових запитань. Після вечері Васік і Машка спакували свої речі, згребли малого і відірвали від ноутбука Вальку і всі разом, зі Смирною включно, поїхали машиною на вокзал. У кінці поїздки Машка сказала:

— Федю, тепер ви з Женькою приїжджайте до нас у гості. Ви нам притулок дали, а ми вас чаєм на травах напоїмо. Приїжджайте, разом завжди тепліше.

Вони посадили родину Васіків на поїзд, а потім ще довго махали їм рукою з перону. Федір піймав себе на тому, що попри весь дискомфорт від перебування Васіків він уперше за багато років відчув атмосферу сім'ї, в якій йому справді раді. Коли поїзд рушив, вони залишилися на пероні одні, й Федір наважився обійняти Смирну. Вона зі вдячністю притислася до нього.

— Дуже дякую, що ми взяли до себе Васіка з Машкою, — сказала Смирна, і очі її блистіли.

— Ти знаєш, я зрозумів, що я для тебе готовий на будь-що, — відповів він серйозно. — Пішли вип'ємо кави в «Челентано»?

Вони рушили у привокзальну піцерію, головним достоїнством якої був балкон на другому поверсі, де вони сіли на свіжому повітрі, загорнувшись у коци, пили каву, курили цигарки і розмовляли.

— Я тебе люблю, Женя.

— Я тебе також люблю.

Наші руки стисли одна одну міцніше.

— Хочу, щоб у нас був дім на березі моря. Не тут — десть у Греції, де цілий рік тепло. Вілла з виходом до води. Для тебе — кімната на горищі зі скляним дахом, щоб ти могла малювати. Щоб без сусідів — щоб ми були одні на цілий пляж. Тиша, спокій. Я займатимуся медитацією, творчістю. Хочу опанувати деякі музичні інструменти. Писатиму праці з філософії й історичні романи. Велика бібліотека. Хочу прочитати те, що раніше не встиг прочитати — Фукідіда, Плотіна, Авіценну. Хочу займатися астрономією. Щоб можна було з тобою сидіти на даху вночі і в телескоп спостерігати зоряне небо. Спостерігати за погодою, займатися натурфілософією. Навчитися читати цей світ як відкриту книгу. Розкрити свою свідомість повністю, щоб не залишилося таємниць. Щоб благоговіти перед світом. Відчуваю, що нарешті знайшов людину, з якою всі ці мрії можуть стати реальністю. Тепер я розумію, що в кожній жінці насправді я шукав тебе.

— Знаю. А я шукала тільки тебе. І слава Богу, дочекалася.

Переступивши поріг квартири, ми стали цілуватися, і моя рука блукала її головою, насолоджуючись шовковистістю її волосся, ніжністю її шиї. Її руки бігали у мене по грудях, наче теплий паводок. Торкнувся її тіла, і мені здалося, що на світі я не торкався спорідненішої матерії — наче ми зліплені з однакового тіста, однакового кольору, одної консистенції.

— Ти така красива. Маю відчуття, наче знаю тебе тисячу життів. Мільйони життів.

— Теж маю таке відчуття, — вона притуляється щокою до моїх пальців,

ніжно цілує їх.

— Хто ти? — питаюся я, і мої пальці просочуються крізь її густе чорне волосся з синім відливом, наче вода крізь коріння дерев. — Звідки ти взялася у моєму житті?

— Не знаю, — каже вона і загадково усміхається, трішки примружується, так, що нерівність її передніх зубів стає особливо чарівною, дитячою. — Можеш, ти мені скажеш?

— Ти моя мрія, — шепочу я і притискаю її до себе, мої пальці впираються в її руки. Глибоко вдихаю її запах. Він повністю позбавляє мене можливості вибирати — і я вже сам не хочу вибирати. Притискаю собі до рота її руки і починаю жадібно цілувати, наче переді мною Бог.

* * *

— Проходьте, — Каріночка в офісі у Карманова показала Федорові рукою, куди слідувати, і додала стишеним голосом: — Він не в гуморі сьогодні. У коридорі вже встигли порозвішувати картини — тепер кожна з них мала своє маленьке затишне електричне світло: Ріхтер, Хокні, Цзен Фаньчжи. Карманов сидів, заглиблений, з пониклими плечима, на столі, і дивився кудись собі під ноги.

— А, це ти? — сказав він, відволікаючись на хвилину від дум.

— Усе не так. Розумієш? Воно має бути якось не так.

— А як?

— Не знаю.

— Це ти мені маєш сказати. Я тобі плачу гроші, щоб ти мені казав, як воно все має відбуватися, — відповів Карманов.

— Що... що саме вам здається неправильним? Ось, до речі, ескізи логотипу. Ці мені здаються кращими, я зупинився б на них, — Федір дістав останні роботи Вадіка, які той підготував спеціально на його замовлення.

— «Сома Інкорпорейтед»? Мені подобається, — промовив байдуже Карманов з індиферентним виразом на обличчі, й одразу ж відклав аркуші вбік.

— Послухай, у мене був сон, — заговорив Карманов, і його очі раптом спалахнули. — Неймовірний сон. Слухай.

Федір сів на крісло біля Карманова, і той почав розказувати:

— Мені снилося, що я — велетенський воїн. Я був таким великим, що — порівняно зі мною — планети видавалися просто мухами, які літають навколо мене. Я був озброєний булавою, вона вся була вкрита коштовним камінням і виблискувала золотом, а на голові у мене був золотий шолом, — коли Карманов говорив, його почало переповнювати незрозуміле

збудження. — Я був таким великим, що більшого за мене нічого просто не було! І я йшов через воду, я брів у пільмі, навколо висіла непроникна пільма, та я все одно якось бачив у цій пільмі, — на обличчі Карманова з'явився дитячий вираз захоплення і зачудування. — Це був океан, на ньому були великі хвилі, і він був неозорий, але я був такий великий, що цей океан був мені всього лише по коліна. Могило, я прокинувся серед ночі, і мене всього аж трусило від щастя, від сили, Віка намагалася мене заспокоїти, та я вже не міг заснути тієї ночі, тільки весь час думав про цей надзвичайний сон. Там усе було, наче реальність, наче справжнє! Я пішов до спортзали і дві години там займався зі штангою, і лише тоді мене трохи попустило. Наскільки в цьому образі було зосереджено доблесті, могутності, сміливості! Я думаю, це якийсь пророчий сон, Могило. Я ще не розумію його до кінця, та розумію, що цей воїн — це я, це все те, що ми з тобою задумали. Ми так само ідемо через пільму. І хоча наразі навколо нічого не видно, але за нами — перемога. Ти розумієш, про що я?— сказав Карманов, зіскочивши зі столу, став збуджено ходити перед Федором.

— Дуже добре, що ти вже вийшов на Гурова. Нам потрібно чимскоріше розпочинати співпрацю. З ним у нас іще будуть проблеми, та чим зарадити, це дорога.

— Дійдуть не всі, — додав Федір, завершивши улюблений вислів Русича.

— Що? — перепитав Карманов.

— Це дорога, — повторив він. — Дійдуть не всі.

* * *

Його розбудив будильник ще перед шостою. Сесія в Психоінженерній гімназії розпочиналася о дев'ятій ранку і він боявся, як би не застрягнути по дорозі на Пуцу в корках біля Палладіна. Він поцілував Смирну, яка ще спала, уткнувшись обличчям в місце, де щойно на подушці лежала його голова, і пішов у ванну.

Уже холодні ранки, і я відчуваю невблаганне насування осені. В автомобілі затишно — не хочеться вмикати музики, хочеться побути насамоті з собою. Виїжджаю з Києва на Пуцу, насолоджуючись відчуттям свободи і повноти, яке окрилює мене.

Коли по обидва боки від траси пішли ліси, я відчуваю прилив бадьорості. Ці місця марно вважаються курортними — від них віє чимось особливим, якоюсь тихою сосною святістю, древньою і православною. Повз мене проносяться довжелезні вантажівки з вогнебезпечними цистернами, і далекобійницькі траки, додаючи реальності всьому, що бачу навколо, нагадуючи, що я тільки-тільки виїхав з міста, хоча за

відчуттями, я уже заглибився в непрохідну поліську глуш.

На відпочинковій базі, де мають проходити заняття Гімназії, непривітна жінка в окулярах відвела мене в п'яту аудиторію. Заняття вже почалися, пояснила вона, проте я можу посидіти і послухати. У п'ятій аудиторії я застав дивне видовище — стільців десять-дванадцять зайняті людьми різного віку — кілька жінок, більше чоловіків, пару людей зрілих, здебільшого молодь і трохи старші. Усі вони сиділи з прямими спинами. Очі заплющені. Дихання рівне. У кімнаті гуділа тиша.

Навпроти гімназистів за столом, ніби справді викладач, сидів Віктор Чиж. Увесь його вигляд виражав крайню зосередженість. Обличчя його видавалося висіченим із темного грубого каменю — у тінистій кімнаті проступають скули, темніють кола під очима, від нього віє моторошною, трагічною силою. Він злегка кивнув мені, жодної емоції не проскочило на обличчі.

— А теперь выведем шар внимания в область невосприятия, за пределы абстрактного поля зрения, — негучним, твердим голосом скомандував Віктор. — Следим за тем, чтобы форма шара внимания не разрушалась. Также отслеживаем, чтобы сам шар внимания не подменялся его визуальным изображением. Убедитесь, что это внимание, а не визуальная картинка, мы можем, если нам удастся вывести шарик внимания в поле визуального невосприятия, то есть, себе за голову...

Я сів на вільний стілець і заплющив очі, намагаючись виконувати команди Віктора. Робити це складно — його мова пістрявіє технічними термінами, значення яких я не розумію. Через сорок хвилин заняття закінчилося — по команді Віктора всі повернулися до нормального стану і стали потягувати затерпілі ноги і спина. Аудиторія почала оживати.

— Ну что, все вернулись? — став розпитувати Віктор, коли медитація закінчилася. — Какие трудности были? Удалось ли удерживать шарик внимания?

Гімназисти стали ділитися враженнями. Дехто рапортував чітко, як у армії: на такому-то етапі відбувалося те-то й те-то, на наступному — те-то й те-то, інші повідомляли про свої здобутки нечітко. Гімназисти сипали своєю специфічною термінологією, що для мене продовжувала звучати, наче мова птахів:

— Сначала разрушалась звуковая деконцентрация, потом, когда мы вошли в тотальную деконцентрацию, стало сложно удерживать внимание на трех модальностях одновременно, — поскаржився старший чоловік.

— Это нормально, аудиальная деконцентрация — одна из самых сложных, — відповів йому Віктор. — Это дело практики. Удалось ли

выйти на абстрактное переживание хода времени?

— Удалось, — вневнено озвався чоловік. — Когда вы дали задание замораживать звуки, было ощущение что все события начинают происходить одновременно, как будто наслаиваются друг на друга... Очень странное состояние, как будто мое настоящее растянулось в несколько раз... Даже боюсь это как-то описать словами...

— Ну, в общем, понятно, у вас получилась спонтанная хроно-деконцентрация, — коментує Віктор із виглядом спеціаліста. — Сейчас перерыв пятнадцать минут на чай.

Усі стали підводитися.

— Вітаю, — почув я чийсь голос поруч. Це Слава Жуковський, він усміхався мені, мов старий знайомий. Від нього віє чимось притягальним і жорстким водночас. Я вже впізнаю це відчуття, бо, здається, усі присутні культивують саме цей тип внутрішнього досвіду.

— Пройдемся? — запропонував я, і ми, взявши в компанію Віктора, вийшли на подвір'я бази трохи розім'ятися на повітрі.

— Ну вот, собственно, это наши ребята-психоинженеры, — сказал Віктор, потягуючи з горнятка мате. Я помітив, що чайна ложка, якою він помішував напій, чомусь прив'язана до вушка горнятка тоненькою, проте міцною ниткою. — Психоинженерия — это чистая технология. То есть в ней нет ни грамма идеологичности. Этим как раз технологии отличаются от метафизических практик. С помощью психоинженерии можно разложить на алгоритм любую задачу, в том числе, даже невероятную, по сегодняшним меркам. По нашим понятиям, если какая-то задача может возникнуть в сознании, значит, ее можно решить. В сознании содержится все, и сознание может все. Если мы можем что-либо помыслить, значит, это может быть создано в сознании, а потом — в материи. За каждым навыком, которым мы владеем, стоит своя область сознания — просто одни зоны мы в нашей культуре развиваем, а другие — нет. Они спят, потому что в них нет нужды. Например, сейчас востребовано мышление программистов, но нет необходимости в том, чтобы понимать лошадь или охотничьего сокола. Но культуры сейчас тоже разные — не все еще глобализировались. Например, к нам приезжал полиглот известный, Вилли Мельников, может, слышал о нем, нет? И он сравнивал, как в одном языке существуют термины для переживаний, которые отсутствуют в другом языке. То есть, разные культуры — соответственно, разные грани сознания пробуждены и задействованы. Например, в тибетском языке много названий для определения разных состояний сознания — потому что в их культуре эти состояния

востребованы. Мы же как проект видим культуру, в которой все спящие зоны сознания могут быть пробуждены и превращены в рабочие функции. Это те задачи, которые ставит перед собой психоинженерия. Понимаешь? Это путь к новому человеку, к совершенно новой цивилизации. Еще пару лет — и мир изменится очень сильно, потому что такая вещь, как психоинженерия, когда она выйдет на рынок, полностью перечеркнет представления о том, что мы должны продавать. Понимаешь? Мы будем продавать ключи от бесконечности.

Наступні дві години відбувалося заняття з конструктивної філософії. Читати цю лекцію приїхав відомий київський філософ Ярослав Ангелюк, який із шизоїдною скрупульозністю і психотичним ентузіазмом виводив на дошці філософські тези конструювання реальності. Із почутого Федір зрозумів мало, однак три гігабайти філософії, розписаної перед ним на фліпчарті у вигляді позиційних схем, не залишили його байдужим.

— Гуров каже, що через його книжку «Цивілізаційний конструктор» може виникнути Четверта світова війна, — сказав йому пошепки Слава, який, сівши поруч, узяв на себе роль гіда-коментатора. — Там у нього дуже принципові ідеї покладені. Усі війни починаються через ідеї, і в Ангелюка якраз ідеї такі, що можуть перевернути світ. Це хтось типу Ніцше нашого часу.

— А коли буде Гуров? — спитав Федір.

— Він уже приїхав. Після лекції я вас познайомлю.

На телефоні у нього був пропущений виклик від Карманова і одне есемес: «Приїдеш до нас на обід?». — «На жаль, ні, — відписав він. — Тут саме з'явився Гуров».

Опісля лекції у заняттях була пауза для обіду, і Федір у товаристві Слави, заходячи до їдальні, помітив високого, кремезного чоловіка бурятської зовнішності з поставою плавця, у дешевій чорній сорочці, з сивим коротким волоссям і ще чорними вусами.

— Ось, це він, — сказав йому Слава. — З вигляду непримітний, правда? Я коли теж перший раз побачив, не зрозумів нічого. Але це в Гурова такий стиль, він не любить виділятися. Ніколи не скажеш, що він працював по різних лабораторіях засекречених.

— А звідки у нього вся ця тема прийшла? — спитав він у Слави, взявши їм по тарілці борщу.

— Чувак, він в системі був. Чув може, були такі закриті відділення при науково-дослідних інститутах? Скрізь були заборони ідеологічні, а в цих лабораторіях можна було досліджувати, що завгодно. При кожному інституті такі були, навіть у нас тут у Києві щонайменше три було: при

інституті Патона, при інституті харчування і ще десь, забув уже... — Слава нахилився ближче і показав йому кусок хліба. — В інституті харчування вивчали, наприклад, чи можна додавати у хліб коноплю або бром для контролю емоційного стану в країні. Уявляєш, що ми пропустили?

— А чим Гуров займався?

— Військами, чим. У нього покликання інше — військовий психолог. Він вивчав поведінку солдатів в екстремальних умовах. Ці медитації, які ми робимо, — це все для військового комплексу розроблялося — для космонавтів, для спецназівців, для різних екстремальників. Керування собою в будь-якій ситуації. Вони там у Союзі готувалися до Зоряних війн, і була підозра, що на свідомість наших космонавтів можуть якимось дистанційно впливати їхні люди.

— Ти маєш на увазі, екстрасенси?

— Типу того. У нас були гонки, і в них були гонки. Тільки в них по-інакшому до цього підходили: там наприклад, у кожного солдата в аптечці була капсула з таблетками амфетамінів на крайній випадок, а наших вчили, як за допомогою медитації занурювати себе в потрібний стан.

— Типу, берсерків готували?

— Ні, просто надлюдей вирощували, — пожартував Слава. — Насправді, якби в Радянському Союзі психоінженерію почали викладати в школах, ми мали б гегемонію креативу, на двадцять років випередили б тоді США.

— Ви якимось сильно заморочені на темі Союзу.

— Я в цю політику не лізу, — повідомив Слава. — Мене цікавить трансперсональна культура, я людина світу. Я шаман за покликанням, просто виріс у місті. Мені треба покурити часом, щоб почути, що мені Земля шепоче. Часом аяваски люблю випити. Я цього не соромлюся. А всі ці політичні проекти — якщо комусь це цікаво, він цим займається, чому ні? Я схильюся до того, що Світовий розум організує все сам. Та мені тут цікаво — тут є з ким поговорити, і я бачу, як цими інструментами можна змінювати свідомість людей. А це мене вже хвилює особисто. Тут, до речі завтра прийдуть реваншисти — подружжя Грозовських. Із ними на цю тему можна поспілкуватися.

— Це ті футурологи з Росії? Мені вже про них щось Віктор розказував.

— Мають потішне почуття гумору. У них існує ігровий клуб, де вони проводять різні стратегічні ігри, називається Імперський Реваншистський Штаб. Завтра вони проводитимуть гру для України. Ти коли-небудь брав участь у таких іграх?

— Коли займався виборчими кампаніями. Та мені здається, це здебільшого фейк.

— У них завжди цікаві результати, — заперечив Слава. — Принаймні, вони передбачили Майдан в Україні. У будь-якому разі будемо розігрувати карту когнітивних технологій, а це твоя тема — тому приходь.

— Ти мене зможеш зараз познайомити з Гуровим? — спитав Федір, коли побачив, як Гуров виходить з їдальні.

— Пішли, — Слава допив компот. — У нього завжди обмаль часу, а тут він, я бачу, нікуди не поспішає. Це рідкість.

Слава провів Федора у кімнату, яку Гуров ділив на пару з ноутбуком.

— Борисе Олеговичу, можна до вас? Це Федір Могила, з приводу партнерства, те, що я казав вам.

Гуров зустрів мене покашлюванням і в'ялим потиском руки — за інших обставин я зважив би це як образу. Така рука, як правило, буває у людей двох типів — або в дуже слабких, або, навпаки, в дуже сильних людей, і Гуров на слабака не скидався.

— Здравствуйте, Федор. Присаживайтесь, кгм-кгм, — Гуров замовк, і я відчув, що це не та людина, яка сама вестиме розмову. Очі Гурова дивно бігали, і мені на хвилю спало на гадку, що так може дивитися на тебе злодій або людина, яка щось приховує, поки не прийшла глибока відповідь: якоїсь миті я буквально фізично відчув, як Гуров сканує мене короткими поглядами, котрі дослівно прошивали мене наскрізь.

Ми обмінялися кількома репліками для знайомства, і мені було дивно бачити, як стискається Гуров, намагаючись здатися ввічливим і тактовним — було очевидно, що в нього це виходить погано і що публічність — не найсильніша його сторона.

— Я вже чув від ваших учнів про проект візуальних мов. Кажуть, це дуже перспективна розробка. Ви могли б трохи більше розповісти про цей експеримент, якщо це не таємниця?

— Мы называем это психоинженерными языками, либо же языками высокой плотности. Задача таких языков — передавать большие объемы информации.

— Це щось на зразок есперанто чи ложбана?

— Нет-нет, — заперечив Гуров. — Там совершенно другой принцип. Это языки, которые не членят переживание на части, как поступают обычные линейные языки. Это языки, которые могут ухватывать целостное состояние — и передавать это целостное состояние другому. При чем, не важно, что именно передавать — это может быть простая эмоция, содержание книжки или умение развязывать дифференциальные уравнения. Если нечто целостно отражается в сознании, значит, это можно отразить в целостном языке. Вопрос только в подготовке

специалистов, умеющих работать с такими языками.

— На якому етапі зараз дослідження? Перепрошую, що так вникаю, — я вже сказав, що представляю інтереси однієї дуже впливової людини, й інвестиції в психотехнології на сьогодні є одним із пріоритетів у діяльності нашої компанії.

— Этот проект уже когда-то пытались реализовывать в Советском союзе как одну из технологий для армии. Психоинженерные языки начали разрабатываться где-то в середине восьмидесятых, — Гуров, трохи розслабившись, відкинувся на спинку крісла і я відчув силу, яка йшла від нього. — По сути дела, они родились из игры, где участникам предлагалось общаться между собой без использования речи или жестов, исключительно с помощью разноцветных геометрических фигур. Был один яркий случай, когда одна барышня во время такого сеанса внезапно отвесила своему партнеру по общению оплеуху и выбежала в слезах из-за стола. На вопросы, что случилось, она могла лишь сказать: «Он мне такое сказал, такое сказал!». Но что именно он ей сказал — это перевести в слова бывает очень трудно.

— Можно сказать, что прообразом для психоинженерных языков стала игра в бисер, описанная у Германа Гессе, — продолжив Гуров. — Когда нужно находить соответствия к некоему изречению в разных средах — в музыкальной, поэтической, математической — так, чтобы изречение было идентичным не по форме, а по содержанию. Вот эта идея была взята на разработку здесь, в Киеве, в одном из исследовательских центров при Всесоюзном научно-техническом обществе радиоэлектроники и связи имени Попова. Что тогда удавалось сделать? Удавалось сворачивать до размеров компактной пиктограммы физические навыки — например, навык хождения по канату или навык метания ножа. Человек, который владел техникой разворачивания переживания из пиктограммы, мог внутри себя развернуть этот навык с нуля и начать делать то, чего он раньше делать не мог. Потом начался 1990-й год, и все это развалилось, программу пришлось закрыть, а больше запросов на подобные масштабные разработки не было. И вот сейчас, когда уже появился подготовленный контингент, мы пытаемся выйти на тот же уровень, который был у нас до развала программы.

Гуров став гортати вордівський файл із піктограмами і показувати різні приклади значків-пиктограм:

— Вот более сложные пиктограммы. Это работали уже ребята на сессии — похоже, передача почерка. Вот пиктограмма, изображающая разные формы страха — от легкой подавленности до экзистенциального

ужаса.

— А це що? — питаюся я.

— Это уже я рисовал, — каже Гуров. — Это из меня разные насекомые выходили...

— Борисе Олеговичу, — кажу я, коли файл догортано до кінця. — Ми хочемо, щоб наша співпраця була конструктивною. Гадаю, всі деталі можемо обговорити за сприятливіших умов. Про це вже предметніше зможе розказати Дмитро Іванович. Однак ми зацікавлені в тому, щоб наша співпраця принесла конкретні результати. Зацікавлені у тому, щоб на ринку уже почав з'являтися продукт такого типу. У нас доволі широкі плани — знову ж таки, Дмитро Іванович зможе це розповісти детальніше, однак ми в принципі налаштовані на те, щоб почати формувати широку мережу людей з компетенціями такого класу. Пан Карманов живе тут, недалеко, ми могли б під'їхати і про все поговорити.

— Очень интересно, что вы пришли именно сейчас, — сказав у відповідь Гуров. — Я очень долго пытаюсь продвигать этот проект, надо признать, без особых результатов, но вдруг среда как-то ожила — и пришло сразу несколько предложений.

— Хтось вже звернувся до вас зі схожою пропозицією? — насторожився я.

— В России есть люди, продвигающие тему бессмертия. Там сейчас общественное движение организовалось, называется «Россия-4000». Его возглавляет, кстати, тоже один молодой бизнесмен, Осип Айзек. Они разрабатывают проект перемещения сознания из биологического тела в «аватар». Идея довольно глупая сама по себе, но из нее может родиться очень интересное сотрудничество. Они как раз нашими техниками очень заинтересовались.

— Що ж, значить — у нас буде тріумфірат, — озвався я.

— Оставайтесь на выходные, — попросив Гуров. — Завтра приезжают Грозовские, они будут проводить стратегическую игру по технологическому будущему Украины. Они приезжают по моему личному запросу, поскольку я вижу, что тема с когнитивными технологиями начинает как то очень стремительно реализовываться. Думаю, вам тоже стоит взять участие в игре. Как правило, эти игры могут довольно точно показать самые ближайшие тенденции. У нас есть прямой запрос к Грозовским — определить, каковы возможности продвижения когнитивных технологий на сегодняшний день в Украине.

— Гаразд, я прийду. А як щодо зустрічі з Дмитром Івановичем?

— Сразу после игры можем и встретиться. Тем более, если вы говорите,

что он здесь рядом...

Гуров запропонував Федорові залишитися на заняття, і після цієї розмови він уже не міг відмовити. Прогулюючись територією бази, він телефоном переказав Карманову слова Гурова про зустріч, а заодно і про Осипа Айзека який теж, схоже, збирався зробити Гурову пропозицію, від якої неможливо відмовитися.

— Я його знаю, — відповів Карманов. — Ося Айзек — мій давній лютий друг. Ми з ним уже давно конкуруємо. Точніше, він зі мною конкурує — йому здається, що йому треба обов'язково обігнати мене.

— Він теж наш партнер?

— Чисто ситуативно. Ося — один із лідерів трансгуманістичного руху в Росії. Він людина дівайсів. А я цього всього терпіти не можу. Я користуюся айфоном лише тому, що інакше партнери мене не зрозуміли б. А про те, щоб дати людині безсмертя, засунувши її в консервну банку, — мені таке навіть у страшному сні не снилося. Це не наш шлях, Могило.

— Як тоді бути?

— Не хвилюйся. Це вже суто мої з Борисом Олеговичем справи. І розпитай у них побільше про ці психоінженерні мови — мені теж здається, що це найперспективніший напрямок для інвестицій. Я чую там великий історичний момент.

На лекції Гуров, можливо, спеціально для мене, намалював умовну модель свідомості. У ній були рівень проявлених форм, рівень чистих сенсів, рівень не-форм та інші терміни, які нагадували чи то йогічні трактати, чи буддійські сутри в сухому академічному перекладі.

— Ну а що в психоінженерії вважається найвищим станом? — спитав я. — Він може бути якось відображений на даній схемі.

— Понимаете, Федор, без практики это будут всего лишь слова. Слова — это трупы знаний. Они мало что вам дадут. Как и вся эта схема, они ложные от начала до конца. Мы рисуем эти модели лишь для того, чтобы иметь возможность от чего-то оттолкнуться.

— Ну а все ж?

Гуров задумався, мабуть, вагаючись, чи варто взагалі продовжувати цю розмову, але, схоже, з поваги до мого особливого статусу серед студентів, сказав:

— Ну смотрите. Формы — это тот проявленный мир, который мы можем ощущать. За формами в сознании стоят смыслы. Смысл — это содержательное переживание, лишённое модальности, чистая «таковость» предмета. Например, «красность» или «упругость». Красным может быть цвет, а может быть и музыкальное сочинение, а

упругим не только материал, но и текст статьи, например. Аmodalный смысл — это переживание, которое стоит за «красной» музыкой, или за «упругим» стихом. Более тонким, чем переживание amodalных смыслов, является переживание не-форм — таких, как ощущение абстрактного хода времени, переживание бесконечного пространства, переживание энергии. Над ними находится переживание не-восприятия. Это то, что древние называли Ничто: отсутствие зрительного восприятия, отсутствие слухового восприятия и так далее. Лучшее всего дает представление о переживании не-восприятия глубокая кома с сохранением сознания — в переживании остается лишь субстанция сознания, лишенная как чувственного, так и смыслового наполнения. Это состояние невозможно вспомнить, поскольку в нем нет никаких процессов, связанных с памятью, но его можно узнать. Как правило, это переживание не-восприятия ассоциируется у людей с переживанием глубинного ужаса. Если удастся отойти и от этого переживания, тогда мы оказываемся в некоем творящем «ничто», из которого рождается этот мир. До этого мы еще имеем дело с отражением реальности, а вот здесь уже — находится Истина.

Из уст Гурова це прозвучало настільки переконливо, що на шиї у мене стало сторчма волосся.

— Проблема в том, что подняться сюда еще можно с помощью собственных усилий, — він показує на рівень, який позначив як рівень «ніщо». — Обычно практики в наши дни происходят где-то здесь, на смысловом уровне. Более продвинутые соприкасаются с уровнем не-форм. Еще меньше людей поднимается сюда — на уровень не-восприятия. А обсудить опыт, который находится вот здесь, — він показує на рівень творячого «ніщо», — уже практически не с кем. Но выйти сюда, на территорию Истины, самому невозможно, поскольку среда настолько разрежена, что нам просто не от чего отталкиваться, чтобы двигаться дальше. Поэтому нам нужно, чтобы нам оттуда протянули руку помощи, — каже він.

— То там хтось є?

— Да. Там есть Бог, — сказав Гуров. — Сознание лишь отражает мир. Но сама Истина находится вне сознания. Она — Реальность. То, что на самом деле есть. Мир, который мы видим — это лишь некий текст о Реальности, но не Она сама. Понятно, что мир, доступный нашему восприятию, это еще не весь мир, потому что мы смотрим на него через те зоны сознания, которые мы пробудили. Это похоже на окна, сквозь которые мы выглядываем в Реальность. Но рядом с нашими окнами

существуют другие — то, как смотрит на мир кошка, или улитка, например, или осьминог.

Гуров, високий, плечистий, робить паузу, і все так само дивно кліпаючи і смікаючи ротом, кахикаючи, оглядає слухачів, зсутулившись біля дошки.

— Деградація науки приводить к тому, что в мире возникают технологии. Технология уже не задается вопросом, как устроен мир на самом деле. Технологии — это то, что объясняет, как достичь определенной цели, не объясняя, в какой картине мира мы живем. «Как сделать это?» — вот вопрос технологий. Технологи принципиально вне-идеологичны. Но психоинженерия — это своего рода контр-технологии. Если обычные технологии уводят нас еще глубже от Истины в материю, то психоинженерия пробуждает в человеке как раз то звено, которое помогает человеку восстановить свою изначальную связь с реальностью. Поэтому на определенном этапе работы с сознанием человек начинает соприкасаться с этими высшими уровнями бытия, и вопрос метафизического самоопределения становится самым главным. Для этого мы даем гимназистам курс православной антропологии, чтобы некоторые явления не были превратно истолкованы.

Потому, як заняття у гімназії скінчилися, Федір вирішив заїхати до Карманова, поділитися враженнями. Карманов запропонував прогулятися на свіжому повітрі у ліс і для відпочинку постріляти трохи з лука.

— За часів Радянського союзу серед усіх цих лабораторій існувала цілковита секретність. Тобто кінцевої цілі усіх розробок не знав ніхто, цією інформацією володіли лише верхи, — доповів Федір, коли вони рушили вглиб хащів. — Існував якийсь засекречений проект, і він ділився на частини, розподілявся поміж окремими лабораторіями, тож кожен робив якусь частину, але цілісного уявлення не мав. Гуров теж не в курсі, для чого вони розробляли візуальні мови і для чого потрібні були ці їхні медитації. Вважалося, що це елемент космічної програми і знадобиться на випадок початку «Зоряних воєн». У американців існувала своя космічна програма — Стратегічна оборонна ініціатива...

— Так, це було за Рейгана, — ствердив Карманов.

— Потім, за Буша-старшого, її згорнули, тому що у Холодній війні вдалося виграти навіть не економічними засобами, а виключно силою культури — у Радянському союзі самі побачили, що живуть гірше за американців. Це і була перемога на рівні культури.

— Консцієнтальна атака, — зауважив Карманов. — Зрозумів, Могила. Їхні психоінженерні мови, гадаю, саме для того й розроблялися, щоб те покоління людей, яке виживе після точки сингулярності, змогло

просуватися далі. Гуров далеко не такий простий, як хотів би здаватися.

— «Виживе»? Що ви маєте на увазі, кажучи «виживе»?

— Я маю на увазі те, що технологічний шок обов'язково буде. Сто відсотків. Шок майбутнього. Але не той шок, який уявляв Тоффлер. Це буде когнітивний шок. Шок не на рівні споживачів, які не дають собі ради з новими технологіями, а шок на рівні розробників, які не дають собі ради з власними новими відкриттями. Коли ми почнемо як слід входити у цей новий когнітивний світ, виявиться, що нові знання приходять з такою швидкістю, що у нас не вистачає термінів, аби їх усі покласифікувати. Нового буде так багато, що стане просто неможливо користуватися звичайною мовою, тож для опису цього нового будуть потрібні тисячі, сотні тисяч нових слів. Наразі ми просто не маємо термінів для тих нових явищ, які зустрінемо. Тому будуть потрібні їхні піктограми, про які ти розказуєш, щоб одразу передавати стани, одразу ніби показувати не описання реальності, а її маленьку копію, факсиміле. У нас дуже серйозні партнери, Могило. Не в нас одних є великі амбіції на цей світ.

* * *

Уранці прокидаюся, щоб повторити щоденну вправу: я ходжу по своєму уявному будинку на грецькому острові — вже придумав для нього назву: Кайрос, що означає — «щаслива мить», або вдалий збіг обставин. У будинку з'являються все нові деталі. Я бачу полотна розміром метр на півтора, на яких Смирна малює яскраві, експресіоністські картини. Бачу червоні морські корали, підвішані на латунній клямці вікна в майстерні Смирни і непокриті вапном грубі стіни з каменю, стару глиняну попільничку, уламки амфор і мармуру, викопаного у нас в саду, акуратно відмитого і складеного вздовж стіни живописною шеренгою. Бачу скляне різнокольорове намисто, нанизане на нитки, які слугують тут дверима між коридором і кухнею. Торкаюся стін, вбираю в себе цей затінок і тишу, шелест оливкових дерев у саду, запах щойно политої землі, що лине з відчиненого вікна, легкий вітерець, що вітрилом надуває тюль на вікні, приносячи знадвору приведену в рухому форму спеку. На кухні чую аромат якогось пирога: схоже, що це листовий пиріг зі шпинатом і бринзою, і я відчуваю, що духовка ще гаряча, пиріг іще не спікся, а тільки допікається. Далі я під палючим полуденним сонцем проходжуся від дому до мису, дорога туди погана, кам'яниста, однак саме така мені подобається найбільше, щоб від неї віяло дикістю і легким запустінням. Я заглядаю на маяк, де у мене бібліотека і робочий кабінет. Піднявшись гвинтовою драбиною на третій поверх, можна потрапити у майстерню, в якій я

створю. Простий дерев'яний стіл, чистий папір, ручки, олівці, кнопки. Під стіною — телескоп. На шафі — компас, глобус, кілька біноклів, невелика колекція луп із різною силою збільшення. Невеличка колекція засушених голкошкірих на полиці з книжками. Тут я читаю, курю люльку, роблю нотатки. Тут моє місце тиші, куди ніхто сторонній не проникає. Тут я можу думати і споглядати. Іноді тут можна заночувати, якщо бажання побути самому надто сильне. Звідси видно море, видно будинок, ліси і далі, зовсім далеко — луки, де пасуться корови і вівці. Вони не належать нікому, ми тримаємо їх тут просто так, для краси. Однак особливо величний краєвид відкривається якщо піднятися на саму гору, де стоїть ліхтар в обрамленні двометрових лінз Френеля, що ночами на кілометри пускає снопи світла у безпросвітну морську темряву. Звідти видно, де закінчуються білими крайками пляжу зелені килими пасовищ, розкиданих по пагорбах, схожих на недбало кинуту хламиду велетня, видно кислосині прибережні мілини і фіолетові западини, де мешкають мурени і починається справжня глибина, видно рівну лінію моря на горизонті і схоже на бездонний бірюзовий колодязь, спінене хмарами небо.

Я виходжу на пірс, щоб зблизька роздивитися свою білосніжну яхту — вона жіночого роду, її звати «Еос». Поруч, на лазурних хвилях, б'ється пришвартований до паль катер: зранку на цей пірс припливає моторний човен з людиною, яка привозить нам харчі — свіжий хліб, овочі, зелень, бринзу, цитрини, оливки і морепродукти. А іноді буває, що я сам сідаю у катер і пливу у найближче село, щоб закупити на ринку все необхідне: борошно, крупи і консерви, оливу, мед, прянощі, щось особливе на вечір — купити живого ще ската або восьминого — дешеву місцеву каву, в якій нічого особливого в плані смаку, зате вона дає неповторний місцевий колорит. Ми зможемо сидіти зі Смирною на терасі, коли уже зайде сонце і небо даватиме гарячу заграву, смакувати під шампанське барабульку з хрусткими булочками і грубо порубаним сільським салатом, після вечері потягувати каву і, тримаючись за руки, вбирати в себе жар дня, що проминув.

Федір відкрив очі. За вікном сіріло. Світанок. Тумани фантазії ще тримали його у полоні, тож він потребував трохи часу, щоб повернутися до нормального сприйняття дійсності. Тихо, аби не турбувати Смирни, яка мирно спала поруч, невинна, мовби дитина, він вислизнув з-під ковдри. І всередині нього горів той самий ніжний вогник, який вони розпалили удвох зі Смирною. Їхнє зближення ніби огорнуло його захисним омофором, і всі турботи кудись поділися. Піднявся, пішов у ванну, де довго стояв під холодним душем, прислухаючись, як до нього поверталися сили.

Я дивився за психоінженерами на фіззарядці з сигаретою в зубах, коли до мене підійшов Слава — в яскравих індійських штанах афгані, у футболці з зображенням Ґанеші — волосся у нього стояло дибки спеціально змочене водою для більшої настовбурченості, а вигляд загалом був чортякуватий і навіжений. Зате тепер я знаю, який з вигляду заспаний психоінженер. Пробудивши прани ранковою розминкою, Слава попросив закурити.

— Слухай, — я раптом пройнявся до нього симпатією. — А як ти дивишся на те, щоб якось зустрітися з Віктором у місті? Заїхали б до мене, пихнули як слід. Поговорили б про судьби міра... Ви ж поважаєте натурпродукт?

— Я тільки за, — хрипким голосом, висмоктуючи з цигарки увесь її смисловий заряд у вигляді диму, озвався Слава. — Можна запросити ще Едіка, він теж це діло шанує.

— Домовилися. Може, тоді на цьому тижні? Допоможеш мені трохи в'їхати в вашу тему.

— Ача, — кидає індійським словечком Слава.

* * *

Сьогоднішній день цілком присвячений семінарові Грозовських. Ось вони — опасистий, схожий формами на кита Сергій Борисович тримає у руках крихітну порівняно з його розмірами книжку-читалку і щось вивчає, а посеред невеликого залу, заповненого людьми, біля фліпчарту стоїть його дружина Олена Борисівна, худорлява жінка, щось розвінчуючи пронизливим голосом, — таке враження складається у мене одразу, як тільки я чую її голос, бо саме цією частотою вібрацій можна лише розвінчувати, але не конструювати. Зрештою, все правильно, ми прийшли на початок сесії, і спершу, щоб збудувати щось нове, потрібно як слід пройти по старому.

— Мы попытаемся рассказать вам о вас самих же, — каже вона. — Хоть мы и русские, и ваши враги, но все же заинтересованы в том, чтобы Украина состоялась как самостоятельное государство, поскольку отсутствие Украины на геополитической карте мира не выгодно никому, и России — в первую очередь, — верещить вона.

— Сегодня мы будем говорить о кризисе. — підхоплює Сергій Борисович. — Сейчас мы, подобно Римской империи в свое время, или подобно человеческому обществу эпохи мезолита, тоже стоим перед началом новых смутных времен, в разгаре фазового кризиса во всех отраслях. Для того, чтобы говорить о кризисе, нам для начала нужно понять те четыре краеугольных камня, на которых стоит общество, четыре базовые

социосистемные процессы — познание, обучение, производство и управление. Итак, для разминки поговорим, как выглядит фазовый кризис в области познания мира...

* * *

Ми згрупувалися маленьким товариством — я, Віктор, Слава — і маємо досить тем для обговорення, щоб спільний обід став приємним і невимушеним. На десерт до першого і другого тут видають по два яблука, і від цього нудний пейзаж радянської їдальні, який не рятують навіть важкі, бурячкового наливу штори з плюшу, добирає бракуючих йому колоритів котрогось із радянських монументалістів. Уявляю новий жанр імперського мистецтва на стику баталії і натюрморту — картина захоплення зимового палацу, на якій у кожного з персонажів у руці — по червоному яблуку.

У цих яблуках криється якась містика — я бачу, як любовно Олена Борисівна тримає їх у руках. Можливо, тут, у складках часу, якраз і проявляється відлуння тієї епохи, епохи монументальних батальних сцен і бурячкових знамен, і люди, з якими спілкуюся сьогодні цілий день, слугують певними коридорами для світла з тих давно минулих днів — часу, коли їх ідеали реалізовувалися так, як ніколи до цього, й ніколи після. Це світ Гурова — світ прийомів роботи з увагою; світ занепалих індійських текстів; світ буддистських мандал і громового звучання внутрішньої тиші у закритих наукових лабораторіях. Без висоти, яку раптом задав мені Борис Олегович, відтепер я почуватимусь недоробленим. Буду неповним як атом, якому бракує кількох орбіт електронів, щоб стати радіоактивним. Можливо, це і є справжній поступ — здобуття тієї висоти? Я дивлюся на психоіженерів, і бачу, як між ними, між Славою і Віктором, між іншими гімназистами ,гуляє густе, тягуче відчуття якоїсь вищої, похмурої досконалості. Мені раптом відкрилося, чому так мало людей справді доходять до вершини — адже дорогою тобі дійсно доведеться віддати все, якими цінними здавалися б тобі речі.

* * *

Він повернувся додому пізно. Голова гуділа від нової інформації, розум переповнювали нові ідеї, отримані під час стратегічної гри. За результатами гри скидалось на те, що в Україні на фоні максимальної апатії та розвалу державного апарату з'являлося місце для нової сили, котра могла б очолити абсолютно нові процеси модернізації країни. Ангелюк назвав цю силу «українським когнітивним блоком», Гуров —

«психоінженерною партією», а ведучі — просто «ноюю трансценденцією».

Семінар пройшов навдивовижу плідно, а спілкування з Віктором зарядило його особливим, похмурим настроєм воїна, приреченого на смерть, однак готового що б не стало битися до кінця. Та варто йому було потрапити у квартиру, як він одразу ж став м'якнути, наче віск — тепла атмосфера присутності жінки, здається, прогріла усю квартиру. Ще в коридорі він відчув незнайомі приємні запахи — сандалових ароматичних паличок і чогось смачного, що саме допікалося у духовці.

— Привіт, сонце, — вийшла до нього Смирна, загорнута у банний рушник, з великим білим тюрбаном на голові. Вона ніжно поцілувала його в губи і від неї війнуло легким ароматом трояндової води. — Пиріг майже готовий. Ти, напевне, голодний?

Вечір при свічках. Ми удвох — ні, ми вчотирьох в нашій спальні: ми з тобою і наші тіла, ще такі недосліджені. Малюю тобі на обличчі узор червоною фарбою, веду твоїм тілом лінії до грудей і живота, аж поки не замикаю в орнамент пупок.

— Тепер візьми білу, — просиш ти, і я веду пензликом ще одну лінію, паралельну до червоної, розмальовуючи твої шию, руки, стегна.

Ти прихилиєшся до мене, ледь торкаючись губами моїх губ, і я бачу в тобі прекрасну лісову мавку, зрілу і вічно юну водночас, мудру і дуже вразливу. Мені хочеться посилювати саме це відчуття — відчуття ніжності, безкорисності, в якому немає бажання щось відхопити собі, а є лиш бажання ставати вправним у тому, щоб віддавати. Це відчуття сьогодні увінчує увесь день. І в ньому, як не дивно, бачу якусь надію. Уперше за багато часу бачу якусь надію на те, що знайду в собі сили пройти через це життя. Це все завдяки тобі, Смирно.

— Я хочу, щоб ми були завжди разом, — кажу тобі, сплітаючи наші пальці, з'єднуючи лінії на наших руках.

Поки між нами висить це відчуття медового спасу, затишку в серці, я не наважуюся сказати бодай слово, лише обціловую твою голову. Я знаю чарівні слова, які тепер допоможуть мені з потаємною загрозливістю життя: потрібно просто полюбити те, що полюбити немислимо. Полюбити те, що завдає болю, дряпає, ранить, обпікає, висміює, підбиває довіру. Просто полюбити це.

* * *

Останній день занять почався з того, що Сергій Борисович розповідав про скрутне становище людини у світі. Традиційно, запрягав він довго,

згадуючи моменти кількадесятмільйонної давності, коли перші гомініди почали усвідомлювати себе як розумних прямоходячих.

— Итак, революция сознания возобновляется, переходим к следующему ее этапу, — цими словами Грозовський оголосив початок нового дня на семінарі. — Сегодня мы будем говорить о типах мышления и о разуме и, главное, попытаемся понять, как работает мышление.

— Мышление — это роскошь, — заявляє Грозовський. — Тот, кто живет в обустроенном мире может как угодно долго действовать согласно набору стандартных правил, так ни разу и не включив мышление. Поэтому, собственно, человек — это существо, которое способно мыслить, но, строго говоря, не обязано. Методологи говорят, что только смертельно обиженный человек начинает мыследействовать. Только в критической ситуации человек начинает мыслить.

— Поэтому методологи оскорбляют других, — кидає з залу Ангелюк.

— Да, есть у них такая черта. Но это не совсем оскорбление...

— Провокация. Этим они заставляют человека самоопределяться, — знову перебиває Ярослав Миколайович.

— Понимаете, это не оскорбление. Ну кто будет обижаться на оскорбление? А вот на распредмечивание обидеться очень даже можно. Если вам доказывают, что совокупность знаний и схем, которыми вы обладали, в ситуации, в которой вы оказались, вас не спасают, это ужасно обижает, — Грозовський підтискає губи, і я розумію, що і в його житті був подібний досвід розпредмечування. Ще одне слівце з іншого світу — світу, до якого я стаю на півкроку ближче — до світу мислителів, що формували основи для тези і антитези, якою наповнювалось інтелектуальне життя радянського періоду, і який продовжується у вигляді цього семінару. Розпредмечування — втрата здатності до мислення в старих категоріях, мовою Віктора Чижя — «банкрутство».

— Чем меньше обустроена у нас жизнь, тем чаще у нас включается мышление. И в этом смысле нам надо пожалеть детей — если дети мыслят, это значит, что их жизнь не обустроена, — каже Сергій Борисович і висловлюється в тому дусі, що наявний світ — це світ, створений дорослими для дорослих, але не для дітей. Тому найнезахищеніші верстви населення — діти і старі люди — потерпають саме через те, що не володіють (чи вже втрачають) здатністю до мислення.

— Итак, человечество стоит на пороге разделения по главному признаку — наличию свободного мышления, — продовжив Сергій Борисович. — При чем, заметьте, обычный человек не подозревает, что он принадлежит к

немыслящему большинству, считает себя таким же, как и все, а то, что мышление проходит мимо них, не понимает и не видит этого. И другая группа, которая образуется — это так называемые онтологические стаи. Сейчас это выглядит как компания друзей, которые собираются на квартире или на вилле за бокалом вина помыследействовать, и конечно же, они себя стаей не считают. Большое социальное потрясение еще ожидает нас впереди — когда мир и отдельные стаи начнут осознавать себя именно как социальную ткань и как отдельные анклавы мыслящих индивидов. Очевидно, что разница между этими двумя типами сознания очень большая. Можно сказать, что первые приносят в жертву свое индивидуальное ради коллективного, а другие — приносят в жертву коллективное ради индивидуального. И несомненно, что между ними будут возникать острые социальные конфликты, что они будут сильно отличаться своими культурными кодами и так далее.

Поки лектори змінювали один одного і Грозівські готували всіх до завершальної частини стратегічної гри, Федір із горнятком кави в руці, сидів біля вікна, за яким хляпав дощ і замість конспектувати — малював у записнику овали, а потім одразу ж закреслював їх.

Я міг би написати поему про твоє обличчя, і там би фігурували орди монголів, там був би дикий Крим, там було би насильство і сластолюбство ханів, але також і співчуття святих серед пустелі, там маячили б Гімалаї, і віяв би засушливий самум Сахари, там звучали б голоси бедуїнів і дзвеніли б монети на чадрах у жінок пісків, чії очі — немов чорні скляні намистини. Там вили б оцелоти, текла б по камінню кров чічімеків, ревіли б джунглі, скрадався б ягуар. Там було б багато каменю, бо твої вилиці — наче лупаний камінь каменоломень для каторжників: неприступні, високі, від них віє гнітючою безнадією. Там була би південна ніч, бо твої очі — як темні полотна оксамиту, поцятковані зорями, що напинаються на небосхилі, коли заходить сонце. Там було б щось про дитинство, солодке і заборонене, коли втрачається перша невинність, коли скрізь тільки бетон спальних районів, а знайомі сусідські хлопчики, що грають на заграбованих майданчиках у футбол, із новою цікавістю дивляться на твої веснянки і на твою майку, під якою ти досі не носиш ліфчик. Там була б курява Троєщини і сморід вихлопних газів, висохла газонна трава гігантських клумб на перехрестях, міські голуби, голі засмаглі ноги — твої ноги тріатлоністки, що стають шоколадними під кінець літа і якими ти так вільно, ще не знаючи сорому (або вже все зрозумівши про нього), розкидаєшся навколо, падаючи на пластикове крісло біля кіоску з морозивом, поправляючи мокре від поту пасмо волосся.

Там будуть твої губи — темні, як джем на викінченні серпня, як смужка неба, коли сонце закочується за горизонт. Я точно відведу великий розділ твоєму підборіддю — висунутому вперед, нахабному, впертому, від чого іноді ти стаєш схожою на неприступну гору, яку можуть взяти тільки святі — у тебе зберігається та ж задержувата зверхність, яку має лише дворове дівчисько, знаючи, що до заходу сонця їй повертатися додому точно нічого. Я сказав би кілька слів про ті пасма волосся, що падають тобі на чоло, як падають чорні мечі на скатертину за столом у гадалки. Та я не знав би, як сказати, що в них, тих недбалих пасмах більше пристрасті, ніж в усіх обкладинках «Плейбою», які мені вдалося зібрати у школі — але не тому, що я жив на окраїні міста і ми мало що мали в принципі, а тому, що тільки ти можеш так невимушено здмухувати волосся з очей, забирати п'ятірнею, від чого мене накриває шатром життя, якого в нас не було — тихих зустрічей над книгою в університетській бібліотеці, невинних посиденьок у кафе, які могли б статися, якби ми з тобою зустрілися трохи раніше, якби я був трохи невиннішим, якби ти мала трохи більше вдачі. І твій розріз губ, схожий на губи кам'яних голів зниклої цивілізації ольмеків, я цілував би трепетно, проводжаючи тебе до метро, а не у прокуреному салоні мого авто біля Макдоналдсу на Вокзальній.

Я мовчатиму про твій запах, тому що в ньому — найсокровенніше. Та й, зрештою, хіба хтось може описати запах? Ти просто відчуваєш це або ні — щастя від того, що знайшов одного зі своєї зграї, когось, хто з тобою одної крові. Ти моя Книга джунглів, моя Багіра, мій мох на корі тисячолітніх дерев у серці сельви, що пахне вологою, вічною свіжістю мокрих торфів, всеперемагаючим прагненням до життя.

Під кінець дня, наповненого лекціями і розстановками, вся група була порядно вимотаною, й енергійність лекторів також порядно впала. Передчуваючи близьке завершення, Федір нахилився до Гурова і тихо сказав йому на вухо:

— Дмитро Іванович чекає на нас. Є пропозиція поїхати.

— Ну, пожалуй, можна йти, — Гуров сам побачив загасання ентузіазму учасників, і, тихо попрощавшись із Переслегіним, подався із Федором до виходу.

* * *

— Ви думаєте, темні часи неминучі? Щось типу як проміжок між двома епохами? — спитав я, коли ми з Гуровим опинилися вдвох у машині.

— Моменты фазового перехода всегда сопровождались временным

развалом цивилизации. Потом это все будет восстановлено, но нужно будет пройти через момент тьмы. Через встречу с Ничто.

— А що ви бачите там, по той бік пітьми?

— Те, кто выживут, — тут Гуров хижо оскалюється — должны будут обладать особыми качествами. Если у человека не будет в достаточной мере пробуждено сознание, скорее всего, его ожидает очень быстрая деградация. Возвращение в пещерные условия. Приблизительно так. Но есть шанс не допустить этого коллапса, начав прямо сейчас создавать сообщество таких людей. Большинство бизнесменов и политиков, с которыми я общался — совершенные дегенераты. Это дебилы в самом настоящем, медицинском понимании этого слова. У них мышление как таковое отсутствует в принципе, и все мои разговоры с ними насчет финансирования психоинженерии оканчивались ничем. Они просто не понимают, зачем это надо. У них развита определенная зона сознания, отвечающая за способность видеть деньги. Они их чувствуют, как хищники, и очень быстро накапливают их у себя. К сожалению, украинская политика строится вот такими людьми.

— Дмитро Іванович не такий, — переконано кажу я, відкриваючи перед Гуровим хвіртку. — Він інтелектуал, і дуже тонка людина.

Будинок Карманова весь освітлений лампами, що стоять на газоні. Працюють, з тріском обертаючись навколо своєї осі, газонні оприскувачі, і до нас одразу ж кидаються з гучним гавкотом два кармановських сетери — Джой і Кіра.

— Не бійтеся, вони дружелюбні, — попереджаю я про всяк випадок Гурова.

— Это их надо успокаивать, а не меня, — якось дивно дивлячись на псів, хижо усміхається Гуров. Собаки, справді, раптом зупиняються і починають голосно гавкати на Гурова, однак підходити ближче, ніж на п'ять метрів, не наважуються. Ще хвилина — і вони, підібгавши хвости, розвертаються і біжать у вольєр.

— Що ви з ними зробили? — сподіваюся, на моєму обличчі вираз здивування не надто ідіотський.

— Я научился этому в Афганистане, — каже Гуров. — Там в горах бродило множество одичавших псов, очень злых. Когда человек выходил из аула, нужно было обязательно брать с собой палку, чтобы отбиваться от них. Одичавшие псы гораздо умнее волков, и действуют более беспощадно. Однажды я вышел в горы и понял, что забыл взять с собой палку. В какой-то момент меня окружила стая диких собак, и я рассредоточил внимание по всему полю зрения, чтобы видеть, какая

будет нападать первой. Но как только мое состояние стало достаточно глубоким, я увидел, что собаки начали рычать и отступать. Потом я понял, что их озадачивает именно расфокусированный взгляд — взгляд человека, который может совершить все, что угодно. Они не могут предугадать, что сейчас будет делать это существо, и это их очень сильно пугает. Кстати, если пройти в таком рассредоточенном состоянии по улице, люди тоже будут в панике разбегаться, им будет казаться, что навстречу идет маньяк.

— Треба якось спробувати, — жартую я. — Дмитро Іванович, до речі, любить такі історії. Ви з ним у цьому подібні.

— Привітствую, — нам на зустріч виходить сам Карманов.

— Дмитрій, — він простягає руку Гурову, й вони обмінюються міцним рукоштовпанням.

— Борис.

— Федоре, привіт, — вітається зі мною Карманов. Він весь виграє плавністю і грацією, наче велика сильна кішка, яка почувалася господарем ситуації. — Проходьте пожалуйста. Как доехали? Все ли хорошо?

— Кгм, да, спасибо, все хорошо, — киває Гуров, блиснувши очима. — Ваши собаки могут себя вести странно несколько дней, у них сейчас стресс. Я их немножко испугал.

Гуровський чорний гумор починає мені подобатися. Натомість Карманов дивується:

— Они бегают? Негодники! — обурюється він. — Должно быть, жена забыла их закрыть, когда вернулась из прогулки. Она гуляет с ними в лесу по вечерам. Как семинар, как все прошло? Федоре, які твої враження?

— Дуже сильно. Насправді, багато в чому збігається з тим, про що ми з вами говорили. Хлопці робили відеозапис, думаю, вам цікаво буде переглянути. Там є над чим подумати.

— Обов'язково подивлюся. Проходите, пожалуйста, — припрошує Карманов. — Я приказал растопить камин, на улице уже довольно прохладно. Рассаживайтесь. Я предлагаю начать с ужина, а разговоры уже потом. Парни уже все сделали. Кто что будет пить? Борис, вы — вино белое, красное? Коньяк, виски?

— Кгм, я предпочитаю чистый продукт, — каже Гуров. — Если уж пить, то желательно водку.

— Водку? Странно. Я думал, человек вашей профессии должен бережно относиться к своему сознанию. Уж во всяком случае, беречь его от водки хотя бы.

Гуров скупо усміхнувся.

— Кзм, психоинженерия, как я люблю повторять, это дисциплина преступная и подрывная, — говорячи, він витягує свої скручені в пташину лапу пальці, потрясаючи ними у повітрі, від чого його вигляд робиться ще більше хижим. — Для настоящего психоинженера не страшен никакой яд — он служит лишь источником дополнительной энергии его сознанию. Поэтому в психоинженерии можно есть мясо, употреблять алкоголь и не бояться никаких интоксикаций.

— Это, похоже, камень в мой огород, — засміявся Карманов. — Я как раз буквально пару дней назад осознал, что мне мясо и алкоголь противопоказаны. Впрочем, у каждого мастера свои причуды, верно?

Гуров, високий і широкоплечий пенсіонер у китайському спортивному костюмі, трохи сутулюється. Він невизначено змикає і ворушить вусами. Я знаю, як йому незручно — Гуров насправді людина вкрай прямолінійна, як я вже встиг пересвідчитися, армійського складу розуму, однак оточення рідко трактує таку солдатську прямолінійність схвально, тож він, прецінь, обрав стратегію відмовчування. У більшості випадків замість того, щоби розплутувати складні дипломатичні вузли і петлі, він волів би їх рубати гордієвим мечем логіки, і в такому амплуа він бачиться мені значно красивішим. На те, що Карманов назвався «майстром», підносячи себе на один рівень із ним, шістдесятирічним чоловіком, який прожив життя, Гуров геть не реагує, з нього лише виривається нервове покашлювання, викликане, як розказав мені Слава, шкрябанням уламка кулі в грудях — тієї кулі, якою його було ранено під час штурму Останкіно.

Гуров змикає.

— Когда я работал в лаборатории биоэлектроники, наш заведующий отделом был обязан постоянно решать принципиальные вопросы с военными, от которых мы тогда зависели. Он был очень интеллигентным человеком, глубоко изучал хатха-йогу, но в силу служебного положения должен был взять тяготы общения с военными на себя. Ну, а как там все вопросы решаются — это понятно. Через бутылку водки. И желательно не одну. После таких встреч нашего заместителя обычно приносили домой под двери квартиры, потому что самостоятельно передвигаться он уже не мог, и жена, которая уже была знакома с процедурой, просила занести его в ванную. Там его прямо в одежде укладывали в пустую ванну, и он начинал делать йоговские дыхательные упражнения. Где-то минут через сорок или через час он уже мог сам выйти с ванной практически трезвым. Интересно, что на теле у него после этого проступала красная пигментация по ходу движения меридианов — как в книге по

иглоукальванію, можна було сверять. Тільки лінії були не прямі, а извивисті, як русла рек.

— Невероятно, — каже Карманов, сперши підборіддя на кулак. — Федоре, а ти що будеш?

— Будь ласка, червоного вина.

— У меня есть отличное красное, недавно купленное. Вполне демократичное, «Кот-дю-Рон» две тысячи пятого. А после ужина можно попробовать что-то более изысканное. Пожалуйста, рассаживайтесь. Я попросил ребят приготовить что-то вкусное. На закуску они обещали утиный жульен. А, кстати вот и он... Спасибо, Сережа, мне только овощи бризе, а гостям — все, как положено. Я не знаю, Борис, как вы относитесь к аспарагусу, но в сливочном соусе — это нечто божественное. Моя жена без ума от него.

— Похоже, пришло время узнать, что это такое, — змикає Гуров.

Хлопці розливають горілку, вино і крижану воду.

— За зустріч двох світів, — заговоривши українською, підіймає бокал з водою Карманов.

За кілька хвилин нам приносять гаряче — тарілки з вершковим супом-пюре з лисичками, картопляне пюре і дичину, і при столі не виникає причини впадати у незручну мовчанку — тиша переривається лише дружніми проханнями про хліб, базилікову олію і сирну нарізку. Від вершкового супу з лисичками віє сосновим лісом, мохом і холодними північними узбережжями. Я почувуюся так, наче суп — це сауна, яка діє зсередини, і своїм жаром вона знімає всередині мене всю напругу, що накопичилася за останні два дні. На чолі виступає дрібний піт, і мені стає страшенно затишно.

Коли тарелі порожніють, Карманов бере до рук карафку з горілкою і пропонує:

— Может, переместимся ближе к огню?

У затишному світлі холу під звуки італійської опери ми переміщаємося на крісла ближче до каміна.

— А что это? — Гуров, побачивши щось у куті холу, раптом підіймається, і на обличчі у нього з'являється недовірлива радісна усмішка. Мабуть, для нього, як і для мене, сьогоднішній візит — це теж своєрідний атракціон, який не щодня є нагода бачити.

— А, это М-16. — каже Карманов. — Сейчас покажу вам ближе. Подарок от моих партнеров с Никарагуа.

— Специально покрыт серебром? Любопытно, — Гуров напрочуд професійно скинув гвинтівку і прицілився, приставивши її до плеча.

— Да. Но рабочий, надо сказать. Если бы уже не было так поздно, можно было бы пойти в лес, пострелять, — каже Карманов. — Для вас, Борис, я подозреваю, важно ощутить оружие именно в действии.

— Кгм, да, оружие — моя слабость, — погодився Борис Олегович, повертаючи штурмовик Карманову.

— Борис, вы упомянули, что работали в лаборатории биоэлектроники? Насколько я знаю, подобные заведения обычно были закрытого типа, и попасть туда было не так просто.

— Кгм, мне посчастливилось поработать по крайней мере в пяти таких фантастических лабораториях.

— А что за задачи ставились перед вами?

— Самые разные. В целом, это были исследования, связанные с управлением сознанием.

Карманов мовчить, серйозний, сперши білу, як сніг, голову на кілька пальців.

— Каким вы видите будущее, Борис?

— Здесь все довольно прозрачно. Тот кризис, в котором сейчас находится мир, описан в писаниях как «конец времен». Это видно во всем. Мы стремительно приближаемся к точке невозврата. Некоторые эксперты говорят, что она уже на самом деле пройдена. В частности, тот же Грозовский считает, что точка невозврата была пройдена в 2008-м году. Еще можно было избежать того, чтобы мир не ушел в хаос. Но сейчас, видимо, это неизбежно, и процессы уже запущены. Так что, если не предпринять нечто из ряда вон выходящее, впереди нас ждут очень смутные времена.

— У вас есть предложения?

— Если попытаться отсечь некоторую историческую инерцию, в которой мы все сейчас живем, можно сделать технологический рывок. Сейчас время Большого перехода, и если мы выживем в нем, то победитель, можно сказать, получит все. Просто нужно делать ставку не на саму систему, а на изменение человека — восстановление в человеке тех качеств, которые были утеряны в течение двадцатого века, и превращение его в некое более высокое существо — в сверхчеловека, который по отношению к собственному сознанию является уже не рабом, а хозяином. Но я вижу это возможным только с помощью пробуждения воли.

— Воли к чему?

— Речь идет не о конкретной наполненности воли, а о воле как фундаменте бытия. В том ключе, как ее понимал Шопенгауэр — мир как

воля и представление. Воля как принцип, воля как власть над собой и над окружающим миром. По моему мнению, такой подрывной дисциплиной, которая способна пробуждать внутреннюю реальность существа, является как раз психоинженерия — это то средство, которое может помочь восстановить связь с Реальностью, а не с изображением. Здесь есть два варианта — либо попытаться успеть проскочить через ушко иголки и создать собственную компанию прежде, чем мир начнет сыпаться, как карточный домик, либо же силовой сценарий.

— Силовой сценарий?

— Должна произойти большая война, после которой те люди, которые уцелеют, смогут начать восстанавливать цивилизацию, но уже в другом ключе. Если ту войну так или иначе инициируют силы, которые заинтересованы в сохранении человека, это пойдет миру только на пользу.

— Вы считаете, что мирный вариант маловероятен?

— Я думаю, здесь стоит вопрос только о том, как сократить длительность войны и истощение в ее результате. А то, что все идет как раз к силовому разрешению вопроса, это вполне очевидно.

— Я понимаю, что кризис неизбежен, — каже Карманов, — и кризис будет глубоким, но у нас есть предположение, что инерцию можно будет смягчить, если попытаться взрывообразно распространить когнитивные подходы к работе с сознанием.

— В таком массовом распространении психотехнологий есть своя опасность, — відповів Гуров. — Общество имеет свой естественный цикл развития, и переход от одной фазы развития к другой тоже происходит естественно, через кризисы и изломы. Но психотехнологии — это опережающие технологи, то есть, технологии, для которых еще нет социального базиса. Японцы даже появление в обществе андроидов расценивают как большой риск социального взрыва, что уж говорить о психотехнологиях, когда появляется огромное количество людей, чьи представления об устройстве мира, о содержании и способностях собственного сознания начинают очень сильно расширяться. Мы и так живем сейчас в быстром мире, когда разные социальные явления очень быстро сменяют друг друга, что говорить о том, если в общество вдруг начнут внедряться психотехнологии. Поэтому, это довольно опасное начинание, — Гуров підтискає губи і переводить погляд з вогню в каміні на Карманова. — Возможно, это прозвучит несколько странно, но проекты подобного рода должны иметь очень тщательно проработанную метафизическую основу. Когда маятники событий начнут по настоящему качать этот мир, нужно будет суметь сохранить правильный фокус,

правильную оценку всего происходящего.

— Безусловно. И это конечно же, дело рук не одной и не двух сторон. Это крайне широконаправленное действие, — каже Карманов. — Поэтому мне бы хотелось, Борис, чтобы мы пришли к какому-то общему проектированию. Скажем так, я хочу попытаться вложить некую осязаемую сумму денег в ваш проект, а вы, в свою очередь, могли бы помочь нам в создании базиса для будущей корпорации. Я могу предложить вам сорок пять процентов акций от корпорации «Сома», которую мы создали. Мне хотелось бы, чтобы в «Соме» могли собраться те люди, которые видят перспективу для мира именно в новых технологиях, чтобы эта корпорация стала большой лабораторией, в которой смогут разрабатываться новые технологические решения для мирового производства. Я думаю, разность в подходах, которая у нас есть, может освежить наше общее миропонимание.

— Кгм, безусловно, это интересно... Это то, что мы давно уже пытались организовать в своей сети, — каже Гуров. — К сожалению, все бизнесмены, к которым я обращался с подобной просьбой, готовы были выложить пару тысяч долларов за ужин в ресторане, но не понимали, для чего нужно инвестировать в проекты подобного рода.

— Речь не о нескольких тысячах, Борис. Я хочу, чтобы у нас было долгосрочное партнерство. Нашей целью является создание рыночного продукта уже сейчас, чтобы люди могли покупать его, пользоваться им, чтобы у них уже начинало складываться понимание того, куда мы можем двинуть мир. Существует много технологических инноваций из мира нанотехнологий, из биотехнологий и так далее. Но я хочу, чтобы мы в самые короткие сроки начали создавать абсолютно новый рынок — рынок психотехнологий, в самые сжатые сроки. Если вы действительно говорите, что времени осталось очень мало, я бы хотел, чтобы мы разработали программу экстренного менеджмента. Я вижу свою главную задачу в том, чтобы этот разрыв между будущим которое грядет, и настоящим, был сокращен до минимума. Мне хочется, чтобы тот продукт, который мы будем производить, был понятен для наших пользователей. Пора начать формировать круг людей, мыслящих в другом направлении. Федор сделал экспертную оценку работы вашей организации. По его мнению, самая близкая нам вещь, с которой можно работать уже сейчас, это проект психоинженерных языков, я правильно понимаю?

— Да, это очень весомая часть наших разработок.

— И каковы сейчас ваши реальные результаты?

— На данном этапе исследования находятся в зачаточном состоянии. Та

група, с которой мы работаем сейчас, только-только начинает выходить на тот уровень, который был у нас в девяносто втором.

— Я так понимаю, вы со своими ребятами работаете сейчас на голом энтузиазме и для большинства из них это пока что нечто вроде хобби. Как вы думаете, они готовы были бы отказаться от своей старой работы, если бы мы предложили им рабочие места у нас на постоянной основе? Мы обеспечивали бы их жильем, питанием, помещением и всем необходимым оборудованием.

Очі Гурова зблискують.

— Я все ждал, когда же появится человек, достаточно смелый, чтобы запустить этот взрывной процесс, — сказав він. — В реальности существует некая незаполненность, пустота, в которой можно создавать иное, новое, которое не вытекает из логики предыдущих событий. А это означает, что мы тоже можем попытаться создать тот мир, в котором хотели бы жить, а не тот, который нам навязан. Без сомнения, мы можем разработать интенсивную программу разработок.

Карманов наливає Гурову горілки, а мені вина і сам підіймає бокал з водою:

— Тогда предлагаю тост — за заполнение исторической пустоты!

— Поддерживаю, кзм-кзм, — підіймає келих Гуров. — За новый мир и нового человека.

Я теж, тихий і принишклий в товаристві, де маю тишувати і мовчати, долучаюся до їхнього цокання бокалами, нічим не видаючи свого затамованого подиху. Від самої ситуації, від промовлених слів, від настрою, який повис у повітрі, дме вітром історії. У мене відчуття, що ця сценка (хоч і не потрапить у підручники) щойно вже стала тим моментом, коли колесо часу робить свій черговий оберт, щоб чавити людство з новою силою.

* * *

Вони сиділи біля каміна ще якийсь час, аж поки офіціанти не принесли десерт — торт «Наполеон». Розмова текла вільно і невимушено, торкаючись історичних тем, обговорюючи українську і світову політику, усе більше схилившись до того, аби бачити в кожній події, що відбувається на світовій арені, провісників наростаючої кризи і наближення світанку нової доби. Гуров і Карманов детально розібрали постатей українського політикуму, потім перекинулися на російських, обговорили перспективи розпаду Росії і відокремлення Сибіру і можливість альтернативного цивілізаційного проекту. Десь о десятій вечора, чи навіть ближче до

одинадцятій — через певну кількість вина у крові Федір приємно розтягнувся в часі, ставши схожим на посмішку Чеширського кота з «Аліси» — Карманов запросив гостей відвідати його зброярню на другому поверсі, і вони як слід роздивилися його колекцію мечів, де були не тільки японські, а й середньовічні європейські, африканські, турецькі, індійські мечі і мечі з Далекого Сходу. Гуров із задоволенням брав зброю до рук і роздивлявся її при світлі. З особливою гордістю Карманов показував самурайські катани, з якими, за його словами, він тричі на тиждень займався у себе в спортзалі.

Близько опівночі Гуров озвався:

— Ну что же, самое время уходит на отдых?

— Может, я принесу еще вина из погреба? Мне кажется, мы недостаточно углубились в состояние. У меня есть коллекция восточной военной миниатюры, я позову парней растопить баньку, а мы в это время сможем насладиться коллекцией...

— О, нет, — твердо зупинив його Гуров, так, наче це Карманов сп'янів замість нього. — Банька — это для другого раза. Пожалуй, я бы уже поехал домой.

Чоловіки на прощання обмінялися твердим рукостисканням, і Карманов, з розплилим поглядом, прекрасний і впевнений у собі, схожий на якогось напівбога з блакитними очима й засніжено-білою головою, а Гуров чомусь не піддавався Федоровому метафоричному сприйняттю, і це налякало його — він подумав, що той, мабуть, настільки поза всякими формами, що про нього навіть важко сконструювати описання.

Я відвожу Гурова у Київ під його будинок на Солом'янці й стримано прощаюся з ним, так щоб у цих двох-трьох словах умістився цілий всесвіт смислів, всесвіт почуттів, перехоплених і стягнутих у тугий вузол звучанням долі.

Стараючись не порушувати благородної тиші в розумі, що запанувала в мені після зустрічі, я приймаю гарячий душ і тихо вкладаюся біля Смирни так, щоб сховатися обличчям у її волосся, щоб злитися з нею, з її наготою. Від неї йде знайомий, різкий і звабливий запах первісної жінки. Так могли пахнути дітьми і димом від вечірнього вогню жінки-аборигенки в сільві Амазонки. Запах первісного дому. Я встромляюся у нього, наче скалка, наче ніж, і стирчу, стараючись звести весь космос свого розуму до цього простого базового переживання, коли більше немає космічних турбот, а є лише він — теплий поклик дому, щілина в світовому дереві, яка гарантовано обіцяє близькість, тепло, захист, любов.

Огорнутий цим первісним теплом, звузившись настільки, наскільки міг —

до крапки, до цятки, в яку, крім неї самої, більше не поміщається нічого, я засинаю, засинаю, засинаю.

Кінець частини другої

Частина третя. Екстремалды жайлылық

У Кодексі України «Про свідомість», стаття 2, частина перша, після слів «ресурсів людської свідомості» доповнити закон словами «і ресурсів свідомості інших істот, наділених свідомістю».

Із «Закону України про врегулювання діяльності психотехнологічних корпорацій»

Haru kourou no hana no en

Meguru sakazuki kage sasite

Chiyo no matsugae

Wakeideshi

Mukashi no hikari ima izuko

Scorpions — Kojo No Tsuki

*(Tokyo Tapes, 1979)*¹

Федір розпочинав день з ранкового гоління. Щоранку він закінчував гоління ніжним бальзамом від Nivea Men — «Extreme comfort». Щоб не бачити цього викриваючого в якомусь сенсі напису — «екстремальний комфорт» — парадоксального, бо начебто дає мужнім чоловікам змогу втішатися один на один м'яким бальзамом після гоління, що підриває в корені саму концепцію мужності — він відвернув від себе флакон етикеткою до стіни. Однак на зворотній стороні флакона той самий вислів «Extreme comfort» — було перекладено ще двома мовами: українською — «Екстремальний комфорт» і казахча — «Екстремалды жайлылық». Щоранку, поки він голився, його погляд знову пробігався незбагненною тюркською формулою чоловічого способу життя, яка поступово стала для нього своєрідним заклином, міфологемою, що віддзеркалювала суть його тодішнього існування: «Екстремалды жайлылық».

— «Екстремалды жайлылық», — він пробував цю фразу на смак. «Жайлылық» означало «комфорт», проте варто пам'ятати, що цей комфорт — екстремальний.

За кілька тижнів, відколи відбулася історична зустріч Карманова і Гурова, відбулося породження одразу кількох відгалужень «Соми» — було створено Інститут соціо-гуманітарних досліджень як когнітивне ядро майбутньої мережі; закладено основи для розробницького відділення «Соми»; створено відділ глибокого прогнозування. Карманов провів окремо розмови з кожним новим працівником. Старшим серед них було призначено Віктора, який уже сам далі допомагав формувати департаменти нової компанії. Віктор прийшов у офіс «Соми» зі своїм горнятком і ложечкою, по-армійськи прив'язаною ниткою до ручки, і з обов'язками керівника справлявся чудово. Близько дванадцяти нових людей, котрих

порекомендував Гуров, і які планували зробити психоінженерну практику своєю професійною діяльністю, підписали угоди з компанією «Сома» і на їхні трудові книжки одразу ж почав зараховуватися новий стаж.

Листопад якнайкраще підходив для початку їхньої діяльності. У ці довгі осінні вечори вони провели кілька стратегічних сесій за участю Карманова і Гурова, на яких було визначено базові принципи роботи «Соми» — починаючи від її прямої ринкової діяльності і закінчуючи визначенням стилю подачі інформації про психоінженерні розробки в мас-медіа. Це були вечори, з яких Федору запам'яталися здебільшого заковчені рукави сорочки Карманова і Гурова, велика кількість чайних горняток і головний біль, викликаний світлом від електричних лампочок у кімнаті для нарад. Запам'яталися списані схемами фліп-чарти, гарячі, ледь не до сварок, дискусії, в яких найбільше кричав Слава, а найзапекліше відстоював свою позицію Віктор. Запам'яталися довгі нічні накури у нього на квартирі разом із Віктором, Смирною і Славою — а також, поперемінно, ще деякими психоінженерами, які полюбляли розмови «під димком». Запам'яталося, що Віктор більш за все любить зефір, а потім пряники — і що ці солодощі мають бути в офісі завжди і за будь-яких обставин, інакше Віктор перетворювався на перепончастокрилого демона із закрученими баранячими рогами.

Принциповим стало рішення скерувати головні інвестиції на довершення програми психоінженерних мов. Гуров оцінив, що при інтенсифікації зусиль усіх учасників процесу технологію можна довести до комерційного вигляду впродовж дев'яти місяців — стандартної тривалості циклограми підготовки космонавтів за часів СРСР. Карманов зголосився профінансувати підготовку і виїзну роботу близько ста психоінженерів різного ступеня досвідченості. Планувалося, що буде створено від трьох до п'яти осередків, де відбуватиметься експеримент. Учасники експерименту проживатимуть на закритих територіях — ішлося про відпочинкові бази чи не надто популярні серед туристів котеджі — де зможуть в інтенсивному режимі просуватися у формуванні нового, цілісного типу мови. Десь тоді ж і виникла ідея з Лінгвошоломом — спробувати поєднати візуальні мови з нейроінтерфейсом для комунікації. У час, коли мені випадала вільна хвилина і я міг відсторонитися від процесу, я дивився на всі ці рухи з зачудуванням. Усе виникало так швидко, наче раптом система отримала власний розум і стала самоорганізовуватися. Мені цей рух нагадував побудову мурашника.

Щоб краще зрозуміти принциповість психоінженерних мов, я попросив у Віктора роз'яснити, для чого ці мови, окрім як для передачі знань, нам

потрібні.

«Смотри, — сказал він і глянув на мене своїм строгим орлиним оком. — Сознание содержит в себе неисчерпаемое множество зон, которые различаются по свойствам. Каждую зону сознания можно пробудить, развить и, в конце концов, довести до своего предела — дать ей возможность создать свой продукт. Это как железа́, которая формируется из общих тканей и специализируется в отдельный орган, а потом начинает выделять определенные гормоны. Так и здесь — в апофеозе каждая зона сознания может стать полноценным новым окном в Мир. Например, зона сознания, отвечающая за логическое мышление, породила математику. Зона сознания, отвечающая за чувство силового взаимодействия, породила единоборства, политику, систему наказаний в обществе и так далее. Из зоны сознания, отвечающей за двоичную логику, родилась булева алгебра, из нее — языки программирования, из них — современные компьютеры, мобильная телефонная связь, интернет и так далее. Теперь представь, что будет, если у нас будет достаточно ресурсов, чтобы доводить до такого уровня дифференцировки любую функцию сознания. Каждая из них сможет породить такое же масштабное культурное явление, как интернет. С точки зрения развития человечества это похоже на рождение Сверхновой. Это выход за все мыслимые пределы существования человеческой цивилизации. Это и будет настоящим концом истории, как мы ее знаем. Но как двигаться в среде, для которой у тебя нет описания? Как объяснить другому то, для чего не существует еще слов? Вот для этого и нужны визуальные языки. Они как фотографии тех состояний, с которыми ты сталкиваешься. Они нужны для картографии еще неисследованных континентов, понимаешь? Вот, к примеру, у меня есть опыт создания в сознании двух потоков времени, причем один — линейный, а другой — перпендикулярный линейному. Так вот даже если у тебя никогда не было подобного опыта, но ты умеешь разворачивать языковые пиктограммы в переживания, я могу тебе передать свой опыт, хоть каким бы невообразимым он ни был».

Пошуки психоінженерів і наукові концепції Гурова, хоч і залишалися для мене екзотикою, дуже надихали. Завдяки Вікторові та Славі я все більше ставав обізнаним з методологією їхньої роботи і поволі переконувався, що в їхньому підході справді не було жодної езотерики, а лише суворі інженерна дійсність. Більше того, під впливом Віктора я сам почав опановувати ази медитації — у мене виходило все напрочуд добре, і Віктор жартував, що у любителів хапанути це завжди так, у них уже

первісний досвід закладений.

Ми з Кармановим все більше часу проводили разом — власне кажучи, майже всі мої розмови зі Смирною того періоду були про нього. Це був мій період фанатизму і захоплення його особистістю. Карманов підсадив мене на стрільбу з лука — змусив мене купити власний лук і стріли, і ми, поки ще не почало замітати снігом, їздили на Гідропарк або на Труханів постріляти по автомобільних шинах. Для Карманова це було найкращим способом зняти напругу і під час цих зустрічей ми могли поспілкуватися про речі, які не вдавалося обговорити на нарадах. Якимось він зізнався, що його фінансове становище за останній місяць різко погіршилося. За його словами, про наші експерименти з психоінженерами дізналися певні люди з Лондона, і його головні рахунки були заморожені.

«Це те, що я й казав. Їм не подобається, що ми збираємося зробити. Напряму вони не можуть зі мною воювати, але подібні речі стануть частішими, тому будь готовий».

«А як із фінансуванням експерименту? — спитав я. — У нас усе в силі?»

«Я продав деяку нерухомість у Нью-Йорку, — мовив він. — На якийсь час повинно вистачити. Але тим скоріше нам потрібно виходити на світовий ринок і залучати міжнародні інвестиції».

Федора лякало те, з якою швидкістю він полишав старі заняття і кола знайомств — і як швидко набував нових. Він наче стояв у просвіті між двох світів, і звідти починало віяти якимось особливим свіжим вітерцем — ароматом чогось ірраціонального і небезпечного, що перевершувало людський світ. Звідти пахло так, як може пахнути великий степ перед грозою — пахло свободою. Туди хотілося проникнути і задихати цим новим, вільним повітрям. А те, що вдихнув, зберегти в собі щонайдовше.

Тим часом стратегічні сесії тривали. Остання з них була присвячена перспективам розвитку «Соми», і кілька доповідачів, у яких було потужне бачення щодо виходу «Соми» на міжнародні ринки, озвучували свої візії. За час, поки Федір спілкувався з психоінженерами, йому довелося сильно вдосконалитися в геополітиці, відкрити для себе з десятків нових трендів у світі високих технологій, а також перечитати основні праці по цивілізаційному конструюванню, починаючи з робіт Ярослава Ангелюка.

— И поскольку мы хотим делать реально двери в новый мир, я предлагаю брать сразу высшую планку, — продовжував розпалюватися на одній із сесій Віктор. — То есть, чтобы «Сома» была не просто компанией, а превратилась в реальное сетевое государство. Многие уже близки к этому. Например, Гугл уже озаботилась своей энергетической независимостью — у них там большие проекты для солнечной, ветровой энергетики и так

далее. Но я думаю, нам нужно сделать шаг еще дальше — стать независимыми финансово — то есть, создать внутреннюю валюту. Сделать ставку на то, чтобы «Сома» получила особый юридический статус в мире, что-то вроде корпоративного анклава, который на особых правах может взаимодействовать с государствами, обмениваясь полезными вещами с ними.

— Тоді вже зразу треба планувати, щоб це були просто якісь плавучі острови, — каже Слава. — Як у цих хлопців з «ПейПел», які готуються запустити свої баржі в чийхось дружніх водах. Тоді ми зможемо не залежати ні від кого, і плавати у водах то однієї країни, то іншої, залежно від того, як буде змінюватися політична ситуація.

— Нет, Слава, здесь мы выходим на более глубинное понимание. Нам надо претендовать на то, чтобы мы могли создать новый этнос — но уже выстроенный не на генетических основаниях, а на онтологических. И мы объединяем людей в нашем этносе по принципу наличия переживания трансценденции. Если у человека есть этот опыт, или есть его предощущение, и он хочет пополнить наши ряды — добро пожаловать. То есть, создается такой вот технологический этнос, который надстраивается над остальной реальностью по онтологическому критерию, который мы кладем в основу идентичности.

— Це вже схоже на окрему цивілізацію — зауважив Гнат, їхній юрист. — Цивілізація філософів.

— Скорее, цивилизация технологов. Это новое сословие людей: не клан, не каста, не этнос — новая психическая раса человека.

— На чому базується твоє переконання, що якась держава, скажімо, Україна, погодиться на такий сепаратизм? — поцікавився у Чижі Слава.

— Во-первых, это не сепаратизм, это симбиоз. А во-вторых, мы будем производить такой продукт, что они сами захотят с нами сотрудничать, потому что у нас будут настолько мощные передовые технологии, что сейчас это даже страшно представить. Поэтому дружить с нами будет очень выгодно. Причем всем. Я анализирую этот вопрос в докладе и разбираю пять возможных сценариев. Вот, у меня здесь все прописано, — Віктор поклав доповідь на стіл перед Кармановим.

— Хорошо, я просмотрю. Отлично, — подякував той.

Опісля Віктора доповідав Гнат. Гнат був юристом зі серйозним метафізичним досвідом. Мовчазний і зосереджений, він кожне слово відважував як метал на військовому заводі. Про Гната розказували, що він, будучи родом із Миколаєва, глибоко захоплювався нео-ведантою і ченнелінгом. Вступивши в діалог з однією позаземною цивілізацією, яку

сам Гнат описував як цивілізацію велетенських павуків-канібалів з Венери, він став свідком пришестя павуків на Землю. Один із таких павуків вселився в його дружину, що й стало причиною не лише для розриву стосунків, але й важкої психічної травми: утікаючи з дому в сильно зміненому стані свідомості, Гнат усі справи робив задом наперед — вдягнув задом наперед сорочку і штани, задом наперед вийшов з дому і так далі — це потрібно було для того, щоб не залишати слідів у часопросторовій тканині. Пішки, босоніж по снігу, він дійшов до Києва, де його вже зустріли Рубен із друзями, по чому довго відпоювали Гната свяченою водою. Гнат опісля тієї історії, кажуть, став ще замкнутішим, і було геть не зрозуміло, про що він думає насправді, однак, схоже, битва з павуками-людоджерами виховала в ньому безстрашність і звиряче чуття на слабкість іншого, — Федір був більш ніж переконаний, що такий юрист як Гнат зможе відстояти «Сому» в будь-якому суді.

«Це був справжній, повноцінний психоз, — пояснював йому Слава історію Гната. — З галюцинаціями, з нав'язливими ідеями і так далі. Іноді вони трапляються в нашій практиці. Ніхто не знає, що тоді відбувається з іншою людиною — глючить вона чи бачить якусь іншу реальність. Там все змішується. Спочатку ти практикуєш, практикуєш, практикуєш і в тебе нічого не виходить, і ти сумуєш. Потім ти практикуєш далі, у тебе щось починає виходити, і ти радієш. А далі ти практикуєш ще сильніше, і до тебе приходять павуки з Венери і кажуть, що ти не Федір, а павук-канібал, і що в них є для тебе місія».

«І що тоді?»

«Уже нічого, — сказав Слава. — Якщо можеш — випий горілки і з'їж чогось жирного. Якщо не можеш — здавайся в лікарню. Якщо не можеш і цього — ну, тоді старайся просто діяти бездоганно, ким би ти себе вже на цей момент не вважав».

Гнат підійшов до роботи з «Сомою» більш ніж відповідально. Які потаємні думки він при цьому виношував і чи мали вони відношення до його міжпланетних комунікацій, було не ясно — було ясно лиш те, що появу «Сомі» він щиро вітає і збирається захищати просування психотехнологій на ринок до останнього свого подиху.

Доповідь Гната відзначалася фундаментальністю. Він почав із розмірковувань про те, що у разі виникнення нового ринку потрібно буде подбати про нормативне закріплення їхньої діяльності в межах чинного законодавства. Як мінімум, Гнат пропонував зробити Україну офшором для психотехнічних досліджень, якими в Україні могли б займатися компанії з усього світу. А це означало дати юридичні визначення речам, які

до цього ніколи у Верховній Раді не звучали й не проговорювалися. Так, Гнат ознайомив їх із проектами двох принципових юридичних актів — майбутнього Закону України «Про свідомість» і Закону України «Про психотехніку і розробку ресурсів свідомості». Закон України «Про єдиний реєстр активізованих зон свідомості» і його доповнення у першій редакції — «Про активізацію і реєстрацію пробуджених зон свідомості» — викликав особливий інтерес, оскільки передбачав складання державного кадастру пробуджених зон свідомості. Увінчував цей пакет документів найголовніший для «Соми» законодавчий акт — Закон України «Про психотехнологічні корпорації», який давав корпораціям можливість займатися своїми розробками вільно і відповідально, хоч що це означало б для ситуації з психотехнологіями. Сфера охоплення цих законів була такою широкою, що враховувала найнесподіваніші інновації в межах дослідження свідомості — зокрема й використання ресурсів свідомості не лише людини, а й інших форм життя, чим їх укладач ніби натякав на те, що крім землян, за якийсь час психотехнології в Україні розроблятимуть, можливо, й наші невидимі восьминогі друзі з Венери.

— Ми також беремо до уваги, що для подальшої законотворчої діяльності потрібно буде використовувати уже створені на той момент психоінженерні мови, щоб адекватно описувати зони свідомості, які будуть вноситися у Державний кадастр пробуджених зон свідомості.

— Я поняв, — озвався Віктор і сплеснув руками. — Там при Верховній Раді тоже будут нехило долбить, чтобы читать наши иероглифы!

Доповідь Слави, на відміну від строгого, сухого Гната, була переповнена метафорами, образами і жартами. Йому приносило задоволення смішити інших і зал то вибухав реготом, то знову прислухався до Славиних пропозицій. Однією з вибухових реплік стала пропозиція підготувати армію, як він висловився, «маленьких українських тімоті лірі», що «литимуть воду на млин революції свідомості». Підшукувати «маленьких тімоті лірі» планувалося в середовищі викладачів і аспірантів на філософських факультетах. Як відомо, ця категорія була оплачуваною в системі української освіти найменше, а відтак, знайти з нею діалог на основі фінансової підтримки не склало би труднощів.

Остання пропозиція Слави всім здалася найрозсудливішою. Він пропонував провести великий конгрес когнітивних дисциплін, куди можна було б запросити всіх, хто працює у даній сфері — від нейрокомп'ютерних досліджень і робототехніків до спеціалістів з гіпнозу і курсів швидкочитання, і в такий спосіб почати прощтовхування своєї ідеологічної платформи.

— Що ти скажеш? — Карманов, підіймаючись із крісла з напівлежачого положення у сидяче й подивився на Федора.

— Думаю, що Слава взяв нас усіх за яйця, — озвався Федір. — Це те, що мав би придумати я.

— Ти вже робив такі великі проекти? — спитав Карманов у Слави.

— Я? Ні... я робив невеликі, на Гогольфесті...

— Тоді ви запускатимете це разом із Моголою. Федоре, я хочу, щоб ти особисто був відповідальний за цей проект. Попрацюйте зі Славою над концепцією, щоб до завтра вона була чітко сформульована. Це шикарний спосіб зібрати всіх, хто щось робить у цій індустрії. Я вже йду писати листа Осі Айзеку. Ось хто нам допоможе у цьому.

Опісля невеличкої перерви на каву Федір зі Славою усамітнилися в особливому «блакитному» куті їхнього офісу, куди зазвичай відправлялися для продуктивного обдумування, і почали накидувати ідеї щодо майбутнього симпозіуму.

— Когнітивний форум, — сказав Федір. — Перший Всеукраїнський Міжнародний форум когнітивних технологій.

— Грандіозне дійство, чувак! Я вже бачу бігборди з нашими анонсами! Це буде подією року!

— По датах — що у нас?

— Думаю, найкраще — це жовтень–листопад. Якраз маємо рік у запасі, — запропонував Слава.

Через три години у них вже вималювався приблизний список гостей форуму, починаючи від американських нейронауковців і дослідників усвідомлених сновидінь й закінчуючи російськими трансгуманістами і японськими конструкторами андроїдів. Коли їхній бюджет почав перевищувати бюджет середнього фільму категорії В, Федір упіймав себе на думці, що вже близько години він перебуває у дещо захмелілому стані від відчуття, що кордонів реальності більше не існує і стало можливим усе, що завгодно. Що ж до Слави, то, за оцінками Федора, його самопочуття, мабуть, можна було порівняти лише зі станом людини, яка вперше в житті спробувала кокаїн — щойно він із хлопчиська в «конверсах» і потертих джинсах із «Бенеттону» стрибнув у директорський склад міжнародного форуму, якому судилося прогриміти на цілий світ — і йому на цій висоті явно бракувало повітря.

— Слухай, приходь сьогодні до мене разом із Віктором, — запропонував Федір Славі. — Покуримо, попустишся трохи. Тобі треба заспокоїтися.

— Так, мені треба заспокоїтися, — сказав Слава, і став розтирати свою і без того скуйовджену голову, переповнену ідеями. — У мене просто

відчуття, ніби я вжив якийсь галюциноген — і мене пре так, як ще ніколи не перло.

— Тому що це воно, — сказав Федір, і вони заусміхалися один одному сповненими розуміння посмішками. — Чувак, це воно.

* * *

Я раз по раз запитую себе: куди це все йде?

Мабуть, буде чесно зізнатися — починаючи з того дня, коли я вирішив поїхати на Зарубинець, відчуваю, як моя екзистенційна криза лише посилюється. Іноді я забуваюся у шаленій гонитві днів, але коли навала роботи трохи вщухає, я раптом знову виявляю всередині себе пустку. Я продовжую наче стояти на вітрі, де холодно і страшно. Поруч зі мною є Смирна. Є цікавий Віктор і потішний Слава. Та я боюся зробити їм крок назустріч — я сприймаю їх наче виставу, дослівно ніби я потрапив на космічну станцію з фільму «Солярис» і маю справу не з живими людьми, а з «гостями». І тоді виникає запитання — хто кого досліджує? Я — світ, чи світ — мене? Опісля розлучення з Інессою я довго жив з думкою, що я неготовий до нового зближення. Але воно сталося мовби саме — всупереч усьому і попри все. Іноді це надто моторошно — розуміти, що вся ця ситуація наче створена спеціально для мене. Створена ким? Що це за машини під Трахтемировом? Русич говорив щось про анізотропне випромінювання і про радіоактивні кварци, та якщо це машини — тоді що потрібно знати про світ, про людину, про долю, щоби будувати такі механізми?

Федір поділився з Віктором своїми сумнівами щодо власного шляху, котрі знову стали охоплювати його, натякаючи на те, що якісь корінні запитання все ще залишаються без відповіді. Він спробував пояснити, що з початком роботи над проектом Карманова увійшов у нетипову для себе смугу невизначеності, настільки неохопну, що просто не ясно, чи є там, за океаном чорноти, другий берег.

«Ну, это дорога, — філософськи відповів Віктор фразою графолога Русича. — Дойдут не все. Но ты не отчаивайся, через это все проходят. По сути, страдания, которые ты сейчас испытываешь, — это ведь даже не твои страдания, а страдания твоего организма сознания. Это он мучится оттого, что теряет тебя, а ты себя, наоборот, только обретаешь».

Це звучало втішно — і те, що не Федір перший проходив через ці неясні муки і те, що його муки — це результат поступового пробудження.

* * *

Із приходом жовтня поїздки під дощем з увімкнутими фарами, коли на трасу сходить сіра непроникна імла, приносять особливу утробну меланхолію, що можна порівняти з жалем, який приходить, коли оплакуєш померлих родичів — хоч втрата й болить, але саме оплакування приносить дивне примирення з тим, чого вже не змінити.

Федір завжди прокидався швидше за Смирну. Він перестав робити візуалізацію свого будинку, який у нього мав бути на острові в Егейському морі, і від цього почував певну провину, хоча виправдовував себе, що початок уже закладено. Він не знав, чому перестав це робити — можливо тому, що в принципі перестав вірити в майбутнє. Останнім часом його стало так багато у житті, що за ним почало пропадати теперішнє.

А ще у Федора почала закрадатися думка, що коли острів, притягнутий силою його візуалізації, й справді з'явиться в його житті, цілком можливо, що він просто зіп'ється там дорогим вином у товаристві Смирни. Цей казковий острів, якщо там справді опинилася б Смирна, міг би стати пасткою для нього. Що тепліше й ніжніше ставилася до нього Смирна, то гірше він себе почував наче привалений незрозумілим почуттям провини. Замість того, аби переживати цілісність, Федір стикнувся з наростаючою розщепленістю, так, наче він втратив щось украй важливе. Їх тіла так гарно співпадали одне з одним своїми вигинами й округлостями, наче вони були створені одне для одного. Тим розпачливішим було його почуття самотності після близькості зі Смирною і в голову настирливо лізли думки, що він іде кудись не туди. Він старався притамувати їх по рецептові Васіка — по-йогівськи п'ючи й виблювуючи солону воду й інтенсивно накурюючись одразу ж по пробудженні. Однак, коли дія трави спадала, незрозумілі страхи і тривоги знову обсідали його. Хотілося замкнутися у собі, облишити все і просто завмерти, увійти в усвідомлену кому, про яку говорив Гуров, і не знати в ній нікого і нічого.

У цьому утробному передзимовому засипанні Федір приїхав на запрошення Карманова до нього у Пуцу. Вони закрилися у Карманова в бібліотеці для розмови віч-на-віч. Кабінетом Карманова блукала якась дрімуча енергетика, щось, пов'язане з пристрастями, з тайфунами думок, з боротьбою за вищу кристалізацію буття у слові, думці чи предметі.

— Ну, розкажуй, — напряму заговорив той.

— Що розказувати?

— Що з тобою відбувається? Я ж бачу, що тебе ковбасить.

— Я відчуваю наростаючу тривогу, — наважився врешті поділитися Федір. — Мене дуже гнітить відчуття, що все, що я роблю, не має жодного сенсу. Я відчуваю порожнечу. Не можу вповні займатися справами

«Соми», тому що всередині мене з'яє якась діра.

— Так, цікаво. І давно це у тебе?

— Пару тижнів. Десь одразу після семінару Грозовських почалося. На семінарі — стрімкий сплеск, а після семінару — ніби вичавлений лимон. Досі не можу отямитися.

Карманов мовчав.

— У чому твоя проблема, Федоре?

— Тобто?

— Це вже наслідки — те, про що ти говориш. У чому справжня проблема? Подумавши, Федір вирішив, що приховувати сумніви більше не було сенсу.

— У мене з'явився страх, що я зайшов кудись не туди. Що я щось зробив у житті неправильно. І це пов'язано з моєю теперішньою діяльністю. У мене відчуття, що ми робимо щось неправильне — щось, що суперечить природному руху речей. І мені стає страшно, що світ може помститися за це.

— Він це неодмінно зробить, — сказав з усмішкою Карманов. — І ми дійсно граємо зараз проти світу.

— Це як? — перепитав Федір.

— Світ обов'язково в якийсь момент захоче накинутися на нас. Але така наша задача. Така місія. Йти проти правил. Створювати те, чого не було і не могло ніколи бути. Могило, подивися на це з точки зору Абсолюту. Уяви Всесвіт, який складається з випадкових серій подій. Вони не підкорені нічим, окрім силогізму Бейеса. Там діє логіка спонтанності. І Всесвіт надійно береже свій хаос. А тепер уяви, що в цьому потоці подій, які відбувалися і відбуваються у Всесвіті раптом хтось дуже маленький (такий як ти) починає робити те, що йде абсолютно врозріз з усіма правилами. Хтось наслідуються почати диктувати свої правила природі і світові. Хтось, хто зрозумів достатньо добре, в якому стані знаходиться сама людина, раптом вирішив сказати «ні» цьому порядкові. Погодсья, це найбільший бунт і найбільша революція, яка лише може бути. Це не місцеві уряди і не олігархічна кліка. Це навіть не приховані еліти. Це виклик самому положенню людини у Всесвіті — виклик цьому крихітному, хиткому положенню десь в атомарному за своїми розмірами закутку буття. Раптом хтось, від кого цього не чекали, заявляє свої права на цей світ. Заявляє свої права на те, щоб відбутися. Щоб народитися. Безумовно, що буде страшно. Безумовно, що будуть сили, які протидіятимуть цьому. І не тільки якісь там групи впливу, не лише геополітика. Сходитимуть з рейсів поїзди і падатимуть літаки, горітимуть

рукописи і виходитимуть з ладу цілі електростанції, якщо це буде потрібно, аби не допустити цей проект до життя. Чому? Тому що сама система не хоче, щоб це сталося. Сам світ, ця механічна, машинна істота, проти того, щоб у ній з'явився хтось, хто хоче сам визначати свою долю.

— Я розумію, — тихо сказав Федір. — Грозовський називає це Големом.

— Прекрасний образ! Це Голем! Голем, який не допустить змін. І у нас немає шансів. Та ми все одно будемо це робити, тому що такий дух людини. Тому що в цьому наша сила — не в тому, щоб перемогти, а в тому, щоб спробувати. І якщо ти думаєш, що Гуров вважає інакше, повір — він теж це все розуміє. У нас немає можливості не робити цього, якщо ми хочемо бути. Тому я розумію тебе, Могило, проте одразу скажу — звикай. Це те, що буде викувати тебе. Це твій квиток на свободу. Відгукується? — спитав Карманов.

— Відгукується, — погодився він.

Поклавши підборіддя на кулаки, а кулаки — на стіл, Карманов занурився у роздуми.

— Я думаю ось що, — сказав він. — Я думаю, вже час поділитися цими міркуваннями з тобою, щоб вони не здалися тобі повітряними замками. Мені це здається цілком реальним. Ми могли б зробити альтернативу Організації Об'єднаних Націй, де могли б виступати як головуюча компанія. Зараз влада переходить до корпорацій, і корпорації мають самі вирішувати, як їм будувати світ далі — тому це має бути щось на зразок Організації об'єднаних корпорацій або Організації об'єднаних мереж. Індустріальні монстри нас не цікавлять. Нафта, золото. Метал — це все вчорашній день. Так само, як ми проведемо круглий стіл з приводу розвитку когнітивних технологій в Україні, було б добре, якби ми через два-три роки провели своєрідний саміт представників когнітивного світу. Вибрати лідерів когнітаріату і з ними вести розмову про подальший розвиток людства. Держави теж можуть бути запрошені, але на рівних правах із представниками корпорацій. Тоді ми могли б максимально широко охопити світові інноваційні тренди і спільними зусиллями дуже швидко наблизили б і психоінженерну еру, і консцієнтальний вибух.

— Звучить амбітно, — зголосився Федір, однак про те, що від почутого його сумніви тільки примножилися, він вирішив промовчати. — А яка моя роль у цьому?

— Почни розширювати коло своїх пошуків. Для великої гри нам потрібні потужні союзники. Спочатку охопи Європу, Росію, Центральну Азію. Потрібно вступити в діалог із найцікавішими компаніями цього регіону. Не цікавить мейнстрім — нас цікавлять ті, хто сьогодні видається

ексцентриком. Лідери, в яких є пасіонарність, потенціал для майбутнього. Однозначно, наступним кроком після когнітивного форуму в Києві ми робимо міжнародний саміт, присвячений питанню становлення когнітивного світу. Візьмешся?

Федір кивнув, хоча слабо уявляв, як він зможе охопити територію від Фолклендських островів до Узбекистану.

Збентежений новою масштабною пропозицією, я підійшов до книжкової полиці й став вчитуватися у назви авторів.

— Плутарх?!

— Не питай. Я просто люблю, щоб у мене все було під рукою, — Карманов дістав з полицки томик Данте.

— «Мы истину, похожую на ложь, должны хранить сомкнутыми устами, иначе срам безвинно наживешь», — зачитав він. — Люблю іноді поворожити на книгах. Тепер ти.

Він простягнув мені книгу, і я, привівши її сторінки в рух, зупинив погляд на першому вірші, що трапився посеред листка:

— «Узнать тебе пора, что при подъёме кажется сначала всегда крутою всякая гора», — зачитав я, і Карманов підійняв вказівний палець:

— От бачиш, як усе сходиться. Сумніви — це шайтан. Ми на правильному шляху. Роздивляйся, а я нагадаю Віці про пиріг і каву.

Я вирішив трохи пройтися вздовж полиць, щоб роздивитися його бібліотеку уважніше. При стіні — зручний широкий робочий стіл, все розкладено акуратно — ноутбук, канцелярське приладдя. Ця кімната була зовсім незатишною. Вона виконувала чисто функціональну роль, і Карманов, мабуть, був з неї задоволений. Скрізь білий, сяючий простір — яскраве холодне світло робить білизну стін ще різкішою. Задираю голову догори, щоб роздивитися стелю — тут спокійно помістився б іще один поверх — і його зачатки можна відстежити у бібліотечних шафах на другому поверсі, куди ведуть стрімкі сходи понад книжковою полицею. Там, на хорах — бо ця кімната явно тягне на сакральний простір — теж світиться світло, приваблюючи пройтися вздовж рядів з книжками, перевіряючи свою ерудицію — якщо не в прочитаних авторах, то принаймні в назвах легендарних фоліантів, які траплялися або ж були почуті.

— Ну що, знайшов щось цікаве? — несучи пишний пиріг з грушами, у бібліотеку повернувся Карманов. Він поставив пиріг на столик, а сам дістав з шафи кілька ваговитих фоліантів і поклав на журнальний столик поруч із татцею.

— Показати тобі дещо особливе? Це моя колекція самурайських портретів.

Сімнадцяте-вісімнадцяте століття. Укійо-е. Це перекладається як «картини плинного світу». Мене заворожує щось у японцях. Вони, як і я, не тримаються за минуле, для них кожна наступна мить така ж непов'язана з попередньою, як і в мене. Візьмімо їхнє письмо — щоб прочитати текст латинськими чи кириличними літерами, потрібно розтягнути його в часі. А ієрогліф існує в одному моменті. Він втілює в собі суть самого моменту і не потребує ніякого товариства.

— Щось наче піктограми Гурова, — зауважив Федір.

— Поглянь. Це все доволі ранні ілюстрації — не повіриш, але вони майже всі мають еротичний підтекст... Ось тут, бачиш, чоловік тримає устрицю в руці. Це символ жіночих геніталій. Ось жінка тримає флейту сякухаті — це також символізм. Думаю, ти розумієш, про що йдеться. Ось тут, дивися — просто вода тече. Он острів на ріці. Це символ гетеросексуального кохання. Ось тут вона дає йому напитися води — це означає, що було багато почуттів, але вони вже відійшли. Озеро і водоспад — це символ закоханих, які зливаються в сексуальних втіхах. Сакура — символ жінки. Слива — хлопця, який втратив цноту.

Карманов перегорнув сторінку далі.

— Нарцис в руках самурая? — уточнив Федір. — Досить прозорий символ.

— Так, це символ молодого хлопця і його наставника, так би мовити. Це було поширеною практикою серед самураїв. Елементом соціалізації.

— Розкажіть мені про Лулу, — раптом обмовився Федір. — Хто він був за один?

Карманов, ніби чекаючи цього запитання, сів у фотель, склав руки за голову і прикрив очі, а коли розплющив їх, ті спалахнули, як два сині газові пальники.

— Напевне, уже час, якщо ти сам про це запитав. Маємо поговорити про це. Треба, щоб це відійшло у минуле, щоб пішла нова кров, а нові рядки щоб писалися з чистої сторінки... Ти віриш у передбачення? У мене склалося враження, що провидіння вирішило, аби фатумом Лулу став саме я. Я людина війни, я вже казав тобі. Якщо війни немає назовні, вона починається у мене всередині. Я — пансексуал, якщо тобі цікава моя орієнтація. Мені не важливо, якої статі людина — мені важливо, щоб вона була особистістю. Ми ніколи не були з ним разом, якщо тебе це цікавить. Навіть в емоційному плані він залишався завжди осторонь. Жив життям такого рака-відлюдника, який виходить з нори на публіку вкрай рідко. Він нікого не впускав до себе всередину, ніколи. Можливо тому, що відчував свою відмінність. Не знаю, можливо, він був із тих, кого називають індиго. Він був набагато вищим у своєму розвитку за всіх навколо, за всіх, кого я

знав. Можливо, з нього мав з'явитися містик, духовний учитель, хтось типу Лао-Цзи або новий Лютер — іноді ж такі люди народжуються, ти згоден? Він сам себе розумів дуже погано. Він ніби постійно прислуховувався до якогось голосу всередині себе. Нас познайомив наш спільний приятель на одній вечірці. Він мені одразу сподобався. Молодий, нахабний, самовпевнений. Ми зустрічалися десь на вулиці, у парках — часто я мусив якось спеціально вдягатися, щоб мене не впізнали. Він казав, що він емо і скоро стане найкрутішим серед усіх рок-співаків. Я сказав — навіщо кидати слова на вітер? Зробіть якісний продукт, і я допоможу тобі стати найкрутішим рок-виконавцем за всю історію людства. Спочатку вони називалися «Дети октября», а вже потім я запропонував йому стати лідером — так з'явився Лулу Октябрюв. Він був колосальним нігілістом, і коли з ним поспілкуватися трохи довше, то міг поїхати дах у кого завгодно. Він не вірив ні у що, і йому приносило задоволення відбирати віру в інших. Він мав до цього чуття — відчував, де у людини слабкість, і одразу починав тиснути на слабе місце. Віка не любила його, тому що він знайшов її слабе місце — у Віки були певні ілюзії щодо життя, і Лулу їх усі зруйнував. До зустрічі з Лулу ми жили відносно щасливо — уже минув той перший жар цікавості, та ми могли б повільно почати зближатися знову, і років через десять стали б ідеальною зрілою парою, проте Лулу не дав нам цього зробити. Він підірвав їй віру в те, що Віка може стати щасливою. Насправді, це була його принципова позиція — що всі ми неживі, нам тільки здається, що ми живі. Мислимо, що ми діємо і уявляємо, що ми здатні до подолання, а насправді це тільки хвороба. Це щось таке і юнацьке, і разом з тим... було щось моторошне, щось більше, ніж просто підлітковий максималізм. Була там якась... чорнота. Він моментально розбирався, як ти влаштований, і бив тобі просто в серце. Він поламав Віці усю нервову систему. Вона його зненавиділа після цього. Вона теж була свого роду цнотливою. Для когось вона, може, здалася б дурепою, та для мене це просто дитяча наївність. Ця чистота — це як творчий матеріал, з якого будується все на світі, бездомішна глина, з якої можна виліпити що завгодно. Лулу прийшов і зіпсував її. Він зіпсував також і мене. Не те, щоб я розлюбив Віку, просто захотілося жити далі своїм життям, вона мені стала байдужою. А Лулу... він був як вино. Від нього хмелієш і хочеш ще. Він колекціонував такі випадки, як ми з Вікою — ніби потребував переконатися, що ідеальних людей не буває. Він був майстром знецінювання. Він дуже тонко відчував, на чому тримається людська віра. Байдуже, у що — у Бога, у диявола, в гроші, в талант, в самого себе. Якщо ти вірив, що ти — професіонал, він змусив би тебе

почуватися лузером. Якщо ти вважав, що знаєшся на музиці, він доводив тобі, що ти не здатен відрізнити хропіння сусіда в гуртожитку від симфонічного оркестру. І так далі. У школі йому за це постійно били морду. Його просто не могли терпіти. Він був як чорна діра, чорна зірка, яка всмоктує у себе будь-яке світло і це, чесно сказати, заворожувало. Віка була переконана, що живе абсолютно щасливим життям зі мною — і тут до нас приходить якось Лулу і починає говорити з нею — м'яко, як брат, — і починає щось розказувати їй, якихось філософів цитувати, якісь фільми переповідати, щось висміювати, і от я вже бачу, що Віка перемінюється на обличчі, блідне, їй на очі навертаються сльози — тому що він не просто ображав тебе — він одразу проникав у саму твою суть — у твою систему цінностей, у твої мотивації, і жалив туди — і тебе раптом розбивав параліч. Ти не те, щоб відмовлявся від своїх поглядів — він нічого не нав'язував, він просто... вселяв у людей сумнів. Віра — це дуже тонка річ, Могило. Лулу якраз відчував ці тріщини у вірі і тиснув на них доти, доки віра людини не розколювалась.

— Здається, я розумію, про що ви, — прокоментував Федір. — Власне, завдяки йому я, мабуть, і сиджу тут. Лулу був майстром банкрутств.

— Тобто?

— Наш Віктор Чиж називає такий обвал віри «банкрутством». Вони стали б із Лулу найкращими друзями.

— Зрозумів. Але я всі ці ходи уже давно розгадав. Мене так просто не впіймаєш. І його злило, що він не може дістатися до мене. Тому нас так тягнуло одне до одного — я хотів зайти йому в серце, а він хотів проникнути мені в розум. Нас зчепило, як двох гадюк — не на життя, а на смерть. І я вівся на це, втрачав себе, починав діяти необдуманно, імпульсивно, проявляв свою насильницьку природу. Мені подобається, коли хтось постійно кидає мені виклик. Тоді я відчуваю, що реально живу. З Лулу в мене був цей азарт... Правда, все це зайшло трохи задалеко — Віка, коли у неї почало обвалюватися все в голові, стала панічно боятися Лулу. У неї почалися істерики, ступор, манія переслідування. Якось вона напилася таблеток, мені треба було возити її в реанімацію. Потім це все закінчилося — коли Лулу зрозумів, що у Віці вже немає чого руйнувати і що мене він пробити не може, він розвернувся і пішов. У нього з'явилися нові друзі, нові зв'язки, і ми бачилися з ним лише за офіційних нагод — він уже не хотів навіть товаришувати зі мною. А потім, у той день перед концертом... Ми з ним зустрілися, знову почали говорити, знову зішлись на мечях. І він програв. Не знаю, як це сталося, та я відчув, що мої слова пробили його і завдали такого болю, якого йому ніхто не завдавав. Я

показав йому, що вся його філософія — це філософія самообману. Щоби якось помститися мені, він сказав, що більше не даватиме концертів, що це буде його останній виступ. Коли він програв, він збагнув, що немає куди більше ступити кроку. На цьому для нього світ закінчився. І саме через це він вистрибнув з вікна, розумієш? Це був єдиний хід, який йому ще залишався. Я знаю, це звучить безсердечно, але він сам закрив собі всі шляхи до відступу. Він просто вирішив повернутися в стихію, з якої виник, бо зрозумів, що не має підстав залишатися особистістю. В принципі, крок, гідний самурая.

Карманов замовк, а Федір ще кілька хвилин, мов загіпнотизований, сидів і мовчки дивився йому в сяючі блакитні очі, ніби чекаючи продовження. Він ледве знайшов у собі силу повернутися назад з цих бездонних блакитних колодязів.

— Виходить, ти зруйнував віру самому Лулу?

— Щось на зразок цього. Чи радше, я зруйнував його анти-віру. Я таки справді став його фатумом. Опісля тієї розмови, якраз, коли ти підійшов, я почувався так, наче у мене закінчилося все моє старе життя і я теж не знаю, куди мені зробити наступний крок. Я переміг свого заклятого суперника, але не знав, як тепер жити далі. У той же день я зрозумів, що більше не хочу займатися медіа-групою і збираюся переорієнтуватися на щось інше. А увечері з'явився ти. І я зрозумів, що ти — посланець нового світу. Поводир, за яким треба йти.

— Химерно.

— Калейдоскоп. Ти ніби дивишся у чарівну підзорну трубу, і тільки починає здаватися, що все йде шкереберть, — ти береш і повертаєш калейдоскоп, і раптом знову з'являється ідеальна симетрія.

Вони просиділи ще якийсь час у бібліотеці в гнітючій тиші.

— Така ось історія, — сказав Карманов, плеснувши себе по коліну. — Одним словом, заскакуй з понеділка в кабінет, вип'ємо кави... Маю розмову спеціальну — я переглянув відео з розстановок... Там є багато моментів, хотілося б їх обговорити детальніше.

* * *

Пізній вечір, далеко за північ. Нарешті ми знову опиняємося насамоті. Ми спрагли й жадібні до наших тіл. Ми кусаємо одне одного, перекочуючись розпеченим ліжком, як молоді леви в сухій траві. Жаркий вітер савани обпікає обличчя, і в мене пересихають губи. Смирна, з її розкосими очима, нагадує дівчину з племені масаїв, що відійшла до озера набрати води, коли раптом її став заганяти у пустелю лев. Ми б'ємося і боремося,

перемашені рудим болотом біля водопою, і зграї карминових ібісів все злітають з місця на місце, не наважуючись повністю піднятися важкою хвилиною у повітря. Коли кров починає капати гарячими краплями з наших ран, ми падаємо у тепле озерне багно і сплітаємося, наче дві анаконди, здавлюючи одне одного так, що африканське небо починає кружляти над нами. Зараз ми ще голодніші, ніж перед бійкою. Смирна важко дихає, її стискає якесь особливе бажання, яке не задовольнити простим дряпанням кігтями.

— Ти в порядку? — запитує у неї.

— Так, — вона притуляється до мене, ховаючи обличчя.

— Кажу, що? — я знаю, що вона мене хоче щось попросити.

— Коли я була підлітком, я захоплювалася Кортасаром. Там, у «Грі в класики» була сцена, коли Орасіо Олівейра оволодівав Магою... Мені це місце здавалося дуже темним. Я не могла зрозуміти, що це означало — що він вчинив із нею те саме, що зробили з Пасіфаєю. Я здогадувалася, що це щось дуже заборонене.

— Я пригадую цей момент.

— Ти зробиш це?

Я намагаюся зробити те, що вона просить і мені здається, що я зараз розірву її, наче тонке дівчаче намисто, але Смирну від цього починає трусити, мовби в пропасниці, або наче в її глибинах пробуджується руйнівний землетрус. Цей сухий, нищівний каменепад, що здіймає хмари червоно-чорного пилу, триває і триває, всю савану трясє, руйнуючи глинобитні хатини масаїв, аж поки я не опускаюся на неї, мов темрява, знесилений, не маючи бажання відпустити її, чекаю, поки все не вгамується і над її розпеченою Африкою не розпуститься липка беззоряна ніч.

* * *

Знову вони зустрілися з Кармановим через кілька днів.

— Я переглянув усі відео з розстановок Грозовських. Вражає. Чесно. Багато цікавих моментів, Могило. Сідай, нам треба уважно передивитися усе ще раз. А ти мені скажеш, глюк у мене це чи не глюк.

Карманов, повернувши комп'ютер екраном до Федора, відкрив одразу кілька відео-файлів.

— Хто цей хлопець? — спитав Карманов, умикаючи відео, де Рубен на розстановках грає роль «Нової Трансценденції». — Він мені дуже подобається.

Ситуація на розстановках склалася більш ніж непростою — всі соціальні та

політичні групи, присутні в Україні, від президента й уряду до українських мусульман і підлітків-неформалів, продемонстрували первісний хаос і повну неспроможність домовитися одне з одним. Осягнути політично чи інституційно ситуацію в Україні не могли ні Кремль, ні світова фінансова еліта. Єдиним шансом в розстановках виявилася нова загадкова сила, котра сама себе назвала «Новою Трансценденцією». Рубен, що грав роль Нової Трансцендеції, запевнив, що це не релігія і не політичний блок, хоча деякі можуть сприймати її саме так. Нова Трансценденція не мала ані комерційних, ані військових мотивів — вона була про щось інше. На поклін до неї прийшли усі сили, що брали участь у розстановці, а вона, устами Рубена, проголошувала трансцендентні істини.

— Це мій друг, Рубен, — пояснив Федір.

— Рубен? Хм, Рубен. Рубен каже діло. Просто в саме серце зазирнув, чортяка. Практично все те, що я і сам хотів би озвучити. Це саме та причина, чому я не займаюся політикою. Послухай ще раз...

Він увімкнув відео, і Рубен повторив знову: «Я могу вам сказать так, что пока что вы все говорите сами с собой, между собой, для себя, о себе. Пока вы говорите с позиции прошлого, я не могу с вами взаимодействовать в полном значении этого слова. Поэтому до тех пор, пока вы носите у себя внутри то, что будет умирать, у меня есть возможность только наблюдать».

— Це ж від імені когнітивної групи він говорить? — уточнив Карманов. — Те, що Грозовський назвав «Новою Трансценденцією». Він ніби зіграв мене в цій п'єсі. І ще з цієї розстановки мені здалося, що Гуров не довіряє нашому проекту... Принаймні мені його вчинки осягнути в багатьох моментах дуже важко...

Карманов, насупившись, притулив до вуст складені долоні. Він взяв невелику паузу.

— Могило, я маю відчуття, що починаю потроху випадати з реальності. Я зараз багато речей починаю помічати, зв'язувати між собою факти, події, які раніше не зв'язував, — це у мене виходить само собою. Я зараз постійно в «ізменьонці». Ти розумієш, про що я? Нам відповідають з тамтої сторони. Мене втягує у новий сценарій, сценарій нової трансценденції. Я буду першим, хто там опиниться. Через мою свідомість все прийде сюди.

Федір ствердно кивнув головою.

— Розумію.

— Наприклад, коли Віка вранці виходить у рожевій футболці, для мене це вже символ на цілий день. Залежно від того, з якої руки вона мені подаватиме сніданок, я усвідомлюю, що мій день може скластися геть інакше. Коли я втямив, що ці знаки — провісники нового сценарію, я почав

коритися їх логіці, дозволяю їм провадити мене. Коли я гуляю із псами, чую — десь скрипнула тополя, десь крикнула пташка, і я вже знову всередині сюжету. Я відчуваю, що потрапляю в інший простір, в інший світ. Скоро ви всі також послідуєте за мною.

Карманов подивився на мене втомленими очима.

— Що мене справді непокоїть, це наш Борис Олегович, — сказав він. — Є деякі знаки, деякі вказівки на те, що ми з Гуровим найближчим часом розійдемося в поглядах. Ні, я не проти, щоб ми займалися психоінженерними мовами і все таке — просто ми з тобою маємо бути на кілька кроків попереду. Він постійно говорить про «силовий варіант», і мені це видається небезпечним. Він затягує нас не зовсім у ті варіанти сценарію, які нам потрібні. Ти в курсі, що Гуров співпрацює, крім нас, також із Осипом Айзеком? Нещодавно я довідався, що за Осею з його «Росією 4000» стоїть російське Міноборони. До цього вони займалися аватарами для подовження життя, а тепер хочуть створювати на основі аватарів бойових роботів. Гуров із його методиками потрібен їм для підготовки операторів. Психоінженери вже їздили на першу пристрілку у Новосибірськ — випробовували на собі їхню апаратуру.

— Бойові роботи?!

— Ти нічого не чув? Ти відстав від життя, Могило! Трансгуманісти запропонували Гурову зайнятися підготовкою кадрів для управління аватарами. Вони хочуть розробити нейроінтерфейс, який сполучить оператора і тіло аватара, і Гуров вважає, що психоінженерні мови дадуть змогу це реалізувати. Потрібно, щоб мозок оператора був здатний генерувати певний каталог імпульсів, які аватар міг би розпізнавати як різні сигнали. Психоінженери це вже вміють робити — у них велика підбірка станів, в які вони вміють входити, тому їм це дається відносно просто. Гуров надіслав мені відео з однієї лабораторії — ось, подивися...

Карманов відкрив одне з вікон на робочому столі комп'ютера і ввімкнув запис, зроблений любительською відеокамерою. На екрані — інтер'єр якоїсь лабораторії — видно комп'ютери, пару людей і хлопця з тканинним чохлом на голові, від якого тягнеться цілий пучок дротів. Посередині кімнати стоїть стіл з людиноподібною головою робота. Хлопець подумки посилає роботу сигнали, а голова робота обертає очима, відкриває рот і хмуриє брови.

— Віктор повідомив, що в самій Гімназії назріває розкол — частина зараз підтримує трансгуманістів і готова брати участь в розробці візуальних мов, а частина вважає, що аватари будуть використані не для продовження життя хворим людям, а для формування бойової армії. Плюс є ще третя

група, з православним ухилом, які кажуть, що співпрацювати з трансгуманістами — це сатанізм. Ситуація загострюється. І Віктор пропонує, якщо Гуров відмовиться працювати з «Сомою», просто присвоїти собі результати розробок, які ми спонсоруємо, бо техніки уже, по суті, не Гуровські, а належать тим людям, які ними користуються. Одним словом, Могило, у нас, так би мовити, передреволюційна ситуація... Я розповів Гурову про наш Когнітивний форум, і він дуже зрадив, казав, що це саме на часі. Хороший спосіб всіх об'єднати.

Карманов знову пустив відео, де Рубен від імені Нової Трансценденції відповідав на запитання українських політичних сил.

— Останется ли человек ценностью для вас в будущем, или вы собираетесь его необратимо изменить? — цікавилися в Нової Трансценденції Антифашисти.

Рубен скинув своїми перськими бровами:

— Вы готовы принять, что вы не в состоянии сейчас понять ответ, ради того чтобы я мог промолчать сейчас, дабы не порождать лишних предрассудков? Если на вопрос нет ответа, значит, он задан так, что на него нельзя ответить.

— Це точно ніби я говорю... — озвався Карманов. — Могило, може виявитися, що вся наша ідея з корпорацією повинна взагалі відбутися інакше... Адже корпорація — не єдиний спосіб впливати на історію. Можливо, я не повинен приєднуватися до якоїсь групи, а маю бути окремою силою... Однак тоді ситуація ускладнюється в рази. Що ти скажеш на це, Могило?

— Що складніший суперник, то цікавіша гра, — стримано відповів Федір.

— Ти вже афоризмами заговорив?

— Це не я. Це сказав Джохар Дудаєв своєму онукові, коли того обступили танки і він попросив про підмогу. Ви генерал, вам видніше.

* * *

Федір вийшов з бізнес-центру на прохолодну вечірню свіжість, що тут, на Бесарабці, в київському даунтауні, пахла вихлопними газами, грішми і великими справами. Сівши в авто, він поїхав на Поділ, до Ландошів, щоб розділити цей вечір з ними. Він уже кілька тижнів не заїжджав до друзів і тепер відчував потребу зануритися в трішки езотеричний, трішки артистичний донецько-індійський затишок їхньої родини. Шторми на роботі змушували його шукати прихистку у чомусь знайомому і затишному: у цигарках, у доброму напасі, у теплій розмові на пропахлій олійними фарбами кухні.

Вадік зустрів мене з такою радістю, як міг би радіти один синайський схимник іншому в часи преподобного Антонія — з належним випадкові лобзанням вуст і воздаванням хвали Всевишньому. Ми розкурили молитви і піднесли їх високо до небес, *Киріє елейсон*.

Останіми днями, в передчутті Кінця світу, Вадік почав писати пісні — вони були приблизно такого змісту: «У меня на десктопе иконка — святой Планктоний, я хожу на работу... Поезд из Куничонга приедет с опозданием... Куда смотрит Хаббл...», — і безсмертний приспів: «Я региональный представитель дистрибуции высшего знания (повторювати двічі)». Так само, як у фізиці, вакуум буває високим, надвисоким і екстремальним, так і відсутність слуху у Вадіка наближалася до абсолютної — однак у цьому, як і в вакуумі міжзоряного простору, була своя краса. Вадік милостиво дозволив підігравати йому на тамбурині, і ми домовилися, що ми — шалено популярна в усіх трьох світах музична група, і назвали себе «Компас психотуриста» — спеціально для тих, хто заблукав.

— Слухай, Федю, — сказав Вадік. — Як ти дивишся на те, щоб податися кудись у Непал? Ми з Тонею зараз серйозно думаємо над тим, щоб поїхати з України.

Поїздка на Зону не минула безслідно для Ландошів. Тоня, як і просив собі Вадік, «збожеволіла». Тепер вона теж курила разом зі своїм чоловіком траву, увірувала в масонів та ілюмінатів і шукала золотий пил мудрості в астрологічних календарях для пасічника, котрі продавалися у кожному переході метро. Те, що Тоня розмірковує про виїзд з України і готова розпрощатися зі своєю дорогоцінною роботою в міжнародній компанії, з дорогоцінними неврозами і дорогоцінними полицками з усякими-усякими потрібними штучками, було явною ознакою нестабільності її психіки. Якщо Карманов і Гуров дивилися на наближення краху світової системи спокійно і розміщували його десь між 2015-м і 2045-м, то Ландоші були впевнені — останні дні прийдуть точно згідно з майянським календарем, 21 грудня 2012-го року, і до них краще підготуватися заздалегідь.

— Нормальні люди вже всі виїхали, — додала Тоня, чим тільки підтвердила здогадку Федора, що їй «зірвало дах».

— Там житло взагалі дешеве. Мангове лассі з гашишем, масала-чай і чапаті, чисте повітря, Гімалаї, у Катманду є храм Пашупатінатга — там баби сидять і курять, для них це щоденна духовна практика, — Вадік покладав великі надії на те, що вони з Федором стануть частими відвідувачами храму Пашупатінатга і причастяться до древньої традиції.

— Катманду — це цікаво, — відповів Федір.

— Ви могли би здавати житло *тут* і за ці гроші жити *там*, і взагалі забути про якісь проблеми, — підштовхував Вадік. — Або відкриєте там зі Смирною якийсь родинний бізнес. Наприклад, ресторанчик.

Тоня вже почала вивчати рейси і дізналася, що переліт «Київ–Катманду» з пересадкою в Дубаї, може обійтися всього в триста доларів.

— Ой, я вже уявляю ці нічні очікування пересадки у Дубаї, — каже Вадік. — Обов'язково треба піти в якесь кафе попити кави з мафінами. Це у нас із Тонею така традиція — ми, коли літали в Непал, так уже робили. Ой, це прекрасно, — замріяно зітхнув Вадік. — Просто взяти і одним розчерком перекреслити все, що мав до цього. І почати там з нуля.

В цей момент я виразно побачив, як сидітиму в нічному кафе у дубайському аеропорті й виявлю, що мафіни тут зачерствілі, а кава — як помиї, та від цього вони будуть удвічі смачніші, тому що це — мафіни свободи і кава свободи. А після мафінів свободи ми підемо у зону для куріння, щоб викурити там по сигареті свободи. Я подумав, що, можливо, й справді скоро світ чекатиме грандіозна переміна, і є всі резони, щоби закинути свою соціальну діяльність і податися, поки ще літають літаки, кудись у гори, де точно не дійде повінь від розхвильованого Світового океану, перечекати часи смуту і революцій у якомусь непальському селі, вивчаючи розмовний санскрит і народні вірування?

— Краще всього в цей час бути десь у горах, може, навіть у печерах, тому що невідомо, як буде мінятися психіка у людей, — прокоментував Вадік прогнози на 2012-й. — У декого може не витримати. Передбачається також навала зомбі.

— Ні, я тут залишатися не хочу, — погодилася Тоня. — Якщо тут розлиється Дніпро і полетить влада, мародерство в місті сто процентів буде, будуть банди зі зброєю...

— Спочатку ми хочемо поїхати туди самі, там облаштуватися, і щойно все підготуємо, перевезти наших мам і Майю, — сказав Вадік. — Тож, чувак, затримка тільки за тобою.

— Ну, може я тоді сам зможу супроводжувати ваших мам? Відчуваю, що мушу закінчити те, що розпочав із Кармановим. Принаймні, зробити цей форум, раз уже за нього взявся, — відповів Федір невпевнено. — А коли ви плануєте виліт?

— Може, до місяця часу, — відповіла Тоня. — Мені ще три тижні допрацювати залишилося до звільнення.

Федора придавило цією новиною. Без Вадіка і Тоні Київ для нього стане по-справжньому порожнім. У нього більше не було нікого, з ким він був би таким близьким, як із ними. Залишиться він і Смирна. У передчутті

близької катастрофи Федір раптом почав краще бачити красу всього, що відбувалося з ними — як вони, немов красиві сніжинки, то зустрічаються, то розлітаються, кожна у своєму кружлянні, і як їх несе кудись вітер перемін — у пітьму, або, може, на світло.

Їдучи до себе на Кловську, він намагався стримати каскад думок, що несподівано повилазили у відповідь на рішення його друзів. Згадувався Васік з його бажанням поїхати на село і там виховувати дітей. Згадувалася власна ще не існуюча вілла у Греції і те вигадане сімейне кафе у Катманду, яке йому так мальовничо описав Вадік — і відповіддю на ці спогади стало відчуття впійманості. Карманов, Гуров. Форум у Києві і майбутній симпозіум у Женеві. Проривні наукові експерименти і гонитва наввипередки з кризою. Схрещені мечі на полі бою, втекти з якого вже немає змоги. Сценарій тримав його зв'язаним за руки й ноги. Зона мала свої плани на те, що він мав робити для неї.

Федір повертався додому, дорогою гірко розкаюючись за те, що змушений зрадити свою мрію про тихе сімейне життя в Гімалаях. Він хотів щастя. Хотів готувати пиріжки стоячи в гумових шльопках у своєму зарослому джунглями кафе на берегах Непалу, покурюючи косяк і збираючи магічні гриби біля порослого смарагдовими мохами туалету. Він не хотів того сценарію, який пропонувала Зона. Він не хотів втрачати шансу прожити життя дуже просто і скромно. Він думав, що він — легендарна особистість, відома й впливова людина, а все виявилось так тривіально — просто готувати веганські бургери й ласці для невеличкого кола друзів, а ввечері пити разом масалу у себе на терасі, загортаючись у теплі ковдри. І щоб горіли ялинкові прикраси, а внизу, нижче рівня тераси, десь під хмарами, щоби лежав цей мінливий потік життя. Але був сценарій. Зона кликала його. Він знав, що Гімалаї залишилися десь позаду.

Знав, що коли заглядати далі в прийдешнє, буде дуже боліти, буде дуже страшно, будуть великі проблеми. Не залишалося нічого іншого, як просто відкидати усі думки про майбутнє, фокусуючись лише на простих діях, що потрібно було робити тут і зараз.

Він втомився втікати від того, що жило в його розумі — якщо завгодно, в душі. Він хотів лише простоти, близькості з собою, чесності з тим, чим він є. Хотів приймати себе таким, яким він є, без прикрас. Тому що тільки ця чесність могла хоч якось виправдати той великий злочин проти самого себе, на який він пішов.

* * *

Віктор сильно зблизився з «Генералом», як він називав Карманова поза очі,

й отримав великі повноваження: за останні п'ять декад ним було проведено чотири триденні семінари, на яких готували нових співробітників, і найталановитішим пропонували (на комерційній основі) працювати в проекті психовізуальних мов, що саме розпочинався одночасно в кількох місцях. Розробницькі хакатони мали стартувати у Таганрозі при Авіаційному інституті, де за Радянського союзу знаходилося закрите відділення досліджень мозку, й у Калузі, де один із друзів Гурова дав свій будинок під розтерзання учасникам експерименту. Також планувалася ще одна база біля Пітера. Усі чотири гарячі точки знаходилися на території Росії, і були обрані в результаті тривалих перемовин між Кармановим і Гуровим. Федору не відкривали тонкощів цього вибору. Віктор, який був присутній на перемовинах, сказав, що «все очень сложно»: у Гурова, схоже, виникла недовіра до Карманова, що той може передчасно присвоїти собі плоди їхніх розробок, позбавивши психоінженерів законної долі. Тому, щоб урівноважити сфери впливу, було вирішено всі експерименти робити в Росії. Не виключено, що спрацював тут і чинник, на який натякнув сам Гуров — за ним і рештою психоінженерів уже давно і прискіпливо спостерігали з СБУ, тимчасом як у Бориса Олеговича була довга і плідна історія співпраці з ФСБ. Мережа Гурова поступово розросталася, набираючи нових курсантів, і київські психоінженери сподівалися, що ці курсанти зможуть також бути задіяними у справах «Сомі Інкорпорейтед». Карманов хотів, щоб Федір ще до Нового року поїхав на кілька днів у Калугу, подивитися, як там ідуть роботи — роль ревізора Могилі імпонувала, тож він тільки й чекав відмашки шефа.

* * *

Почалися двадцяті числа грудня, йому хотілося, аби в очікуванні вихідних всі про нього забули, — через заклопотаність початком експерименту йому вже давно не писав ані Віктор, ані Слава. Хотілося випасти з життя, втекти кудись подалі. Його ставало все менше і менше, ніби він розчиняв себе в процесі медитації та куріння трави, і ця розчинена особистість уже вкрай спокійно дивилася на перспективу повної соціальної дезадаптації. В один із цих днів його телефон несподівано задзвонив, і він побачив, що це Карманов.

— Ти де пропав? Що ви завтра робите? Завтра католицьке Різдво, ми з Вікою хочемо вас запросити до себе. Приїжджай, маємо поговорити, є деякі новини.

— Гаразд, будемо.

— Завтра на шосту, — Карманов поклав слухавку, і Федір відчув, як

невидиме чудовисько сценарію знову натрапило на його слід.

Кінець грудня видався теплим, без снігу. Наступного дня під вечір на околиці Києва зійшов густий туман. Вони припаркувалися під брамою Карманова, коли вже було темно, у світлі яскравого ліхтаря здавалися іграшковими й трішки фальшивими і мокре листя, що поприлипало до асфальту, і краплини вологи, що металися у повітрі, наче морський планктон. Несправжнім і декоративним видався сам будинок.

— Заходьте, — гукнув Карманов, який уже стояв на порозі, сповіщений про їхнє прибуття гучним гавканням собак.

— Вітаю, Женю, — сказав Карманов Смирні. — Приємно познайомитися!
— Навзаєм.

Карманов потис Федорові руку і легенько стис ручку Смирні. Він усміхався, як справжній господар балу.

— Маєте чудовий вигляд. Гарна пара. Ну, проходи, — він міцно поплескав Федора по плечу. Карманов провів гостей у дім, де в холі біля запаленого каміна вже стояв накритий невеличкий святковий стіл. Поки Федір розмірковував, про що було б доречно поговорити за святвечірнім столом, Карманов перехопив ініціативу:

— У нас взагалі-то сьогодні свято — у мене День народження.

— День народження? — Федір вдарив себе по чолу долонею. — І ви нічого не сказали? Де наш подарунок, Смирно?

Карманов скромно усміхнувся.

— Ми ніколи особливо не святкуємо його, правда? — Карманов любовно погладив Віку. — Вина? Шампанського?

— Шампанського, — попросила Смирна. За столом вона мала несподівано зірковий вигляд.

Федір поспішив підняти бокал.

— Ну що ж, тоді за іменинника!

— За іменинника! — повторила Смирна, і вони вчотирьох цокнулися бокалами.

Віка стала їх частувати. Подавала пиріг з баклажанами, борщ у хлібі, печену щуку й інші наїдки. Після першої переміни страв Карманов покликав Федора в кабінет, мовляв, нехай жінки пораються зі своїм жіночим, і вони піднялися в бібліотеку, де було значно холодніше, ніж у холі, і де світило неприємне біле світло.

— Ти як живий покійник ходиш, — сказав Карманов, закривши за собою двері. — А на тобі відповідальний проект. Ти мене підводиш. Ану витягни руку.

Федір не наважився ослуhatися і витягнув перед собою руку. Рука дрібно

тремтіла.

— Що з тобою відбувається? — спитав Карманов, і Федір відчув себе школярем якого вичитують.

— Кидай її, поки не пізно, — Карманов сказав це холодно, так, що його слів неможливо було ослуhatися. — Вона тобі не пара.

— Кидати Смирну?..

— Смирну, траву, всю ту дурню, якою ти зараз займаєшся. Ти мені потрібен для проекту.

Карманов примружився, вдивляючись у Федора уважніше, ніби крізь темряву його зіниць намагаючись визначити стан душі.

— Е, брате. Та ти надумав іти, я бачу?

— Мені просто потрібно зібратися з думками... — Федір відвів погляд. До біса хотілося накуритися.

Карманов узяв його за плечі і струснув.

— Поїдь кудись, розвійся. Покинь весь цей мотлох. Даю тобі час до кінця січня. Чотири тижні. Хочу, щоб ти облаштував особисте життя. Якщо плануєш бути моїм помічником, маєш взяти себе в руки. Ти зрозумів мене? По хорошему, тебе надо было бы отколошматить как следует, — сказав він раптом російською, і від цього Федору стало ще незатишніше. — Маєш час до двадцять п'ятого січня. Або вона, або я. Подумай, Могило, що тобі важливіше.

— Я зрозумів, — тихим голосом, що, здається, злипся з язиком і горлом, сказав він Карманову.

— Не шльохай, не маленький, — сказав той. — Ходімо.

Вони повернулися до жіноцтва. Карманов із розмаху сів у своє крісло, демонструючи розкутість господаря ситуації.

— Ну що, пташко? Ти обіцяла нас порадувати грибами під сиром.

Віка залишила їх, а Карманов і Смирна, мов ні в чім не бувало, розпочали неспішну розмову про інтер'єр будинку. Федір, який уже чув історію французького сейфа і старих моряцьких дзвонів з Амстердама, повністю зосередився на своєму положенні розщепленості й безвиході. Щоб розважити гостей, Карманов показав їм серію фотографій, які вони з Вікою зробили під час сходження на Чо-Ойю, шосту вершину світу, а також короткі відео з їхніх мандрівок на Байкал і вздовж Уралу. Віка принесла ще кілька перемін страв, довершенням яких став пишний торт із кавою. Смирна розповіла пару історій з дитинства — зокрема, про те, як вони їздили на пленер, де до них чіплявся їхній пристарілий викладач із малювання, і в кількох словах, у відповідь на фотографії з Непалу, розповіла, як з друзями побувала в Індії. Близько десятої вони залишили

обійстя Карманових, і крізь густий туман вирушили назад на Київ. Опісля вечері в Карманова у мене почалися чорні, обскурантні дні. Карманов звів для мене ситуацію до краю, зробивши так, щоб усе моє подальше життя залежало від одного простого вибору: бути чи не бути. Гуров на своїх заняттях розповідав про те, як людина в результаті практики медитації підходить до краю свідомості й далі, опинившись на порозі Реальності, повинна зробити деякий онтологічний крок, в якому вона впізнає свою відначальну природу, а в її призмі зможе бачити і розуміти усе інше. Борис Олегович пояснював, що цей вибір, вибір внутрішньої свободи, котрий він називав метафізичним, неможливо було зімітувати — його не можна було зробити в розумі. Цей вибір має зробити щось глибинне всередині твоєї природи, щось, що можна було б назвати волею.

Слова Карманова за вечерею викликали у мене каскад хаотичних думок щодо природи волі та свободи, і всі наступні дні я провів у боротьбі за те, щоб відбудовувати свій світ, який безнадійно продовжував розвалюватися, наче велика імперія, занадто стара і закостеніла, щоб давати собі раду з набігами орди з метафізичного степу, яка відтинала щораз більші й більші території.

Особливо яскраво ця безпорадність перед ординцями проявилася, коли Федір приїхав на грудневу сесію в Школі психоінженерії. Коли в дискусії слово доходило до Федора, він зі здивуванням виявляв, що став украй погано формулювати свої думки — чи то в силу зловживання марихуаною, чи через медитацію, чи через глибоку екзистенційну фрустрацію відчуття не перетворювалися в образи, а образи не породжували мову. Та й відчуттів, у нього, виходить, що ніяких і не було, одна внутрішня порожнеча і специфічне, нав'язливе проживання нічогості, з якого народжувалось лише безпорадне мугикання і вдивляння — нажахане і зачароване — у власне єство, де димними чорними вогнями палахкотіли міста і села, і чорна кіннота Іншого без жалю, беззвучною гуркотливою хвилею поглинала добре знаний йому світ слів і розумінь.

Блукаючи собою, почуваяся так, наче я забрів кудись у внутрішні Гімалаї, де, поміж ступ і шнурків із барвистими прапорцями, що тріпочуть на вітрі, лежать груди не до кінця спалених тіл. Озирнися, перехожий! Чи не твій труп догоряє в багатті тут, на високогірному перевалі? Чи не привид ти тепер? Із затамованим, глибоким болем я починаю підозрювати, що це і є процес самоусвідомлення — що так я починаю віднаходити справжнього себе.

Федору спало на думку, що Карманов і Гуров недаремно любили війну —

саме на війні, в її горнилі окопів і збавлень може відбутися ця ілюмінація — розуміння, що старі правила тебе більше не сковують, що ти вільний від усіх умовностей. Федір лазив по інтернету то на один, то на інший езотеричний сайт. Новий когнітивний клас, будучи підкореним концепціями постіндустріального світу й теоріями про інформаційне суспільство, у своїх дораціональних надрах тихо жеврів пристрастю до язичництва, до магії й окультизму, до тантри та алхімії. В анонімних глибинах конспірологічних мереж когнітарії очікували, що Обама от-от оголосить про присутність інопланетян поруч із нами. Потай від інших креакли чекали на 2012-й рік, що нарешті розставить усі крапки над «і» щодо ілюмінатів і рептилоїдів серед членів Світового банку. Це нагадувало народження нової релігії — позбавленої архиєрейських мантий і требників, але наповненої власними ритуалами причастя, своїми іконами й кадилами. *Це жахливо. Це моє внутрішнє кладовище, де виють вовки, де встають мерці з могил — це я, частини мене, котрих я хоронив і котрим тепер за покликанням якогось некроманта настала пора пробудитися зі сну. Ні, я хочу, щоб вони спали далі — але пізно. Якись лиховісні слова уже були сказані, і темні вібрації розтривожили нечисть. Тепер вони встають із гробів і йдуть пожирати мій мозок. Прийшла пора дізнаватися, хто ж я насправді — не по паспорту, а по суті, не по крові — а по духу. Попереду ніч живих мерців, але ця ніч буде відбуватися виключно у моїй голові. Щоб дістатися до бази, потрібні ліхтарик, бензин і хороший автомат. Навкруги — жодної живої душі, тому що вони чекають сутінків. Я сам в місті, захопленому мертв'яччям. Із вами на зв'язку Федір Могила, і сподіваюся, я ще вийду в ефір... Боже, дай нам пережити цю ніч... [Кінець запису]*

* * *

Федір відчував, що стає дедалі менш адекватним, але при цьому не міг із собою нічого зробити. Здавалося, він втратив здатність робити будь-що — лише імітуючи діяльність, він міг зберігати видимість адекватної поведінки. Всередині ж він розумів, що це все фарс — він не міг діяти щиро, бо щирість означала глибину, вкоріненість, а яка могла бути вкоріненість, якщо всередині себе він знаходив лише гробову дошку з граніту, з якої холодний нічний вітер здував рештки старого «я». Щоб провести понурий обряд екзорцизму, він мав проламати цю кам'яну плиту і вигнати злого біса, який змушував його приймати чуже життя, чужий запал за власні. Звісно ж, все це лише образи, що перегукувалися з відчуттями, проте він звик жити в образах, в метафорах, і вони були для нього текстом,

який він виплітав сам собі, щоб рухатися крізь суцільну пітьму. Новий рік вони провели разом із психоінженерами. За два дні до кінця року йому подзвонив Віктор і розповів про їхні плани як слід повисіти всією компанією. Поговоривши трохи, він вирішив запросити на Новий рік усю чесну компанію до себе, і тридцять першого, близько шостої вечора, до них почали приходити гості — Віктор і Слава, нагваліст Заверюха, Гнат і ціла купа дівчат з Інституту. Знову було багато трави, якою любили відтягуватися окремі прошарки психоінженерної спільноти, Слава приніс якісь трав'яні стимулятори, щось на кшталт легального замітника екстезі, і вечірка затягнулася аж до ранку. Але, коли минув і цей святковий час, Федір із винятковою тверезістю, попри всю траву і вжиті пігулки, зрозумів, що до 25 січня залишається все менше часу, а він продовжував балансувати між маніакальною гарячковістю і депресивним психозом — як і вчора, і позавчора, й очевидних основ для прийняття рішення теж не виникало.

Моя проблема в тому — і я це розумію — що я намагаюся знайти зовнішні причини для рішення, яке має прийти зсередини. Але які аргументи я не наводив би самому собі то за одне, то за інше рішення проблеми — чи то залишитися зі Смирною, чи то піти до Карманова — знаходжу такі ж контраргументи, і — як правило — вони ірраціональні, виражені в відчутті жаху — як щодо першого, так і щодо другого варіанту. У кращому разі мав би знайти якийсь третій шлях, аби вийти з порочної діалектики у мислення тріадами, як це радить Грозовський, але нічого з цього мені не вдається. Тому я курю знову, прокрастиную такі побутові речі, як ремонт крана у ванній і стараюся перетворитися на повністю нерухомий організм на зразок тих, які живуть глибоко під водою і яких дослівно нічого не колише. Я теж хочу, щоб мене ніщо не колихало, хочу перебувати у простому і зрозумілому спогляданні світу.

Опісля вечері в Карманових, а особливо після Нового року і сексу під трав'яними заміниками екстазі, вони зі Смирною, здається, стали ще тісніше відчувати одне одного, і Федір моментами пронизливо ясно розумів, що без неї не зміг би жити. Однак уже за кілька днів, а може й за кілька годин, йому боляче вдаряла якась її вада, що в цей момент видавалася нездоланною перешкодою — або її безладність у одязі, або її простакуватість у висловах і манерах, або ж він раптом починав чітко бачити, яка у неї шкіра — десь поїдена алергіями, десь у прищах і вуграх — і це наповнювало його відразою. Йому ставало гидко, коли думав, що вони зі Смирною зможуть зістарітися разом: уся чарівність їхніх тіл піде геть, натомість залишаться все ті ж проблеми, що й зараз — вічні претензії одне до одного.

Він завис між часами — між двома можливими майбутніми. Усе яснішим ставало відчуття, що він уклав угоду з дияволом, і тепер чекав, коли ж той прийде по його душу. Федір переживав саме серце прокрастинації — це невловиме, але вкрай болісне відкладання прийняття рішення. Мабуть, це було тим, що можна назвати лімбом — передпокоєм до пекла, простором поза сценаріями, «сірою територією». Він випав із власної долі, але й згубив сценарій, який йому запропонувала Зона — та замість того, щоб стати вільним, став втраченим.

* * *

Ранок. Федір і Смирна снідали мовчки, стараючись не дивитися одне на одного. Нестримна напруга виникла просто під час приготування їжі. Федір прокручував у голові фразу, яку не наважувався сказати вголос: «Давай розійдемося». Він мовчки доїв сніданок і, тихо подякувавши, пішов до себе в кабінет, де довго ходив по діагоналі, викурюючи сигарету за сигаретою, не маючи змоги про щось думати, але й не полишаючи напружених спроб зрозуміти ситуацію.

Уночі зі Смирною ми лежали під ковдрою голі. Мене мучили відчуття, що від мого здорового глузду голодні демони пустки відгризають зараз велетенські шматки плоті, і я дедалі більше скидаюся на безтілесного привида. Що думала Смирна — я не знав і, правду кажучи, не мав навіть сили бажати це знати. Я знав одне — зараз я лежу поруч із чужою, незнайомою людиною, яка ні на йоту не може розділити моєї безмежної відокремленості від усього живого у безглуздій коробці квартири, що нині здається мені не менш випадковою, аніж картонна коробка вокзального бомжа, підібрана на смітнику.

Ні вона, ні він не спали.

— Ти якось змінився, — мовила в темряві Смирна, і ці слова його зранили — як ранило зараз усе навколо.

— Не знаю, що зі мною робиться. Я просто... нічого не розумію. Я повністю заплутався. Проходжу зараз через якісь ломки психіки, і мені потрібно трохи відпочити.

— Ти хочеш побути сам?

— Так, можливо.

— Ти хочеш, щоб я пішла? — спитала вона спокійно.

Він мовчав, обдумуючи, що їй сказати.

— Ні. Я хочу, щоб ми були завжди разом.

Смирна притулилася до нього міцніше, притиснулася м'яким теплим персом, і він став ніжно погладжувати його. Раптом він із жахом зрозумів,

що це і є його потаємною вершиною чесності з власними бажаннями. Що нічого більшого, аніж мати можливість серед ночі пробувати на пружність важкі жіночі груди, він і не потребував. І навіть якщо все його життя завалиться, але у нього залишатиметься ця можливість, — він потай від усіх вважатиме, що переміг. Між ними не було жодного бар'єру — ні таблеток, ні презерватива, але щомісяця з замиранням серця він очікував, коли у неї знову почнуться місячні — такою великою була його тривога, що до них можуть прийти діти і заборонять йому одноосібно володіти нею. Він часто дивився на неї, як на об'єкт пожадання, але і як на ворога одночасно — тому що вона могла підвести у будь-яку хвилину, проявивши свою зрадливу біологічну природу. Він не збирався зв'язувати себе дітьми, він хотів жити насиченим, вільним життям, так, щоб у будь-який момент все можна було переміняти.

— Я піду, — сказала раптом вона. — Тобі буде краще без мене.

Несподівано вона, мовби підгледівши усі його думки, підійнялася з ліжка, увімкнула світло і голою почала відкривати шафи, вигрібати з них свій одяг просто на підлогу.

— *Що ти витворяєш? Друга ночі.*

— *Нічого, спи. Я зараз піду.*

— Облиш, — я теж змушений тепер вставати з ліжка. Нормальний хід подій, спокій ночі раптом порушено. Але ти невгамовна — і коли я спробував силою відібрати з твоїх рук наплічник, у який ти все це намагалася запхнути — з голими грудьми, що бовтаються, немов у аборигенки з амазонського племені, у джінсах, із відкопиленою від горя нижньою губою і розпатланим волоссям — ти була як шматочок темної булочки з медом.

— *Що з тобою?* — сказав я якомога переконливіше, намагаючись зробити так, аби ти відчула глибину мого розпачу за тобою, тоді як насправді мені хочеться, щоб ти поскоріше забралася звідси і щоб я міг забути тебе. Чорнота, що була всередині, закипіла і спінилася, як від появи морського чудовиська, і стала вихлюпуватися назовні. Я відчув, як захиляюся нею: ми стільки чудових миттєвостей пережили разом, аж ось — я сам тепер намагаюся виштовхати тебе зі своєї квартири і зачинити за тобою двері.

— *Послухай, не йди, не треба, благаю, ти мені потрібна, я не зможу без тебе,* — я став перед тобою на коліна і почав молитися до неї, як до статуї Матері Божої Гваделупської, або до ікони Мадонни Лакота, або Мадонни Потоватамі, написаної отцем Джуліані для індіанців-християн. Ти сувора зі своїм індіанським виразом обличчя, і твої груди зараз здаються войовничими, вони наче обвинувачують мене — до мене справді

раптом доходить, що ти можеш взяти і піти, вже тебе не буде поруч, і все, що я мав з тобою теплого, хорошого, — воно все пропаде. Я притулився до твоїх ніг, притис голову тобі до стегон і почав щось мимрити. Мені стало так страшно від думки, що ми можемо розійтися, тож я міцніше притис тебе до себе, і мені здалося, на очах у мене з'являються сльози, майже схожі на справжні. Мені марилося, що варто тобі піти — і цілий мій світ занепаде, завалиться без твого тепла, твого світла.

— Не йди, будь ласка, не йди, — просив я у тебе і відчував, що в тебе самої щокими уже течуть сльози, і ми сплелися тілами, які, здається, зроблені з одного тіста.

Ще довго вони лежали так у півночі, і він відчував, що вона не спить, і сам не міг заснути.

У нічній півночі він прошепотів їй:

— Будь ласка, давай спробуємо ще раз. Дай мені ще один шанс.

І вона, трохи поміркувавши, повільно розвернулася до нього. Вони просто стали цілуватися — вона завжди обирала шлях простіший, аніж оманні стежки слів.

На сніданок він їв тости, які вона наготувала йому, один за одним, поки не з'їв майже всі — Смирна насушила їх цілу гору, а після цього викурив одна за одною три цигарки. Вони мовчали, щоб не порушувати цю майже святу тишу між ними. Він вирішив відкласти в цей день усі свої справи, не зазирати в пошту, не робити нічого з того, що мав робити для організації форуму. Сьогодні він хотів побути з нею.

— Ходімо гуляти, — сказав він до Смирни.

— Ходімо.

На вулиці — січневий мороз. Сьогодні знову випав сніг, і вулиці вкриті білим порошком, на якому проглядаються чорні проталини. Гілки дерев всіяні білявим пухом. Здавалося, місто задимлене тишею — звичайно, місто таке ж шумне, як і завжди, але сьогодні в ньому звучить якась особлива біла мовчазність, стриманість, що заспокоює, налаштовує на медитативний лад. Вони вийшли з дому і без машини — та, присипана снігом, зараз ніби спить — подалися на прогулянку. В середині з'явилося відчуття, наче він випав у позачасся — наче йому немає сьогодні місця в графіках і планах звичайних людей, сьогодні він — людина-невидимка, яка з дружиною (подружкою-невидимкою) вирушає на прогулянку. Розтягнутий светр прикривав їй поясницю, а Федір роздумував над бомжуватістю її зовнішнього вигляду. Чи могла б на її місці бути якась інша? Чи, все таки, вона — унікальна, і просто потрібен час, аби

переконатися, що вони поєднані з нею на рівні реакцій в ядрі Сонця? Як дві зірки, в яких — у край драматичне притягання і фатальна доля, та які можуть бути щасливими, поки не озираються на цей фатум, не заглядають ані вперед, ані назад, а лише живуть тим, що є зараз. Може, це і є те міфічне щастя закоханості родом із небесного світу — бути з іншою людиною тут і зараз, знаючи, що життя їх неодмінно розлучить, що у них не може бути спільного майбутнього, однак поки вони разом, зараз — між ними є містика, між ними жива реальність, свобода, що зненацька може вилитись у шалену поїздку до Нью-Йорка, у Бангкок чи Гваделупе: кудись, де не існуватиме, бодай кілька днів, тиску звичайних обставин, де вони будуть на рівні з першопрохідцями у манливому, незвіданому світі і де їхні стосунки наче існуватимуть на чистому листі. Адже є квант імовірності, що такі миттєві, ефемерні стосунки можуть вибухнути повним преображенням, нескінченним ланцюгом інтенсивних внутрішніх і зовнішніх трансформацій, врешті — упокоєнням на одному з небес цього світу, де все у них буде повністю влаштованим — побут, життя, родина і так далі, однак саме ця частина знаходиться вже за горизонтом подій. І вони гуляють, огорнуті цим серпанком ще не здетонованої ймовірності, можливості, потенційності вибухівки щастя, терористичного акту добре організованої групи купідонів, які через затишні філіжанки з капучіно, через маленькі подарунки на зразок теплих рукавичок або записничка ручної роботи зможуть перемогти всіх демонів лихих обставин. І він теж у це вірив — вірив несамовито, як ніколи — розхристаний, з розщипнутою курткою, йому хотілося, щоб холод заіскрілої зими освіжив його, і щоб він зміг наповнитися її благоговінням. Вона йшла, замріяно роздивляючись сніжинки — і йому здавалося, що вона має бачити у них всесвіти.

Розгрібаючи снігову сльоту, що танула під ногами перехожих, вони піднялися по Кловському узвозу на Арсенальну, а звідти — до Парку Слави. Машини, перехожі, будинки — всі вони наче були відділені від них пологом тиші й супокою. Вони трималися за руки, але здебільшого дивилися на сніг навколо або на перехожих, а не один на одного. Він знову почувався так, наче йому — шістнадцять.

Опинившись у парку, він наважився сказати:

— Я почуваю провину перед тобою.

— Тобі немає за що вибачатися.

— Та ні, є. Я хочу трохи розповісти про себе, ти готова?

Вона кивнула.

— Це буде довга історія.

— Я знаю.

— Я її нікому не відкривав. Перепрошую, якщо робив тобі боляче, — сказав, врешті, він. — Я сам дуже боюся того, що зараз зі мною відбувається. Іноді здається, що я вже ніколи не стану таким, яким був раніше. Я дуже заплутався, Смирно. І дуже хочу знайти дорогу назад.

Під снігопадом, з горнятками кави в руках, ви сідаєте у спіймане авто, аби підскочити ним просто під будинок. У підвечірньому небі, заволоченому хмарами кольору брудної мильної піни, уже народжувалися сутінки, і помічаючи крізь вікна таксі зустрічні машини з увімкнутими фарами, ви мали час неспішно ділитися власними смаками і вподобаннями — одним словом обмінюватися всім, що зазвичай кажуть люди один одному, коли вони щойно починають знайомитися, упевнившись у тому, що у них є взаємна симпатія.

Удома вона розставляє по квартирі запалені свічки, і ви робите вигляд, що у будинку немає світла або що зараз Різдво — заважає тільки електричне світло ліхтарів з вулиці, хоча сніг, який продовжує падати, видається (на диво) святковим. Сидячи одне навпроти одного, так, що її обличчя у племінні свічки видається обличчям дівчини з племені інків, ти помічаєш, як сприятливо ваша розмова впливає на твоє фізичне самопочуття, як розслабляє задерев'янілі м'язи і знімає ту емоційну напругу, в якій ти жив останні місяці.

— Мені стає моторошно від думки, що ми могли одне одного втратити, — він стиснув її долоню у своїх руках. — Хочу, щоб ми завжди були разом... Я тебе люблю.

Федору спало на гадку, що чим більше він замикався в собі, то більше почував провину перед нестерпною відповідальністю за своє життя, то важче ставало жити — так, наче з його життя випомповували світло, натомість впорскували чорнильну кальмарячу темряву. Та невелика спроба відкритися Смирні раптом пролила трохи світла. Колосальна втома останніх місяців навалилася на нього. Депресія, що затискувала його у чорній щілині, на мить роззявила пащу і дала змогу вискочити на свободу. Одразу ж у голові з'явилися думки — а що, коли взяти й розірвати прямо зараз усі стосунки з психоінженерами, з Кармановим, із усім цим боком життя — вхопити Смирну, поки у них ще все добре — і спробувати розпочати усе від початку знову десь на іншому кінці земної кулі? Вантаж непосильних обов'язків і відповідальності був нестерпним. Федору здалося, що, розслабившись ще більше, відкривши ще більше своє серце, він просто махне рукою на все й уже ні Карманов, ні психоінженери не побачать його ніколи. Бо якщо ціна питання Когнітивного форуму, Міжнародного когнітивного симпозіуму в Женеві, а потім — просування

ринку когнітивних технологій така, що за це потрібно віддати весь свій спокій, передчасно посивіти й укритися зсередини чорним накипом відчаю — може, вартувало втекти прямо зараз, не чекаючи на печальний фінал?

І ніби вчергове підбурюваний демоном протиріччя, дивлячись на освітлене свічками обличчя Смирни, Федір внутрішньо сказав собі: «Так» — але — так психоінженерії, так долі, так усій війні, що розпочнеться після цього слова — й одразу відчув полегшення, наче лещата, які затискали його у безвихідне відчуття безпробудної пільми, трохи послабили свій хват. Тектонічні плити рішень із гуркотом зрушили з місця.

Після ванни, не запалюючи ламп, вони перебралися у спальню, де під покрівлею темряви, у напівсвітлі свічок, вони тихо, з відчуттям безнадії зазираючи одне одному в очі, кохалися, наче долали випробування на детекторі брехні, стараючись бути максимально щирими у тому, що відчували.

— *Я теж зараз почуваюся загубленою, — по тиші, що прийшла після кохання, коли я вже почав засинати, знову озиваєшся ти. — Я щось зрозуміла, коли у Києві був Васік, коли вони приїхали з Індії. Було так легко все, так просто... Але тепер знову це десь загубилося. Я хочу, щоб ми могли жити якимось легко, без претензій. Розумієш? Щоб мали дитину... Можливо, щоб ми могли жити якимось простішим життям, десь на селі, де немає всього цього шуму...*

— *Я ще не готовий до дитини...* — кажу я.

— *Ну, не зараз. Колись, коли ми захочемо.*

— *Якщо захочемо, — додаю я.*

— *Так, якщо захочемо, — слухняно повторюєш ти.*

Вона заснула, посмикуючись уві сні, а Федір ще крутився з боку на бік, сподіваючись, що все, що він сьогодні сказав самому собі, розсіється, виявиться неправдою, і йому не доведеться йти на війну, розпочату Гуровим і Кармановим заради прекрасного когнітивного світу. А потім сон зморив і його, і йому снилися кошмари, снилося важке і тривожне шукання в пільмі.

* * *

Відчуття надії було, напевне, найвагомим у ці дні. Коли зруйновано всі ікони й більше немає образів, яким можна складати молитви, залишалося тільки сподіватися, що там, за невидимими лаштунками світу, таки залишається хтось, хто ще не розчарувався в ньому остаточно. Сам він озиватися не наважувався, сподіваючись лише на безпідставну милість і

розуміння з тамтого боку. Лише щось схоже на сонар, поплавок серед океану темряви, продовжував подавати монотонні сигнали у навколишню порожнечу: «Де я? Хто я? Що зі мною відбувається?».

У якийсь із днів цього чорного, вкритого проталинами січня вони зустрілися з Аркадієм. На відміну від усталеної традиції провести вечір десь за столом у ресторації, Федір попросив його піти прогулятися — перебувати у людних місцях стало для нього нестерпною справою. Він почав помічати за собою нав'язливі страхи — здавалося, всі тільки й дивляться на нього, мовби він голий, і бачать його хворобливий, перекручений внутрішній стан. Йому здавалося, всі навколо впізнають його, відтак він з'являвся на людях лише у чорних окулярах і не знімав їх навіть у суцільній темряві.

— Здається, вам час зав'язати з травною, — сказав йому Аркадій, і одразу ж поціливі у найболючішу його сферу.

— Я знаю. Я вже зав'язав, це в мене зараз період відновлення, — збрехав він, бо тільки вранці викупив півтора ковпачка «Білої вдови», і його ще як слід не попустило. Слова Аркадія боляче зранили його самолюбство. Травна зробила його розум летючим і рухливим, мов ртуть, і через це раз за разом, щойно заходило за життєві принципи і цінності, все у ньому здійсалося у розпачливо-радісну круговерть, і він знову втрачав себе, раз за разом, раз за разом.

Він знайшов у собі сили вилити Аркадієві душу — розказати повністю про своє заплутане положення. Федір приготувався, що той зараз почне звинувачувати його у нетямущості, однак Аркадій лише сказав:

— Може, це і є та сама темна ніч душі? Ніч найтемніша перед світанком... Сходження на гору Кармель...

— Можливо, — згодився він. — Щоправда, це знання мало втішає.

— Зате ви, на відміну від мене, її таки подолаєте... — сказав Аркадій. — Знаєте, я вам майже заздрю. Та ні, точно заздрю. Зі мною ніколи нічого не відбувається. Я надто впорядкована людина. Мені дуже складно зрозуміти той стан, який ви описуєте. Іноді мені теж хочеться, щоб у житті з'явився хаос... Дружина, діти, робота... Так, це все добре, та іноді ловлю себе на думці, що щось пропускаю, при чому, пропускаю по-крупному. Що я ніби не наважився щось узяти від життя, задовольнившись таким ось побутом без проблем, без надмірних сердечних хвилювань. А ви не побоялися влізти у все це... Мені це незрозуміло і надто лячно. Надто лячно, аби щось змінювати у житті.

— Тобто ви вважаєте, те, що зі мною відбувається, — це щось цінне? — він був ошелешений такою несподіваною перспективою.

— Авжеж. Однозначно. Я вважаю, ви дуже хороbra людина, раз наважилися пройти через усе це. Це дуже недешева річ, насправді. Люди свідомо шукають цього, тому що нове може прийти лише тоді, коли відмирає старе. Те, що відбувається з вами зараз, — це благословення.

Аркадій на секунду глянув на нього дружньо і співчутливо, і Федір поспішно перевів очі на сигарету. Цього погляду Федору вистачило, аби, повернувшись додому і закрившись у себе в кабінеті, гірко розплакатися над собою, над своєю безглуздістю, над своєю фальшивістю і несправжністю. І він би хотів змінитися, хотів би рушити далі, та було невідомо, куди це — далі. Так само, як і навколоорбітна атмосфера надто розріджена, щоб тримати на плаву дирижаблі, так і його спроба руху була безпорадною і невдячною, й не приводила до жодних перемін, і єдине, що залишалося робити в цій ситуації — це просто терпляче бути. Він лежав у темряві мовчазної квартири, плакав сам до себе, і якщо існував стан більшого незнання, аніж проста констатація його як данності, — то це якраз був він.

* * *

Після чергової відлиги у Києві знову випав сніг, і темні депресивні вулиці вкрилися білим пухом. Федір, мов болящий, тинявся по квартирі у теплих шкарпетках і індійських штанах, куплених зі Славою в трансерській крамничці, і виходив із квартири хіба що за хлібом і сиром — це було його дією. Розуміючи свій покалічений стан, він заглибився в написання статей, присвячених психоінженерії. Смирна пекла йому гарячі бутерброди, а ввечері парила молоко, додаючи до нього трохи спецій — імбиру, кардамону, куркуми — і підсолоджувала медом. Розпробувавши солодке молоко, він поступово зрозумів, що все не так катастрофічно, як раніше здавалося, і що в нього ще буде якесь життя попереду. Його все ще хапала паніка перед виходом з квартири, але з'явилися сили викликати таксі і з'їздити часом на вечір до Ландошів.

Весь час своєї «відпустки» Федір продовжував слідкувати за новинами психоінженерної спільноти. Шістнадцятого січня у Київ на екстрену нараду з Кармановим із Калмикії приїхав Гуров. Ішлося про остаточний переділ влади: хвилювання з обох боків табору загострилися до краю, по сайтах і форумах психоінженерів поповзли чутки, що співпраця з «Сомою» скоро розірветься. Як і розповідав Карманов, товариство психоінженерів розділилося на дві, а то й на три ворогуючі групи. Перша група приєдналася до засновників «Соми», значною мірою тому, що була відданою Вікторові Чижу, який зазнав слави як досвідчений практик, як

людина прагматична і вкрай цілеспрямована. Ця частина психоінженерів проходила вишкіл у київському осередку Гімназії, вважалася найбільш зрілою і на січень 2011-го майже повністю контролювала процес розробки візуальних мов. Друга група, що складалася здебільшого з москвичів, непомітно відколовшись, займалася в основному темою нейроінтерфейсів у співпраці з приватною московською компанією «Нейродайнемікс».

Ця друга група симпатизувала радше самому Гурову та їхньому партнеру по аватарах, мільйонеру Осипу Айзеку. Серед них було більше радикально налаштованих, і сказати б, політично заангажованих учасників. Вони вивчали Дугіна, обожнювали Гейдара Джемалю, Широпаєва й інших традиціоналістів, а у співпраці з «Сомою» вбачали своєрідний ідеологічний компроміс. Карманова вони вважали представником тлінних прозахідних інтересів, що символізували, якщо вже відкинути езопову мову дипломатії, царство Антихриста. На тлі геополітичної доктрини Російської Гіпербореї, сповідуваної Гуровим, Карманов сприймався як мінімум людиною заблуканою, не виключено, що агентом ЦРУ, а якщо вже закопуватися зовсім глибоко в розмови у курилці — тим самим демонічним «Мармеладным», що його оспівувала співачка Катя Лель і в кому послідовники російського гіперборейства вбачали ніжно-рожеву іпостась Князя Пітьми.

Карманову не довіряли, і Гуров, здається, не спішив розвіювати сумніви своїх учнів. Він був далеким до підкилимних ігрищ, однак ніколи не приховував, що готовий співпрацювати з маргінальними силами типу російських націонал-більшовиків чи українських ультраправих, якщо ті допоможуть реалізувати його власні проекти. Звісно, таке бачення Гурова уже не можна було назвати науковим проектом — ішлося про формування підвалин нового політичного світу. Гуров претендував на те, що в разі торжества психотехнологічної революції наступною цивілізацією, яка підніметься з хаосу, буде цивілізація волі, цивілізація надлюдей, які підкорили в собі тваринне начало і прийшли до вищої точки реалізації себе як свідомого суб'єкта — екстазу неперервної творчості. У цьому місці психоінженерія як технологічна дисципліна закінчувалась, і починався густий православний містицизм, заміщений на Бердяєві, Геноні, російських «космістах» і націонал-реваншистах. Прибічники саме цього Гурова — Гурова як ідеолога нової цивілізації, що кине виклик західному молохові споживання, Карманова недолюбливали, а психоінженерів, які приєдналися до роботи над проектами «Соми», вважали «наслажденцями», тож на форумі психоінженерів точилися криваві священні битви, відомі як «холівари».

Особливістю психоінженерних холіварів було те, що їх розпочинали люди, далекі до практичної роботи, які відстежували хід експерименту в себе в квартирі десь у Москві або Пітері, не маючи ані власної стабільної практики, ані уявлення про те, чим реально займаються люди в Барібіно чи в Калузі–2. При цьому вони, виблискуючи аналітичним розумом, відстежували появу в пресі нових публікацій, присвячених психотехнологіям, аналізували репліки Гурова і Карманова, що у спотвореному вигляді (бо ніхто з них Карманова на власні очі не бачив) доходили до цих дискусантів, і доходили висновку, що скоріш за все, Карманов «волочить» інтереси Америки, що він — за неоконс'юмеризм, і тільки ледь кращий за тих лібералів, на чиїх плечах лежить відповідальність за кінець історії та деградацію західної цивілізації.

Хтось навіть увернув уже метке слівце на позначення того руху, який мав започаткувати Карманов — «постатеїзм». Федір написав кілька роз'яснювальних статей на сайт психоінженерної спільноти, в яких розбивав усі аргументи цих фантазерів, і спробував у кількох положеннях пояснити філософію «Соми» — що вони, зокрема, у філософському відношенні сповідують консцієнталізм, цілком вичерпно описаний на кількох внутрішніх конгресах психоінженерів (з відповідними цитатами), що ніяк не суперечив креативному волюнтаризму Гурова (з відповідними цитатами), а навпаки, доповнював його (з відповідними цитатами). На це Федорові відповіли доволі оригінально, з чого він зробив висновок, що не до кінця розібрався у всіх хитросплетіннях гуровської технологічної доктрини. Йому сказали, що він «білий», тоді як вони — «чорні», і насправді вони ніколи не змішаються і не примиряться.

«Білими» психоінженери називали практики, в ході яких змісти свідомості розчинялися, приводячи практикувальника до переживання чистої свідомості, в якій розчинявся, в апогеї, сам суб'єкт, а залишалося тільки переживання буддійської Порожнечі. «Чорними» ж вважалися техніки, де суб'єктність згущувалася до краю, так, що зникав світ, а залишався лише радикальний креативний суб'єкт, котрий, мов деміург, породжував реальність ех піхіло самочинно й волюнтаристично, стаючи самим основою для правил і законів. Були ще «червоні» техніки, що теж, за словами психоінженерів, ніяк не змішувалися з першими двома «мастями». До них належали ті, хто були приречені підкорятися світові як конгломерату матерії й могли лише змінити «поганого» хазяїна на «доброго» — до «червоних» зарахували одним махом усіх трансгуманістів, яких не цікавила жодним чином природа свідомості й волі, а лише те, як цю саму свідомість перенести на щонайсприятливіше середовище, аби вона могла

зберігатися в новому тілі якомога довше.

На цей закид одразу кілька студентів-психоінженерів із боку «Соми» підтвердило, що філософія консцієнталізму — це таки дійсно «біла» філософія, і що вони з гордістю перейшли під її прапори саме тому, що й самі всередині «білі», хоч і практикують гуровські «чорні» техніки. На цей момент на психоінженерний форум «Омега-психоінжиніринг» прийшов хтось із іморталістів з «Росії-4000» і почав проштовхувати тему фізичного безсмертя через ребрейн свідомості в аватарі, однак нарвався на зневагу як із боку «чорних» гуровців, так і з боку самоназваних «білих», які були на боці Карманова — іморталіста обізвався матеріалістом і детерміністом, а також іншими лайливими в цьому середовищі словами: релятивістом, агностиком, редукціоністом і, врешті, найобразливіше — постмодерністом. В цей момент, у пилу дискусії, і з'явилося слово «постатеїзм», і спершу його намагалися приліпити до «червоного» і ні в чому не винного іморталіста, однак до суперечки підключилася всезнаюча Лукоша, яку Федір пам'ятав іще з семінару під Пущею, і заявила, що постатеїстом є якраз Карманов, який намагається привнести ідею Людинобога у світ, спустошений агностицизмом. Лукоша захистила Бориса Олеговича, сказавши, що він, хоч і об'єднується з нацболами-лімоновцями і «братчиками» Корчинського, зате відстоює традиційні православні цінності і, в ідеалі, проект Гіперборейської цивілізації — це проект технологічного обожнення, переходу від людини до Боголюдини — людини во Христі, тим часом як Карманов — людина, позбавлена усіх духовних орієнтирів і традицій, неоліберал і постметафізик, у гіршому розумінні цього слова — епістемологічний опортуніст і онтологічний популіст (останній вислів, на думку Федора, Лукоші слід було замінити зірочками, позаяк своєю пейоративністю він перевершував усі кинуті до цього часу звинувачення). Тут на форумі з'явився «Віктор Че» і цілком іронічно поцікавився у Лукоші, чи не на гроші Карманова займалася та організацією хакатону в Петербурзі.

Лукоша, ніяк не відреагувавши на іронію (традиціоналісти на форумі поводитися завжди однаково — погано фільтрували іронію у свій бік), запевнила, що покидати проект не збирається і робить його, оскільки її цікавить ідея, а не гроші — прагматики нехай наживаються (це був камінь у город Карманова і всього київського відділення Психоінженерної гімназії), а переможуть все одно ідеалісти, оскільки ця їхня ідея, врешті, буде втіленою у життя. З'явилася повногруда Маша, фанатка екопоселень і родових помість, чия повногрудість та інша жіночність виразно відчувалася у кожному її етично-збалансованому слові, і спробувала

виправдати Карманова по-своєму — що він, мовляв, просто порядна людина, справжній прогресор, який бажає пришвидшити розвиток світу і бачить шанси, як це можна зробити найменшими жертвами, і що вона безмежно поважає Дмитра Івановича і його місію — вона з ним недавно трохи спілкувалася особисто і залишилася у повному захваті, позаяк Карманов також підтримував ідею майбутнього озеленення планети. Маша виклала на форумі статтю російського філософа Епштейна про бідну віру, і цією статтею намагалася аргументувати той факт, що позбавленість кармановської ідеології ознак конфесійності є, навпаки, доказом прогресивності, свідченням нової духовності, яку більше не вміщають у себе традиційні форми, як-от християнство, юдаїзм чи іслам, але яка приходить до людей напряду від Бога. «Бідна релігія», як і «бідний театр» Гротовського, як і будь-який мінімалізм у культурі, відкидає усі атрибути якраз культу, але приймає саму віру — чисту і цілісну, що так само цілісно і неділимо стоїть перед Богом, як цілісно і неділимо існує Сам Бог. Маша цитувала Епштейна: зараз люди не приходять через храм до Бога, а навпаки, через Бога приходять до храму — тобто, зрештою, після шукань у межах «бідної віри» таки знаходять свою конфесію.

На Машу з її «бідною релігією» і спробами виставити Карманова у вигляді новітнього Мартіна Лютера, накинулися одразу кілька груп з різними філософськими поглядами. Карманова, з його проектом Людинобожжя тут же звинуватили у неоадвайті, заскоружлому нью-ейджерстві й інших хворобах доби Водолія — мовляв, нічого оригінального в його ідеях немає, краще дайте дорогу традиційній Веданті або християнам-ісихастам, мовляв, нехай народ вивчає класику, а не спокушається заманухами дистильованого раю. Лукоша подякувала Маші за цитату з Епштейна і написала, що під постатеїзмом вона, не будучи обізнаною з позицією Михаїла Наумовича, мала дещо інше: новий виток агностицизму, який заперечує навіть агностицизм — постатеїзм як постагностицизм, в якому остаточної відповіді немає навіть запитання, чи можливе пізнання в принципі. Лукоша пожартувала, що, виходячи із моделі постагностицизму Бог ані не є, ані Його немає — Він «буває», а пізнання «то можливе, то неможливе, то раптом знову можливе». У такий спосіб, писала Лукоша, постатеїзм і постагностицизм — це настільки глибока криза пізнання, що в ній навіть нігілізм піддається сумніву, перетворюючи реальність на аморфне миготіння суцільно фрагментарного, постконструктивістського дежа-вю.

Опісля цього глибокого аналізу на арену з'явився саркастичний Борис Олегович з аватаркою у вигляді стилізованого павука і заявив, що вага цих

дискусій лише в тому, що вони є підказками у побудові культури і цивілізації. Наразі ж їхня спільнота — підкреслив Гуров — не створила ще жодного ринкового продукту. На цьому дискусія на форумі не припинилася, однак ані Віктор Че, ані Лукоша, ані інші маститі учасники мережі більше не озивалися. Імморталіст, скориставшись затишшям, виклав кілька статей про нанопротезування і про штучний синтез білків, що давали змогу гальмувати старіння, після чого теж зник і більше на форумі не з'являвся.

Психоінженерні експерименти тривали. Іноді окремі зауваги про їхній перебіг проривалися на форум, викликаючи чергову хвилю бурхливого обговорення. Одне з останніх відео, що сколихнуло громадськість психоінженерної спільноти, показувало Коляна Барсума, одного з найобдарованіших учасників експерименту — той сидів зі спеціальним шматяним шоломом перед монітором і силою думки керував ботом у грі «Quake». Крім того, він подумки міг керувати іграшковою чотирипропелерною моделлю гвинтокрила-квадрокоптера, а також умів рухати зусиллям волі протез руки і приводив у рух голову робота. Не менш серйозні успіхи демонструвала також група з Барибіно — вони тренувалися у згортанні навика зав'язування морського вузла і передачі його через простий візуальний ієрогліф іншому учаснику.

У Федора був доступ до закритого рівня на сайті «Омега», де він міг відстежувати щоденну роботу всіх експериментальних майданчиків. Він відстежував, як Гуров, курсуючи десь між Таганрогом, Калугою і Пітером, щодня надсилав через інтернет все нові завдання — спочатку написані звичайною дискретною мовою, а згодом — викладені у вигляді набору психоінженерних піктограм.

У середині лютого нового, 2011-го року, відбувся важливий з'їзд — майбутні історики психоінженерії могли б назвати його першим неофіційним конгресом працівників сфери психотехнологій. Зустріч відбулася пишно. За вказівкою Карманова було орендовано зал у готелі «Рів'єра Палас», і формально предметом зустрічі було звітування по роботі за три місяці співпраці. Офіційна частина полягала в тому, що учасники експерименту проводили доповіді за найцікавішими моментами досліджень, а у перервах між сесійними блоками працював шведський стіл, кава і прохолоджувальні напої. Федір же тим часом разом зі Славою став свідком епохальної події — Гуров і Карманов уклали угоду, що скріплювала їхню партнерську діяльність до 2026-го року. Лише вони двоє чули розмову, яка передувала цьому підписанню. Суттю проблеми були тривоги Карманова про те, що Гуров захоче використати їх напрацювання

психоінженерних мов для співпраці з російським Міноборони, зокрема, для створення бойових костюмів-аватарів, віддавши таким чином інноваційну першість Айзеку. Зрештою вони дійшли мирового рішення — допрацювати психоінженерні мови до стадії завершеного продукту і запатентувати їх за корпорацією «Сома», а далі, якщо Міністерство оборони виявить інтерес до подібного напрямку розробок, вони можуть замовити цілий майндверний пакет і за допомогою сертифікованих спеціалістів із «Соми» інсталювати його на своїх солдатах. Гуров, своєю чергою, переймався, щоб Карманов не перепродав його розробок американцям, і схоже, витратив чимало сил, переконуючи своїх протеже у Міноборони, що даний проект має існувати саме як корпорація. Було вирішено, що Гуров отримує 45 % акцій корпорації «Сома», і на цьому конфлікт було вичерпано. Ще на гарячому, тільки з принтера, папері з'явилася спершу імператорська закарлюка Карманова, а потім скупа, схожа на розчавлену комаху графема Гурова, і Федір став першим, хто взяв до рук ці документи після підписання — можливо у майбутньому їх називатимуть Подільським протоколом, а може, Угодою на Поштовій, але для нього вони залишаться Рив'єрським пактом.

На початку лютого 2011-го року відбулася ще одна знаменна подія. «Сома Інкорпорейтед» здійснила initial public offering, і після того, як була укладена угода з трьома банками-андеррайтерами — російським, американським і японським, акції корпорації вийшли на світовий біржовий ринок із тегом SOMA. І хоча до того, коли хтось зміг би побачити поруч із літерами SOMA аббревіатуру NASDAQ або NYSE, мав пройти час, Карманова вихід на ринок дуже потішив: він розпочав перемовини з кількома крупними інвесторами і планував запросити їх до участі у Когнітивному форумі.

Власні гроші, які Карманов міг виділяти на розвиток психоінженерної мережі, поступово зменшувалися — у конфіденційній розмові з Федором той зізнався, що його основні рахунки, на яких містилися гроші від продажу медіа-холдингу, все ще заморожені. Десь у світі Карманова, пейзаж якого бачив тільки він один, існували невидимі вороги й опоненти, які мали достатньо важелів впливу на те, аби ставати йому на заваді. Карманов, однак, цим не сильно переймався. Коли ж Федір поцікавився, на які кошти вони організовують увесь кураж упродовж останніх місяців, той відповів, що з психоінженерним бізнесом, якщо вони найближчим часом не запустять ринковий продукт, він скоро стане злидарем — йому вже довелося продати дві яхти — «Blue Dodo 4» і «Therapy», залишивши собі улюблену «Blue My Mind».

Карманов також виділив суттєвий бюджет на те, аби розміщувати у західній пресі матеріали, що підігрівали інтерес до теми досліджень свідомості. Тієї зими Федору настирно здавалося, що це все — сон, і він, який сидить у себе на кухні в хатніх штанах, з горням пуеру і сигаретою між пальцями, не може бути автором дописів у найповажніших бізнес-виданнях світу. Негласно проплачені солідними сумами, підписані щоразу іншим іменем — Bill Millighan, John Chaw, Nguen Ko, Sergei Afanasiev, Gopal Ramakrishnan, Abdul Fatiya-Johnes, Jean-Pierre Foucault а також (sic!) — Jessica Wo, Isabelle Matulana, Bonnie S. Titch та іншими, (їх легіони), статті виходили в часописах Америки, Європи, Південно-Східної Азії, маючи на меті натякнути венчурним інвесторам на те, що у світі з'являється новий потужний струмінь — психоінженерія.

Іноді у Федора закрадалася думка, що, можливо, Карманову справді вдалося встановити зв'язок із великим дивним атрактором, атрактором технологій нового покоління, і новий світ уже існує в майбутньому, просто вони його ще не бачать, — це майбуття відділяє від них тільки час.

В одній із своїх публікацій він згадував про психоінженерні мови, й у відповідь на цю статтю прийшов лист від оглядача журналу «Нью-Йоркер» Девіда Мошковіца. Мошковіц уже багато років поспіль писав наукові репортажі і був автором двох гучних бестселерів про чудеса людської пам'яті. Він вказував, що його зацікавила стаття Федора — не так давно він готував для «Нью-Йоркера» матеріал про штучні мови і, досліджуючи цю тему, натрапив на його матеріали. Мошковіц писав, що йому страшенно цікаво відвідати Україну і стати свідком цього сенсаційного когнітивного форуму — в Америці про таке ніхто не чув. Мошковіц зазначив, що він є постійним учасником різного роду технологічних форумів, як-от «Technological Convergence» і інших «h+»-тусовок, де йшлося про кібернетизацію людської істоти, але зазначені глобальні цілі Когнітивного форуму, на його думку, могли б скласти реальну альтернативу трансгуманістичному руху у світі. Вони домовилися, що Мошковіц восени прилетить в Україну і редакція «Нью-Йоркера» оплатить йому дорогу, а проживання у Києві Форум візьме на себе.

Невдовзі після того, як Федір вирішив цілковито присвятити себе роботі над Форумом, мовби відповідаючи на його крок назустріч, в рух прийшли нові сценарії і нові ситуації. Ранок одного з останніх днів, що залишалися до закінчення його вимушеної відпустки, розпочався з телефонного дзвінка.

— Это ты, Федя? Здравствуй. Это Наталья Захаровна беспокоит.

— Наталія Захарівна? Уперше чую.

— Федя, это из Гимназии тебе звонят. Наталья Захаровна.

Сівши на ліжку, він намагався пригадати, звідки це ім'я може бути знайомим.

Пам'ять здригнулася, і в голові сплило, що це одна з жінок, які займаються справами Психоінженерної гімназії в Києві.

— Там у Павла Русича проблемы со здоровьем. Мне говорили, ты его друг, очень нужна твоя помощь.

— Що сталося?

— У него бред, он говорит, что к нему ночью приходили студенты из Питера. Он пытался дозвониться до Бориса Олеговича, но тот сейчас в Калмыкии на хакатоне, не отвечает. Русич угрожает, что если мы не заберем своих студентов, он вызовет милицию. Он уже несколько дней ничего не ел, только пил, он в очень слабом состоянии. Ни Витя, ни Слава не отвечают, только к тебе смогла дозвониться.

— Так, звісно, — відповів він. — Зроблю все, що треба.

— Поедь к нему, нужно побыть с ним, успокоить, чтобы не было никаких проблем. — Наталя Захарівна своїм старечим голосом виражала все хвилювання, на яке здатна жінка, котра під кінець життя геть вибилася з сил. Він розумів, що Наталя Захарівна переживала перш за все за репутацію Бориса Олеговича, тому що міліція — це останнє, з ким би Гімназії хотілося мати справу. Головний висновок, добутий з неясних слів Наталі Захарівни був такий: у Русича «біляк», і Федора просили поїхати в Українку. На вулиці стояла хляпа, їхати в Українку з самого ранку особливо не хотілося, але Федір угледів неявний зв'язок між його рішенням присвятити себе Форуму і цим ранковим втручанням у розмірений перебіг його життя.

— Добре, я вже збираюся.

Виклик до Павла Сергійовича одразу нагадав йому про Зону. Зона кликала його. Українка знаходилася на тій же дорозі, що й поворот на Бучак — уздовж траси на Канів. Федору уявилася Зона о цій порі — біла тиша навколо, Дніпро під кригою, лише ворони струшують сніг із гілок. Хотілося туди, хотілося наповнитися тією енергією, близькістю чарів, присутністю чогось позамежового. Русича не було у Гімназії кілька останніх сесій — казали, що він знову запив. Щось у цьому дзвінку було магічне. Він поцілував Смирну, яка ще спала поруч, і швидко став збиратися.

Федорові задзвонив Заверюха, з яким також сконтактувалася Наталя Захарівна, і вони домовилися зустрітися біля «Фуршету» на Либідській. Виходячи з квартири, він відчув, що страх полишати прихисток дому

відступив на задній план. Здається, він потроху почав одужувати.

На Либідській стояла хляпа, і кожна наступна машина, проїжджаючи повз Федора, обдавала його хвилею напіврозмерзлої мерзоти. Чекаючи на Заверюху, Федір кутив у віконце і грівся від увімкнутої пічки. Раптом двері без попередження відчинилися.

— Привіт, як діла? — гукнув йому з відчинених дверей хлопець у чорній шкірянці і поліз на сидіння. — Прикольна беха. Скільки за тачку дав?

Це Заверюха, влазить, куди треба і не треба, не питаючи дозволу, — як завжди, спочатку ногою. Своя людина, одним словом — виховання Борщагівки нічим не гірше за школу життя на Лісовому, де провів дитинство Федір.

— Нам, я так розумію, в бік Обухова, — уточнив він, набираючи на навігаторі адресу Русичевої квартири в Україні. — Що там у вас нового?

— Великі змінення, поняв? — Заверюха подивився на нього розкосими китайськими очима, в яких палав дух бувалого нагваліста, і не було до кінця зрозуміло, чи він справді такий, яким здається, чи все це — контрольована глупота бездоганного воїна. Ідучи шляхом дона Хуана, Заверюха ретельно стирає «особисту історію», аби смерть не змогла вистежити його, тож сказати щось конкретне про Заверюху не було можливості. — Зараз в офісі майже нікого не осталося, поняв? Усі на хакатоні по ПІА.

— ПІА — це що?

— Псіхоінженерні мови, — пояснив Заверюха. — Гуров веде зараз три групи одночасно, поняв? Одну під Калугою, одну біля Пітера і ще одну в Таганрозі. Ето... штурмують задачу.

— А ти чому не там?

— А я поїду за пару тижнів, поняв? Там поки що Вітька і решта наших. А я тут, короче, займаюся адміністративними ділами, поняв? Типу переписка різна... Ми з Марінкою нашою, риженькою, поняв? Проводили дослідження, скільки людей зараз запит шукає в «Гугл» «псіхотехніки» і «Борис Гуров», і обновили, короче, що останні півроку там просто бум із цими питаннями, поняв? Кожен місяць приріст складає приблизно сто двадцять відсотків.

— А як поступити з інженерними мовами? Щось виходить?

— Зараз пішли здвіжки серйозні, — своєю лексикою, тоном, навіть манерою говорити Заверюха намагався нагадувати Бориса Олеговича. — Почали кодувати матриці в піктограми і передавати їх, поняв?

— Ні, не поняв.

— Вони беруть тіпа матрицю, п'ять на п'ять, поняв? Різними кольорами

заповнену, і через медітацію сворачують її в піктограму, короче. Передають іншій людині — і та має з піктограми восстановити всі кольори, поняв? І тіпа, щоб де який був, так само щоб оказалось, поняв? Короче, сразу видно, де імітація, а де реальний процес. Це іменно сама тема, поняв? Поки Федір перетравлював інформацію, Заверюха додав:

— Борис Олегович сказав, що тіпа ще нужно три тижні, щоби вивести всі групи на робочий рівень, поняв? І тіпа тоді можна буде ставити конкретні задачі.

— Потужно, — погодився Федір.

— Карманов відправив, короче, Чижа в тур, щоб він подивився, як там ідуть діла в групах. Ми, кстаті, з ним за п'ять днів у Тайланд полетимо, відпочити трохи перед новим ривком, — Заверюха задоволено потягнувся. — Щас по весні марафон начнеться аж до осені, поняв? До Когнітивного форуму хочуть прибор зробити, щоб уже на піктограмах работав. Уже потвні связі єсть с Таганрозьким інститутом, забув, як називається, там, де мозг ісследують, поняв? Бувший авіаціонний, короче.

— Той, що нейроінтерфейсами займається?

— Тіпа да. І вони, короче, вже договорилися, що совмесно ше з однією компанією беруть ці ісследованія на себе і будуть уже проєктівованієм займатися. Програмістів там набирають, короче, двіж по повній буде починатися, поняв? Ваще, така тема зараз буде! — Заверюху розпирало енергією, але він стримано, по-китайськи, лише похитував головою, виказуючи свій захват. — Реально потвних психоінженерів опитних, поняв, пока що дуже мало, — продовжив Заверюха. — Може, десь двадцять буде. Вся загрузка на них січас. Ми тепер ходимо раз на тиждень в «Ель Мате», по середах, поняв? Даже якщо графік потвний, всьо равно віддохати треба, щоб сознаніє восстанавлювалося. Беремо там кальян або сігари кубинські. І мате. Так що підключайся.

Заверюха розповів, що під час експерименту у двох учасників уже встиг рвонути дах. Першим був якийсь хлопець із Москви, іншою стала наша знайома з Києва — студентка-політолог, яка захоплювалася Еволюю. Від напружених психічних практик до психічного ексцесу відстань загалом була короткою, а концентровані заняття на хакатоні скорочували цю дистанцію в рази. В обох були схожі симптоми — різкий підйом тонусу, панічні атаки, що змінювалися ейфорією, гіперчутливість і над-цінні ідеї. Поки їх стан не погіршився, інженерів вилучили з експерименту. Зараз із ними працювала їхній штатний психолог Валя.

— Просто, поняв, яка тема, — розмірковував Заверюха. — Ми не можемо продвігатися бистріше определьонної скорости. Якщо збільшувати нагрузку

на людей, у них просто починає слетати криша, і тоді ми будемо теряти хороших інструкторів, поняв? Таня хороший інструктор, вона вже нормально поварилася у практиках — а їй кришу сорвало, поняв? Січас у монастир хоче поїхати пожити трохи, для відновлення.

Ми в'їхали в Українку, таку ж заметену сльотою, як і Київ, тільки добряче підкурену містечковістю. Слідуючи за вказівками навігатора, ми проминули місто, аж поки не виїхали на набережну, де, схований під кригою, дрімав Дніпро.

— Он там, бачиш, там Зона, поняв? — показав Заверюха. — В ясну погоду отсюда видно Трахтемирів.

Будинок Русича знаходився на самому краю міста. У квартирі, яку ми знайшли в старій захаращеній хрущовці, стояв сморід, притаманний помешканням пияків — сморід ацетону, зіпсованої печінки, зіпсованого життя. Одразу при вході прохід перегороджував старий велосипед. На підлозі валявся зібганий жмутами одяг, а в коридорчику була розлита якась рідина, в якій я раптом розібрав сечу. Але, можливо, не Павла Сергійовича, а всього лише його kota — виплодка з пекла на ім'я Метелик, який, причаївшись, спостерігав за нами з холодильника.

— Павле Сергійовичу, ви тут? — покликав Федір.

На звук голосу з кімнати вийшов Русич, в старих розтягнутих штанах і засмальцьованій сорочці.

— Павле Сергійовичу, ми приїхали розібратися, в чому тут справа, — сказав Федір. — Що тут сталося?

Вид у Русича жахливий і жалюгідний: на голові — кров, губи, коричневі і потріскані, поспухали, а сам він був блідим, як вилежаний сир.

— Заходьте, хлопці. Я вже пообіщав Гурову, що звонитиму в міліцію. Ідіть, забирайте їх.

— Кого?

— Своїх. Етіх пігмеїв, — сказав Русич. — Я до них заходити боюся.

— Яких пігмеїв? — уточнив Заверюха.

— Оні приїхали около полуночі, — тоном, наче він рапортує в кабінеті лейтенанта, зібравшись з останніми силами, розпочав Русич. — Дванадцять студентів-пігмеїв із Пітера. Сказали, що вони від Гурова. Приїхали на курс по графології. Четверо розмістилося на кухні, а остальні у мене на кроваті. Я потрібував, щоб вони убралися отсюда, пока я не позвонив у міліцію і не пожалувався на Гурова, потому що це дванадцять ночі. Но вони отказались ісполніть мою просьбу і остались на своїх местах. Я не могу туди зайти, потому що вони викликають у мене чувство іспуга. Підіть і поговоріть, іначе я буду сейчас же звонить у міліцію.

— Скажіть, а коли ви почали пити? — запитав Федір.

— У п'ятницю, двадцять п'ятого января дві тисячі одинадцятого года. А сьогодні який день неділі?

— Уже вівторок.

Русич задумався.

— Вчора до мене приходив Толік, мій сосед, і посоветовав прийняти ось ці ліки, бо мене начало беспокоїть серце. В обід я приняв вот еті таблетки. Шість штук. А потом увечері ще шесть.

Русич дістав з полиці біля холодильника баночку з таблетками і дав Заверюсі.

— «Феназепам», — прочитав Заверюха.

Заверюха зайшов у кімнату і повернувся, несучи в руках шкірянку. Проходячи повз Русича, він сказав:

— Зараз ми їх усіх викинемо.

— Бесстрашний парінь, — прокоментував Русич вихід Заверюхи. — Нічого не боїться.

Я знайшов у туалеті шмату і почав витирати калюжі сечі в коридорі, а витерши їх, став складати речі в кімнаті. В одну купу тут були змішані старі книги, запилюжені диски, брудний одяг і рештки їжі. Я зайшов на кухню, де мене зустріла сковорідка з присохлою до неї смаженою куркою, схоже, що кількатижневої давності. Коли ж я підняв голову, то побачив перед собою щось дивовижне — таке могли б відчутти перші палеонтологи, відкривши наскельні малюнки в печері Кро-Маньйон: усе покуття біля столу, а також стеля рівними рядами поклеєне етикетками від горілки.

— Это ми с другом коллекціоніровали, — сказав Русич. — Несколько лет ушло, пока все не заклеїли.

Федір вражено вивчав незвичайні шпалери.

— Да, ми пілі тогда очень ізрядно, — не без гордості сказав Русич. — Но сейчас пришли плохі времена. Сейчас нужно бить очень острожним. Я чувствую, что сейчас виходить на улицію становиться крайне опасно. Но ми должны это сделать. Степанчику, я хочу, шоби ти пішов со мною.

— Я Федір, Павле Сергійовичу.

— Пробач, Федя. Мені нужно сходить в одне тайне место, шоби підкрепиться. Уже єсть одинадцять? Оні работають с одинадцяти. Надо прогулятися.

З вулиці повернувся Заверюха.

— Усе, всіх викинув, — сказав він і показав чисте пальто.

— Это хорошо. Потому шо це неподобство. О дванадцятій ночі вламуватися в чужу квартиру. Я все при зустрічі Гурову вискажу на етот

щот. Ми щас вернемося.

Побачивши, що вони зібралися йти, Заверюха було спробував рушити з ними.

— Ето лічноє, — зупинив його Русич. Тремтячими руками він одягнув на голову шапку.

— Зачекайте, — Федір мокрим рушником витер кров із чола Русича. — Усе, можемо йти.

Непевними кроками, притримуючись його руки, Русич вивів Федора з квартири на вулицю, на свіже повітря України. Там, на вулиці, було сиро, і висіли тумани, і забивало дух від близькості великої ріки.

— Оні не розуміють, что взагалі проісходить, — сказав Русич, коли вони вийшли на повітря. — Еті твої соратнікі. Гуров жене вас вверх на саму вершину піраміди, розумієш? Піраміда — ето символ часу, і там всередині, лабіринти Хтона. Ентоні Пірс, «Хтон». Прочитай. І памні, что в етих коридорах живіот Зверь. Послушай «Птіца-каратель» у Бутусова, там всьо єсть. Гуров спешит, он хочет успеть, потому что Зверь уже білізко.

— Звір?

— Нічто. Хаос, ілі то, что древніє грекі називали «Фтор». То, что раз'єдаєт етот мір. Но у Гурова свої цілі. Ви нужні єму ісключітельно как пушечное м'ясо... Нам сюда, — тягнув його далі Русич, і Федір зрозумів, що ноги привели їх до невеличкого бару на набережній, який саме розпочинав роботу. Жіночка вже прибирала у ньому і витрушувала на вулиці хідника.

— Ето лічноє, — сказав Володимир Іванович змовницьки. — Жді мене здесь.

Федір закурив, вагаючись між бажанням якось допомогти Русичу й потребою пошвидше поїхати звідси додому, щоб накуритися самому. Русич повернувся з «чекушкою» в руках. У два ковтки він осушив її, а Федора огорнуло відчуття безсенсовності: спостерігаючи за Русичем, він ніби намагався знайти щось цінне там, де його давно не було.

— Зона зове мене, — сказав Русич. — От бачиш там, вдалині? Еслі я чувствую, що Зверь уже підбирається до мене, я посилаю туди намереніє, і оно роботає, як пушка, откриває новіє возможности. Когда я влітку там живу, я практичєскі не п'ю. Ето все моя мамка, она меня вогнала в жутчайший невроз, із котрого я до сіх пор питаюсь викарабкатись. Кстаті, Українка колись називалась «Злодіївкою», але її перейменовали, потому шо некрасиво звучало, а на самом ділі тут самі злодії жили, і її перейменовали на самом ділі не на «Українку», а на «Українку» — від слова «украсти». В целом ето антї-зона, но тут, на набережній, єсть позітивні островки, как, наприклад, мій дом.

Випивши, Павло Сергійович вирівняв поставу — відчувалось, що він наповнився силами. Мова його стала спокійнішою, а думки — зв'язнішими.

— Убегай оттуда, — каже Тараненко. — Поки не поздно, убегай, поки ще не закрився люк, потому що там, в лабіринтах, уже не буде другої можливості, крім як бігти на самий верх, де вас всіх очікує заклання.

— Ви про Гурова?

— Фільм «Король танцює». Там теж єсть фронта, єсть зловня королева-мать. У Кастанеди єсть что-то єще. Послушай Бутусова, «Птіца-каратель»... Кастанеда глибоко копав... Но Коельо — сказочник.

Я втратив ланцюжок його розмірковувань і просто слухав. Русич говорив про Зону, про свою білу гарячку, про пігмів і про психодіагностику обличчя. Коли ми повернулися у квартиру, Русич покаржався на головний біль. Заверюха всадив його на крісло і став масувати йому голову згідно китайських уявлень про канали, якими рухалася ци. Після масажу, ще трохи послухавши його історії, ми залишили Русича на свій страх і ризик і поїхали додому.

На Київ поверталися мовчки. У мене з'явилося відчуття, що сьогодні ми доторкнулися до змісту, схожого на айсберг, чия незначна частина — на поверхні, а все інше приховане темними водами. Цей зміст вбирав у себе Русича і Гурова, Карманова і Лулу, Зону і психоінженерів, Гімназію і когнітивний прорив, Бутусова і птіцу-карателя, і ще багато інших речей, на позір строкатих, а в глибині надійно спряжених якоюсь дивною ниткою долі, що підшивала їх, наче буси чи гудзики, до великого жупана космічної істоти, яка дихала народами, сперечалася війнами і революціями, рухалася епохами, кричала катастрофами. Я відчував у тому змісті безодню відчаю, відчаю на краю зими. Всередині мене наче заволокло туманом — важким покривалом, що заважало бачити щось уперед. Розмова з Павлом Сергійовичем залишила на душі тривожні сліди. Я запропонував Заверюсі заїхати до нас зі Смирною на пуер із молоком і на невеличкий напас «В'єтнамського Різдва», але той відмовився, пославшись на незроблену роботу в офісі.

Опинившись удома, Федір, нічого не пояснюючи Смирні, сів біля вікна і довго дивився на чорні дерева, курячи сигарети і п'ючи пуер з ароматом диму. Йому хотілося зберегти цей смак зубожілого відчаю. Відчай як ніколи добре пасував йому. Зараз, у відчаї, це і був він, справжній — мовчазний, без почуттів і думок. Якщо він у цей момент і думав, то думав так, як розмірковує небо, коли його затягує паволокою хмар — важко і беззвучно.

Це моя битва зі Звіром. Звір поруч. Звір всередині мене. Звір пожирає мене. Зоно, будь ласка, захисти мене. Зоно, будь ласка, врятуй мене від Звіра.

Він налаштувався на те, як буде за кілька годин казати Смирні, що вони більше не живуть разом і що більше ніколи не будуть парою. Налаштувався на те, як завтра стоятиме перед Кармановим, доповідаючи про те, що зі Смирною все покінчено, і що тепер він готовий повністю присвятити себе справі. Рішення прийнято. Як його сприймуть опісля такої тривалої відсутності? Було відчуття, що весь цей час він просто спав у якомусь кошмарному сні, і тепер крізь біль і похмілля доводиться прокидатися до реального життя. Йому хотілося виправитись. Якщо не загалом у житті — то хоча б у стосунках із Кармановим. Увесь цей час він дуже хотів налагодити своє життя, але це бажання було поховане під тонами внутрішнього пилу, що утворився внаслідок виверження його потаємних Помпеїв. Максимум, на що він сподівався, — це вистояти в розмові зі Смирною. Не впасти обличчям у болото. Він знав, що залишиться зрадником, та, принаймні, він хотів знайти в собі сили витримати її погляд.

— Женю, — покликав він, все так само сидючи біля вікна, з погаслою сигаретою в руці. — Женю...

Смирна, що задрімала в спальні за ноутбуком, прийшла, заспана і загорнута в ковдру.

— Ти кликав? — спитала вона, ще не до кінця прокинувшись. На її обличчі застигла дитяча чистота і невинність. Мабуть, доведеться її запам'ятати такою.

— Так, — Федір прикрив очі, збираючись із духом. — Сядь, будь ласка. Маю дещо сказати.

Смирна слухняно сіла на табуретку навпроти. Між ними були пачка сигарет і попільничка.

— Можна взяти в тебе...? — попросила вона. На її обличчі промайнула тінь тривоги.

Федір підсунув їй пачку з сигаретами і запальничку. Смирна запалила. «Чорт, вона вже все знає», — подумав він.

— То що ти хотів сказати?

Федір ще раз тихо зітхнув і, врешті, наважився розкрити рота:

— Женю. Ми більше не можемо бути разом. Я хочу, щоб ми розійшлися.

* * *

Він з'явився в офісі «Соми» наступного дня вже ближче до вечора. В Інституті стратегічних досліджень панував хаос. По всій підлозі лежали

розкидані листки. Федір вимкнув кондиціонер, чомусь увімкнутий на повну потужність, і підібрав кілька листків. Пару з них мали стосунок до інструкцій із психоінженерних мов — і Федір пробігся поглядом по сторінках із таблицями, схожими на якусь із робіт Кандінського, розібрану на деталі. На іншому аркуші він прочитав:

«Приказ по отделу Поиска и сбора информации №25/01/2011.

Я, Чиж Виктор Михайлович, приказываю временно отстранить от исследовательской работы Василенко Игната, Юрченко Валерия, Михайлову Людмилу в связи с нарушением профессиональной этики. Приказ привести к исполнению. Подпись, дата».

Від цих слів ішла неясна тривога. Федір зайшов у сусідню кімнату, де зазвичай у психоінженерів відбувалися медитації, і застав там дивовижну картину: навпроти рядів порожніх крісел із рівною спиною, сидів Віктор — в тій самій осінній гопніцькій куртці, в якій Федір звик його бачити. Довкола Віктора гуділа стіна напруги і зосередженості. Його погляд був спрямований у порожнечу кімнати, в якій, крім нього, не було ні душі, і Федір по закам'янілому обличчю Віктора, а також по його нерухомому погляду, зрозумів, що той перебуває в глибокій вольовій медитації. Федір пішов на кухню, приготував каву і хвилин сорок ще читав книжку, залишену на кухні (це був принесений спеціально їх колегою Юліус Евола — тою самою, в якій на експерименті зірвало дах), перш ніж Віктор вийшов з медитації, й, потягуючись і розминаючи шию, повернувся з кімнати для медитацій.

Сонце холодним диском заковувалося за обрій, заливаючи офісну кухню майже погаслим жовтим натрієм.

— Ну че ты, как ты, друг? — спитав Віктор. У дверях кухні він стояв весь покритий цим липучим жовтим світлом, нагадуючи високу хижу птаху.

— Загалом — непогано, — озвався Федір. — Що тут у вас відбулося? Де всі?

— Пошла реакция, — відповів Віктор, сідаючи біля Федора і дістаючи прихований спеціально для себе зефір. — Олегович, похоже, вошел в струю, начались мощные движения. Он ездил пару дней назад в Калмыкию, к буддистам, и там похоже, будет открыт еще один центр по разработке психоинженерных языков. У них люди в контексте, что такое работа с сознанием, более-менее понимают, поэтому им это все не в новость и не чуждо. Меня зовет к себе. Все ускоряется, и у некоторых участников начались сомнения, туда ли мы идем. Так что их пришлось отстранить.

Віктор, сказавши це, закинув собі в рот зефір і став вдумливо жувати.

— Я випадково побачив твій наказ про відсторонення...

Віктор кивнув, дивлячись у далечінь.

— У отдельных участников начались свои процессы. Начали сюда религиозную тему приплетать. Я их попытался убедить отстроиться от всего этого, но они не понимают, что это их личные ограничения.

Подумавши, Віктор пояснив:

— Нашлась статья Гурова еще позапрошлого дня, где он размышляет на тему рас, про их связь с волей. Он там использует термин «метафашизм» и тому подобное. Цитирует Гюнтера и так далее. На самом деле, ничего запредельного, просто логическое продолжение мыслей о том, что воля себя разворачивает в разных расах в большей или меньшей степени, и белая раса — это лишь символ ясного сознания, выраженный в физиологическом носителе. Из этого вытекает идея о том, что белая раса должна осуществлять экспансию, но не может этого делать так как угнетена либеральной теорией.

— Цікаво, — озвався Федір. — А ти як до цього ставишся?

— Ну как... Как цивилизационное решение — вполне приемлемая картинка. Отвечает, в целом, на вызовы времени. А вообще, я считаю, что мы вовремя очень в «Соме» оказались. За Борисом Олеговичем наблюдает СБУ, а телефоны всех его друзей уже давно прослушиваются. Так что, Федя, ты тоже под колпаком, и я, Слава, и нас уже давно мониторят. Но если дело дойдет до разделения с Гимназией, я предпочту остаться здесь... В общем, всех уносит, потому что не достаточная глубина практики. Надо укреплять волевую позицию. Приходи к нам по вечерам, друг, у нас теперь тут каждый вечер полуторачасовая медитация на закате, очень хорошо крепит.

Федір прислухався до себе і до відчуття тиші, що стояла в цей вечір у офісі «Соми», а Віктор, задоволений, закинув собі в рот ще один зефір. До Федора, поки він був на «лікарняному», доходили чутки, що останнім часом Віктор змінився — став різкішим і категоричнішим — мабуть, це було наслідком серйозних зобов'язань, яку він узяв на себе: Віктор відповідав за стратегічний менеджмент «Соми Інкорпорејтед», а останні кілька тижнів ще й курував від імені компанії-партнера «Нейродайнемікс» проходження мовного експерименту.

— А че у тебя? Ты как-то изменился. Похудел, что ли? Изможденный ты какой-то. Переколдырило, наверное?

— Були певні проблеми, але вже все нормально, — сказав Федір.

— Ну Расскажи, — уже тепліше озвався Віктор. — Что-то личное?

— Ну, можна й так сказати. Підковбашувало добряче, — сказав він

коротко. — Я пережив... не знаю, напевне, це і був екссес. Щось дуже схоже на зрив. Яюсь при нагоді розкажу.

— Я понял, — озався Віктор і зміряв його важким суворим поглядом.

Віктор мав моторошний вигляд — кількаденна неголеність лягала свинцевою тінню йому на обличчя, риси загострились, і лик його став іще нещаднішим, ніж був.

— Одним словом, я готовий включатися, — сказав Федір.

— Это хорошо, что ты это пережил. У нас все через это проходят. Слушай, сходи к Вале, пообщайся, она тебе все по полочкам разложит. Она через пару дней тоже в Киев вернется — сейчас под Питером, в Барыбино сидит, там самая мощная группа, — сказал Віктор. — Я только что оттуда. Там покамест Слава вместо меня. Сейчас языковая программа пошла мощно, идет поиск конструкторского решения по Лингвошлему. Олегович сейчас вообще на космический уровень вышел. Он включился в этот проект «Россия 4000», там тоже технарей хватает. Если сделать пиктограмное общение популярным, осваивать ихние аватары будет значительно проще, так что они обеими руками «за». Есть перспективы продвинуть этот проект на государственном основании в Сколково. Но если аватары поставят на вооружение в российские войска, тогда это будет уже заказ на миллионы долларов. А технология визуальных языков может стать бóльшим взрывом, чем социальные сети.

— А що Карманов?

— Да че, понимает, что нужно сотрудничать. Но у Генерала сейчас серьезные опасения, что проект может выйти из-под контроля. Его этот альянс с государственными структурами беспокоит. Он больше настроен на экспансию на Запад, а Гуров смотрит на Восток, в частности, на Японию, Китай и Корею. В ходе стратегирования было решено делать ставку на культурную инноватику — чтобы опережать развитие военного направления и создавать новые средства связи и коммуникаций.

— А де зараз Карманов?

— Да собственно, это как раз проблема. У него же своя внутренняя практика была, ты же в курсе, верно? Мне сегодня в обед его жена, Вика, позвонила, чтобы я срочно приехал, потому что у него состояние невменяемое практически. Я же почему прилетел на две недели раньше. Он сейчас у себя дома, но в очень плохом состоянии. Кстати, ты бы мог этим вопросом заняться? У меня просто нет сейчас на это времени, нужно как-то этот весь хаос опять в кучу собирать, с этой ихней реакцией... Вы же с Генералом в близких отношениях, он, наверное, тебя будет больше рад видеть, чем меня.

— А що трапилося?

— Похоже, крышку сорвало. Буянит в бреду, никого не узнает. Поедешь к нему? Желательно прямо сегодня, или даже, прямо говоря, желательно прямо щас. У меня сульфозин от Бориса Олеговича есть. Управишься?

— А що з ним робити?

— Ну че, надо уколоть ему.

Вони пішли в кабінет до Віктора, де той дістав із шухляди картонну коробку і поклав перед Федором.

— Насчет сульфозина — сам смотри, это вещь суровая. Если есть возможность не колоть, лучше воздержаться. Может, достаточно выпить с ним водки с бараниной жирной. Обычно этого хватает.

— Тоді я поїду, а коли з'ясую, в чому справа, задзвоню.

— Давай, друг. Рад, что ты снова в команде.

Двері у будинок Карманова відчинені, нікого з прислуги на подвір'ї немає. На першому поверсі, у фойє, я застаю ознаки боротьби — амстердамські морські дзвони лежать на підлозі, граблі для каміну і попіл розкидані усюди, мармурова панель над каміном розколота на кілька шматків. Орієнтуючись на звуки посуду, що розбивався з монотонною регулярністю на другому поверсі, я поспішив у музейну кімнату. Перше, що розпізнав мій розум, коли очі натрапили на геть незрозумілу йому картинку, це постать Карманова — майже голого, лише у трусах, що стоїть над Вікою і тримає у руках вазу. Віка, втиснувшись у кут, закриває голову руками. Довкола неї лежать черепки.

— Дмитре Івановичу! Я вже тут!

Карманов жбурнув вазу в стіну над Вікиною головою, і ваза вибухнула, осипаючи жінку керамічними друзками. На звуки його голосу Карманов повернувся, і вигляд у нього був страшний. Через усе обличчя ішов кривавий слід, ніби його чимось ударили. Очі на червоному від гніву обличчі зблискували холодними блакитними льодинками.

— Ноль. Понимаешь? Я дошел до конца в просчетах, и там ноль. Все сценарии в ноль уходят в самом конце. Поэтому — все виртуально.

— Дмитре Івановичу, це я, Федір. Дмитре Івановичу, ви мене чуєте? Я прийшов, щоб допомогти вам, — сказав Федір.

— Это хорошо. Это очень хорошо, что ты пришел. Значит, все работает, — озвався Карманов. — Надо разрушить все логические связи, тогда сценарий не сможет зацепиться за тебя. Надо выйти полностью из обыденной логики, самому выстраивать связи. Тогда мы сможем продвигаться значительно быстрее, понимаешь? Тогда ты двигаешься вне этого всего, вне линейности.

Він підійшов до вікна, його мова стала схожою на монолог:

— Хочется двигаться без ограничений... Но куда, если все ноль? Так тесно в этом мире связей, хочется снять с себя этот нелепый скафандр разума и голым побежать по полях сознания, сияющим, бесформенным силуэтом... бабочкой, молнией, звуком, совпадением...

Карманов раптом сильно вдарив кулаками по підвіконню, так, що почувся лихий хрускіт дерева. Федір, позираючи на Карманова, підійшов до Віки, щоб переконатися, що з нею все гаразд, тим часом тремтячою рукою набираючи номер Чижа.

— Алё? — пролунало у слухавці.

— Віктор? Я у Карманова. Викликаю бригаду з психлікарні. У нього повний неадекват. Я тут нічим не допоможу.

— Не надо, они его заберут, — зі сльозами на очах Віка взяла Федора за руку. — Не надо, Феденька...

— Смотри, может, просто побудь с ним еще пару часов. Сначала попробуй сделать укол, — озвався у слухавці Віктор. — Нам сейчас очень нежелательно как-то светиться с подобными случаями.

Федір раптом зрозумів, що Віктор говорить з такою нехиттю і стриманістю, бо думає, що їхній телефон прослуховується. Напевне, так воно й було.

— Він агресивний.

— Все нормально, — заперечно захитала головою Віка, слідкуючи за їхньою розмовою по телефону. — Он всегда такой. Он скоро придет в себя...

— Да все нормально, — вже наполегливіше озвався, повторюючи за Вікою, Чиж. — Просто уколи ему этот чертов сульфозин, и его отпустит.

Федір раптом відчув, що Віктор не залишає йому місця для вибору.

— Я зрозумів, — сказав він і відключився. Карманов, задумливий, завмер біля вікна, вдивляючись у сутінки світу.

— Допоможи мені, — звернувся до Віки Федір, почавши гарячково діставати з рюкзака коробку з сульфозином. Віка, витираючи сльози по червоному обличчю, піднялася. — Тримай!

Він передав їй баночку зі спиртом і ватою, а сам став тремтячими руками впорскувати персикову олію в порошок сірки і збовтувати, аби утворилася суспензія сульфозину.

— Приготовь мне шприцы, четыре штуки. Дмитре Ивановичу, — позвав Федір. — Мені потрібно вколоти вам ці ліки. Це буде боліти, але це потрібно зараз.

Карманов оцінююче подивився на Федора, не відходячи від вікна.

— Дмитре Ивановичу, я прийшов, щоб допомогти вам, — повторив Федір.

— Да, я понимаю. Я понимаю, что это необходимо для исполнения миссии, — озався Карманов.

— Усе вірно, це потрібно для місії, — погодився Федір, встромив голку йому під лопатку і став повільно вводити сульфозин під шкіру. Під шкірою здулася гуля.

— Просто я должен действовать вне поля рефлексии. А так, как я сейчас рефлексирую, что я делаю это для исполнения миссии, следовательно, я нарушаю инструкцию и опять возвращаюсь в зону рефлексии. Следовательно, я вношу элементы упорядоченности в мои отношения с аттрактором, то есть, имитирую.

— Це тимчасово. Просто потрібно трохи перепочити, — озався Федір, набираючи другого шприца.

— Нельзя, нельзя, Федя. Нельзя понять непостижимое. Понимание — лишь иллюзия, тонкая пленка нефти, а под ней — глубокий океан.

Він вколов йому ще три «куби» під праву лопатку і Віка дала йому черговий шприц.

— Коричневый хаос неизбежен. Нельзя просчитать все варианты. Всегда будет элемент неожиданности. В конечном счете, что мы вообще знаем об этом мире? Тогда зачем вообще познавать? Вопрос в другой плоскости: «Что мы можем сделать?».

Федір підготував третій шприц, і набравши у нього суспензію, вколов Карманову в сідницю.

— Это сульфозиновый крест ты мне делаешь? — раптом озався Карманов. — Ну хорошо. Можем считать, что друга в жизни ты распял. Да. Иногда нужно и такой опыт получить — распять друга.

Від його слів Федора кинуло в холод.

— Пішли у спортзал, — сказав він Карманову. — Вас буде зараз боліти трохи, але за якийсь час все минеться.

— Візьми йому пару рушників і ковдру, — попросив Федір у Віки. Та кивнула і вийшла з кімнати.

— Пішли, пішли, — він поклав його руку собі на шию, і повів у спортзал.

— Черт. Как больно.

— Вибачте, просто я не мав вибору. Я пообіцяв вам, що я поверну вас. Я знаю, ви мене зрозумієте, просто ви зараз в іншій логіці дієте, і в ній ви зайшли дуже далеко. Зараз вас почне поступово повертати. Тримайтеся.

Вони піднялися на четвертий поверх, де у Карманова був спортзал.

— Давайте, лягайте, — він вклав його на татамі. Карманова почало підтрушувати. Зайшла Віка, вона принесла пухову ковдру.

— Принеси еще ведро и пару рушников, и пару пляшok воды, — попросил він,

а сам прикрив Карманова пуховиком.

Карманов почав стогнати. На його чолі виступив піт. Повернулася Віка, принесла блакитне пластикове відро і рушника.

— Я побуду тут з ним сам, — сказав Федір, і Віка вийшла. Карманов лежав на татамі, і скляним поглядом дивився в стелю.

— У тебе бывало когда-то такое, Могыла? Будто время остановилось, и у тебя длится одно-единственное мгновение, но оно тянется, тянется — и такое чувство, будто я все знаю наперед, я знаю, что ты должен приехать, знаю, что мне должны сульфозин поставить — но только в словах еще нет понимания. Будто бы все слилось в одно звенящее мгновение, я будто гляжу на мир в перевернутом положении, как на картах игральных, помнишь? Будто я валет или король, который смотрит снизу вверх и ему все кажется перевернутым, а потом вдруг опа — и все стает на свои места, только почему-то все остальные начинают считать, что ты ведешь себя странно...

Карманов почав дихати глибше — на чолі в нього з'явився піт. Щоб не бачити його мук, Федір тихо вийшов зі спортзалу, закривши за собою двері на ключ. Він спустився на перший поверх із думкою вийти до машини по сигарети, коли ж побачив Віку, що сиділа посеред безладу навпроти каміну. Заплакана, в спортивному костюмі, вона дивилася в одну точку, наче забувши про келих із віскі, який стискала в руці.

— Як він там? — дрижачим голосом спитала Віка, і на кінчику її носа повисла сльоза. Вона змахнула її, і цей жест наче схопив у фотографії всю картину моменту — лапатий сніг, що падав за вікном поверх чорної землі, напівсутінки у холодному коридорі, зруйнована камінна полиця, красива і нещасна жінка.

— Він це витримає.

Віка вся тремтіла: губи трусяться, ноги підстрибують, очі — великі й нажахані. Федір узяв до рук її долоні і став гладити, аби привести її до тями.

— Усе буде добре, його попустить. Спокійно, не хвилюйся, — він притис Віку до себе, і вона, все ще тремтячи, впилася пальцями йому в руку. Він гладив її по голові, заспокоюючи. — Усе буде добре. Це дорога, дійде не кожен... Але це дорога.

Віка, все ще тремтячи з якоюсь незрозумілою жадібністю забилася обличчям йому у шию, стисла його руку і всім тілом притислася до нього. Раптом Федір зрозумів, що Віка тремтить зовсім не з почуття жаху. Зрозумівши це, він хутко, наче отямившись, відсторонив її, піднявся з дивана і почав збирати з підлоги мармурові уламки. Мовчки, у постійній

тривозі, дослухаючись, чи не чути згори якихось звуків, вони стали прибирати хол. Вони удвох орудували віником, швабрами, порохотягом, приводячи кімнату до більш-менш пристойного вигляду. Закінчивши прибирання, він сів перепочити на дивані серед холодного залу, поринувши у важкі думки. Згадувалася розгубленість на обличчі Смирни, коли він сказав, що хоче, аби вони розійшлися. Згадував, як покійно вона збрала речі і пішла, на прощання поцілувавши його в губи. Що він накоїв? Від цих думок самі порснули гарячі сльози.

Десь перед північчю, коли він, замучений неспокійними роздумами, встав, щоб покурити, побачив, що біля сходів стоїть Віка, схожа на примару. Вона чекала на нього. Чекала, коли він дасть згоду.

— Віко, я не можу, — сказав він і сів на канапу, відвернувшись від неї спиною. До його вух долинуло схлипування. Тієї миті йому найбільше хотілося втекти від усього цього у сон, у забуття. І якоюсь мірою йому це навіть вдалося.

* * *

— Що з Дімою? — запитала Віка найперше, коли вранці вони зустрілися на кухні. Віка застала його за марною спробою знайти пляшку з горілкою.

У кутку спортзалу, коли я піднявся туди на світанку, побачив груду ковдр, що забила кудись між тренажерів.

Коли я вже збирався виходити, вирішивши що Карманов ще не отямився, крізь ковдру почувся слабкий голос:

— *Кто там? Это ты, Федя?*

— *Ви живі? — я підскочив до Карманова.*

Із-під ковдри чувся стогін.

— *Надо попросить, чтобы Иван растопил баню. Мне надо в баню. Федя, сделай, пожалуйста.*

— *Івана не буде, — сказав я. — Віка попросила всіх не приїжджати до понеділка. Я сам зроблю.*

— *Тогда принеси мне водки.*

— *Вибачте. Зараз вам горілки не можна.*

— *Я уже в адекваті, Федя. Просто сделай, что я тебя прошу. Мне надо в баню и водки. Она нейтрализует сульфю.*

— *Добре, — я обливав губи і відчув, як від страху у мене пересихає в роті.*

Заглянувши у сусідній будиночок, де була лазня, я перевірів, чи є тяга в димоході й чи є вода в системі. Поступово вогонь розгорівся, і сира атмосфера лазні почала наповнюватися теплом.

— Дмитро Іванович отямився, — відповів він Віці, коли вони зустрілися на

кухні, — Федір саме шукав у холодильнику пляшку. — Я розпалив парилку, треба дати йому горілки.

Він піднявся на гору, в спортзал, і погукав Карманова. Коли розчервоніла голова Карманова виринула з-під покривала, Федір вжахнувся. Під очима синці, вилиці загострилися. Губи покусані в кров, запеклися і стали майже коричневого кольору, а довкола них сліди як від присохлої слини. Коли очі Карманова сфокусувалися на ньому, Федір побачив у них іскру тверезості. Ковдра просякла потом так, що її можна було викручувати.

— Ходімо, ходімо помаленьку, — почав він розштурхувати Карманова. — Підводьтєся.

Карманов із його допомогою зіп'явся на слабкі ноги, готовий будь-якої хвилини впасти знову. Федір підхопив його під руку і, накинувши на нього плед, поволі повів донизу. Найважче далися кільканадцять метрів на вулиці.

— Ще трошки, — сказав він Карманову, та ось уже наступної миті вони обидвоє лежали в болоті, перемішаному зі снігом. Дрібна снігова крупа сипалася з неба, її підганяли пориви вітру. У лазні йому допомогла Віка — вона пристелила лаву рушниками, й удвох вони вклали масивного Карманова, наче знятого з хреста, на дерев'яне ложе.

Карманов попросив горілки, і Федір, підтримуючи йому голову, допоміг зробити кілька ковтків із горнятка.

— *Это ад, — видихнув Карманов і облизав губи. Я приніс губку, таз із теплою водою і став обмивати Карманова від поту і болота, почуваячись Йосипом Ариматейським, якому Понтій Пилат віддав тіло Христове для поховання. Коли в лазні стало жарко і Карманов весь укритися свіжим потом, я почав масувати йому тіло, вмащуючи його оліями ладану і смирни. В якийсь момент від жару і фізичних зусиль мені почало здаватися, що у Всесвіті не існує більше нічого, крім цього заняття — вічного розмасовування нескінченно великого тіла Карманова, яке все потіє і потіє, із пор якого, як у індійських історіях, виділяються всесвіти, а сам Карманов став здаватися мені велетенською пралюдиною, людиною досконалою, праобразом усіх людей на планеті, первісним прототипом, ідеально збудованим, наче втілення мрій Мікеланджело. Я поливав Карманова теплою водою із цеберка, куди налив ще якихось ароматичних олій — ялівцю, фенхеля, м'яти — і продовжував умащувати його тіло цілющою оливою. З Карманова виходив піт, що смердів сіркою і спиртом, і в мене знову з'явилися асоціації про сходження Христа в пекло і про Його подальше воскресіння. По годині неперервного масажу руки перестали слухатися. Карманов міцно заснув: його грудна клітка розмірено*

підіймалася. Поки він спав, мені здавалося, що цілий Всесвіт застиг у єдиній миті творіння — жаркій, вологій, тьмяній, пропахлій ладаном і ялівцем.

Карманов розклепив очі. Скривившись, він сів на лавці й озирнувся навколо, прикривши срам простинею.

— Баня пакибытия, — мовив він сипким голосом.

Я втомлено присів на лавку біля ніг Карманова, і відчув, як той поклав мені руку на голову.

— Свершилось, — сказав він. — Ты — предтеча, Федор. Я был там. Я все видел, как оно. Я расскажу тебе. Только тебе. И мы сделаем это.

У мені щось здригнулося від цих слів.

— Ты избранный, Федя. Так уж получилось. Ты избран для этой миссии.

Карманов могутньою рукою притулив мою голову собі до ноги.

— Ты сможешь, не волнуйся. Я знаю, я вижу твое сердце. Ни о чем не беспокойся. Все свершится, как надо. Ты сомневаешься, справишься ли ты. Но ты справишься. Будь уверен. Я помогу тебе. Я буду рядом с тобой.

— Що ви бачили? — спитав я.

Карманов усміхнувся.

— Что сверху, то и внизу. — Карманов зробив жест, схожий на той, яким хрестять батюшки. — Когда придет время, я объявлю об этом всем. Пока что рано. Нужно просто делать наше дело. И все произойдет само. Уже происходит. Но это тайна, Федя. Это большая тайна, и придет время, когда я открою тебе ее. А теперь я хочу пройтись и увидеть этот мир, — сказав Карманов, і на обличчі у нього з'явилася усмішка. Він вийшов із парилки, і я поспішив за ним.

— Федя! Посмотри на этот мир! Посмотри, какой он великолепный! Какой он совершенный! — Карманов босим ішов через газон, присипаний снігом, закутаний у простирадло, наче пророк. Його руки були зведені переможно до неба, наче він отримав перемогу у двобої. — Посмотри, какое все светящееся! Оно все — священное! Какое великолепие!

Карманов закинув голову до неба, насолоджуючись цією миттю, і дрібки снігу падали йому на плечі, на чоло, падали у відкритий рот.

— Этот мир — наш! Этот мир — наш!

Карманов поглянув на мене.

— Бери этот мир себе. Я дарю тебе его. Он — твой. Делай. Ты знаешь, что ты должен сделать. Любой ценой. Результаты превзойдут все ожидания. Ты сделаешь это? Ты понимаешь, что надо делать? — спитав Карманов, дивлячись мені у вічі.

— Форум?

— Да. Но не только.

— Конгрес? Світовий конгрес?

— Да, но не только. Еще. Это только начало. Ты понимаешь, что ты должен сделать?

У мене всередині виникло відчуття, що зараз я маю сказати «так». Моє раціо відмовлялося розуміти те, що діялося. Усі звичні граматики світу, які я знав, залишилися позаду. Тепер час для нових мов.

— Мови? Психоінженерні мови?

— Да. Совершенный язык. Совершенное понимание. Совершенное сознание. Я кивав головою, розуміючи, що не здужаю заперечити жодному його слову. Тепер я розумів, що мав відчувати Вінстон Сміт у «1984», коли наприкінці роману зумів побачити замість трьох пальців шість. І два на два — п'ять, з цим у нього тепер проблем не було, тому що є й інші граматики. А за ними — інші Всесвіти.

— Иди, мой друг, — сказал Карманов. — Скоро мы увидимся. Возможно, мне придется одеть рубище. Но ты узнаешь меня. Это наша с тобой тайна. До поры, до времени.

Карманов обійняв його, міцно притисши до себе, і відпустив.

— Иди. Ты знаешь путь. Делай. Теперь времени больше нет, есть только вечность.

Федір залишив будинок Карманових, завів авто і взяв курс на Київ.

Є те, що є. Послідовність миттєвостей, кожна з яких — самотійний спалах реальності, її дихання. І тільки тіні граматик, що водяться в темних водах свідомості, заступають ясне бачення безпричинності, накладаються присудками й обставинами, по-своєму відмінюючи події життя, формуючи з вихідного хаосу знаків заплутані тексти буття. Ця нова, прозора свідомість не дає мисленню змоги оволодіти мною, підкорити мене граматиці страху й очікувань, граматиці сумнівів і неоднозначності.

У квартирі, незвично порожній без Смирни, він сидів допізна біля вікна і попільнички, п'ючи чай і слухаючи музику, спостерігаючи, як падає сніг за вікном. Він відчував, ніби постарів на десять років за ці два дні. Було якесь відчуття закінченості всередині нього — не ясно було, програв він чи виграв, лиш було ясно, що якась сторінка його життя підійшла до кінця.

* * *

Минуло ще кілька днів того, що можна було б назвати його реабілітацією. Як Віктор йому й радив, він сховався до Валі, їхнього штатного психолога. Він виклав перед нею усе: розказав їй про Смирну і про розпечене небо над

Африкою, про пільму на краю і про свою затяжну війну з порожнечою степу, про спалені міста і про зелену чуму, що добиває останніх живих, і про світанки, схожі на розрізані вени. Як терапевт Валя попросила його зменшити вживання марихуани.

За дивним, прикметним збігом обставин склалося так, що всі працівники «Соми» не мали пар — ні одружених, ні тимчасових, ніхто не мав дітей, ніхто не мав куди поспішати. З сім'єю не складалося ні у Слави, ні у Віктора, ні у Заверюхи, ані в жодної з дівчат. Ласкаво просимо до клубу, Могило. Борис Олегович із притаманним йому чорним гумором, неодноразово зауважував, що відсоток розлучень серед людей, які займаються психотехніками, суттєво вищий, ніж серед представників будь-якої іншої професії. Можна було б додати, що стан неупорядкованості особистого життя для психоінженерів затягувався на роки, і Федір старався як міг налаштуватися на те, що попереду його чекає лише самотність. Він із останніх сил, в безнадії шукав те, що по-справжньому може допомогти пройти через цю чорну ніч душі.

Шукаючи розради в інтернеті, він натрапив на невеликий есей Девіда Фостера Воллеса, звернутий до випускників якогось коледжу. Есей називався дуже заманливо — «This is water» («Ось вода»). Федір проковтнув цей есей, і йому здалося, що нарешті він знайшов споріднену душу — хтось докопувався до самих основ його невирішених питань. Фостер Воллес, звертаючись до студентів-випускників, розповідав про головну концепцію в житті — ми не бачимо, що плаваємо у воді, і тому не розуміємо основи свого існування. Потрібно, щоб хтось сказав нам: «Це — вода», — і пояснив, що воно таке — вода, аби стало ясно, що ми в цьому житті — риби. Тільки так ти можеш не з'їхати з глузду, не пустити собі кулю в рот, не знидіти в депресії.

Прочитавши цей есей, Федір відчув, як буквально наповнився новою силою. Та ось воно, ось те, що він шукав! Рецепт від майже Пулітцерівського лауреата, від одного з найоригінальніших прозаїків Америки на зламі XX століття. Він жив у ногу з великою людиною — тому що його думки це, практично, були думками Федора. Щоразу глибше він надихався фразою Фостера Воллеса — «Це вода». *Так, з біса, це вода! Це вода! Як я цього не розумів раніше? Це ж і є дзен — зрозуміти, що все це — вода, а я там риба.* Його натхнення жити далі підіймалося і розширялося доти, доки він не дізнався, що два роки тому Воллес повісився, не справившись із затяжною депресією.

* * *

Важка зима підходила до завершення, починалася весна. Карманов, повернувшись до справ після невеликого перепочинку, справжні причини якого знали тільки Віктор, Федір і Віка, з новими силами включився в роботу, плануючи нові закордонні поїздки та зустрічі з потенційними інвесторами. Федора ж він попросив проїхатись по місцях, де проходив великий психоінженерний хакатон, організований «Сомою Інкорпорейтед» і зібрати дані по його учасниках, виділяючи тих, кого можна було б ставити на лідерські позиції при наступному розширенні компанії. Першим його пунктом призначення мала стати база в Барібіно біля Пітера.

До Пітера він дістався спозаранку. На вокзалі виявилось, що тут суттєво холодніше, ніж у Києві — ранкове повітря було таке студене й вогке, що, поки він викурив на пероні першу сигарету, у нього задерев'яніли пальці. Водій, один із учасників експерименту, спеціально відправлений йому на зустріч, вже чекав на нього біля кіоска з хачапурі, аби забрати кудись у лісову глушину.

Ми зупинилися біля широкого двоповерхового будинку, у закутках двору якого ще лежали кучугури снігу. З-за дому лунали крики, я починаю прислухатися, аби встановити їх природу.

— Это Мирослав делает утреннюю разминку. Можете пойти посмотреть, это интересно, — пояснює йому водій.

Переді мною відкривається великий загін для коней, де посередині пасеться один рябий лошак, а по периметру загону бігають, то опускаючи руки, то підіймаючи їх, психоінженери. На небі уже світить сонце, і земля парує вологою. Брудні купи снігу нагадують про незавершені справи й почуття, які з весною мають всотатися назад у чорноту землі.

По периметру загону, вказуючи шлях, першим біг підтюпцем Слава. На ходу він голосно співав:

— Ом Сур'яя намага! — а решта психоінженерів підспівували строєм: — Ом Сур'яя намага!

— Ом Бганаве намага! — кричав Слава, а ті відповідали: — Ом Бганаве намага!

— Ом Кгагая намага! — горланив він, і рота психоінженерів під рівномірний тупіт, співала: — Ом Кгагая намага!

Федір помилювався ще якийсь час їхньою ранковою зарядкою, після чого пішов поселятися у будинок. Йому відвели місце у кімнаті разом зі Славою. Федір сів на ліжку, пробуєчи його на жорсткість. Біля ліжка Слави на тумбочці стояла недопалена ароматична паличка біля божества з головою слона, також лежала вервичка на сто вісім намистин. Федір запалив паличку і став розкладати речі. Знайомий сандаловий аромат

одразу ж нагадав про Смирну. У кімнату забіг Слава, з льоту упавши на ліжко. Він знайшов вервичку і став з азартом повтоювати якусь мантру.

— Ти що таке робиш? — запитав Федір.

— Повторюю мантру Ганапаті, — з серйозним виглядом відповів Слава. — Це бог, який дарує багатство і мудрість. Я раптом відчув, що мені і першого, і другого в житті якось не вистачає, вирішив підняти свій левел. Допомагає налаштуватися перед роботою.

— Я чув, Лінгвошолом — це щось теж зі світу півбогів? — він читав кілька відгуків про новий прототип у закритій темі на форумі, але ще не в'їхав остаточно, чим саме був пристрій, що розроблявся на основі психоінженерних мов.

— Чувак, це буде бомба, — переконано сказав Слава. — Ти зможеш побути на якусь мить Львом Толстим або Айнштайном. Або, якщо це особисте спілкування — ти зможеш ідеально точно розуміти внутрішній стан свого співбесідника. Уяви, більше ніякої брехні, ніякої туманності — ви чітко, всеохопно розумієте одне одного, навіть такі нюанси, які неможливо висловити словами. Або, якщо йдеться про якесь вміння, то ти зможеш всім тілом відчувати, що це означає — ідеально грати на скрипці, керувати атомною станцією, безмежно кохати і так далі. Тобто — розумієш? Прямий контакт двох свідомостей. Як ти гадаєш, такий дівайс матиме успіх на ринку?

— Я думаю, це рознесе ринок як гнилий горщик.

— Так отож, — заусміхався хитро Слава. — І ми вже напівдорозі до успіху. Що ти зробиш, заробивши свій перший мільярд?

— Ще не знаю, — криво посміхнувся він. — Можливо, вкладу в наш пливучий острів.

Слава розсміявся.

— Ти бачив би, що ми за людей готуємо! — сказав він. — Вони буквально за тижні стають асами психоінжинірингу. Це буде перший масовий випуск спеціалістів-психотехнологів екстра-високого класу. Чувак, ми готуємо просто універсальних солдатів. Якщо їх не зайняти в роботі над проектами «Соми», такі люди стануть просто як порційовані супермени на розлив! Вони зможуть зробити що завгодно — організувати революцію, створити нову релігію, полетіти разом на Марс — чорт, якщо вони захочуть, разом вони зможуть що завгодно!

Перша проблема, з якою я стикаюся в Барібіно — це відчуття, наче я потрапив у іншомовне культурне середовище, де мовою загального користування була явно не російська. Взимку я намагався стежити за всіма новими словечками і термінами, що виникали в психоінженерній

співдружності, однак тут, опинившись у одному з епіцентрів експерименту, я відчуваю себе лінгвістично безпорадним емігрантом. «Гілетичний шар», «сміслові перепозначення», «диференціація функції», «протоформи» та інші формули, котрі складаються, начебто, зі зрозумілих мені слів, у діалозі ставлять мене у повний тупик щодо їх значення. Буквально ще трохи — і запасу слів не вистачатиме на те, аби описувати нові реалії свідомості, що розкриваються під час медитації, так само, як обивателю бракує лексики, аби описати структуру хромосоми чи принцип роботи квантового процесора.

А поза тим, шість днів у Барібіно минають легко. Проста кухня, близьке спілкування, постійна атмосфера напруженої роботи діяли на мене цілюще. Після повноцінного дня роботи — з дев'ятої ранку і до десятої вечора — всім хочеться ще повисіти, поспілкуватися і, головне, як слід поржати. Це дивовижна особливість психоінженерів — вони страшенно багато сміються вечорами. Цьому є наукове пояснення — за день у психіці накопичується велика кількість вільної енергії, і найкращий спосіб скинути її — це істеричний сміх. Іноді психоінженери обмінювалися піктограмами і смішними коментарями до них, що пістрявіли психоінженерною новомовою — і це вже був гумор людей, гумор поза моїм розумінням — збагнути всю дотепність їхніх меседжів міг лише інший психоінженер. Опісля завершення роботи, замість того, щоб розійтися по кімнатах відпочивати, психоінженери розпочинали своє життя. Після тижня в Барібіно я погодився зі Славою, що, не рахуючи кальяну і їхньої фірмової гри в мафію, баня — третій обов'язковий елемент усіх психоінженерних тусовок. Вона одна була здатна зняти все напруження за день, вона відновлювала сили і попускала розум.

Вечорами ми мали зі Славою можливість спілкуватися між собою — я бачив, як той робить вечірню зарядку — зі зрозумілих причин він називав її «ганджа-йогою» і не соромився запрошувати мене до практики. Мені подобався його настрій. Слава був таким же відчайдухом, як і я. За ці кілька днів я зміг зрозуміти його трохи краще ніж раніше. Аби підсолодити собі шлях до пробудження свідомості, Слава наповнював своє життя різними приємними атрибутами, як-от американські серіали зі сленговим перекладом, яскравий непальсько-трансєрський одяг, напівлегальні курильні суміші і смачна їжа.

— До зустрічі, братуха, — сказав я на прощання Славі, вирушаючи далі в своє паломництво і ми обійнялися на прощання, як рідні. Крізь покритий сутінками моторошний ліс ми їхали назад у Пітер. Голова була ясною і приємно порожньою. Водій привіз мене на Московський вокзал, і час, який

ще залишався перед поїздом, я провів у ресторані «Петропавловський», зробленому під салон початку двадцятого століття, де читав «Сутінки» Стефані Маєр, курих сигарети і запивав чорною кавою привокзальний чізкейк. Опісля шестиденної напруженої інтелектуальної праці я потребував чогось ненав'язливого, терапевтичного, як-от любовний роман про вампірів для старшокласниць.

Найпунктуальніший пасажир, він чекав на потяг на пероні з дорожньою сумкою між ногами і книгою популярної письменниці під пахвою, а коли поїзд подали на платформу, то забився на верхню полицю купе і зайняв свій розум сагою про вампірів, спостерігаючи, як поступово день перевалює у вечір, аж поки врешті не надходить час для сну.

У селі в лісах під Калугою він знайшов затишну садибу, надану одним із заможних друзів Гурова для проходження експерименту. Керівник місцевої групи, російська японка Ольга сприйняла Федора як інспектора, як чужого, що влазить в їх мікрокосмос, і її настрої випромінював явну ворожість, заражаючи нею інших. Робота йшла погано — спілкуватися було важко, наче між ним та учасниками експерименту стояла невидима перепона.

І тільки коли я, облишивши спроби розговорити психоінженерів, почав медитувати разом із усією групою, ситуація прояснилася. У групових медитаціях психоінженерів завжди виразно відчувався ефект групи. У сильній, енергетично «прокачаній» групі практика навіть найслабшого її члена починала підтягуватися до середнього рівня. Медитуючи разом із ними, я раптом зрозумів, що прокачаність цієї групи — це щось інше, ніж я зустрічав у Гімназії. Це вже була не група — це вже був організм. Попри зовнішню мовчазність, безслівний діалог між учасниками тут ішов такий же насичений, як і в Барібіно, тільки що відбувався на дуже тонкому рівні — якщо завгодно, це можна було б назвати телепатією, або прямою передачею змістів, однак щоб краще зрозуміти саму природу цього явища, у рапорті Карманову я вжив формулу «колективний суб'єкт».

На якийсь час мені стало страшно, що ж буде із цими людьми, коли закінчиться експеримент? Адже вони вже встигли зростися ледь не в одну особистість. Слава дуже оптимістично вважав, що ми готуємо уберменшів, здатних завоювати світ, а мені, навпаки, здалося, що тут зібралися люди, абсолютно не готові повертатися у соціум. Тут, у Калузі, в рамках психоінженерної практики уже виникла перша невеличка секта. Я навіть не припускав, що ми можемо згубити контроль над ходом експерименту, однак Калуга показала, що адміністративного впливу не достатньо, аби врегулювати всі можливі варіанти розвитку події — існував інший рівень, куди менеджмент не просочувався. Якщо я робив би

ставки на групи, які ми можемо втратити, то під номером один ішла б Калуга. Група, яка приїхала сюди заради роботи над прагматичною розробницькою задачею, раптом почала вирішувати особисті екзистенційні проблеми з буттям, натомість як психоінженерні мови перетворилися лиш на привід залишатися разом, у спільному процесі.

Зрозумівши це як слід, я задумався, чи варто доповідати про ситуацію в Калусі Карманову. Чи мав я право руйнувати тонкий процес, завдяки якому вони, ці індивідуальності, могли дійти до межової лінії, за якою більше не буде страждань і лих земного існування? Разом із тим, якщо дозволити їхній самодіяльності поглиблюватися безконтрольно, скоро вся «Сома» може перетворитися на один великий психоінженерний монастир і замість того, щоб творити справи земні, вирішить гуртом входити у вузькі ворота небес.

Мабуть, уперше за весь час роботи в «Сомі» питання вертикалі заторкнуло Федора так глибоко. Що було там, далі, в глибині? Після потужної групової медитації Федір відчув: те далі було іншим, аніж він собі малював. Воно відсікало минуле, майбутнє, залишало лише крихку поверхню дня, за якою, здавалося, було щось таке, від чого нецікавими та кумедними ставали враз і амбітні плани Карманова, і цивілізаційні проекти Гурова, не кажучи вже за думки про форум і всяке інше відчуття обов'язку, що прив'язувало до цієї ефемерної плівки буття, схожої на веселкові переливи бензину на поверхні океанської безодні.

Потужне колективне поле ставало особливо помітним під вечір. Психоінженери самі, не змовляючись, приходили на вечерю, самі, інтуїтивно, без керівництва згори, координувалися, хто буде готувати їсти, хто — прибирати і мити посуд, користуючись мінімумом слів. Складалося враження, наче вони перейшли в інший режим існування, де не було потреби в зайвих фразах, а знання про те, що необхідно робити, пробуджувалося всередині саме собою. Як з'ясувалося під час невеличкого розслідування, майже всі учасники «калузького гуртка», як охрестив його Федір у рапорті, поза заняттями в пітерському відділенні Гімназії зустрічалися двічі на тиждень для власної медитативної практики — вони практикували якийсь різновид зосередження, близький до традиції Дзогчен. Розмовляючи з Олею, Федорові вдалося вселити у неї відчуття безпеки і переконати, що його мотиви виключно дружні, й піддавати їх дисциплінарним покаранням в нього наміру не було.

Федір склав детальне описання феноменології «групового суб'єкта», що сформувався в калуській групі, однак прямих вказівок на те, що група відхилилася від заданої траєкторії досліджень, вирішив уникнути.

* * *

Провівши опитування серед учасників експерименту і завершивши рапорт, він спакував речі і рушив далі, на Таганрог. Це була дорога, і, як казав Русич, доїде не кожен. Віктор, що сам був родом з цих місць, завбачливо попередив по скайпу, вберігаючи від важких життєвих розчарувань, про деякі спокуси, що могли виникнути на шляху до Ростова — зокрема, не довіряти бабусям на проміжних станціях, якщо пропонуватимуть пиріжки з макаронами, — там все одно буде тільки картопля.

Тримайся, Південь! Я вже їду до тебе!

Рівнини. О бандитський краю, о батьківщино «ростовських урок» з пісні про Мурку, Ростов-папа, Одеса-мама. Тут була «вольниця», і всіх, хто намагався цю вольницю присікти, нещадно винищували. Віктор ідентифікував себе саме так — не як росіянина, а як донського. Бути незалежним, далекоглядним і, безумовно, проявляти таку пасіонарність, якої в цивілізованих місцях, як от Москва, або ж Пітер, виявляти не прийнято.

Віктор зростав тут. Він був із небагатої родини військового, і його батько заклав у нього стовідсоткову впевненість в тому, що він може досягти в житті всього, чого захоче — потрібні лише зусилля. Найбільший страх, за його словами, який доводилося переживати у житті, він відчув років у сім чи вісім — батько повернувся пізно ввечері п'яним і поклав його на стіл, на дошку для розбирання м'яса: батько хотів пожартувати і зробити вигляд, наче збирається розрізати його на шматки. Однак самому Віктору в цей момент було не до жартів — він був упевнений, що батько зараз справді розчленує його. Потім, розказував Віктор, він зрозумів, що це переживання заклало в ньому один із ключових архетипів, так би мовити, базовий сценарій — страх перед Хроносом, який намагається убити маленького Зевса.

Його поселили в окремій кімнаті невеликого будиночку на околиці Таганрога. Довкола розцвітали плодові сади, вулиці, майже як у часи Чехова, перетворилися на канави, залиті рідким болотом, тож їх можна було долати здебільшого за допомогою плавзасобів.

Федора навідували дедалі глибші думки й одкровення, з тим, як ставав йому зрозумілішим задум Гурова. Він не ділився ними з психоінженерами, а лише відстежував їх внутрішнім зором, курячи на ганку дому під гілками розквітаючої айви, а потім записував у свої дорожні нотатки.

На думку Боргеса, Герман Гессе, вигадуючи «Гру в бісер», сам не до кінця уявляв, на що вона мала би скидатися. Я подумав, що Гессе, як і більшість

геніїв, не дожив до часу, коли прийшли психоінженери і зробили з його *Glasperlenspiel* технологію, щоб створити нову Касталію. Бо що це було, як не Касталія — з їхніми спробами прочитати світ заново? Ця нова Касталія спробує відродити усю колишню вертикаль людської душі, що знову могла би розпрямитися у повний зріст і впертися головою в склепіння неба, нагадавши про образ атланта — людини, вартої того, щоби називатися людиною; людини, чие людське значення загублене серед середньовічних рукописів, що втрачається вже в античному епосі і яке зрідка, іноді проблискує в найдревніших текстах — германських міфах про Одіна, здатного називати речі мовою істинних імен, в даоських текстах, за якими прозирає живе потойбічне — вічна близькість людини і Нескінченності; П'ятикнижжя Мойсееве, в якому відчувається велич тисячолічного Адама Кадмона.

Роззнайомившись із мешканцями «будиночка з айвою», він поїхав на пляж прогулятися і, запнувши поли пальта, вкрай доречного на вітряному березі, блукав берегом моря. Шум хвиль очищував свідомість, і хвилі почали рухатися в такт його розуму: він поступово наповнювався спокоєм, відстороненістю, відчуттям, що, як там складеться, все буде добре. Що можуть приходити різні збурення, можуть бути помилки на шляху, але глобально, все з ним буде добре.

Це було наче пробудження велетенської істоти, обрисів якої ми ще самі до пуття не бачили, що підіймалася звідкілясь із глибин. Це ми прикликали її. І вона почала жити через нас — дивитися нашими очима, діяти нами. Аналітики стверджували, що на сцені когнітаріату, де вже були присутні вчені, методологи, психологи, письменники, явно когось бракувало — і всі негласно лише чекали, коли прийдуть вони, легіон їх, чиїх імен і професій ніхто ще не знав, але які заповнять усі вільні ніші на широкій ниві нової креативної діяльності. Можливо, їх можна порівняти з нердами-інженерами, які на зорі програмування складали перші персональні комп'ютери у себе в гаражі або на задньому дворі, надихаючись обкладинками коміксів 50-х і науково-фантастичними фільмами, безоглядно вірячи у свою інтуїцію, у те, що вони впіймали у вітрила вітер нової професії.

Усі вони виростуть звідси. Попереду ще багато священних воєн. Своїх джихадів, терактів, своїх обвалених близнюків. Але цього вже не спинити — вони підіймаються, наче шиї доісторичних рептилій у клубах туману. Вони йдуть до нас.

Таганрог став для нього місцем медитації на березі, перепочинком в дорозі. Відчувши, що похитнуті моральні сили повертаються до нього і що завдяки

медитації він здобув прохолодну, ясну відстороненість, він почувся готовим рушати далі. Парного числа, це була п'ятниця, 22-го квітня, рейсом Таганрог–Астрахань він вирушив у Калмикію, в степ, на зустріч буддійській Елісті.

* * *

Все, що я бачив за вікном, прокидаючись раз за разом від стрясування автобуса, — це рівнина, залита місячним світлом. За вікном із-за хмар блимала повня, а самі хмари, при ясному світлі місяця, здавалися, синьо-зеленими, невисокими наче вийдеш з автобуса, простягнеш руку — і матимеш хмару у руці. Тепер я, виринаючи зі сну на дорожніх перестанках, розумів, чому автобус долав п'ятсот кілометрів дороги на Елісту близько десяти годин — дорога тут жахлива, і спати практично неможливо. Серед ночі ми зупинилися на станції «Зимовники» для туалету, і я з полегшенням вийшов покурити і розім'яти ноги. Повітря в степу було різке, гостре, свіже, холодне з зими, і між землею і небом висіло натягнутим, наче струна, відчуття дикості та неозорості.

Перед сьомою ранку вони, нарешті, в'їхали в Елісту, і він жадібно став вдивлятися у навколишні будинки, намагаючись визначити, на що все це схоже — однак найбільше, що він бачив, це багатоповерхівки, такі ж, як у спальних районах будь-якого міста, все вкрай скупе й механічне, і ця архітектурна бідність на тлі бідності пейзажу немов обкрадала. Подекуди поглядові траплялися окремі будівлі з загнутими догори у монгольському стилі кутами дахів, і вони — чи не єдиний доказ того, що зараз він практично вийшов за межі європейського культурного притягання, натомість ступав на землі Внутрішньої Азії. Географічно, Калмикія все ще належала Європі, але де-факто, з огляду на навколишні краєвиди, вона вкрай слабо асоціювалася з поміркованим середземноморським ландшафтом Франції чи Італії. Тут мешкали духи предків. Дивлячись на це глибоке небо, Федір раптом легко уявив, що за видимою блакиттю ховалися небеса невидимі, наповнені девами і бодхісатвами, — вони тут, і, здається, от-от почнуть проявлятися. Тут осердя свідомості, яка мислить дійсність поділеною на три — на верх, на середину і на нижні світи.

Біля воріт будинку, де мешкала експериментальна група, їх зустрів Віктор.

— Ну че там, друг? — вони обійнялися. — Садись с дороги, в ногах правды нет.

Він сів біля Віктора на високий ґанок обабіч будинку, кивком голови привітався до кількох хлопців і дівчат, що теж сиділи на терасі, п'ючи чай і

гріючись у промінні ранкового сонця в очікуванні сніданку. З ноутбука у Віктора грало дике російське техно: «Ну зачем же такая любовь, что не сбудется?».

— Ну че, как ты? — спитав Віктор добродушно, роблячи ковток зі свого старого горнятка, до якого, як завжди, прив'язана на ниточці алюмінієва ложка. — Я вот прямо с аэропорта сюда. За последнюю неделю — десять тысяч километров в общем налетал. Теперь веду подсчет километража. Счет уже на полсотни тысяч идет, это за последний месяц только. Из самолета практически не выхожу сейчас. У нас сейчас жара пошла — ты себе не представляешь даже. Включились Иркутск, Новосибирск, подтягивается Зауралье. Потом, буряты активно сотрудничают, хотя там тоже своя специфика места. Три дня одно место — перелет — уже другое. Людей катастрофически не хватает, — Віктор втомлено потер обличчя. Він схожий на зарослого щетиною пірата. — У нас сейчас перегруз нереальный просто.

«А завтрака еще не было?» — чути чийсь знайомий голос, від якого йому в грудях наче вибухнула цибулина з гладіолусами, котрі своїми мечами тут же розітнули клубки артерій і трахіальні трубки, геть забивши горло квітами. «Да-да, уже должны быть с минуты на минуту», — почувлася іще чиясь відповідь.

— Виктор, здравствуй, — Федір із ляком упізнав цей знайомий, трохи сиплий голос, і зрозумів, що квіти в горлі заважають йому говорити. Глаша вийшла на терасу і врешті побачила Федора.

— О Боже, — вона зробила крок назад і прикрила рот рукою. Глаша запухла зі сну, на її щоках ще не зникли сліди від подушки, та була такою ж солодкою і зворушливою як завжди. — Федя? Мне надо умыться.

— Здрастуй, Глашо.

Уся історія, що пролягла між ними за ці півроку, з її буйним пагінням, перешкоджала стиснути одне одного в обіймах. На очах у Глаші заблестіли сльози, і він в цей момент, здається, зрозумів усе, що піднялося у неї на серці, — побачив усе те, що могло у них бути, і те, як воно могло у них скластися, однак не склалося.

— *Таке місце для зустрічі... Еліста... Серед порожнечі... Радий тебе бачити, Глашо. Я до вас на пару днів заїхав. Ще буде час, поспілкуємося. Мені теж треба з дороги привести себе до ладу.*

Глаша стояла, мов перетворена на стовп солі. Я злегка стис її долоні у своїх, і вона стисла мою руку у відповідь.

На заняттях по роботі з піктограмами вони сіли поруч і в них зав'язався діалог. Через програму, підключену до спільної мережі, Глаша відправляла

йому ієрогліф за ієрогліфом, а він надсилав їй відповіді. У її піктограмах — великі рожеві овали ніжності, прозорі блакитні прямокутники спільних помислів, червоні кола взаємного дотикання сердець. У його відповідях — жовті, коричневі квадрати обов'язку, важкі, чорні палиці обставин, і червоні сонця нових надій, в яких не було місця для Глаші. Його досвід роботи з піктограмами був у край невеликим, та навіть Федору було зрозуміло, що Глаша шле йому любовні листи. У відповідь на його малюнки Глашині піктограми поволі зеленіли від здивування, і він підтвердив правильність її здогадок чорно-червоними дисками з фіолетовими плямами. Чорні колони, біла строгість чистоти, якої він тепер шукав, і тонка смужка червоної закоханості в неї лише посилювали його загальну неприступність: «обставини сильніші за мене, я хочу самотності». Глаша переслала йому грубо склеєну піктограму — зведені в одну купу рожеве, зелене і коричневе кола наче кричали: «Ну і залишайся сам зі своєю самотністю!». Він намалював холодний інтелектуальний трикутник, однак Глаша, не дивлячись на нову піктограму, піднялася і, втираючи сльози, квапливо вийшла із робочого залу.

Періодично в роботі психоінженерів наставали паузи: люди ходять за чаєм і печивом, хтось виходить на перекур. Віктор оголосив перерву, і ми пішли на подвір'я, подихати свіжим повітрям. Сонце уже піднялося над головою, і тільки краєць тераси у світлі променів, а все інше ховається в тіні. Ще досить свіжо, але повітря в Елісті неймовірне — солодко-гірке від духу степових трав, чисте, з запахом дикого вітру. На суші для білизни висить чийсь свіжовипраний одяг, і він буквально світиться у променях сліпучого сонця.

— Я бачу, ти зараз цілком на своєму місці, — озвався я до Віктора. — Ти ідеальний керівник. Схоже, медитації — твоє покликання.

Віктор відповів серйозно:

— А ты знаешь, дружище, так и есть. Я просто чувствую, что уже как будто не первую жизнь этим делом занимаюсь. Что если я буду достаточно долго идти этим путем, я приду к чему-то очень значительному. Это путь, понимаешь? И он меня куда-то ведет.

Ось воно — блаженство від того, що тебе нарешті розуміють. Цей момент контакту розумів можливий лише між тими, хто висить на однаковій висоті над Землею. Для цього не обов'язково бути другом — досить бути поруч. Якась глибинна солідарність із тими, хто поруч із тобою на шляху.

В Елісті постійно дув вітер. А в усьому іншому, були лише один раз, коли Федір відчув, що знаходиться у степу, це на перехресті двох широченних

вулиць на окраїні міста — гнав сильний свіжий вітер, небо пронизливо скреготало холодною блакиттю. На перехресті цих вулиць він побачив щось на зразок декоративної пагоди.

— Борис Олегович как-то рассказывал, что его самого в себе ставят в тупик три вещи, — озвався Віктор дорогою в столову, де психоінженери обідали. Ми йшли втрьох, старший психоінженерний склад — Глаша, Віктор і я. — Любовь к кошкам, садистические наклонности и глубокое понимание буддистских психотехник.

— Лама Елистаев его за своего принял. Говорит, они уже в прошлых жизнях встречались, — озвалася Глаша. У Глаші проблеми. Нарешті практика медитації стала розхитувати і її психічні структури. Вона ввійшла у тривалий і затяжний період трансформації, який супроводжувала важка депресія.

— Такое ощущение будто мир весь вдруг становится картонным. — И все мои усилия — безрезультатны. — Глаша продовжувала описувати свої важкі стани, викликані практиками. — Ощущение... не знаю... полной механичности мира... как будто он бездушен... И я — тоже часть этого картонного мира. И про какое активное сознание там может идти речь, если все ненастоящее внутри меня? Если я сама вдруг обнаруживаю, что я вся — тоже картонная и ненастоящая?

— Это нормально, — Віктор усміхався своєю бандитською усмішкою і притуляв до себе. — Хочешь, купим тебе в столовой пироженку с бараниной, чтоб тебе грустно не было? То, что ты описываешь, в современной психиатрии классифицируется как общие симптомы шизофрении, Глаша. Не читала учебник? Почитай, там много про нас написано. У них это как болезнь. У нас — как этап работы. Нужно просто перейти это. Это дорого. Дойдут не все, — сказав Віктор і засміявся.

У його сміхові відчувалася втома від шляху. Це веселощі людини, яка сама вже достатньо бита життям і навчилася ставитися до всього, що з нею відбувається, по-філософськи.

— Федя, у тебя тоже симптомы шизофрении? — з надією в голосі спитала Глаша. Скоро своїми психічними розладами можна буде пишатися так само, як вигадливою зачіскою, зробленою в дорогого перукаря.

— Нет, у меня синдром Котара, — відказав я не без почуття гідності. — Тотальное отрицание бытия с уклоном в религиозный мистицизм.

— «Ничто — это звучит гордо», — жартує Віктор.

— Нет, я так не могу, — Глаша береться за голову. — Мне нужно на что-

то опереться. Иначе я сойду с ума.

— Съешь плюшку, полегчает, — кидає він.

— Мне иногда кажется, что это все большое надувательство — большая иллюзия. Даже не в смысле эффективности языков, а в смысле их надобности. И в смысле направления — нужно ли вообще туда идти, если для этого нужны такие аскезы.

— Это временное явление, скоро все устаканится, — каже Віктор. — Другого пути нет. Точнее, есть. Это смерть.

Над їхнім глухим завулком клубочаться хмари, легкий вітерець тріпоче білизною, що сохне на сушці, домішуючи до запаху вугілля з кальяну, диму фруктового тютюну і диму його сигарети свіжі нотки чистоти.

На терасі ми удвох із Глашею: анафема, якій вона піддала мене, вже знята, і Глаша примирилася з тим, що нам не судилося бути разом.

— Як у вас із Жан-Люком? — запитав я.

— Мы разошлись, он сейчас во Франции. Мы продали наше кафе на Пушкинской. Сейчас преподаю русский язык китайским эмигрантам, — відповіла Глаша. — Была страшно удивлена, когда мне рассказали, что ты сюда приедешь. Я же не знала, что ты всем этим теперь тоже занимаешься, да еще на такой должности. Думала, может мне уехать, чтобы не вызывать у тебя каких-то неприятных чувств...

— Ніколи не відчував такого, — кажу я.

Обіймаю Глашу. Відчуваю, як вона притискається обличчям до мого плеча, і футболка стає там мокрою від сліз, що течуть із очей.

— Пам'ятаєш, Глашо, коли ти влітку приїжджала? Тоді все почалося якраз. Я кинув роботу на телебаченні. У мене в житті з'явилася інша людина, я познайомився з Кармановим, і все закрутилося. Я втратив усе товариство, з яким спілкувався раніше. Тепер у мене в друзях люди, які малюють дивні картинки у «Ворді», а їх щоденний психічний стан описують підручники з психіатрії...

Ми — два недопалки. Вона втратила все — втратила чоловіка, потім втратила ще одного чоловіка, потім, за ними, втратила себе, втратила надії на сімейне життя і на дитину, яка могла б якось додати її буттю осмисленості. Зараз все, що у неї є, — це психоінженери, товариство, яке вона має тут. Тут її всі люблять і називають «Глашенькою». І я насилу стримуюся, щоб не почати співставляти наші два занепащі життя. Я жахаюся від того, що мене починає знову покривати паволока пристрасті — у буддистів це називається трішною: ілюзією світлих перспектив, які ми сподіваємося отримати від цього світу. Мені на секунду здається, що можливість шлюбу із Глашею — це, все ж таки,

велика удача, наші дві самотності зможуть зцілити одна одну. Глаша — з чудової інтелігентної родини. Ми могли б разом відвідувати театри, жити насиченим світським життям — можливо, я переїхав би до Москви і спробував влаштувати собі кар'єру там, подалі від страченого Києва, подалі від Карманова — стали б удвох з нею ходити в московський дацан, познайомилися б із московською буддійською тусівкою, заприятелювали б із Борисом Гребенщіковим...

Мовчанка між нами на степовому вітрі, під степовим сонцем відсікає усі прив'язаності, усі сподівання на те, що далі буде краще. Відсікає шанси на те, що маємо на що чекати.

— Ти знаєш, я ще ніколи не підходив до краю так близько як тут, в Елісті, — сказав я. — В усіх сенсах. Здається, ніби далі, за тією грядою горбів уже нічого немає. Це певний шок — раптом виявляєш себе десь серед степу, в будинку з облупленими стінами, і починаєш розуміти, що це і є єдине справжнє, і нічого більш справжнього, ніж це, в моєму житті не буде, куди б я не поїхав, з ким би я не був...

Ми ще дивилися якийсь час за грядю пагорбів на горизонті, за якими закінчувалося творіння і починалося Ніщо. Я обійняв Глашу, і ми стояли так, прихилившись головами, а над нами кружляли грозові хмари. Сильний, холодний вітер змусив нас поскоріше розімкнути обійми і шукати притулку в домі. На дворі здіймалася буря.

Уночі, у першій її половині, коли сон найглибший, мені явився дивний сон. Але чи сон це — не знаю, надто реалістичні мої відчуття.

Сниться, що я на незнайомій квартирі — вона гола, обідрана, і тільки тьмяна жовта лампочка під стелею навіює страшенний сум. Поруч зі мною — Смирна, але не доросла, а така, якою бачив її на фотографіях, коли мала двадцять один-двадцять два, сам пік її сексуальності. Вона — це все, що мене приваблює у цій нікчемній квартирі. За вікном падає сніг і ходять люди. Мені стає страшно. За вікном сходять сутінки. Раптом двері до кімнати прочиняються, і в неї заходить Борис Олегович — він одягнений у камуфляж, у руці тримає АК-47. Нічого не кажучи, він упритул відкриває по нас зі Смирною вогонь, і я бачу, як кулі прошивають її і мене гарячою металевою струминою вздовж і впоперек, і відчуваю в тілі м'які, але сильні точкові проникнення, відчуваю, що він мене продірявив і тепер я помираю.

Сніг, зима. Надходять ранні сутінки. Я опиняюся сам, серед багатоповерхівок озираюся у пошуках Смирни, її вже немає. Навколо мене ходять дивні люди, наче причмелені. Закрадається підозра, що вони, як і я, всі вже мертві. Почуваюся дуже дивно — почуваю себе ніяк. Так, наче

мене немає. Сам не знаю, як опиняюся в одному з поїздів на залізничній станції. Звичайна холодна електричка, поїзд приміського сполучення. Хочу сісти на одну з твердих дерев'яних лав і бачу, що навпроти сидять дивовижні істоти — їх двоє чи троє, одна з них — дівчинка. І двоє хлопчаків, однак вони — не люди. Вони — гіперлюди, якщо так можна сказати. Нікого красивішого у житті не зустрічав, аніж цих трьох — та й не можна сказати, що хтось скидався на них, бо це краса нелюдська. Мені в голові проноситься згадка, як описують небожителів: що вони в тисячі разів красивіші за людей. Це саме те, що я бачу: вони красиві настільки, наскільки могли б бути красивими людські жінки, якби красу тисячі жінок втиснути в одне обличчя. Неприродно юне, свіже, ідеально-досконале — здається їм усім років по дванадцять-тринадцять. Я відчуваю ні з чим не співставний сексуальний потяг до цієї дівчинки-небожительки, а далі відчуваю таке саме сексуальне збудження від цього небесного хлопчика, тому що інтенсивність його вроди така ж неземна, як і у дівчинки, і для мого грубого земного розуму вже не має значення, кого хотіли, — важлива сама наявність краси такої сили, що вона стирає межі між статями. Я роззираюся по вагону, аби зрозуміти, хто з нами їде ще, і бачу, що інші люди — це ті ж причмелені бомжі, яких я уже бачив на вулиці. Коли мій погляд повертається назад до прекрасної трійки — я жахаюся і відсахуюся від них в огиді — раптом я бачу, що це не три юні небесні створіння, а одна потворна гора плоті, з якої ростуть три чудесні голови.

Мені стає страшно від вигляду цієї безформної триголової істоти. У вагон електрички замість кондуктора знову заходить Борис Олегович — все з тим же автоматом на плечі, й чергою з АК розстрілює всіх, хто сидить у вагоні, включаючи і мене. Мій розум нажаханий тим, що відбувається, і я міркую: «Та скільки ж триватиме цей кошмар?» — аж тут мені в голову дуже відчутно, дуже зрозуміло приходить думка, що я вже мертвий, і те, що Борис Олегович уже вдруге розстрілює мене, — це лише символ для моєї свідомості, аби донести до неї той факт, що мені потрібно припинити безглузді ігри розуму. Я розумію, що все, що бачу, — це лише галюцинація, натомість, як справжній Я — перебуваю поміж світами між різними Бардо, не належачи жодному з них, а всяке моє народження — не більше ніж видіння, що просто потрібно розсіяти — так само безжально, як це зробив за допомогою автомата в моєму сні Бе-О-Ге.

* * *

Ранок. Київ. Остання субота квітня. Він у себе на кухні. Федір призвичаївся знову вставати рано, і хоча не було ще й десятої, він уже кілька годин як сидів за роботою. Він став значно більше курити сигарет і замість марихуани тепер активно їв шоколад. Валя порадила ноотропіл і аюрведичні пігулки «брахмі», щоб пришвидшити відновлення клітин головного мозку.

Дзвінок у двері. Очікуючи перетнутися з сусідкою, він накинув на себе светр і з сигаретою, в шльопанцях, підійшов до дверей.

— Привіт, — сказала Смирна, шаркаючи у нього на порозі ногою. — Я до тебе прийшла в гості. Можна?

— Ну заходь, — запросив він.

Її запах тут же забив памороки, і разом із ароматом жінки ожила пам'ять про осінь. Він не втримався і закопався їй обличчям у волосся, а вона притислася до нього. Так вони стояли кілька хвилин, затамувавши подих, і ця німа сцена була кращою за всілякі слова і пояснення — вони обмінювалися невидимими флюїдами і їхні системи знову налаштовувалися одна на одну.

Вони розташувалися на кухні, Федір поставив перед Смирною чай, мед, сигарети.

— Я прийшла довідатися, як у тебе справи, — багатозначно, перелистуючи випадково взяту з полиці енциклопедію, озвалася Смирна.

— Як бачиш. Прийшов до тями. Зав'язав із травною. Працюю. А як ти? — запитав Федір.

— Прийшла сказати, що я зараз із Заверюхою. Хотіла тобі це одразу розповісти, але не могла, не наважувалася.

— Із Заверюхою? Яким чудом? — спитав він.

Смирна знизала плечима, легко і невимушено.

— Одразу, щойно ми з тобою розійшлися. Я випадково зустріла його на вулиці може через день чи через два після того.

Я відчуваю, як до очей у мене підкочують сльози. Хвиля гніву стала затоплювати голову так, наче вона в мене — це пекельна сутінкова верф, по якій в морі крові все вище підіймаються, погойдуючись, ворожі субмарини.

— Насправді ми з ним розійшлися сьогодні вранці... — додала вона тихо.

— Я хочу, щоб ти залишилась у мене, — він підійшов до Смирни й охопив її за плечі. — Хочу, щоб ти повернулася.

Минуло, певне, зо два тижні, перш ніж він, почувуючись останнім зрадником, наважився сказати про її повернення Карманову.

— Ну то покінчи з цим, — сказав холодно той. — Ти знаєш, чим це все

закінчиться знову.

Смирна приходила до нього, можливо, раз, а можливо, двічі на тиждень, залишаючись ночувати, і це скидалося на перші побачення — наче вони наздоганяли ті втрачені нагоди, які більшість пар мають на самих початках свого знайомства.

— Ми разом? — спитав він у неї в її черговий візит.

— Я ще не вирішила для себе. Я хочу, щоб ми були просто окремо поруч. Ніяких зобов'язань.

Увечері вона розповіла:

— Ми з Заверюхою, Славою і Віктором літали у Тайланд — Заверюха взяв мені квиток майже в останній день, тому що все в нас склалося якраз перед їхнім вильотом. І ми з ним на тиждень в готелі зупинилися. Було гарно. Пляж, манго скільки хочеш, рисовий пудинг, кокоси...

Смирна лежала у ліжку і схлипувала, він притиснув її до себе. Він намагався заспокоїти її й, мовби самовільно, сказав:

— Не плач, я тебе люблю. Я тебе люблю понад своє нікчемне життя. Хочу, щоб ми завжди були разом. Давай одружимося?

Наступного дня він пообіцяв їй, що вони розпишуться у липні.

Аркадій, один із перших, хто озвався на Федорове прохання зарезервувати кінець липня під їхнє весілля, сказав, що має для них весільний подарунок, і вони зустрілися з ним за кавою, аби освіжити їхнє спілкування.

В кафе Чапа дістав із кишені піджака конверт і вручив його Федору.

— Що це?

— Два квитки на Венеційську бієнале — для тебе і для твоєї майбутньої дружини, — сказав Аркадій. — Ми їдемо на відкриття з Курце Штільдехайн. Якщо хочете — приєднуйтеся, а ні — то маєте можливість відвідати до кінця літа.

— Бієнале? Вау! — вигукнув Федір. — Це буде справжній медовий місяць.

— Поїдьте обов'язково! Праця продуктивніша, якщо її чергувати з насолодою.

Попри яскравий подарунок, Федір повернувся додому з важкими передчуттями. Неминучість весілля змушувала почуватися так, наче він добровільно ввійшов у пастку. Він мав звикнути, що вони тепер готуються стати одним цілим. Смирна кулінарила, наводила порядки у квартирі, вони кепкували одне з одного, ніби нічого не трапилося. У певному сенсі, вони стали навіть ближчими і чеснішими одне перед одним, аніж були до цього. Вночі вони кохалися. Жадібно, ненаситно, грубо. Хоча й були разом, щось відійшло без вороття.

Уранці перед вильотом, коли я намагався поговорити з нею, її закрило ще

сильніше, і Смирна заявила, що нікуди не їде. В чорних колготах, гола по пояс, вона сиділа на кухні наполовину намальована і наполовину причесана, і мов нічого не сталося, пила чай і лазила у моєму планшеті в інтернеті. Вона вправно володіла темним реєстром почуттів, і знала, як через власний неприкметний вигляд викликати в мені роздратування.

— Чому ти не хочеш їхати? Що відбувається, Женю?

— Просто не хочу, — сказала вона і відвела обличчя.

Я вхопив її за обличчя двома руками і став кричати, трясучи її голову:

— Що відбувається? Ти можеш мені пояснити?

— Перестань мене чіпати! — кричала вона мені й намагалася вирватися. — Відчепися! Відстань!

Я став біля неї навколішки. Гаразд, вона хоче щоб я принижувався перед нею? Добре.

— Женю, пробач мені, пробач, що я тебе прогнав тоді... Будь ласка, давай поїдемо зараз... Це ж наша весільна подорож... — своєю головою я притулювся до її колін і відчув, що готовий розплакатися.

— Ти мене не любиш. Ти не хочеш, щоби я їхала з тобою, — сказала вона. — Я тобі не потрібна.

Я промовчав. Тому що її слова були правдою. Побачивши, що я мовчу, погоджуючись із її словами, Смирна поволі встала і почала збирати речі.

Із двадцятип'ятихвилинним запізненням ми вийшли з квартири до таксі, я наказав водієві тримати курс на Жуляни, звідки відправлявся рейс до Венеції. За кілька хвилин в аеропорті мала розпочатися реєстрація на літак. Серце у мене стискалося від передчуття, що сьогодні ми нікуди не полетимо. У таксі Смирна, похапцем застібнувшись при виході, довго розстібала і перезастібала блузку, не даючи можливості водієві відірвати очей від дзеркальця заднього огляду. Закінчивши з одягом, Смирна продовжила наводити марафет, спочатку розчісуючи волосся, а потім, намагаючись перебороти ями на київських дорогах, лакувала нігті. Однак я стійко не зауважував цього, дивився у вікно, і тільки мокрі долоні вказували мої істинні почуття.

Подзвонив Аркадій, хотів дізнатися, де ми:

— Ми трохи запізнюємося, проходьте реєстрацію без нас! — озвався я.

— Гаразд, — розважливо відповів Чапа. — Я вже здав багаж і чекаю на вас за паспортним контролем. Поспішіть, чек-ін скоро закінчується.

Я став підганяти водія:

— Будь ласка, їдьте хутчіше!

Вечірнє сонце налаштовувало на мирний лад, але цим миром вповні насолодитися я зможу лише тоді, коли сидітиму в кріслі літака. Ми

буквально вибігли з таксі, коли воно під'їхало до будівлі аеропорту. Смирна зовсім не намагалася допомогти мені в моїй гарячці.

— Та куди нам спішити? До закінчення реєстрації ще цілих двадцять хвилин, — сказала вона так, наче знала наперед, як воно все складеться, і цим впевненим тоном остаточно вибила з мене залишки врівноваженості. Ми встигли на чек-ін в останні п'ять хвилин, здали багаж і нам підтвердили, що з візами у нас все також в порядку.

— Це моя наречена Женя Смирна, — представив я Смирну Аркадієві, коли ми врешті зустрілися за лінією паспортного контролю в невеликому жулянському д'юті-фрі.

— Ви не зустрічали Курце? — перебив мене Чапа.

— Курце? — перепитав я, вдячний Аркадієві за те, що не дає обивательській ввічливості вповзти у наш колектив. — Я думав, вона з тобою.

— Вона теж затрималася. Але видається так, якщо її зараз не принесуть на руках два ангели, її вже з нами не буде. Літак ось-ось подадуть... — сказав Аркадій. — *Raffinatezza*, — звернувся він до Смирни, оглянувши її з голови до ніг. — Чудовий смак!

Курце Штельдихайн прибігла в літак буквально перед самим відльотом — ми уже сидимо в салоні, розмір етюдника для малювання, що його взяла з собою Смирна, заважає нам, та ми примощуємо його біля ніг, Чапа сидить в іншому кінці літака. Місце для Курце Штельдихайн, за дивним збігом обставин опинилося одразу біля нас — принаймні до такого висновку доходить ця жінка, звірившись востаннє з білетом, підносячи його собі мало не до носа.

— Дванадцять «Це», — сказала вона і запитально-випробувально вперлася в мене поглядом.

— Вітаю, Курце, — відповів я. — Пригадуєте мене? Ми з вами вже кілька разів знайомилися. Востаннє — того літа на Одеському кінофестивалі. Я брав у вас інтерв'ю. Федір Могила.

— Федір Могила, — намагалася пригадати Курце Штельдихайн. — А, пригадую! Це той Федір Могила, який робить різні похабні відеозамальовки на телебаченні? Дуже цікаво, я навіть одну дивилася, та більше не змогла.

— Узагалі-то, це були повноцінні передачі, — поправив я, не ображаючись на епітет «похабні». — А зараз уже не роблю, поміняв вид діяльності.

— Абсолютно правильно, — погодилася з моїм вибором Курце. — Дилетантам не місце на телебаченні. Мені також, до речі, — інтимно нахилившись до мого лица, сказала Курце і зміряла мене з талії до голови

вираченим зеленим оком, що так різко контрастувало з морквяно-рудим, куцим, як у хлопчика, фарбованим волоссям. Я, вже звичний до її ескапад, трохи відсахнувся, запрошуючи її сідати.

— А хто це поруч із вами? Це ваша сестра? Дружина, матір? — запитала Курце.

— Це моя наречена, Євгенія, — сказав я.

— Ев-гені-я, — театральнo, з удаваним впізнаванням, протягнула Курце. — З грецької означає — Та, що походить з благородного роду. Мабуть, ви теж шестикрилий серафим, як і я? Бо він — не серафим, — Курце незадоволено вказала на мене. — Якщо ви розумієте, про що я.

— Можна просто Смирна, — озвалася Смирна з усмішкою.

Вигляд Курце заспокоював. Він міг би розсмішити чи навпаки, заспокоїти практично будь-кого — і не тому, що Курце була актрисою комічного жанру. Якщо вже говорити про театр, то її роль була завжди радше на стикові комедії і трагедії, далєбі найскладніше поєднання, з тонкої межі якого Курце постійно вивалювалася у гротеск і фантасмагорію. Одеська єврейка, німкеня за походженням, Курце Штельдїхайн була однією з найепатажніших постатей української культури, яку мені відкрив Аркадій. Вона блискуче володіла українською, а також німецькою, польською й ідиш і завжди хизувалася своєю віденською психоаналітичною освітою, з якої Чапа, своєю чергою, завжди кепкував і з особливою влучністю висміював.

Курце була акторкою. У минулому — оперною співачкою. Регістр — бельканто. У нинішньому житті Курце була актрисою перформансу — достатньо вільною і ні до чого не зобов'язуючою формою, що давала Курце змогу розгорнути крила свого таланту на повну. Курце знялася в кількох фільмах ранньої Кіри Муратової і пізньої Ренати Літвінової, граючи ролі надламаних, ексцентричних жінок — якою, власне, Курце й була в житті, якщо відкинути її бравірування і подивитися на голі факти: розлучена, без дітей, без чоловіка, з невиліковною хворобою, про що знали лише найближчі, і зі старінням на обличчі, яке ставало все помітнішим із кожною черговою пачкою викурених сигарет. Курце було за п'ятдесят, однак вона продовжувала поводитися так, як і належить жителям сцени — в певному сенсі істотам вічним, позбавленим плоті, віку і статі: експресивно, провокуюче, притягально. Вона кидала виклик своїй тілесній слабкості — худа від паління і довга, як чапля, вона зневажала свій вік, суспільні домовленості, громадський порядок і диктувала всім свої умови, що, на її гадку, найліпше відповідали їй — добре освіченій, вільній від пересудів і шаблонів, творчій людині.

— Ми вам принесемо води, щойно підіймемося у повітря...— намагалася пояснити бортова стюардеса Курце у відповідь на її голосіння на весь салон про те, як вона спрагла.

— Але ви не розумієте! — дратувалася Курце. — Це через ваші служби я так довго діставалася сюди, тому що вони хотіли повністю перевірити мій чемодан...

— Перепрошую, але...

— Не перебивайте мене! — огризалася Курце. — У мене забрали всю воду, яку я мала. І я вимагаю, щоб мені хтось дав попити!

Котрийсь із повнощокких чоловіків у білих сорочках і краватках, що сиділи позаду Курце, передав їй маленьку плящину з водою, куплену у д'юті-фрі.

— Я еще не пил из нее, — сказав він.

— О, danke schön, — озвалася Курце. — Вы настоящий джентльмен!

Курце зробила кілька ковтків води, на чому заспокоїлася.

— Готуєте матеріали про Бієналь? — поцікавилася вона в нас. — Але ж ви геть не компетентний у цьому!

— У нас передвесільна подорож, — пояснив я. — Ніякої роботи. Просто прогуляємося вдовж каналів.

— Шлюб — це велика ілюзія, — сказала Курце до Смирни і переконливо кивнула. — Згадаєте ще мої слова!

Ми стали злітати, і в останніх сполохах дня я дивився, як освітлена глиняно-коричневим сонцем земля під кутом утікає з-під нас донизу. Смирна стискала мою долоню, і я нарешті відчув той порив щастя, якого чекав — передчуття свободи, що приходить завжди із переїздом на нове місце, передчуття втіхи життям і насолоди прекрасним.

Подолавши близько опівночі у напівпритомному стані візовий контроль, очікування на багаж і переїзд з летовища на центральний автовокзал, переповнений туристами, ми рушили на пошуки приміських кас. Ми не змогли забронювати нічого у Венеції, позаяк усі готелі у місті були переповнені на час бієнале, тож довелося обмежитися готеликом в Местре, містечу за 20 кілометрів від метрополії. Летячи в літаку, відчуюючи, що зараз стою на межі якогось нового, хай не дуже приємного, але потрібного етапу в житті, я склав собі щось на зразок резигнації — я вирішив відмовитися від усілякої пристрасті до інших жінок, хай навіть у думках, і зосередити розум виключно на Смирні. Мав уже дорослішати. Прийшов час зупинитися на чомусь одному і прийняти його, яким воно не було б — заради того, щоб мати змогу рухатися далі. Якщо справді хочу розвинути з нею близькі стосунки, я розумів, що ця жертва — неминуца, тому що завжди будуть інші, на кого мені хотілося

б дивитися, тоді як Смирна завжди почуватиметься другою, вторинною. Я мав купити для Курце квиток на автобус — Курце, попри володіння всіма мовами світу, крім універсальної англійської і доречної тут італійської, виявилася неспроможною справитися з цією задачею.

— *Buona sera, seniorita. Tre biglietti di andata per Mestre, per favore,* — італійські слова злітали з мого язика легко і природно — так, наче я завжди говорив цією мовою, хоча це, мабуть, і є весь мій лексичний мінімум. Молода дівчина-касир, розпашіла від важкої нічної задухи, у розстібнутій сорочці, з якої ледь не вискакують її перса, глянула на мене і її погляд на мить завмер — я відчув, як між нами проскочила іскра. Мені стало все зрозуміло — що між нами б відбулося, якби вона не була білетеркою, а я не був туристом у черзі, котрого ззаду підпирають сотні інших.

Однак дівчина одразу ж відвела погляд.

— *Per favore,* — каже вона і, коли вона перекладає мені в долоню квиток та здачу — ваговиті металеві євро, — її рука ледь відчутно торкається моєї і мене пробиває її іскрою, її струмом.

Калатає серце, коли я відходжу від каси — але не через збудження, а через страх. Ця мікроскопічна сцена, котрою мене вітає Венеція, раптом стає для мене прелюдією до всього, що має відбутися далі. Я відчуваю, як місто, немов жива істота, щось шепоче мені просто у вухо, нависає наді мною, огортає мене і хоче зробити своїм. Я вже зрозумів, у чому буде полягати моє головне випробування — Венеція захоче випробувати мене на солодощі особливого ґатунку. Нічого не кажучи, я лиш міцніше притискаю до себе Смирну. З глумливим усміхом я дивлюся на заманливі плакати, яскраві вогники, що переливаються у маслянисто-чорних водах каналу.

— Схоже на труп улюбленої бабусі в костюмчику із секс-шопу, — кажу я, курячи поруч з Аркадієм перед тим, як сісти в автобус.

— Дійсно, — згоджується Чапа і принохується. — Повітря пахне пудрою до обличчя. Вам також?

Я мовчки стискаю руку Смирни. Схоже, я справді пройшов якийсь внутрішній рубікон. Можливо, я врешті визрів у наших стосунках, і тепер маю силу битися з пітьмою?

— Свобода і культура, — проголошує Курце, сидячи в автобусі, котрий безшумно везе нас у Местре. Вона задоволена — вона у себе вдома.

— Ну що, можемо випити ще якоїсь кави? — запропонував Аркадій.

— Так, давайте ще десь трохи посидимо, — просить Смирна.

В готелі, кинувши речі, ми зустрілися в ресторані, де на жаль, крім шипучого вина, крекерів і соломки з сіллю о цій порі більше нічого не

виявилось. Намагаючись заглушити голод вином, ми пожадливо випили по кілька келихів «дуже домашнього» і «дуже молодого» «фрізанте», поки я не відчув себе геть п'яним. Смирна, вочевидь, теж добряче перебрала — її понесло і вона стала розповідати Аркадієві історії зі свого троєщинського дитинства. Відчуваючи, що моя дружба з Аркадієм мені зараз дорожча, ніж її зізнання про школу малювання, я став натякати, що нам уже пора.

— Щось дуже спати вже хочеться, — озвався я. І хоча Смирна пропонувала ще трохи посидіти, я тягнув її у номер. Мені було незручно перед Аркадієм і я хотів чимшвидше щезнути з його очей.

Ідучи в номер з нею під руку і намагаючись притишити її спроби вигукувати щось експресивне у тихому коридорі, я намагався пояснити самому собі, що Смирна просто інша, не така, як Курце чи Аркадій. В усьому нашому одруженні мене найбільше боліло навіть не моє підкорене положення, скільки його добровільний характер. Я вже зізнався собі, що люблю її, причому люблю низькою, залежною любов'ю, котра зробила з мене її раба, котра розчавила в мені усяку гідність в догоду можливості зробити їй приємне. Які механізми стояли за цим? Годі розібратися. Провина. Пожадання. Цікавість. Смирна в жодному разі не належала до лихого племені голд-хантерш, котрі впольовують собі різні вагомні величини в світі фінансів та бізнесу й потихеньку, спльовуючи сперму, смокчуть з них кров. Навпаки — Смирна була самим утіленням щирості, безпосередності, але, разом з тим, вона була по-тваринному прихованою, дволикою, такою ж замаскованою і різуче відмінною від мене, якою була відмінність між нашими геніталіями, такою ж однаково доброю й підступною, як дикий ліс.

Що ж, тепер я практично одружений чоловік і мені варто поводити себе і думати як одруженому чоловікові. Просто така вже природа жінки — ти впускаєш її у своє життя і вона починає розширяти коло своїх бажань усе більше і більше, заповнюючи тебе діяльністю, котрою ти б нізащо не займався за інших обставин. Смирна — ескімоська шаманка, що співає криком гагар, криком нерп і тюленів. Вона знає мову квітів. Годі сподіватися, що ця її дика, знахарська натура буде дивитися органічно в місті, де вона продовжуватиме кутатися у хустини і запоясуватися так, як вона б запоясувалася десь, мешкаючи в іглу або в хатинці серед тайги. Я боявся, що зі Смирною мене теж може спіткати подібне опрощення.

Спілкуючись із нею і дедалі більше впускаючи в себе її природню енергію, я боявся, що прийду до такого вкрай натурального існування, за якого мені не хотітиметься ані грошей, ані положення у суспільстві — а можливо, на той час я вже й не матиму змоги їх здобути. У Смирни був цей

дивовижний дар розхолоджувати. Я навіть не підозрював, наскільки впертою вона могла бути. І якщо вона заявила мені, що хоче жити на селі, в хаті з глиняною підлогою, і там няньчити дітей та займатися господарством, то тепер я розумів, що так воно й буде. Вона буде за допомогою своїх повітряних методів приводити до цього всі мої зусилля — так, що я навіть сам не зрозумію, як в один день опинюся поруч із нею на порозі сільської хати, голий і босий, оточений зграєю немитих дітей: ось плоди моєї пристрасті, котрі я так виразно вже бачив зараз, тут, у Венеції, спершись чолом до холодного кахлю, будучи все ще шанованою особою в колі достойних людей, будучи в одному з найвизначніших центрів сучасної культури, на одному з найважливіших фестивалів сучасності, просто в день його відкриття.

Я лягаю на ліжко поруч і намагаюсь втримати обертання голови — вино подіяло на мене несподівано сильно. Я вже практично засинаю, коли згасло світло й у кімнату зайшла гола Смирна. Я побачив її голизу в світлі місяця, що лупив із вікна, і її тіло здалося мені досконалим у своїх округлостях і вигинах. Вона дивилася на мене невинно, з дитячою грайливістю в погляді. Смирна присіла навколішки біля мене, і її дихання охолодило мене — вона почистила зуби м'ятною зубною пастою. Я не витримав і притис її до себе, став цілувати, жадібно кусаючи її губи, мнучи знавісніло її груди і впиваючись у неї пальцями так, наче вона — не людина, а солодкий м'якуш булки. Спросоння я став рвати її пальцями, як роздирають іще гарячу хлібину, і Смирна скрикнула, але не відсахнулася, а тільки сильніше притислася до мене, так, щоб я відчув, якою гарячою і мокрою є її первісний бруд, древня трясовина, з котрої виходить все живе, я зарився обличчям у цю трясовину, жадібно п'ючи її соки, і ті мені здалися кращими за будь-які ліки — вони одразу загоїли всі мої рани. Ці запахи проникають мені просто в рецептори, падають на нервові закінчення і вдаряють по них, наче це відчайдушний рок-гітарист на концерті unplugged, б'є з усього дуру по струнах електрогітари.

Венеція зводить мене з розуму. Повний місяць б'є мені в голову і я хочу з'їсти тебе. Відкушую по шматочку, починаючи з твого вуха, переходжу на шию, на плечі. Ти сама ще не знаєш, чого би воліла скуштувати, але робиш вибір не відмовлятися від жодної пропозиції — ані від солодкого, ані від м'яса, ані від гострого соусу. Волосся падає тобі на обличчя сплутано, страшно, наче це павутина, або чорні нитки водоростей із каналу, так що цілувати тебе в губи немає змоги, тебе прикриває ця водоростяна вуаль, тому я опускаюся в своїх мандрах нижче, відкушуючи невеликі шматочки з твоїх грудей, зі складок шкіри на животі, я вже гарячий, як залишений на

вогні японський теппан, тільки бери й кидай на мене м'ясо, і нехай воно карамелізується.

Ти — схожа на олію. Коли тебе нагріти, ти розливаєшся у мене під руками, розтікаєшся під пальцями, змочуючи мене по лікоть жирною змазкою, так, наче я повинен приготувати зараз в тобі цілого кабана.

Я — кабан у пошуку трюфелів. Розриваю рилом твоє коріння, рохкаючи від задоволення, йдучи на запах.

Ти — жарівня, біля якої нестерпно лежати нерухомо. Тебе хочеться замучити, як мучать на повільному вогні шматки свинини. Ти вся тхнеш цибулею, що нею, грубими шматками, посипають червоне м'ясо. Ти вся мокра від соку — соку м'яса і соку цибулі. Тебе треба натирати сіллю, поки твоя шкіра не стане червоною. Я кусаю тебе все сильніше, а ти шипиш, але не відпускаєш, а лише притискаєшся міцніше.

Тебе хочеться проштрикнути. Пробити, як пробивають багром тушу тюленя. Я б'ю твою тушу, безсило розкинуту на цій прямокутній крижині готельного ліжка, б'ю її у нестямі, і мені байдуже, що наше ліжко своєю спинкою лупить у стіну, яка межує з номером Чапи, байдуже, що ти стогнеш з кожним ударом так, наче тобі видирають серце, а коли мені здається, що зараз я просто зламаю в тобі цю тупу палку, якою я хочу забити тебе до півсмерті, я виймаю багор і ти смокчеш його, масного від крові й тюленьчого жиру, а Венеція так міцно стискає мені скроні, що не дозволяю тобі зупинитися, доки ти не починаєш захлинатися — тоді я падаю біля тебе, здригаючись у конвульсіях, весь у шерсті й крові, розтерзаний, з простріленою головою, покусаний скаженими собаками, загризений дикими псами на смерть.

Вранці на вулиці стояла чудова південна погода.

— Прокидайся, — він розбудив Смирну і сам першим пішов у ванну.

Смирна у зім'ятих простирадлах скидалася на ненамальований портрет Венери. Йому захотілося взяти її знову — хотілося брати її безперервно. Це було схоже на сказ — особлива венеційська лихоманка, з якою ще потрібно навчитися жити.

На сніданку у фойє, всупереч очікуванням, він уже застав Аркадія і Курце.

— Buena mattina, — привітався він до них.

— Cíao, matador, — кинув Аркадій. — По-моєму, вночі в нас на поверсі когось убивали. Ти не знаєш, з якого це номера?

— І гадки не маю, — парирував Федір. — Нам теж щось гупало. Може, сусіди зверху? Зрештою, я спав як убитий.

— Можу тільки позаздрити, — сказав Аркадій. Утім він мав доволі доброзичливий вигляд.

— Ми можемо десь зустрітися для обіду разом, — запропонувала Курце.

— Власне, ми зі Смирною планували усаїтнитися перед виставкою — хочемо трохи вдихнути романтики, а вже тоді увірватися в прекрасне, — озвався Федір. У ресторан спустилася Смирна і стала збирати їм сніданок.

— Доброго ранку! — привіталася вона з Курце, завершивши обхід шведського столу двома тарелями, наповненими здобою і сирами.

— Guten tag, meine hertze! — з почуттям зустріла її Курце. — Побачимося на виставці! Обов'язково підіть в американський павільйон!

Як слід підкріпившись, поки сонце не піднялося високо, вони поїхали у Венецію. Розмальована, як італійська красуня 70-х, з волоссям, зібраним у гудз, Смирна своєю засмагою нічим не відрізнялася б від місцевих куртизанок, а виразними губами і пристрасним, трохи сонним поглядом зробилася невідмінною від тутешніх вродливиць. Вони вирушили у місто, і місто поглинуло їх.

На туристичних шляхах тиснява, і щоразу коли я потрапляю в якесь середньовічне європейське місто, коли я опиняюся на тісних вуличках, викладених бруківкою і каменем, у мене виникає відчуття дежа в'ю. Так само й зараз — хоча з обидвох боків нас оточують всюдисущі японки й американські тинейджери — їх для мене не існує. Місто зустріло мене, впізнало і тепер настирливо веде кудись уперед. Смирна захоплено зупинялася біля кожної крамнички з дрібничками, з непідробним інтересом роздивлялася пишні венеційські маски, прикрашені страусячим пір'ям. Вона одразу ж накупила всілякої дрібної біжутерії, що видавала себе за муранське скло, для своїх приятельок і знайомих у Києві. Ми рухалися за отриманим у готелі путівником і мали на меті дістатися площі Сан-Марко — перетнувши усю стару частину міста по діаметру, не користуючись жодним іншим видом транспорту, крім ніг. Однак, піддавшись потокам туристів, ми збилися зі шляху і втратили орієнтири — замість очікуваних голубів і старих Прокурацій ми йшли кудись все далі вглиб у тінисті, темні переходи.

Ми перетинали по діагоналі площу за площею, засвічені синім небом і затоплені тінями стін, від чого у мене наростало дивне відчуття, наче я вже колись тут був — сам собі здався міфічним героєм, який ніяк не може вирватися з зачарованого лабіринту і раз по раз змушений пробігати тією самою площею. Коли в одному з соборів ми застали молодят, що саме виходили у весільних одержах із храму, і голуби перед собором налякано розліталися великими зграями в небо — у цей момент я почав вірити у прекрасний романтичний образ, у містерію Венеції, у її бездонне синє небо, у червоні троянди в руках молодої, в її непорочно-білу сукню і пишний

вельон. Нечисленні гості зустріли молодих, кидаючи в них рисом і конфетті, і ми зі Смирною, роблячи вигляд, що теж при ділі, на кілька хвилин долучилися до церемонії — південне світло, теплий вітер і тугі, наче стручки бобових, лінії архітектури в цей момент зійшлися в досконалому пасьянсі — і ми раптом ніби потрапили самі на зображення цих карт, проникли у вир мозаїки венеційських вражень і обидвоє пристрасно почали вірити у реальність, у непідробність всього, що бачили. Мене охопив незвичний і вже давно забутий щем, пронизлива радість — перед молодятами, перед небом і вітарем, перед прекрасним сонцем і чудесним літнім днем. Здається, що все найкраще у цьому світі має право на існування, що в той момент я бачив священний відблиск величі цього творіння.

На одному з мостиків між будинками ми зупинилися зі Смирною, аби викурити по сигареті.

— Так добре. Не хочеться нікуди йти звідси, — кажу я, мов у трансі, все ще дивлячись у переливи сонячних полисків. Я дивився на воду і все ніби застигло навколо.

— Усе гаразд? — поцікавилася Смирна.

— Так, — сказав я, мов під гіпнозом. — Мене переслідує відчуття, наче я вже тут був. Наче мені не цікаво все це, тому що я надто добре це знаю. У тебе немає такого?

— Можливо, — невизначено озвалася Смирна. — А що тобі здалося знайомим?

— Та, власне кажучи, все. Починаючи від Гранд-каналу, як тільки ми ступили на землю старої Венеції... Атмосфера міста, будинки... Канали... Усе це ніби колись було моїм. Ось цей міст, де ми стоїмо. Мені не хочеться йти звідси... Мені здається, ніби я вже прийшов.

— Оппа! — пожартував я, роблячи вигляд, ніби збираюся стрибнути у канал, і виліз на перила містка. Смирна злякано гукнула:

— Ти що?!

— Сфотографуй мене! — попросив я. — Ніби я збираюся стрибнути у воду!

У душу мою закралася темна печаль, схожа на густу передгрозову хмару.

— Ну гаразд, ходімо далі, — сказав я, злазячи на землю. — Варто це місце запам'ятати... Воно особливе...

Ми пірнули в темну арку, пройшли ще один місток і пірнули в наступну разом із десятками інших туристів, аж поки врешті не вийшли на невеличку площу з триповерховим будинком посередині, внизу якого по периметру відкрито кілька тратторій і ресторанів.

— *Piazza delle Melone*, — прочитав я вголос, щоб мати на майбутнє якусь зачіпку, де знову шукати те місце на мості при осонні. — Площа динь.

Ми вийшли з арки на тінисту площу, де кружляли, гуркочучи, голуби, і на хвилю завмерли. Я підійняв голову до неба, що виднілося вгорі поміж колодязями стін, і мені здалося, наче світ довкола почав кружляти, мов у танку.

— Здається, я тут теж була, — сказала Смирна, і з її сплотнілого обличчя було видно, що вона відчувала ту ж тривогу, що й я.

— Ти теж боїшся? — спитав я, і Смирна кивнула. Я переплів її долоню зі своєю, і ми разом ступили на П'яцца делле Мелоне.

Виходячи з тіні на світло, що линуло у проміжку поміж будинків, я раптом відчув, як нова, сильна емоція ввійшла у мене. Усе, що я бачив навколо, видалося таким знайомим, що воно ніби вібрувало в єдиній емоції, і ця емоція стала захлинати мене. Я поглянув на Смирну і побачив, що її губи теж стали тремтіти. Вона замружила очі, і з них порснули сльози. З мене саме вирвалося ридання. Не тямлячи, що відбувається, я плакав, озираючись навколо, і туристи проходили повз, ніби не помічаючи нас, а сльози — у мене й у неї — текли по щоках на сорочку.

— Що ми нарobili... Що ми нарobili, — повторювала вона, і я, схлипуючи, затягнув Смирну в провулок. Там, притулившись за рогом стіни до каміння, обійнявшись, ми віддалися риданню, що стрясало наші тіла. Коли ридання вляглися, тремтячою рукою, все ще відчуваючи сльози на повіках, я дістав сигарети, і ми закурили.

— Ми були тут, жили десь поруч... Ти і я. Ми мали з тобою одружитися... Були вже заручені...

— У мене відчуття, що ти був аристократом, — сказала Смирна. — Можливо, якимось принцом...

Я встав із землі й допоміг Смирні піднятися, подавши руку.

— Ти куди? — Я бачив, що Смирна боїться, та нам треба було відкрити все це до кінця, і я мав внутрішній компас, який показував мені, куди рухатися.

— Ось тут, — сказав я, коли ми вийшли на площу знову. — Ось тут жила ти.

— Не розказуй мені цього.

— Десь тут. Тут жили бідняки.

— Будь ласка, не треба...

Я притулився до неї і пригорнув її до себе.

— Це було, — сказав я. — Це все було. Історія насправді повторюється. Спершу я побачив як ви це робите з іншим, а потім я знайшов тебе, і ми

стали потай зустрічатися з тобою, тому що з тобою ми могли робити все, що я не міг робити зі своєю дружиною...

Смирна плакала.

— Навіщо ти це розказуєш?.. — крізь сльози сказала вона.

— Треба це пройти до кінця. — Я підійнявся. — Вставай, я тобі ще щось покажу. Тримай, — я дав Смирні паперову хусточку. Я відійшов на кілька метрів від неї.

— Десь тут. Ці двері або ці, — я показав на пройми, де старовинні оббиті металом двері колись вели до кімнати бідних міщан. — Пішли, — я знову підійшов до Смирни і потяг її за руку.

— Моя дружина знала про тебе... А ми з тобою хотіли втекти і бути тільки удвох... Нам було по двадцять... Ми вже були таємно повінчані... Уночі я знову пішов сюди, щоб побачитися з тобою... і тоді... Це сталося. Мене втопили в цьому каналі, — сказав я, і моторошність моїх слів викликала мурахи у мене на шкірі. — Вона не змогла мені пробачити цього...

Смирна стала важко дихати, а коли закінчила і трохи заспокоїлася, похмуро глянула на мене.

— Я хочу піти звідси, — сказала вона, і ми, переплівши наші пальці й понуривши голови, рушили геть, і я почувався як Адам, якого щойно прогнали з Раю.

Ми присіли на лавочки під липами на одній із площ, аби трохи перевести дух. Я відчував, що наші стосунки уже не будуть як перше. Щось масштабне, розмірами схоже на атлас світу, перегорнуло свою останню сторінку — і тепер ми розгублено сиділи на форзаці закритого тому, звисивши ноги в тишу, і нам бракувало слів.

— Ненавиджу це місто. Хочу вже поскоріше додому.

— Послухай, — сказав тихо я. — Це місто важливе для того, щоб ми зрозуміли, хто ми такі.

— Зрозуміти, що я була повією? — сказала Смирна, прикриваючи долонею, на яку сперла голову, рота, і я побачив на її очах сльози.

— Це все неправда, розумієш? І взагалі, я хочу завтра побути одна. Щоб мене ніхто не чіпав! — по голосу було чути, що у Смирни істерика.

— Добре, побудеш завтра одна, — сказав я. — Але давай сьогодні з тобою проведемо ще вечір разом...

— Я не хочу, щоб ти до мене ще бодай колись торкався... — крізь зуби сказала Смирна, і встала. Я встиг вхопити її за руку:

— Зачекай...

— Відстань, кому сказала! — крикнула вона і пішла, залишивши мене

самого.

* * *

Ми повернулися у готель мовчки. Я залишився в барі випити вина, а Смирна пішла у номер. У номері було темно, і я ввімкнув світло в ванній. Смирна, закутавшись з головою ковдрою, спала чи робила вигляд, що спала. Я підійшов до неї, щоб відхилити ковдру і побажати їй добраніч, і тут у мене вперше закралося відчуття: а що, коли вона надумає втекти від мене? Абсолютно шалена здогадка, однак вона раптом здалася цілком можливою. І цілком у дусі Смирни.

Там, під ковдрою, хтось лежав і плакав.

Просто у взутті, як і Смирна, я заліз на ліжко і ліг біля груді ковдр, з якої стирчали її ноги.

— Усе гаразд, Женю, це просто поганий сон. Може, це й було колись, але тепер ми є одне в одного, і разом упораємося. Я з тобою. Я допоможу тобі все це перетерпіти.

Смирна мовчала. Смирна натягнула на себе всю ковдру, тож мені залишилося лише скрутитися на краю ліжка біля неї. В одязі, у взутті, з водою у легенях і річковим намулом у роті я заснув.

— Ти куди? — спитав він, побачивши вранці Смирну, що вже підводила очі біля дзеркала. Смирна була готовою виходити. Вона вдяглася яскраво і виключно, і таким же звабливим був її макіяж.

— Я увечері повернуся, — сказала вона, розтираючи помаду стиснутими губами. — Бувай, — кинула Смирна й зачинила за собою двері. Федір, ошелешений, якийсь час сидів у ліжку. Зім'яті ковдри і простирадла нагадували витягнуте обличчя людини, що кричить. У кімнаті стояла задуха. Знайшовши нарешті сили піднятися з ліжка, він пішов у ванну.

За сніданком його чекали Аркадій і Курце.

— Треба обов'язково піти на Муракамі, — ділився враженнями Аркадій. — У «Пінчукові» була чудова скульптура його, пародія на аніме — такий ковбой, що розкручує свою сперму як ласо. І я неодмінно хотів би подивитися на корейський павільйон — у дві тисячі дев'ятому там була потужна програма.

У Венеції широкі центральні вулиці, викладені бруківкою, були залюднені з самого ранку. Звідусіль уже линуть аромати, вже йде торгівля: морозиво, багети з шинкою і листям салату, кав'ярі, з яких тхнуло застоюним духом кави, розставляли свої столи, у ресторанчиках вже сиділи, попиваючи каву і пиво, пихаті туристи — з поношеними, розтоптаними пиками, на яких відпечаталася зневага до всього. На душі в мене стояла стіна чорнильної

пінтми, схожа на кальмарячий пігмент, яким тут фарбували рис, а серце роз'їдали солоні, наче води Адріатики, ревнощі. Де зараз Смирна? Що вона робить? Я намагався притишити внутрішні голоси сигаретами, каваю і спробами вийти в інтернет, та розум безнадійно відлітав кудись за край лагуни в пошуках нареченої, і покійники з темних каналів зі спини хапали мене за груди і пристрасно стогнали у вухо. Аби скинути з себе наваду, я рушив у місто з надією, що натовп поглине мене.

Експозиції виставки діяли на нього гнітюче. У кожній із них йому ввижалося лихе знамення, щоразу ірраціональніше і від того — ще невблаганніше. Скульптура розлюченого бика, на якому танцює балерина, в американському павільйоні наповнила його відчуттям, наче він тоне і захлинається в тому, що відбувалося. Андроїди, поставлені у формі «П'єти» Мікеланджело — робот Марія тримає на руках робота Ісуса — наче глузували з нього, натякаючи, що його спроби зараз почати молитися за них зі Смирною приречені на марність.

Близько полудня пройшла коротка злива, і я переcheкав її у шотландському павільйоні, де розкидані кольорові тканини, змішані з пігментом, папір і багато кольорового порошку нагадували спроби полегшити новокаїном муки помираючого від раку.

«Смирна, Смирна, — думав я і на очі наверталися сльози. — Зоно, я знаю, що вона буде робити, я знаю, куди вона пішла, будь ласка, зроби так, щоб вона не робила цього, Зоно. Вислухай мене, мені так боляче через неї, боляче за неї, будь ласка, зроби так, щоб мені не довелося нести ще й цей біль також».

Пообіді вони зустрілися на каву з Аркадієм і далі вже разом поїхали досліджувати нові павільйони, зауважуючи, як сонце хилиться до заходу і як ростуть тіні. Щокілька хвилин він позирав на телефон, чи не приходило повідомлення від Смирни, але телефон мовчав.

У готелі в Местре, коли вже зовсім споночило, за столиком у барі, я застав Смирну, і мені відлягло.

— Ти прийшла, — кинувся я до неї і сів поруч. Смирна запалила сигарету. — Як ти?

— Усе гуд, — відповіла вона. Звісно, все та ж до біса колюча мовчазність, крізь яку мені не пробитися.

— Що робила? Де була, що бачила? — о Боже, я втомився витягувати кожне слово з неї, але тим більше я відчував, що люблю, по-справжньому люблю її і готовий витягувати з неї ці слова, готовий жертвувати своїм спокоєм, своїм благополуччям, готовий жертвувати заради неї всім.

— Гуляла, — відповіла Смирна, ковтаючи вино.

— Ти якась інша, якась не така, — сказав я.

Я поклав свої долоні їй на руки, і вона тут же забрала їх, з викликом дивлячись на мене.

— Ну гаразд, — кажу я. — Тоді ходи відпочивати.

— Я не можу піти з тобою, — сказала Смирна. — Між нами все скінчено. Ми вже давно мали розійтися, та я тільки зараз це зрозуміла.

— Що ти таке кажеш? — я усміхаюся від дивності її слів. — Навпаки, все неприємне вже позаду! Чорнота закінчилася!

Вона заперечно хитає головою.

— Я не хочу ночувати з тобою в одному номері, — каже вона.

— Ну гаразд, я тоді зніму ще один і переїду.

— Це неможливо, я вже запитувала. Усі місця зайняті.

— Ну, що ти таке кажеш... Нам же не можна розлучатися... У нас же медовий місяць...

— Просто прийми це як чоловік, — сказала вона.

— Але чому? Що сталося? У чому моя провина?

— Ні в чому. Просто так. Я була з іншим чоловіком. І я зрозуміла, що мене з тобою нічого не поєднує.

— Тобто — «була з іншим чоловіком»? — не розумію, не хочу вірити я в її слова.

— Я спала з ним, і ще з двома також. Просто прийми це. Я така. Мені це подобається, і я не хочу нічого з цим робити.

— Ти це просто кажеш, щоби розізлити мене, — я відчув, як вино заважає висловлюватися твердо і категорично. — Я не вірю тобі.

— Я хочу піднятися в номер.

— Гаразд, — сказав я, — ходи у номер. Там поговоримо. Тут на нас і так усі дивляться.

Я розрахувався за її каву, і, натягнуто посміхаючись, першим пішов до сходів. Смирна, потрапивши у номер, почала швидко збирати речі. Вона взяла з чемодана чисту білизну і зникла у душі. Її діловитість лякала мене. Я зазирнув до неї в сумочку, знайшов гаманець. Тремтячими руками розкрив його і побачив там кілька зелених банкнот по сто євро і багато дріб'язку.

Смирна вийшла з ванної, загорнувшись у рушник, з мокрим волоссям. Вона зараз як тварина — веде себе так, ніби мене тут немає. Вона скинула рушник і почала одягати труси — і все це з якоюсь чоловічою різкістю, байдужістю.

— Женю, звідки в тебе ці гроші?

— Я тобі вже сказала, звідки ці гроші. Я повія, хіба ти цього не розумієш?

Ще не витершись як слід, вона почала одягати светр.

— Куди ти підеш зараз, у ніч?

— Мене чекають. Я вже знайшла собі квартиру, — Смирна підморгнула мені, наче знущаючись.

Я притулив долоні до обличчя. Хотів прокинутися від цього кошмару. Якийсь древній жах впирається мені в п'ятки, проколюючи мені ноги холодними списками. Для чого? Для чого, Зоно? Для чого ти це все показуєш мені? Що ти мені хочеш цим всім сказати? Хіба я цього хотів? Хіба я хотів, щоб мене опускали на саме дно?

Я впав перед нею на коліна.

— Я знаю, іноді я жахливо ставився до тебе, та не можу інакше іноді. Мене зриває. Я тебе дуже люблю. Будь ласка, не йди нікуди. Я не серджуся за те, що ти зрадила мені. Я просто... дуже хочу, щоб ми були разом, щоб ми подолали все те, що відбулося. Щоб ми були разом до кінця. Я хочу, щоб ти стала моєю дружиною.

Смирна дивилася на мене згори вниз.

— Я не хочу їх більше бачити, — раптом озвалась вона.

— Кого?

— Твоїх друзів. Вони ненавидять мене.

— Припини. Вони мають купу своїх проблем, аби ще ненавидіти тебе.

— Ні, ненавидять.

Я допоміг їй зняти одяг. Смирна знесилена лягла на ліжко і не заважала, але й ніяк не допомагала мені роздягнути її і вкрити ковдрою. Нерухома, мовчазна вона не проронила того вечора жодного звуку. Я ліг біля неї і також спробував заснути.

Вам доводилося спати на помийці? Мені — так. Я засинав, відчуючи, як лежу на великому сміттєзвалищі власного життя серед куп чужих відходів, і мухи роїлися наді мною, тхнуло й підсмерджувало чимось гнилим і солодкавим, що ще вчора було правдою життя. І якщо наді мною були якісь зорі, то лише холодні й колючі, а всередині мене — нечувана порожнеча, від якої неможливо сховатися ніде. Хіба що скрутитися назад в ембріон і спробувати зникнути.

Був хороший день — небо затягнула легка хмарність, крізь яку приємно пробивалося небесне тепло. Неприглядність його внутрішнього стану була такою сильною, що він не міг ані спокійно сісти у кафе, ані перепочити, тому що зупинитися, сісти означало знову заглибитися в себе, а це було схожим на пекло. Тому він гуляв, стараючись ні на чому не зосереджуватися, і лише спостерігав за тим, як гидотне відчуття марноти проникало все глибше, буквально вивертаючи його назовні. У Смирни

почалися місячні і вона злягла у номері з менструальними болями, тож він вирушив у місто сам. Він поїхав купувати обручку.

Я прогулявся околицями Венеції, а опісля повернувся за Смирною. Їй уже стало ліпше, і вона погодилася виїхати з готелю до моря, аби трохи освіжитися. У майже священному мовчанні, що нагадувало про суворі години чистилища, ми пообідали вином і рибою, після чого пішли на берег лагуни, де в обмін на паспорт я взяв на прокат човник. Зійшовши у хистку шлюпку, ми відчалили від берега, і дуже скоро з певної відстані нам уже відкрився купол собору святого Марка у всій красі. Я озирнувся ще раз навкруги. Попереду — відкрита лінія моря. Праворуч і ліворуч — пристані, човни й острови в лагуні. Позаду — величне місто над водою, а над ним — золотисті куполи, дзвіниці й башти. Мій настрій став урочистим — вечірнє море в золотистих променях сонця — і раптом зробився мені таким самим, як на полотнах барокових живописців, — одухотвореним, живим, погідним.

Склавши весла, я дістав із-за пазухи полотняний мішечок з обручкою, дістав її й простягнув обручку Смирні.

— Давай будемо разом. Усе життя. Мені потрібна тільки ти. Жодна інша жінка мене так не притягує. Заради тебе я готовий пожертвувати всім. Будь ласка, стань моєю дружиною.

Смирна подивилася на каблучку, мовби не розуміючи, що відбувається. Тоді вона вихопила її з моїх рук і з усієї сили закинула далеко в море — та тихо хлюпнула у далині.

— Оголошую вас чоловіком і дружиною, — театральнісказала вона басом і почала співати марш Мендельсона: — Трам-та-там-та-там-там!..

Я нічого не сказав, лише сховав обличчя в долоні.

— Я хочу на берег, — озвалась вона. — Можеш мене привезти на берег?

Мовчки ми попливли назад. Смирна, з легкою переможною посмішкою, сиділа на кормі і дивилася, як до нас наближаються пристані з розмальованими біло-червоним серпантинном стовпами. Смирна, схоже, абсолютно не парилася тим, що відбулося. На площі Сан-Марко вона з показним захопленням стала годувати голубів і попросила пофотографувати її напам'ять.

В останню ніч у Венеції вони знову кохалися. Обіймаючи і цілуючи її, Федір відчував, що вони геть чужі одне одному. Під час сексу Смирна боляче кусала його, рухалася грубо, відв'язно, а скінчивши, одразу ж злізла з нього і заснула. Він почувався використаним і придатним лише для механічних вправлянь у самозадоволенні.

В аеропорті, стараючись не показувати друзям, що між ними все

скінчилося, Федір був змушений знову вислуховувати звіряння Курце.

— Я з'їздила у Падую. Ви не були у Падуї? Ви багато втратили. Собор святого Антонія — це щось надзвичайне! Це настільки моє, воно мені просто в голову — от сюди — увійшло, — Курце грубо тицьнула собі між брів вказівним пальцем. — О Боже, вони все пропустили, я не можу! А як же базиліка Санта-Джустіна? А як же фрески Джотто, Тиціана? Барельєфи Донателло? О, я не знаю, Господи, чому вони цього не побачили?

— Вони, гадаю, мали важливіші справи, — відповів за нього Аркадій, який, схоже, одразу зрозумів, що відбулося між ним і Смирною. — Курце, хіба ви ніколи не одружувалися? Їм взагалі ваш Джотто зараз до одного місця.

— Я одружувалася тричі, і тому хочу сказати цій дівчинці, щоб вона не робила цього.

Смирна усміхнулася:

— Без вас я точно не наважилася б, — каже вона, і її слова звучать двозначно. По нас, дalebі, добре видно, що ця поїздка вимотала нас до нитки і що ми зараз — як двоє побитих псів.

Коли літак став підійматися в повітря, я побачив Венецію з висоти пташиного польоту. Смирна сиділа поруч, заглиблена у вивчення фірмового журналу авіакомпанії.

Ми повертаємося до Києва пізно вночі. Довго чекаємо на доставку нашого багажу — в Жулянах, здається, все ще тривають дев'яності, й доставку поклажі й надалі здійснюють вручну. Опівночі ми сіли в таксі й перед першою опинилися вдома, ніби й не вірячи в те, що кудись вирушали.

Наступного дня після повернення Смирна зібрала речі й, поцілувавши його на прощання, викликала машину і зникла, ніби її ніколи й не було. У Федора залишилося кілька пляшок лімончелли, яку він планував випити разом із нею, та кілька грудок сиру, що нагадували про туристичні закапелки Венеції. Увечері того ж дня, коли пішла Смирна, він сам з'їв ці сири і випив лімончеллу. На цьому його поїздка до Венеції скінчилася.

* * *

Від маніакального бажання знищити себе роботою його відірвав Слава. Він повідомив, що всі психоінженери з Росії й України збираються зараз на Бучаку — на березі Канівського водосховища неподалік Трахтемирова. Гуров знав про давню звичку радянських езотериків збиратися тут для неформальних зустрічей і, очевидно, хотів у такий спосіб продовжити традицію. А можливо, це Зона сама прикликала тих, хто належав їй у цьому світі.

— Чувак, бери намет і приїжджай. Природа, річка, медитації — все, що треба. Кидай цю всю свою хандру!

— Як скажеш, чувак, — зітхнув він. — Завтра виїжджаю до вас.

— Захопи побільше згущеного молока, старий. Не повіриш, якщо в світі трапиться атомна війна, згущенка стане наступною валютою.

— З мене ящик, — сказав він.

Зона кликала його. Зона знову хотіла щось розповісти йому.

Їдучи погожим днем, коли небо всипане сріблястими хмарами, на Бучак, я пригадував попередню поїздку — майже рік тому — разом із Вадіком. Я намагався зрозуміти, що відбулося за цей рік. Намагався якось укласти собі в голову — якщо Зона хотіла дати мені щось хороше, якщо її завдання — справджувати бажання, тоді чому все в моєму житті лише руйнується?

На Бучаку психоінженери вже обжили територію. Частина з них розселилася в бетонці — недобудованому адмінкорпусі так і не збудованої ГЕС. За бетонкою, у зелених хащах, вони розбили імпровізовану польову кухню з глиняними печами — а при кухні зробили невеликий чайний клуб під навісом з очерету. Великі жовті хустки з червоними словами мантр і зображеннями Шиви і Парваті, що виконували роль стін у чайному клубі, додавали території кухні нестримної екзотичності, тож очерет здавався аналогом пальмового листа, а гілки верб — бамбуковими палями.

У чайному клубі я застаю Рубена. Рубен засмаглий, в червоній хустині, відпустив бороду і подорослішав на кілька років. Ми обмінюємося вітаннями, я впізнаю знайомих психоінженерів — чоловіків, яких я пам'ятав вбраними у піджаки і светри, нині незвично бачити напівголими і мокрими від поту, з червоними від сонця спинами, в військових штанах. У повітрі забриніло відчуття свободи і дикості, яке приходить, варто лиш опинитися влітку біля блискучої на сонці води посеред закинутої природи, з можливістю виключити телефон і забути на кілька днів під безоднею неба.

Минув рік, і я розумію, що потрапивши сюди, на Бучак, по твоєму сценарієві, Зоно. Я наче бачу всю картину твоїми очима — так, як це хотіла показати Ти. Ти так просто мене не відпустиш. Ти вимотаєш мене всього, зведеш нанівець, поки не даси того, що я попросив. Але змилуйся — я вже не маю сили.

Десь там, у дюнах пляжу, як мені сказали, розкинувся табір Віктора — там зосередилися всі «наші», всі, хто працював у київській «Сомі». Негласно їх називали «сепаратистами», а бетонку, де завжди зупинявся Гуров, — «метрополією».

Обережно переступаючи через коріння верб, я дістався нарешті крізь хащі пляжу до табору сепаратистів, і застав їх за трапезою.

— Федір, йо-майо! Дай я тебе обійму, старий! — кинувся до мене Слава.

Мені одразу ж пропонують горнятко чаю, і я радо приєднуюся до кола людей довкола вогню. Тут знайомі обличчя, найбільше людей — із Елісти, мабуть, тому, що там харизма Віктора мала час проявитися найбільше, і всі присутні на експерименті — його добровільні послідовники.

— Мы завоюем этот пляж, — запевнив мене Віктор, цитуючи фільм «Троя». Під пляжем, звісно, мався на увазі цілий світ.

Важке сперте повітря свідчило про наближення бурі. Мені здавалося, що я потрапив у якусь щілину між світами — щілину між культурами і цивілізаціями, де жили блукачі, нові кочівники, які не належать до жодного з відомих світів, котрі розпрягли своїх коней свідомості на кілька днів, щоб після перепочинку рушити далі — палити міста, руйнувати святині й нести свободу історії.

Я опинився серед людей, затиснутих у щілині між світами, і мені на цей короткий вечір раптом стало добре. Я практично відчув себе вдома або десь дуже близько від дому. І хоча я розумів, що з ними нестиму лише руйнування, я почувався майже щасливим — я почував себе частиною сім'ї, і прохолодні сльози щастя бігли того вечора мені по щоках, коли я лежав на даху бетонки і дивився на великий повний місяць, що вигулькнув на роз'яснілому небі, і на зірки. Я бачив, як повільно рухаються по небу сузір'я, і розумів, що вони рухаються тому, що обертається Земля. Тієї миті я відчув себе сином своєї планети, яка пригорнула мене і дала короточасний перепочинок на березі великої ріки.

* * *

Опісля повернення з Бучака здавалося, що все на світі завмерло в нерухомості, розморене спекою і потребою літа. Карманов полетів до США покращувати фінансове становище, Гуров повернувся до Росії займатися військовими проектами з Міністерством оборони, психонетики роз'їхалися по домівках. Федір сподівався відключитися від усього навколишнього і просто віддатися творчості — спробувати щось пописати, викласти думки на папері, і це справді почало вдаватися. У цілковитій ізоляції він прокидався вдосвіта, пив каву і їв хліб із сиром, а потім із сигаретою сідав до ноутбука і, натхненний, рефлексував над тими процесами, свідком яких він став. Він хотів написати щось на зразок трактату, присвяченого Зоні: там, де закінчувалася раціональна мова, він сподівався на мову поезії. Творчість допомагала відволіктися від думок про Смирну, давала змогу

побачити задній план у тому, що відбувалося з ним. У другій половині дня він їхав у Голосієво, омивався в купелі і гуляв парком босоніж, намагаючись не втратити тонкого зв'язку з природою і тим спокоєм, який почерпнув на Бучаку. У нього поступово нормалізувався сон. Однак тиша, на яку він розраховував, тривала заледве кілька днів.

Ранок дня, коли тиша скінчилася, почався для Федора з розмови зі Славою.

— Що нового? — спитав він. — Як рухаємося? Усе йде за планом?

Слава зустрів його запитання підозрілим мовчанням.

— Ти ще нічого не чув?

— А що я мав чути?

Слава, врешті, не витримав і випалив:

— Чувак, я змиваюся. Я не хочу в тюрму.

— А що сталося?

— Нас взяло за яйця СБУ. Мені дзвонили невідомі люди, сказали, що на нас усіх вже готові судові справи за державний злочин.

— Славо, тільки без паніки. Не роби поспішних кроків. Це просто залякування. Розкажи, що відбувається.

— Зайди на фейсбук, там усе є, — сказав Слава. — Чувак, вибач, у мене, здається, почалася срачка, мені треба знову у ванну. Я тобі передзвоню.

Він зайшов на фейсбук, і тут же отримав удар під дих. Усі статті у френд-стрічці в один момент стали стосуватися Карманова. «Олигарх готував армію зомбі для захвата влади» — кинувся в очі перший заголовок із наймасовішої жовтої газети «Украинский обзор». Він пробігся очима по статті — суцільний нонсенс. Котрийсь із журналістів писав, що із поінформованих джерел йому стало відомо, що в планах «знаного олігарха» було інвестувати гроші у так звані «психотронні технології», ціллю яких було перетворення людей на керованих зомбі — з тим, аби організувати революцію проти існуючого режиму і встановити в країні військову диктатуру. На сайті «Kyiv today» теж з'явилася інформація про те, що з рук СБУ буквально вирвався, наче молодий доберман, небезпечний злочинець — Карманов Дмитро Іванович, громадянин РФ, очільник новоствореної деструктивної секти «Сома», що планувала низку терористичних заходів по Україні з метою організації силового перевороту. Лідер секти уже розшукувався Інтерполом — за останніми новинами, він утік у пошуках політичного притулку в одну із країн Латинської Америки. Розмах його діяльності вражав — у статті йшлося про співпрацю з радикальними ісламістами і чеченськими бойовиками, з якими начебто Карманов колись мав справу і які, буцімто, були головними донаторами його медіа-бізнесу.

«Психотронная шиза» — безапеляційно заявляло третє видання — «Новостной курсор». Підривні осередки, замасковані під культурно-освітні центри тепер уже, як відомо, терористичної організації «Сома», займалися вербуванням і промиванням мізків новобранцям, обіцяючи їм, наче устами відомого старця Хасана Ібн Саббаха, гурій і гашу в світлому «когнітивному майбутньому».

Читати це було просто гидко. Якась молода журналістка перелізла через паркан Кармановської садиби і, проникнувши в особняк, зробила кілька фотографій інтер'єру. На шпальти статті потрапили всі прикметні речі, що свідчили либонь про одне — олігарх захоплювався езотерикою, мав гомосексуальні нахили і цікавився Сходом. Статуетки Будд і колекцію мечів теж було висвітлено відповідним чином, як атрибут фанатичної кровожерності мільйонера. Пікантній японській темі теж було віділено достатньо уваги. Журналістка за дивним збігом обставин знайшла альбом з еротичними гравюрами, які так подобалися Карманову — схоже, вона чітко знала, що і де їй потрібно шукати.

У статті йшлося про «двох злих собацюр», що охороняють «помістя олігарха», які ледь не покусали журналістку. Зрештою, авторка статті звинувачувала мешканців будинку в тому, що її спіймала «людина, яка представилась як охоронець пана Карманова» і нахабно витурила за браму попри її причетність до вільної незалежної преси, що вона засвідчила, потрясаючи своїм посвідченням.

Федір набрав Славу.

— Ти вже можеш говорити?

— Можу, — ледь чутним голосом прошепотів той. — Чувак, я не хочу в тюрму.

— Слава, не кіпішуй. Нам треба організувати прес-конференцію в УНІАН. Займися цим, а я організую якусь протидію в соцмережах.

До обіду, завдяки спільним постам їхніх колег, інтернетом уже розлетілися вісті, що звинувачення у бік Карманова є брутальним наклепом, своїм апломбом і безглуздістю цілком співставним із теоріями про порожнисту Землю, і викликані вони небажанням людей при владі допустити проведення проривного інноваційного форуму, завдяки якому Україна може здійснити велетенський економічний стрибок уперед. Це спровокувало відповідну реакцію скепсису — мовляв, що ще за форум психотехнологій і кому він тут потрібен в Україні, та загалом тенденцію вдалося переламати і розбавити однозначну оцінку ситуації довкола Карманова — в його постаті вбачалися навіть певні риси героїзму. Вся історія відкрилася такою, якою й була насправді — прогресивний

бізнесмен, поставивши собі за мету підняти українську науку, вступив у нещадну конфронтацію з прихованими політичними і фінансовими силами і кинув їм виклик у вигляді «Когнітивного Форуму» — найзначнішої інвестиційної, бізнесової і наукової події останніх років, на яку, як виявилось, мають злетітися інтелектуальні «зірки» і бізнес-ангели з усього світу. Подія ця, широко анонсована у пресі, має доленосне значення і є спробою випередити час — тож не дивно, що дрімучі сили реакції захочуть пригасити усяке починання, що загрожуватиме затишному побулькуванню їхнього рідного болота.

Він розбудив Карманова серед тихої каліфорнійської ночі, яка, гіпотетично, була зараз на іншій півкулі, і коротко пояснив суть питання, закликавши скористатися гуглом і переглянути останні новини з України.

— Це прекрасно, Федоре, — озвався Карманов. — Нарешті нам вдалося якось їх розворушити.

Голос його був радісний.

— Я так давно чекав того моменту, коли вони, нарешті, почнуть ставитися до нас серйозно. Вони роблять за нас ту роботу, на яку ми просто не мали коштів. Тепер всі в Україні знатимуть про нашу корпорацію і про те, який крутий форум ми організовуємо. Я щасливий.

— Потрібно, щоб ти сказав кілька слів на відео-конференції.

— Ок, жодних питань. Я лише приведу себе до ладу.

Упродовж наступних трьох годин він не мав можливості навіть як слід умитися після сну, не кажучи вже про сніданок. Розуміючи, що вже підпирає час, він відірвався від інтернету, аби привести себе трохи до ладу, і за півгодини ще з мокрою головою вибіг із дому, на ходу набираючи есемеску Славі — «Одягни окуляри, ти в них здаєшся розумнішим». За двадцять друга Федір уже паркувався біля прес-центру УНІАН. У скверику біля прес-центру він застав Славу. Слава, вдягнувши за проханням Федора окуляри, сидів на лавочці, блідий і наляканий, і витріщався у простір перед собою.

— Ти що, накурений? — я вхопив Славу за плечі, щоб розгледіти його каламутні очі.

— Чувак, у мене вперше в житті така відповідальна подія, — став белькотати він. — Я всикаюся зі страху, якщо чесно. Мені треба ввійти в вольову медитацію, щоб опанувати себе. Маю трошки побути сам із собою.

— Маєш десять хвилин, — гиркнув я. — Чувак, згребися в купу, ти мені потрібен. Ти маєш розповісти людям про Форум. Усе це — лише залякування. Тебе ніхто не посадить. Система боїться. Це Голем нашої

держави зараз намагається захистити себе від «Сомі», ось і все. Отямся.
— Я знаю, чувак. Я зараз буду в нормі.

Чорт. Я роздратовано відійшов від Слави, який випрямив спину, заплющив очі й став робити вигляд, що входить у медитацію. У мене теж трусилися руки, бив мандраж і кидало в піт, і щоб зайняти пальці, я дістав сигарету. Журналісти і телевізійники з камерами проходили повз нас із Славою, вочевидь, не підозрюючи, що ми будемо головними ньюзмейкерами найближчих сорока хвилин і поспішали у хол, розставити апаратуру. Від кількості преси, що зібралася в УНІАНі, мене почало мутити.

— Чувак, пішли, — сказав я, і Слава відкрив очі. Розімнув плечі і встав.

— Ти в порядку?

Дивлячись кудись у простір, Слава кивнув. «Усе пропало», — подумав я. Слава йшов мовчки, він і справді скидався на одного із зомбі, котрих мав би виготовляти на своїх «фабриках думки» Карманов. Зрештою мене це все почало смішити.

— Дозвольте, будь ласка, — ми протиснулися крізь натовп журналістів, які вителющували свої фотооб'єктиви на порожні столи в прес-центрі, де вже стояли таблички з нашими іменами — «ФЕДІР МОГИЛА, директор із комунікацій корпорації “SOMA”» і «СВЯТОСЛАВ ЖУКОВСЬКИЙ, директор Першого Міжнародного когнітивного форуму».

— Колеги, просимо дві хвилини. Ми встановимо зв'язок із паном Кармановим і зараз розпочнемо наш брифінг.

Я запитав у скайпі Карманова:

— Ти тут? Ми починаємо.

— Тут, — озвався він і поставив смайлика зі святковою трубкою-дуділкою.

Я відповів йому зеленим смайликом, що блює, й увімкнув відеозв'язок. За секунду Карманов з'явився на екрані, і стало видно, що він знаходиться на березі моря, де якраз сходило сонце. Карманов вбраний більш ніж неформально — у яскравій сорочці-гавайці, бейсболці і строкатих шортах — мав одіозний вигляд — ні дати, ні взяти денді-мільйонер. Тепер нам точно кінець, — блимнуло мені в голові білим ламповим світлом, і я весь покритися інеєм, як пляшка кока-коли в рефрижераторі.

— Отож, пані і панове, починаємо екстрену прес-конференцію, — розпочав я, вже розуміючи, яким недоречним є мій офіційний тон на фоні Карманова зі склянкою якогось напою, що він посмоктував через соломинку, лежачи на шезлонгу і з інтересом поглядаючи у вічко камери. — Мене звати Федір Могила, я є головою прес-служби та відділу зовнішніх

зв'язків компанії «Сома Інкорпорейтед», корпорації, яку на сьогоднішній день очолює пан Дмитро Карманов. Зі мною мій колега, Святослав Жуковський, який представляє Перший Міжнародний когнітивний форум і виконує функцію виконавчого директора форуму.

— Доброго дня, — суворим стриманим голосом, виклавши руки на стіл і озираючи усіх холодним поглядом, озвався Слава. Він видавався рішучим і децю заклопотаним, як і належить людині з його повноваженнями. Лише постійне облизування пересохлих губ видавало, що в Слави сушняк. Із прямого включення з Малібу донісся легковажний звук — схоже, це подзеленькували кубики льоду в склянці у Карманова.

— Отож, як представники пана Карманова, ми, перш ніж надати слово самому Дмитрові Івановичу, коротко озвучимо тему нашої зустрічі, — я невпевнено глянув на екран ноутбука. По цих словах Карманов закусив соломинку і з цікавістю нахилився ближче до камери. На задньому тлі я бачив якихось людей, що стояли біля крайки моря і робили ранкову гімнастику. Ковтнувши, я продовжив: — Наразі жодних офіційних звинувачень висунуто не було, й існує лише підозра, яку деякі ЗМІ поширили як dokonаний факт. Ми подали запит в СБУ, однак поки жодної офіційної відповіді звідти не надійшло. Звинувачення в тому, що пан Карманов готував військовий переворот, є лише інформаційною атакою, оскільки на даний момент на нього не відкрито жодної карної справи ні в СБУ, ні за кордоном. Так само є вигадкою те, що пана Карманова подано у міжнародний розшук як керівника терористичної організації. Пан Карманов до моменту вкиду інформації у медіа перебував із робочим візитом у США і планує повернутися в Україну, щойно завершить справи й матиме певність, що в Україні його не чекатимуть політичні переслідування. А зараз я хочу надати слово самому Дмитрові Івановичу з тим, щоб він особисто прокоментував ситуацію.

— Усім привіт, гелю еврибаді, — озвався Карманов. — Я на пляжі Малібу, тут зараз світанок, хто не вірить, прошу подивитися, — і Карманов для певності розвернув ноутбук у себе на колінах так, що стало видно не лише червонясте небо над океаном і засмаглих жіночок у купальниках, які робили ранкову гімнастику, але і його ядучо-пістряві шорти. — У нас зараз плюс двадцять шість, небо практично безхмарне, погода погожа, безвітряна. Океан зараз дуже спокійний.

Журналісти — всі як один — оцінили картинку зі сходом сонця, дехто навіть зробив відповідну фотофіксацію.

— Чесно кажучи, про ці заяви, що з'явилися сьогодні в українській пресі, мені навіть не хочеться нічого говорити. Усе, що я хочу сказати, — це те,

що ми робимо дійсно круту справу, і хлопці, яких ви бачите зараз у залі, — вони реально молодці. Ми займаємося інноваціями. Тут, у Кремнієвій долині, куди я приїхав для перемовин із деякими спікерами нашого форуму, дуже тепло сприймають наш проект і вірять, що він приверне багатомільйонні інвестиції в Україну. Питання в тому, чи потрібні ці інвестиції Україні? Вважаю, що так. Та є люди, які думають інакше. І схоже, вони так бояться цих інновацій, що готові на будь-які провокації, зокрема й ціною добробуту українського народу. Чи справедливо позбавляти українців шансу на успіх? Я вважаю, що ні.

Карманов замовчав і втупився запитально своїм невинним обличчям у веб-камеру.

— О'кей... — я підхопив його релаксний настрій і відчув, що атмосфера в прес-центрі стала мінятися. Усіх до глибини душі вразили тропічні шорти Карманова і передзвін льоду в його склянці. — Можливо, у когось є запитання до пана Карманова?

Зразу ліс рук і мікрофонів тягнуться до нас.

— Скажіть, будь ласка, пане Карманов, у соціальних мережах ширяться якісь чутки, що ви готуєте армію якихось зомбі, щоб зробити якусь революцію, — ставить одна молода журналістка запитання так, наче попередні двадцять хвилин вона вела напружені перемовини з космічною базою в Г'юстоні і тимчасово була відсутньою. — Як ви можете прокоментувати це твердження?

— Революція буде. Але це буде революція свідомості. А стосовно зомбі... — Карманов посміхнувся. — Мені здається, зомбі уже захопили владу, і тепер потрібно добре постаратися, щоб їх звідти витравити. Насправді, працюючи з когнітивними технологіями і когнітивним баченням майбутнього, я часто почуваюся одним із братів Люм'єр або Ніколою Теслою, які щоразу мають пояснювати обивателям, що слово «психотехнології» жодним чином не пов'язане з релігійними культами, магією, езотерикою і парapsихологією. Це така ж сфера наукових розробок, як і ядерні дослідження, розшифровування геному людини чи вивчення глибокого космосу. «Зомбі», «гіпноз», «вуду» — все це терміни людини, вкрай далекої від науки і сучасного бізнесу.

— Ірина Бичкова, газета «Врем'я-час-тайм». Скажіть, будь ласка, пане Карманов, коли ви плануєте повертатися в Україну і чи не збираєтеся назад у Росію?

— Я вже сказав, я повернусь, щойно матиму гарантії недоторканності. Я хочу привести в Україну мільярдні інвестиції і створити тисячі нових робочих місць. Щоб зробити це, мені потрібно якщо не допомога держави,

то, принаймні, її невтручання. Щодо Росії, у мене вже немає ніяких бізнес-інтересів і я планую надалі залишатися в Україні. Я мешкаю в Україні уже понад десять років і сприймаю Україну як свій дім, — я зауважую як Карманов влітає цей момент легітимності своєї кандидатури на пост президента. — Більше того, в моїх планах — активна громадська і політична діяльність, і щойно я повернуся з США, планую отримати громадянство України.

— Левко Зелений, телеканал «Країна». Прокоментуйте, будь ласка, слова про те, що у ваших планах займатися активною політичною діяльністю.

— У мене існує стратегічне бачення для України, яка бачиться мені дуже привабливою з точки зору розвитку й інвестицій. Однак задля того, щоб зробити цей розвиток можливим, необхідна політична воля, оскільки справа заторкує глибинні економічні перетворення і різкий науковий стрибок. У наших планах є створення політичної партії задля впровадження когнітивістського й інноваційного лоббі в парламенті, а дві тисячі п'ятнадцятого я планую брати участь у президентських виборах.

Клацання фотоапаратів, ліс мікрофонів і піднятих рук для запитань.

— Анна Архипенко, «Перший незалежний». Скажіть, будь ласка, чи не боїтеся вступати в українську політику, якщо вже зараз вам трапилися такі перешкоди як звинувачення в терористичній діяльності?

— Як казав Джохар Дудаєв своєму онукові, «що складніший суперник, то цікавіша гра». Те, що відбулося сьогодні, є результатом тривалого конфлікту між різними бізнес-структурами. Більшість із них в Україні є ретроградними й орієнтованими виключно на споживання. Зараз ми бачимо, як те протистояння, яке довгий час мало прихований характер, нарешті прорвалося назовні. Я думаю, попереду нас чекає ще багато схожих інформаційних атак. Сьогоднішній виклик означає лише те, що нас стали вважати справді гідним суперником. Що загрозливого в Когнітивному форумі і чому він так потрібен для України? Гадаю, детальніше про це можуть розповісти хлопці, запитуйте у них.

— Слава Жуковський, виконавчий директор Форуму, — сказав я в мікрофон, і Слава здригнувся.

— Когнітивні технології, якими займається наша компанія, це абсолютно інноваційна для України сфера розробок, — язик у Слави трохи заплітався, та загалом він говорив ясно і розумно. — Якщо ж говорити про Форум, то на Форумі ми хочемо продемонструвати усю палітру напрямків, пов'язаних із когнітивними розробками. Мова йде, перш за все, про дослідження на стику людської свідомості і прикладних наук — фізики, хімії, біології, інженерії. Ми хочемо представити дуже широкий спектр

світових досягнень, пов'язаних із дослідженнями людської свідомості й показати перспективність даного виду розробок, зокрема, підкреслити навіть більшу фінансову привабливість, аніж ай-ті, нано- і біотехнології, — Слава таки накурений, тому що такі довгі речення у нього виходили лише під травою. — У перспективі, ми бачимо Україну ринком з особливими повноваженнями щодо роботи із дослідження свідомості й хочемо привабити іноземних інвесторів для вкладання грошей у даний напрямок.

Карманов говорив, як по писаному. У нього природжений талант оратора — мені залишалося тільки здогадуватися, чому він так уникав публічності: він блискуче тримався і бездоганно відповідав на запитання, з чарівністю м'язистого карпа обпливаючи усі підводні камені і пастки. Близько години по тріумфальному завершенню прес-конференції ми ще давали коментарі для різних каналів і газет, аж поки хвиля журналістів не почала спадати, і ми не скористалися з нагоди вискочити на вулицю.

— Поїхали, — сказав я до Слави. — Треба десь перекусити, бо я ще від ранку навіть не пив кави.

Ми застрибнули в авто і вирушили на обід.

У машині Слава важко віддихувався, ніби пробіг стометрівку.

— Фу-у-ух, це був найбільший оргазм, який я тільки відчував за життя, чувак. Це було мега-круто. Я не знав що популярність так вставляє.

— Обережніше, — попередив Федір, повертаючи кермо. — Це сильніше за ганджубас. З цього так просто не злізеш.

Вони поїхали у ресторан із клімат-контролем, де на них пшикали розпилювачі з прохолодною водяною парою.

— Чувак — сказав йому Слава, розвалившись на м'яких подушках у тінистому павільйоні. — Я однієї речі не розумію. Звідки Карманов міг знати, що це все блеф? І якщо це блеф, кому це було вигідно робити? Невже ті, хто замовляли цю акцію, не могли вирахувати, що ми її як два пальці провернемо собі на користь? І як бути з цими погрозами?

— Це початок війни, — сказав Федір, гортаючи меню. — Будеш суші?

— Війни? Але кого проти кого?

— Чувак, — нахилився до нього Федір. — Не питай мене. Є запитання, відповіді на які не знає ніхто.

Через кілька днів опісля прес-конференції в УНІАН Карманов провів схожу зустріч із пресою в Сан-Хосе у Каліфорнії. Карманов натякнув Федору, що саме СБУ допомогло йому організувати цю подію як слід, і цим ще більше заплутав його в спробах зрозуміти, хто ж стоїть за всіма подіями довкола Карманова, і яка СБУ від них користь. Американська

преса відгукнулася про цю подію несподівано тепло: «Ukrainian Tycoon seeks asylum on the eve of Innovations Revolution», «Ukraine's 'Mad Billionaire' Karmanov blocked in USA before technological boom», «Trans-Human Breakthrough stopped in Ukraine: a billionaire-philantrope escapes from agricultural ghetto» — ці й інші заголовки вітали Карманова як інноватора і нового революціонера. Замість того, щоб співставляти його з Березовським чи Абрамовичем, як то було в українських ЗМІ, Карманова порівнювали з Ілоном Маском і Марком Цукербергом. Опісля конференції в американській пресі його жартома прозвали російським Тоні Старком. Назагал новинні видання оцінили його як «дивакуватого українського олігарха, який не женеться за віллами і яхтами, натомість практикує медитацію та інвестує в дослідження можливостей мозку».

Перед сном він іще раз зазирнув до поштової скриньки — і несподівано знайшов там листа від Девіда Мошковіца. Федір уже встиг забути про нього — це був той самий журналіст із «Нью-Йоркера», який обіцяв приїхати в Україну на Форум — він хотів написати велику статтю про «нейротехнології» в Україні. У своєму листі Мошковіц писав, що ознайомився з кількома інтерв'ю Федорового боса в американській пресі, і зауважив, що це хороший початок для дослідження теми. Тон листа вийшов товариський, дружній, і Федору здалося, що Мошковіц — непогана людина, з якою буде цікаво посидіти і побалакати за філіжанкою кави у Києві. Він одразу ж відповів, що з нетерпінням чекатиме на нього в гості, й пообіцяв стати його особистим гідом по старому Києву.

* * *

Аркадій із радістю озвався на Федорову пропозицію зустрітися — після їхньої поїздки до Венеції минуло кілька тижнів, упродовж яких вони не писали й не дзвонили одне одному, але для них це була звична справа — їхня дружба тривала роками і зазнавала й довших періодів мовчання.

Вони зустрілися у Федора — після розлучення з Інессою вони іноді зустрічалися в нього на кухні, зробивши її певним чином місцем паломництва і капищем усіх потаємних думок, які можна було видобувати з розуму під струмені тютюнового диму. Так і на цей раз — Федір підготував особливі смаколики для їхньої зустрічі: перший сезон серіалу «Стар Трек» 1966-го року.

Аби упевнитися, що наше чоловіче свято пройде на ура, я замовив з ресторану піцу і кілька гранд-сетів суші, а Чапа приніс кілька таблеток «екстезі». Аркадій приїхав пізно, близько одинадцятої вечора, і наша зустріч тягнулася божественно повільно, обіцяючи завершитися десь під

ранок.

— Ми вже так довго знаємо одне одного, — сказав Аркадій, коли «екстезі» вивело їх на рівне емоційне плато і вони раптом перейшли на «ти». — Зараз тобі стільки ж років, скільки було мені, коли ми зустрілися.

— Так, уже дванадцять років минуло.

— Я взагалі не знаю, чи я коли-небудь когось кохав, і чи покохаю, — сказав раптом Аркадій. — Можливо, я просто не створений для цього. Не вмію і не знаю, як це робити. Чесно зізнаюся — боюся болю. Боюся того, що може чекати на мене, коли піду цим шляхом. А ти не боїшся. Ти пішов...

— Ти щоразу виправдовуєш мої слабкості, друже, — сказав я йому. — У твоїх очах я завжди здавався героєм, навіть коли облажався по повній, як зараз.

— Ні, ти велика людина.

— Не знаю. Я почуваюся повністю зруйнованим.

— «Вдоль дороги ходит смерть, на дороге смерти нет», — процитував раптом Аркадій. — Можливо, я колись теж зможу стати таким, як ти.

Жовтень добігав кінця, Карманов мав прилетіти двадцять п'ятого числа й одразу ж включитися в активну передфорумну програму. Уже лежали віддруковані красиві, стильні комюніке з фірмовими кольорами «Соми» — білим і рожевим, підготовлені для прес-конференцій, стояли вписані в органайзерах і різноманітних блокнотах десятків людей позначки з датами ефірів, присвячених Когнітивному форуму, вже склалися високотрендовими кулінарами меню на фуршети — ще трохи, і всі ці дурманно запахні бутерброди, паштетики і тарталетки мали перелетіти з уяви кухарів на застелені білими скатертинами столи, до яких під ненав'язливі звуки роялю підходитимуть поважні гості, відвідувачі і гості великої міжнародної події, що її організовувала «Сома».

Представники креативного класу, принишклі по своїх офісах, тремтіли в очікуванні уявного, а чи дійсного Нового світового порядку — New World Order, але ніхто не підозрював, що за лічені роки світ за сприяння «Соми» може захлинати нове варварство, New World Horde — Нова світова орда. Нові пасіонарії, чії мотивації настільки захмарні, що для простих людей вони здаватимуться злими ангелами.

Федір поновив інгаляції трави, тому що вони допомагали йому крок за кроком відстежувати в достатньому об'ємі те, що відбувалося з «Сомою».

Перед самим прибуттям Карманова в Україну сталися ще дві визначні події, які в моєму розумі нерозривно сплелися з наближенням нашого Форуму. Двадцятого жовтня у новинах з'явилося повідомлення про те, що війська союзників захопили Тріполі, і що під час штурму палацу Каддафі

було спершу захоплено колишнього диктатора Лівії, а згодом — і вбито. У пресі з'явилися страшні фотографії тіла Муаммара Каддафі, яке виставили для всезагального огляду в морозильній камері в одному з супермаркетів — кожен, хто хотів, міг підійти і плюнути в людину, яка ще вчора наводила жах і була, як повідомлялося в пресі, символом поневолення лівійського народу. Сама по собі подія вразила мене своєю жорстокістю. Каддафі убили, розтерзавши його, немов тварину.

Однак ще більше мене вразило те, що після вбивства на всезагальний огляд було виставлено його тіло. Наче це — шматок м'яса. Аби вся жорстокість, яка була в серцях людей, могла ще раз восторжествувати. У цей день мені задзвонила Смирна, від якої не було нічого чути уже кілька тижнів.

— Я не розумію, як це могло статися, — сказала вона. — Це ж просто звірство. Як люди могли дійти до такого? Він же також людина, ну як таке можливо? Навіщо вони це зробили? Навіщо вони це показують по телебаченню? Навіщо це було показувати?

Я не мав що їй відповісти. Кадри з тілом убитого Каддафі і зі знуцаннями над ним за лічені дні облетіли увесь світ — молодий хлопець зняв сцену захоплення на камеру мобільника, а далі хтось знімав уже іншою камерою. Оператор, який знімав на відео сцени знуцання над Каддафі, перший зняв із ноги черевика й ударив ним полковника, що в ісламі вважається великою образою. Люди тикали у нього штиками і дулами автоматів, викрикуючи «Аллах Акбар!». Полковник, як стверджують, кричав у відповідь «Харам! Харам алейкум!» — «харам» означало те, що заборонено законами ісламу, і в пресі з'явився вільний переклад його слів: «Одумайтесь! Ви не знаєте гріха?». Повідомлялося, що його останніми словами було: «Ви знаєте, що добре, а що зле?». Опісля цього тіло Каддафі було виставлено в промисловому холодильнику для овочів у торговельному центрі в Місраті. До нього тут же вишикувалися тисячні черги людей, які хотіли подивитися на диктатора.

Напередодні прильоту Карманова, двадцять четвертого жовтня, мені подзвонила Алла і сказала, що помер Сталкер. Русича знайшли у нього на квартирі, смерть настала, схоже, від зупинки серця. Алла розповіла, що в день, коли їй прийшла звістка про смерть Русича, у неї теж було своєрідне знамення. На вулиці до неї підійшов молодий чоловік, очевидно, з наміром познайомитися, однак вибрав для цього досить претензійний спосіб: «Скажіть, ви не пам'ятаєте, “Сталкера” хто написав, Твардовський чи хто?». — «Стругацькі», — відповіла Алла. Через кілька годин Рубен подзвонив повідомити, що Русича вже немає. Рубен, Алла і ще кілька

психоінженерів, які знали Русича ближче, збиралися зустрітися на квартирі в Рубена, пом'янути Сталкера. Алла запрошувала мене, та я відмовився — у мене і без того їхав дах перед Форумом.

Русича ховали 24-го жовтня, а наступного дня мав прилетіти Карманов.

Літак із Нью-Йорка, в якому прибував Карманов, двадцять п'ятого жовтня мав прилетіти після обіду. Вранці я переглядав новини, і в повідомленнях Бі-Бі-Сі побачив інформацію про те, що тіло Каддафі з супермаркету було таємно вивезено у пустелю і там поховано. Так закінчилося сорокадволітнє правління полковника в Лівії. Так закінчилося життя сталкера Павла Русича.

Реклама Форуму висіла по всьому місту, крутилася на кількох центральних телеканалах і на радіо. Напередодні відкриття Федір і Слава з'їздили в «Експоцентр» подивитися, як відбувається підготовка приміщення під виставку. На вході до експоцентру вже висів напис: WHERE CIVILIZATIONS ARE BEING BORN.

— Мене пре, — говорив Слава, походжаючи поміж сліпучо білими секціями, що їх закінчували монтувати робітники. Від завтра, чотирнадцятого листопада, празника чудотворців-безсрібників Кузьми і Дем'яна, у них розпочинався заїзд учасників, і впродовж двох наступних днів виставка мала налагоджувати всю інфраструктуру, після чого відкриється для відвідувачів. Поза самою виставкою, мало відбуватися безліч презентацій, принаймні п'ять різноманітних концертів — вечір суфійської музики, транс-вечірка, вечірка в стилі sci-fi й інші культурні заходи, що мали б символізувати об'єднання духовних традицій і технологічних досягнень, а завершував форум великий гала-концерт під назвою «Душа Всесвіту», де у великій компанії електронних ді-джеїв і етно-музикантів мали виступити метри стилю world music. Серед цього виру організаційних потоків одним із завдань Федора було оберігати Карманова від надміру активних папарацці й супроводжувати його на зустрічах. На чотири дні в них було заплановано близько ста зустрічей — від тривалих, на повноцінний обід, з мультимільйонером і колегою Карманова сером N., який приїхав в Україну інкогніто, до коротких зустрічей подяки з відомими науковцями.

«Цим людям маємо показати такий високий клас, щоб вони повірили — нереальне стає реальним, коли ми поруч», — настановляв Карманов. Окремо Федір вмовив Карманова вділити годину часу журналістові Девідові Мошковіцу, який украй рішуче намірявся не лише написати для «Нью-Йоркера» великий огляд, присвячений Когнітивному форуму, але й зробити інтерв'ю власне з Кармановим — і, скориставшись уже фактично

близьким знайомством із Федором, узяв цим, можна сказати, його за горло. Федір попросив Аллу, найдосконалішого спеціаліста з візуальних мов, особисто зустріти Мошковиця в аеропорту — їй виділили автомобіль із водієм і відкритий чек на ім'я «Соми», щоби Алла могла супроводжувати гостя до готелю, повозити його перед відкриттям Форуму по Києву і повести на обід в якийсь пристойний ресторан. За день до прильоту Мошковиця у Київ повертався Карманов.

У Борисполі Карманов, якого одразу ж оточили журналісти, дав невеличкий брифінг, підтвердивши, що проривний інноваційний Форум відбудеться, як і було заплановано. Карманов за час своєї відсутності вже встиг стати притчею во язицех, а слова «когнітивний» і «психотехнології», що з такою ядучою іронією спершу промовляли ЗМІ, надійно приліпилися до нього і зробилися символами чогось нового — прогресивного руху, яскравого тренду. Карманов тримався відмінно — простий, іронічний, у молодіжній вітрівці і джинсах, він здавався героєм креативного класу — справжнім трудівником думки, ідолом когнітаріату.

— Ми збираємося перебудувати всю структуру економіки країни, — рубав він так сміливо і переконано, наче займався публічною політикою не місяць, а все життя. — Для цього не потрібно робити революцій. Когнітивна революція, технологічна революція зробить усе сама. Це справа лише науки й інвестицій — важка промисловість не здатна конкурувати з психотехнологіями. Дуже скоро країну чекають великі переміни, — з цими словами Карманов пробрався крізь журналістів, що пхали йому під носа диктофони і камери, до мене, передав валізу і кинув:

— Усе, забирай мене звідси, — і вдвох ми швидко залишили термінал.

— Могило, ти відчуваєш захват? — у машині він запитально глянув на Федора. — Я — у повному захваті. Я навіть не підозрював, що це буде так... так радісно!

— У нас в офісі зараз у всіх один настрій — всім страшно, тому що вперше, — поділився Федір, взявши на себе роль водія. — Та всі кажуть, відчуття таке, ніби своїми руками зараз ми творимо історію.

— Страшно — це нормально, — озвався Карманов і покровительськи поплескав його по плечу. — Думаєш, мені не страшно? Мені знаєш як страшно... Я не знаю, яким буде наступний день, Могило. Живу однією годиною. Просто бачу, як маховик закрутився. Ми це зробили — ми його запустили. Я хочу кави он на цій автозаправці, — сказав раптом Карманов, і вони заїхали на автозаправку. — Мені страшно, Могило, тому що я сам не знаю, чого від себе чекати. Зараз мені захотілося кави, і я розумію, якщо я зараз її не вип'ю, якщо ми не зупинимося тут, все далі піде навскіс.

Стрілочники не виведуть нас на правильну колію. Розумієш?

— Приблизно.

— Ми не можемо достеменно розуміти, що відбувається у світі, ти це второпуєш? Це за межами нашого когнітивного горизонту. Але я знаю — якщо не зупинюся зараз на цій автозаправці, якщо ми не вип'ємо кави — ми приїдемо кудись занадто вчасно. Або занадто пізно, і ми розминемося з якоюсь подією. Хтось не скаже потрібних слів, хтось не подивиться на когось у потрібний момент, і тонка павутина зв'язків не зійдеться. Я був у Нью-Йорку — там є чуваки, які ходять по тросах із жердинами. Натягують трос між двома хмарочосами і потім ідуть по ньому без страховки. Уявляєш, які крейзі? — Карманов дивився на нього вибалушеними від емоцій очима. — Ми, скажу тобі, ще крейзанутіші, ніж вони. Ми теж ідемо по такому ж натягнутому тросу сценарію, і ніхто не дасть гарантії, що вже наступної секунди ми не схилимося праворуч чи ліворуч. Знаєш що, Могило? Я хочу, щоб ти сьогодні відпочив. Відключи телефон, пошли всіх — вони вже достатньо дорослі —справляться. Завтра в нас буде кінець світу. Але сьогодні — побудь сам, у тиші. Умиротворися, щоб відчути нашу лінію.

Федір зробив так, як і просив Карманов. Завізши його в Пуцу, він повернувся додому, вимкнув телефон і просто просидів цілий день на кухні, читаючи «Сходження на гору Кармель», розмірковуючи і курячи сигарети. Вранці він привів себе до ладу, надягнув улюблені джинси, в яких, як йому здавалося, не гріх було померти, і стару заправу футболку — дрес-код молодих мільйонерів. Нарешті Федір наважився увімкнути телефон.

* * *

Першим він передзвонив Славі, від якого пропущених викликів було найбільше.

— Я вже їду на форум. Маєш час зі мною поснідати?

— Яке поснідати? — волав йому в слухавку Слава. — Я з п'ятої ранку на ногах, вже два рази був сьогодні у Борисполі. Мені потрібен асистент, щоб ходив замість мене у парашу! Чувак, коротше, це по твоїй частині — ми веземо зараз Анну Рінгер-Стокк, це наш головний доповідач із геронтології і зупинці старіння, абсолютно безбашенна тьотка зі Швеції. Маю дістати для неї кокаїн, інакше вона мене вб'є.

— Кокаїн?

— Вона сидить тут на задньому сидінні, і я сподіваюся, зараз вона не накине мені на шию свої колготки, щоб удавити, тому що я вже натякнув

їй, що сексу в нас із нею не буде. Так, чорт, кокаїн. А один із наших супер-ВІПів із блоку по кріоніці, ти не повіриш, хто, хоче замовити собі на вечір дівчинку, років дванадцяти, не старше. У тебе немає таких контактів?

— Із другим проблемно, це треба дзвонити у Харків. Скажи йому, що ми до вечірнього коктейлю це питання владнаємо. Дізнайся заодно, коли звідти ходять «хюндаї» на Київ. А кокаїн... Я скину тобі контакти мого товариша Аркадія, це його профіль.

— Давай, чувак, скидай, тому що в мене тут повний завал... Чекай... No, по, first we have go to the hotel, ma'm... Ні-ні, не слухайте її, веземо її у «Хаятт», а там хай робить, що хоче... Перепрошую, це я до водія... Коротше, чувак, потім поговоримо, чекаю контактів.

Слава поклав слухавку. Ну ось, машина — запрацювала. Від під'їхав до виставкового центру, і побачив біля нього цілу армію фірмових таксі, що зголосилися обслуговувати конференцію — сріблясто-рожеві, в кольорах «Соми», футуристичних форм «дачії» з логотипом Форуму — Kyiv International Cognitive Forum — і гаслом на борту — WHERE CIVILIZATIONS ARE BEING BORN. Припаркувавшись, він вийшов на холодне повітря листопада, відчуваючи, як у просторі клубочились чужі бажання. Ось вони — справдження мрій. Зараз йому це все здавалося нереальним. Можливо, якщо він мигне сильніше, все розпливеться, як уві сні? В озонованому повітрі виставкового павільйону стояв запах нового часу — запах розігрітих кремнієвих плат, запах пластику і дорогої поліграфії, запах гігантських приміщень, заповнених ідеями. На стенді «Соми», розташованому в одному з найзалюдненіших місць павільйону, він застав Віктора у компанії асистентів, що кріпили до його голови датчики. Віктор був підключений до коронної розробки «Соми».

— О, здорова, — стараючись не ворушитися, аби не повипадали ще не зафіксовані електроди, озвався до мене Віктор. — Ну что, початимся? — сміється він.

— Це що, наш Лінгвошолом? Я поки подивлюся, — сказав я, сідаючи збоку.

— Да, пробная модель «ВН-1».

— «Ве Ен»?

— Сокращенно от «Василий Налимов», — поруч із Віктором готували Шолом на голові в якоїсь дівчини, очевидно, котра мала досвід у цій сфері. У неї було коротке, мальоване на блонд волосся, холодний погляд і ляльково-красиве обличчя з тонкими, наче хохломським пензликом виведеними губками. На мене дівчина глянула, як на шкідника сільського господарства.

— Знакомся, это Яна, — представив її Віктор. — Она из «Нейродинамикс»,

это сейчас наш главный партнер по нейроинтерфейсам. Яна, знакомся, это Федор. Он наш главный по Дмитрию Ивановичу, — розсміявся Віктор зі свого жарту. — Ну что, готова?

— Да, — кивнула Яна і зосередила свій погляд на екрані. Вони сиділи кожен перед своїм екраном у зручних шкіряних кріслах, схожих на ті, що бувають у салоні для геймерів.

— Ну, тогда поехали, — каже Віктор і заплющує очі. — Сначала в два-де поработаем.

На екрані в Яни почали літати геометричні фігурки, то складаючись в мозаїку, то розсипаючись. Врешті, вони стали оформлюватися в струнку янтру — яскраво-жовтий трикутник, сині іскри навколо, біла точка і червоний квадрат на задньому тлі. Яна зосереджено дивилася на екран, і янтра, скопіювавшись в один із його кутів, почала розпадатися і перетворюватися на іншу фігуру, в якій домінував червоний трикутник.

— Вот как? — розсміявся Віктор. — Ну хорошо. А как насчет такого?

Фігура розпалася, і червоний трикутник витягнувся у червоний овал із двома жовтими центрами. Яна, побачивши зображення, спалахнула червоним і вигукнула:

— Хам!

Яна передала Віктору на екран чорний квадрат із блакитною рамкою і червоним колом посередині, на що той озивався:

— Я понял, все печально. Холодная красавица остается в своем замке на вершине горы, увы.

Вони стали швидко обмінюватися чорно-білими малюнками, де пішла ціла серія модифікованих хрестів. За ними погнали з наростаючою швидкістю квадрати, лінії, пунктири, тож, зрештою, цей потік стає схожим на контрастні візуалси, викликані якимось жорстким техногенним галюциногеном. З боку їхній діалог нагадував фехтування ієрогліфами. Знаки — практично як написи з древніх світів — наростали вертикальною смугою вздовж одного з країв екрана, засвідчуючи історію їхньої бурхливої переписки. Якоїсь миті серед чорно-білих ламаних структур став розростатися криваво-червоний піксель, що з кожним тактом розбудовувався, дедалі більше нагадуючи план міста. Віктор напружився, подаючись вперед до екрана.

— Что, перейдем в три-де? — запропонував він, і замість пласкої картинки на екрані раптом завібрував тривимірний ієрогліф, який вони вдвох стали крутити з великою швидкістю, дорощуючи йому все нові відгалуження. Якоїсь миті стрімко зростаюча червона ламана в ієрогліфі схрестилася із чорною у складних толтекських орнаментах. Коли складність орнаменту

почала викликати вигуки захвату й здивування, Віктор раптом відкинувся на спинку крісла, і його екран спалахнув чистим білим.

— Все, я здаюся, — сказав він. — Я не готов сейчас к такому насилию. Это просто какая-то древняя Мексика!

Яна, холодно посміхаючись, зняла з себе Шолом. Було помітно, що вона задоволена собою.

— Що це було? — Федір підтягнув до себе табурет, щоб сісти біля Віктора, який усе ще важко віддихувався.

— Аналог жесткого секса в мире пси-языков, дружок, — видихнув він і втомлено зняв із себе Лінгвошолом.

— И не мечтай, — озвалася, почувши його репліку, Яна. Вона сіла на стіл, демонструючи свою точену фігурку в джинсах, і стала акуратно їсти ложечкою йогурт, що у маленьких пластикових баночках стояв на столі. Звідкись уже встигла прирости ця фішка — нове покоління психоінженерів вважало, що солодкий йогурт найкраще охолоджував розум після важкої роботи.

— Это бета-тестовый режим пока что, игровой. Вы создаете смысловые полотна, общаясь в блиц-режиме.

— Це щось як гра?

— Трудно сказать. Это как бы и игра, и общение, и что-то третье. Пока что еще нет устоявшихся терминов, — засміявся Віктор. — Я это просто называю смыслолепием. В общем, идея такова, что ваши сознания начинают соприкасаться через визуальный язык и выстраивать каждый как бы свою реальность, которая с одной стороны, для тебя выглядит по своему, а для другого — по своему. И вы начинаете общаться смыслами. В какой-то момент становится понятно, что вы говорите об одних и тех же вещах, но у каждого ассоциации могут быть разными. Самый сок состоит в том, что это — смысловое взаимодействие. Оно одновременно затрагивает много смысловых пластов. Вот для меня сейчас это было одновременно и дискуссия о колонизации как способе культурной экспансии, о специфике японской эстетики, о тантре как государственной политике, об эмоции восхищения, философские рассуждения о тонкой чувственности. Все сразу, в разных плоскостях. Поверь мне, ни один поэт так тонко не заденет струны твоей души всеми переливами своих арф, чем пять минут общения в этой штуке. Между вами просто вселенная смыслов раскрывается. Это все равно, что говорить десятью языками на десять разных тем, имея в виду то общее, что их объединяет. В общем, это очень сложное переживание. Я тебе так скажу: реально здесь, — він показав пальцем на підлогу під собою, — сейчас самое крутое место во Вселенной. Здесь —

смыслы. Такие содержания, которые вообще ни на что не похожи. Понимаешь, мы уже в будущем. Мы уже прорвались. И даже если будет большая война — это уже не важно, потому что есть *это*. Я думаю, если бы стороны, которые враждуют, просто согласились сесть за Лингвошлем и порассуждать о своих планах, никакой бы войны не было. Три часа с любым человеком в Лингвошлеме — и вы знаете друг друга, как вы бы за всю жизнь в браке даже не узнали. Нужны просто усилия, чтобы освоить это новое пространство. Нужна колонизация сознания. Понимаешь? Нужно продвигаться вглубь. Федя, я гарантирую тебе — через три-пять лет этот прибор будет у каждого тинейджера, как сейчас мобильный телефон. Любые вопросы можно будет решать через этот дивайс. Это в миллион раз круче, чем ЛСД. Я даже не хочу тебе сейчас вот так в спешке все вываливать. Нужно чтобы ты сел, попробовал все сам, и тогда я тебе объясню. Я думаю, наш стенд побьет все рекорды по посещаемости. Будешь? — Віктор протягнув йому Шолом.

— Може, пізніше.

— Фух-х, — Віктор втомлено потер очі. — Яна просто монстр в этом. Более сложно организованного сознания я еще не встречал. Тридцать два года, директор крупной ай-ти компании. Не замужем. Обожает все экстремальное. Она мне нравится, чувак. — Віктор хитро усміхнувся і поворушив бровами. — Ладно, нужно двигаться дальше. Через два часа у нас открытие.

Федір знову повернув голову до Яни і помітив, як вона краєм ока кинула на нього погляд — холодний, проникливий, без тіні співчуття. Федір усміхнувся і кивнув їй у відповідь. Вона, вдавши, що не помітила, повернулася до своєї баночки з йогуртом.

Федору впало на месенджер повідомлення від Девіда — він уже прилетів, і Алла везла його спершу в готель залишити речі, а потім одразу на виставку. Залишивши Віктора з Яною, Федір зазирнув у прес-центр. Узявши собі кави і відійшовши трохи від натовпу біля комп'ютерів, за якими юрмилося зо два десятки фотокореспондентів, які зливали фотографії своїм агенціям, вони перемовлялися з головою прес-центру на ім'я Діана. Посеред розмови з вікна прес-центру Федір помітив масивний джип, що під'їжджав під червону доріжку експоцентру. З джипа вийшли Карманов і молодий Айзек. Охорона розчистила прохід для гостей, і Карманов удвох із Айзеком зникли за дверима.

— Мені вже час, — кинув він Діані і побіг вниз зустрічати Карманова. Під оплески той саме перерізав червону стрічку на вході в експоцентр і першим зайшов у зал. Волонтери одразу ж стали скеровувати людей до сцени, де

мала відбутися перша частина презентації. Федір на ходу приєднався до Карманова й Айзека.

— Де тебе носить? — Карманов спробував спершу поглядом залізти йому в душу, після чого потис руку. Айзек теж подав свою. — Знайомся, це Ося Айзек, російський фанат консервних банок, мій давній друг.

— Здравствуйте, рад вас видить, — посміхнувся він Айзеку. Айзек, здається, зовсім не образився на цю репліку Карманова. Він скидався на людину, яка шанувала спорт, русявий і зарум'янілий, з приємними рисами обличчя, Айзек здавався на пару років молодшим за нього. Айзек мало нагадував того демона трансгуманізму, яким його зображував Карманов.

— Дуже приємно, — витиснув із себе Федір.

— Насправді, не дуже приємно, — озвався на ходу Карманов, а Ося Айзек реготнув.

— Не ображайте внимания, все хорошо, я на такое не обижаюсь, — заспокоїв його Ося. — Оскорбляют — это первое, что начинает делать человек, когда сталкивается с чем-то выходящим за пределы его понимания. Дима просто еще не свыкся с мыслью, что бессмертие не зависит от человеческой формы. Он большой антропоцентрист, но в его возрасте это нормально. Наше с вами поколение смотрит на эти вещи более либерально.

Вони підійшли до сцени з велетенським екраном, на якому світився логотип «Соми». Карманов із невимушеною елегантністю господаря дому присів на край сцени й без зайвих попереджень розпочав привітальну промову.

— Я, насправді, не є великим спеціалістом із промов, — сказав Карманов. — І я не терплю всього цього офіціозу. Ми прийшли сюди говорити про те, що нас цікавить, а не випендрюватися.

На цьому слові іноземні гості стали щільніше притискати до вуха навушники із синхронним перекладом, щоб уловити суть незнайомих ідіом.

— Одним словом, це виставка для своїх. Ви розумієте про що я, — він постукав себе по чолю. — Ми хочемо говорити про серйозні речі, та разом із цим пам'ятати про fun і про joy of life. Do you agree with me?

— Yeah! — почулося в рядах.

— Ну, тоді чудово. Насолоджуйтеся, панове, і не забувайте постити у себе на сторінці в фейсбуці селфі на фоні нашого логотипа — про нас має дізнатися кожен! Гарного вам знайомства з Україною. Ukraine is beautiful. Have fun! — Карманов показав шановним гостям три пальці, складені тризубом, як це робив Чорновіл, і передав мікрофон Могилі.

— На, старий, скажи ще ти пару слів. У тебе це краще виходить, — нахилився він до Федора.

Зал тим часом вибухнув оваціями і гулюканням. Федір підхопив мікрофон і вийшов на сцену.

— Шановні пані і панове, леді й джентльмени, — сказав я, і мікрофон зрадливо зафонив. — Дмитро Іванович уже дав точне й лаконічне бачення того, для чого ми тут. Ми тут, щоб розсувати горизонти можливого. Щоб першими ступити на нову територію, і потім розділити це з іншими. Вражає сам задум цієї конференції, вражає склад учасників. Вражає те, куди ці ідеї можуть нас завести. Я заздрю самому собі за те, що опинився тут...

Зал відреагував на жарт сміхом.

— Поділіться цією новиною з іншими — нехай вони також заздрять, що не мають можливості бути зараз тут, у Києві, на нашому Форумі, тому що саме тут відбувається зустріч раціонального світу науки і ще невідомого нам світу свідомості. Ми всі з вами трохи схожі на Марко Поло або на Христофора Колумба з його «Санта Марією». Наші човни плывуть зараз через океан, і нам здається, що десь там ми вже бачимо нову землю. Що це? Містична Індія? Високогірний Тибет? Таємничий Китай? Мені здається, це вперше за багато століть людські човни, що рушили в море, сплутали небо і морську гладь, і замість рухатись вглиб, рушили вгору. Ми сподіваємося, що попереду — новий континент, на якому всім знайдеться місце. Нам здається, що цей форум відкриває еру нової колонізації, і попереду в нас — багатства, які ми самі ще не в стані оцінити. Ми запросили вас усіх, тому що скарб, який ми знайшли, занадто великий, щоб лише ми змогли ним скористатися. Тому ми хочемо поділитися ним із вами. Запрошуємо на Когнітивний форум — форум, де відкриваються нові цивілізації, і де виникають нові світи. Welcome! Будь ласка, насолоджуйтесь виставкою!

Зал вибухнув оваціями.

— Молодець, — сказав Карманов, коли Федір спустився. — Те, що треба.

Айзек підхопив легкий, невимушений стиль спілкування і тримав ту ж ноту. Карманов гарно модерував, пускаючи американізовані жартики у бік спікерів — кількох знаменитостей, яким теж випало сказати по невеликому врочистому слові. На обличчях гостей блукали посмішки, неначе в кожного з них в душі раптом прокинулася бешкетна дитина. Наслухавшись промов, гості, підхопивши келихи з білим вином і шампанським, повільно розсмоктувалися в проходах поміж стендами, оглядаючи експозицію.

— Ну что, ребята, показать вам кое-что по настоящему интересное? —

спитав у них із Кармановим Ося Айзек, коли вони залишилися наодинці. — Это подарок для тебя, Дима.

Кілька журналістів з цікавістю послідували за ними.

— Вот, кстати, стенд нашей компании «Россия-4000», — звернувся до журналістів Айзек. — Воспользуюсь случаем представить наше последнее достижение. Это мой подарок Дмитрию Ивановичу.

З цими словами Айзек стягнув біле покривало зі столу. На столі містилася механічна голова, схожа на дещо потворну копію голови Карманова.

— Очень смешно, — прокоментував Карманов, скривившись у відразі.

— Да, это называется эффектом «зловещей долины», — пояснив Ося, стоячи біля голови робота з засунутими в кишені руками і дозволяючи себе фотографувати в цій позі неслухняного відмінника. — Роботы, которые очень похожи на человека, почему-то вдруг начинают вызывать немножко неприятное чувство. На самом деле, это одна из вершин роботостроения. Голову приводят в движение тридцать шесть моторчиков, она может имитировать человеческую мимику и голос.

— Дмитрий Иванович, пожалуйста, станьте вместе с вашим коллегой к фотографии! — попросив хтось із журналістів. Робот Карманова заблимотів синюшним відблиском від фотоспалахів.

— Дмитрий Иванович, как вы оцениваете возможность сотрудничества компании «Сома» с движением «Россия-4000»? — спитала Карманова одна з журналісток.

— Очень положительно. Чем больше психопатов нам удастся привлечь на свою сторону, тем больше у нас уверенности, что они будут заняты полезным делом и не будут вредить обществу.

— Вам нравится ваша голова? — спитала ще одна журналістка.

— Дуже, — озвався Карманов з ентузіазмом. — Що більше подібних розробок буде в Осі Айзека, то більше я спокійний, що всі розумні люди будуть цікавитися нами.

Карманов почепив на носа голові чорні окуляри, і десятки фотоспалахів взялися фіксувати кадри, як відомий олігарх забавляється біля власного дубля.

— Ну что, дорогой друг, а теперь время продемонстрировать тебе что-то по настоящему выходящее за рамки обыденного, — сказав Карманов до Айзека і звернувся до журналістів:

— Господа, предлагаю пройти к стенду корпорации «Сома». То, что вы сейчас увидите, может потрясти ваше воображение, поэтому особенно нервным предлагаю остаться здесь и напиться вдребезги, прежде чем приближаться к нашей экспозиции. Пойдем, — Карманов поплескав

Федора по плечу і разом з Осею вони рушили далі.

— Осип, — спитав Федір. — Какие ваши первые впечатления от выставки?

— Главное слово здесь, на этой выставке, думаю — сотрудничество, — сказав Айзек. — Вместе мы сможем создать совершенно новый мир. Быстрый, безопасный и осознанный.

— Пересадим всех в консервные банки и запустим в космос, — пожартував Карманов. — И тем самым восстановим экологию. Вот наш стенд, кстати, — додав він. — Смотри, Ося, не то, что у вас — не пробьешься! Дамы и господа! Пані і панове! — звернувся він до журналістів. — Сейчас мы хотим представить вам революционное изобретение корпорации «Сома», которое мы планируем наладить в массовое производство уже в начале января двенадцатого года. Лингвошлем!

Віктор на пару з іншим психоінженером під зойки враженої публіки демонстрували дуель ієрогліфами, з ходу прочитуючи в комбінаціях геометричних фігур складні концепти на зразок «постіндустріального світу» чи «шляху воїна». Кілька хвилин Айзек з дитячою недовірою на обличчі спостерігав за їхнім спарингом поруч із Кармановим, опісля чого озвався:

— А можно, я тоже попробую? — Айзек підійшов до геймерського крісла, і напарник Віктора швидко скинув з себе Лінгвошолом.

— Да-да, конечно... — озвалась Алла, що асистувала при Лінгвошоломі. Асистенти швидко допомогли поставити електроди на потрібні місця, і Айзек став зосереджено дивитися на екран.

— Это для продвинутых пользователей, Ося, — сказав йому Карманов, але той тільки покровительськи посміхнувся.

— Думаю, я справлюсь, — він покровительськи кивнув Аллі, і та відступила. — «Спокойствие», — сказав Айзек і закрив очі.

— Возможно, плохо подсоединены электроды... — зауважила Алла, й асистенти заново стали перевіряти прилад на голові в Осі, а потім — всі налаштування на комп'ютері.

— Ну хорошо. «Занятие бизнесом», — сказав він і втупився в екран, та екран мовчав. Айзек зняв Шолом і різко підвівся.

Публіка занепокоїлася.

— Мало медитируешь! — кинув Карманов, і напружена мовчанка розрядилася, а публіка чомусь вибухнула оплесками, наче невдала спроба для неї також була важливою частиною показу.

Фотоапарати блимали спалахами, і журналісти тісним колом обступили Аллу, Віктора і прилад, тимчасом як Айзек, приклавши палець до губ, походжав біля плазмових моніторів, що висіли на стінах стенду — анімація

схематично зображала психологічне підґрунтя роботи приладу і давала теоретичне уявлення про принципи психоінженерних мов.

— Это невозможно, — врешті сказав Айзек, переглянувши всі плакати. Сказав не надто голосно, але цілком рішуче, впевнено, так, щоб його почули інші. — Это невозможно. Ваше устройство не может работать на тех принципах, которые вы здесь описываете.

— Смирись, Осип, — підійшов до нього Карманов. — Есть вещи, которые человечеству только предстоит открыть. И что поделаешь, если мы открыли их первыми?

— Нет, это невозможно, — рішуче повторив Айзек. — То, что здесь предлагается — это нонсенс. Мозг так не работает. Все, о чем вы здесь понаписывали, противоречит элементарным представлениям о работе нервной системы. Это либо невежество, либо надувательство.

— Либо нечто, с чем ты еще никогда не сталкивался, — підказав Карманов. Айзек ходив по стенду туди-сюди, склавши руки за спиною, і почуття розпирали його, наче повітряну кульку.

— Это невозможно, — повторив він уперто. — Есть вещи, которые мы можем предположить, и есть вещи, которых мы можем еще не знать, но есть вещи, которые просто противоречат здравому смыслу. Ваше изобретение — это вздор. Мозг не может генерировать сигнал с такой точностью, чтобы на выходе другой человек получил слово «постиндустриальный». Это вам не «Поле чудес»! Мы пытаемся сами перенести сознание человека в искусственное тело, и поверь мне, я кое-что понимаю в том, что это такое. Так вот, я говорю тебе — либо твои разработчики обманывают тебя, либо ты пытаешься надуть меня.

— Либо же ты недостаточно хорош, чтобы пользоваться нашим прибором, — зауважив Карманов. — Вот здесь как раз и проходит черта между нами. Для тебя существует только наука. Для нас открыты и другие методы познания.

— Познание не может противоречить здравому смыслу, — Айзек почервонів, роздувся ще більше і став пихкати, як розігрітий паровоз, з якого вириваються клуби пари.

— Да, мы бросаем вызов современным представлениям, — погодився Карманов. — Просто прими это как нечто новое, чего еще не было в твоём опыте. Пускай горечь поражения будет для тебя основой для дальнейшего развития. Вот почему я не хочу сводить мир к материи — сознание творит и оно способно создавать гораздо более удивительные вещи. Лингвошлем — это только начало. Новая эра уже здесь, ее первую ласточку ты только что увидел. Впереди большие чудеса. Но все равно, я

согласен с тобой, что главное — это сотрудничество. Вместе мы сможем гораздо больше, чем по одиночке, ты согласен? — Карманов протягнул руку Айзеку, але той, блиснувши блакитними очима і зціпивши зуби, відвернувся і, проштовхуючись крізь людей, спробував піти геть.

— Встретимся в «Арсенале»! — кинув йому Карманов, та Ося вже загубився поміж людей.

Окремим заходом на Форумі була міжнародна конференція «Тедекс-Київ», присвячена можливостям людської свідомості, аби привернути до «Соми» увагу мислячої молоді. Виступ Карманова мав назву «Глобальна когнітивна еволюція: як психотехнології змінять людство у найближчі 15 років». Опісля візиту на стенд «Соми» Федір провів Карманова на конференцію, що відбувалася в одному з павільйонів виставки. На TEDex, як і сподівалося, зібралося багато студентства. У доповіді Карманов зробив акцент на технологічній сингулярності, що, згідно прогнозів передових науковців, мала трапитися 2045-го, а може, й раніше. Карманов спробував пояснити, що без відповідного розширення людської свідомості різкий синергійний стрибок технологій перевершить своєю складністю людський інтелект і візьме гору над людством як видом. Відтак необхідно в найкоротші строки розвивати саме цей сегмент досліджень, що сприяло б не лише спробам зрозуміти мозок з погляду нейрофізіології, але допомогло зробити новий гуманітарний прорив у складність світобудови.

Карманов сміливо говорив про кінець кремнієвої ери — ери комп'ютерів і пророкував становлення нового синкретичного світу, що ґрунтуватиметься на інтеграції свідомості з наноматерією, живою органікою та інформаційними системами. Він змалював стратегію залучення понад десяти мільярдів доларів інвестицій у розвиток ринку майндґаджетів і майндсофту і показав, як головний центр розробок із майндсофту може постати в Україні, перетворюючи її на фасилітатора міжнародної співпраці крупних майнд-девелоперів і психотехнологічних компаній (в оригіналі на позначення цього сегмента ринку він вжив англomовний неологізм «mind-developing corporations»). Виступ закінчився оваціями, шквалом запитань і бажаючих зробити селфі з новою інтелектуальною зіркою, однак Федір був змушений припинити це розтерзання Карманова і повести його на наступну зустріч.

— Є одна проблема, Могило... — сказав Карманов опісля промови.

— Яка?

— Вони мене не сприйняли, — Карманов подивився на Федора скептичним, повним гіркоти поглядом.

— Тобто?

— Я відчув, що це не те. Ти ж чув, які були аплодисменти? Ледве-ледве. Вони не зрозуміли, і вони мене не сприйняли. Вони не зрозуміли, що стоїть за цим. Не оцінили широту самої ідеї.

— Мені здається, реакція залу була дуже теплою, — став переконувати його Федір, але Карманов лише заперечно хитав головою.

— Ні, це все не те... Це неправильний підхід... А який правильний? Наразі невідомо... Спочатку я думав, що потрібно зробити одну централізовану систему, одну корпорацію, що монополізує увесь ринок, але потім — по розмовах з тобою, з Чижем, я зрозумів, що має бути конкуренція. Тоді ми перейшли до ідеї мережі — створити кластер незалежних дослідницьких центрів, які конкуруватимуть між собою і будуть розвиватися, відстоюючи власне бачення. Далі я зрозумів, що і це не є цілковитим розумінням — що потрібно зробити всю інформацію відкритою і популярною, щоб кожен міг отримати базову психотехнологічну освіту і був готовим до стрибка сингулярності... Ти вловлюєш логіку?

Федір кивнув.

— Спочатку ієрархія... Потім — закрита мережа... Потім — мережа, побудована на взаємозалежності. Та і це ще не кінець. Який крок має бути останнім, Могило?

Федір знизав плечима.

— Конкуруючі мережі, а потім — мережа взаємозалежних мереж? Гіпернет?

Карманов знову заперечно захитав головою.

— Це розуміння принципове для нас, Могило, тому що завтра я маю сформулювати глобальне стратегічне бачення для всіх присутніх. Вони — вовки й акули, Могило. Вони роздеруть нас, якщо відчують хоч краплю неконгруентності. Не дадуть нам ні долара і назвуть нас фантазерами, якщо ми не пред'явимо їм чіткого глобального бачення. А те, що зараз реально є у нас — це нісенітниця.

Федір мовчав збентежений. Слова Карманова звучали щонайменше дивно. Реакція залу була щирою і привітною, однак, схоже, зараз Карманов став поза досяжністю аргументів. Ним, наче ластівкою, що наосліп летить на південь, керувало трансцендентне.

— Ну, тоді не знаю. Далі за це, мені здається, вже лежать питання цивілізаційного зсуву. Інша цивілізаційна парадигма.

— От, — підняв палець Карманов. — От тепер ти розумієш, що я маю на увазі. До цього з тобою ми бовталися в рамках старої парадигми. Тепер час поміняти сам принцип бачення. Розумієш, про що я?

— Ще ні.

— Я теж поки що ні, але до завтра нам потрібно це зрозуміти. Зрозуміти, яке цивілізаційне зрушення ми маємо на увазі. Тоді нас чекатиме успіх.

— Дмитре Івановичу, мені здається, вже пізно щось змінювати, — не витримав Федір. — Ми вже все заточили під нашу концепцію, уже готові стратегії, всі плани розписані, у вас складено графік зустрічей з усіма цими інвесторами похвилинно. Переписувати щось зараз — це божевілля!

Карманов глянув на нього з усмішкою.

— Пам'ятаєш, коли ми вперше зустрілися з тобою? Коли ми сиділи з тобою тоді влітку в «Мараті», говорили про плани на життя, і ти сказав, що хочеш братися за невирішені задачі?

Він кивнув.

— Пам'ятаю.

— Ось наш вирішальний момент, Могило. Ось для чого ми разом. Ми класно здружилися, але тепер настав час перевірити нас в бою. Тепер ми маємо по-справжньому проявитися. Саме тепер, коли такий тиск і такі високі очікування.

— Але ж ваша доповідь завтра по обіді.

— Значить, маємо час подумати.

Близько восьмої вечора було оголошено закриття виставки.

— Їдь із ними, — наказав йому Карманов, коли натовпи журналістів, науковців і перекладачів стали юрмитися на шляху до автобусів — ті мали везти їх у «Мистецький Арсенал» на офіційну коктейльну вечірку. Підкорившись, Федір розмістився в автобусі разом із науковцями. Усі місця біля світових наукових світил були зайняті, тож йому довелося сісти поруч з італійським католицьким біосеміотиком, схожим на гриба в людському костюмі. На італійцеві все сиділо криво — волосся, очі, окуляри, — так, наче людська подоба для нього була лише скафандром, який він надів, до того ж, у великому поспіху. На щастя, вони швидко порозумілися. Спостерігаючи за тим, як за вікном у листопадовій темряві вони минали Матір-Батьківщину, він слухав невелику доповідь біосеміотика про відпадиння людської мови від мови ангельської, з чого й виникло уявлення про відокремлені види тварин, рослин і птахів замість цілісного уявлення про природу.

Заколисаний цими біблійними темами, Федір не зчувся, як вони опинилися біля входу в «Арсенал». Висипавши з автобуса, гості гамірною юрмою рушили у музей. Атмосфера «Арсеналу» прийняла його у ще незламне, незіпсоте чудо: все вже було готове до фуршету. Пригамоване світло, виблискуючі вечірні сукні гостей, усмішки і святкові зачіски званих гостей. До високих стель «Арсеналу» вже здіймалися відголоски легкого

романтизму — квартет віолончелістів і фортепіано створювали враження часу, що зупинився — як і на кожному такому заході, у Федора виникло відчуття, що це все надто добре, аби бути правдою. За́лами ширився запах закусок, що вже чекали на шведських столах. Уже почалися офіційні промови і тости, що зазвичай передували початку всякої гастрономічної дискусії.

Неофіційним ведучим цього вечора був Леонід Американович Самодвижцев, один із найстаріших науковців Києва. Самодвижцев говорив вагомо і складно. Коли ж його масивні, прямокутні слова, що лягали рівними рядами в основу нової світової філософії, закінчилися, він передав тост одному з найдревніших присутніх на Форумі киян — дев'яностолітньому франтові з довгим молочно-білим волоссям, колишньому головному архітекторові Києва. Від колишнього головного архітектора віяло історією. Уся компанія завмерла, очікуючи його слова. Опираючись однією рукою на ціпок і тримаючи в іншій бокал із шампанським, він обвів усіх поглядом і мовив:

— Я думаю, все уже устали слухать и желают поскорее приступить к фуршету. Потому я буду краток. Вместо тоста я расскажу анекдот. Вы все его знаете, поскольку я рассказываю его из года в год каждый раз на подобных мероприятиях. Но я расскажу его все равно, — колишній головний архітектор підняв келих вище, і ті, хто знав, про що йдеться, стали гукати: «Розказуйте! Розказуйте!».

— Итак, одному человеку поручили встретить официальную делегацию, — сказав скрипучим старечим голосом головний архітектор. — И сообщили, что делегацию нужно сводить в бордель. Он привел всю делегацию в бордель. И тут оказалось, что одному нравятся блондинки, другому — брюнетки. Третьему — худые, четвертому — толстые. Человек бегал-бегал с этажа на этаж в борделе, устраивал свидания, а потом упал и умер. Вывод такой: трахать легче, чем организовывать. Поэтому предлагаю поднять первый тост за организаторов и за то, чтобы им все удалось.

Усі, хто були поруч, гідно оцінивши життєвий досвід патріарха, з почуттям перешили келихи з шампанським, і так розпочалася їхня вечірка. Знову ожили віолончелі, потекли залом звуки роялю, і шановна інтелектуальна публіка насунулася на столи з наїдками, розпочавши бенкет.

— Hey, is it you, Mister Mohyla? — раптом почув Федір чийсь голос. — It's me, David. David Moshkovitz.

Перед ним зупинився чоловік із тарілкою і келихом в руках. Девід виявився майже на голову нижчим за Федора — він був приземкуватим, смаглявим, з гладким круглим обличчям і блискучими чорними очима,

схожими на дві темні маслини.

— Wow, what a surprise, — він потис йому руку. — Nice to meet you at last! Welcome to Ukraine! How was it in Kyiv today?

— Breaking all my expectations, — жуючи канапе, відповів Девід. — Very nice and old city, you know. I like people here. They are so nice... The exhibition is amazing, and it seems you're really at the edge! I've found some articles in very serious business and computer magazines, dedicated to these so-called visual languages. It's really something! — докинув Девід і заклав собі до рота невеличкий рулет із шинки. — It's a kind of a culture shock for me. You can meet all of these gurus from Silicon Valley... This is something beyond my understanding.

— I want to explore the roots of this post-soviet intellectual... — він крутить виделкою у повітрі, завмерши зі шматком за щокою і смішно зачухе очі. — ...this intellectual proliferation. This is really a kind of anomaly, I think. For example, that beautiful lady that picked me up at the airport, what was her name?

— Alla Grushevska, — підказав Федір.

— Yes, Alla... It's incredible, how careful she was. But I cannot understand her. She is around forty, she looks really sexy. She has no husband, she raises her son alone... She studies aikido and practices meditation. And she is doing this visual language research that looks like Kandinskiy's works multiplied by Sapir-Whorf's theories. To the hell, why does she need this philosophy? What makes her study this? I really don't understand you, guys. You Russians, are totally wild!

— We are actually Ukrainians. But you probably meant Slavic people in general... Hmm... Maybe, because we are Indo-Europeans... I don't know...

— Yes, sorry, now it is Ukraine, — поправився Мошковіц. — By the way, my grand-parents were from Odessa. So, it is a real quiz for me to understand this mentality. Ukraine is so much hidden from the world processes, like if someone wanted to cover it with an Invisibility Cloak. All this news about uncanny political zombies, economical fall down, Chernobyl — I would have never come to Ukraine by my own will. But, when we came here, we saw a rare vivid intellectual movement. This is really amazing. I want to make a big research on it.

Їх поминули, ідучи під ручку, Віктор і Яна. Яна у вечірній сукні була казковою, наче крижана фея, а Віктор у не зовсім влучно підібраному піджакові нагадував Джокера з «Темного лицаря». Він на ходу затягувався сигарою і робив великі ковтки з бокалу із шампанським. У нагрудній кишені у нього червоніла гвоздика. Вигляд у Віктора був вкрай розв'язний.

Схоже, він перебував у стані природної ейфорії, помноженої на газований алкоголь.

— О, Федор! Здорова, друже! Как ты? Вот это вечеринка, да? — Віктора розпирало від захвату.

— Шикарно, чувак. До речі, познайомтеся — це Девід Мошковіц, колумніст із журналу «Нью-Йоркер». David, this is our CEO of Soma Corporation, and one of the topmost Mindware developers in the world, Mister Viktor Chizh, and this is Yana Medvedeva, director of Neurodynamix Laboratories, who helped us to complete the beta model of our visual language engine, one of the leading companies in Russia, which deals with neurointerfaces.

— Oh, another lovely lady, who rules the world? — здивувався Мошковіц. — Very nice to meet you. It's a big pleasure to meet both of you.

— Ми ту, биг плеже, — вишкірив зуби Віктор, і Федір зрозумів, що той уже не по-дитячому п'яний. — Дид ю трай аур гаджет? Дид ю лайк ит?

— Have you tried our helmet already? — перепитав Федір, щоб прояснити Вікторів волгодонський акцент.

— Not yet, but there are lots of talks about it, — відповів той, і Федір одразу ж переклав це Вікторові.

— Да, я понял. Он наделает много шума. Скажи ему, что это международная сенсация.

— Viktor says, it will be a kind of sensation, — Федір повторив слова Віктора, делікатно опустивши слово «міжнародна».

— Well, — озвався Мошковіц, і на обличчі у нього з'явилася загадкова посмішка. — Actually, everyone says it is too difficult to operate, and very difficult to understand, what is the purpose of that invention.

— Че он сказал? — перепитав Віктор.

— Каже, надто складно...

— А, понял... Ноу, нот диффикелт. Вери изи. Вери симпл, — енергійно захитав головою Віктор. — Скажи ему, что она, — він тицьнув пальцем у чарівну Яну, що стояла поруч із келихом шампанського. — Это просто другой язык, более сложный. Просто более сложная онтология. Андерстенд? Объясни ему. Дифферент ленгвидж, лайк инглиш, джерман, рашен, андерстенд? Бат мор... мор пауерфул. Бат нот диффикалт. Вот, — Віктор вказав на Яну. — Скажи ему — она за три недели все освоила с нуля. Ши лерн ит... визин... сри викс. Это вопрос желания.

Я повторив слова Віктора англійською, і Девід, ховаючи погляд, кивнув.

— This is just the question of your volition, — холодно посміхаючись, промовила Яна з чистим британським акцентом і багатозначно глянула на

Мошковица.

— I see, — кивнув він примирливо і посміхнувся у відповідь. — Well, maybe I'll be the lucky one, who is capable to play with it. So, mister Mohyla, — Девід змінив інтонацію і перейшов до іншої теми. — Would you like to have some coffee together one of these days?

— With pleasure, — кивнув Федір. — Tomorrow I have some spare time in the afternoon. I will phone you.

— Nice idea. Tomorrow morning we have an appointment with professor Gurov at the exhibition, but after this I'm free, — сказав Мошковиц. — So, have a nice evening, guys. See you by your miraculous mindmachine, mister Chizh.

— Хев э найс тайм хир. Энджой!

— До чего же жалкий, ничтожный человек, — дивлячись у слід Мошковицу, зронила Яна і знуджено сьорбнула з келиха.

— Ну что, чувак? Мы победили! — майже кричав Федорові на вухо Віктор. — Мы короли этого мира! Нужно зажечь эту ночь!

Повз них пройшла дивна парочка, в якій Федір упізнав Славу Жуковського з якоюсь істеричного вигляду тіткою.

— Смотри — Слава! — гукнув Віктор, і Слава підвів супутницю до них.

— Привіт, хлопці, як справи? Anna, please, meet my friends — Viktor and Fedir. They are like the big bosses of everything you see here. And this is Yana, she is business genius, she has laboratory, where they explore robots or something like this.

— Such nice young men, — протягнула з грудним баском пані і збила кістлявою рукою груду рудого волосся на голові.

— Хлопці, це місіс Рінгер-Стокк зі Швеції, вона займається питаннями старіння.

— Anna, — з підкресленою простотою кинула Анна і простягнула Федорові руку, всипану коштовними перстнями. — I work on the problem of aging. People should not die so early, if there are still such handsome men in the world... — вона посміхнулася чарівною усмішкою людоджерки. — I see big genetic potential here in Ukraine, and I have started to explore it already, — вона з ситим сміхом притисла Славу до себе.

— Биг плеже, — не задумуючись, лише намагаючись зберегти серйозний вираз обличчя, сказав Віктор. — Мы пожалуй, пойдем. Хочу найти Бориса Олеговича, пожать ему руку. Мне нужно что-то устроить сегодня! Вы пойдете на концерт? Черт, Рианна поет на нашем открытии — это же что-то невероятное!

— Не знаю, — відповів Федір. — Мені ще редагувати промову Карманова.

— Ну хорошо, братан, давай, увидимся еще! — став махати рукою Віктор,

якого Яна відтягувала все далі від нашої компанії. — Бай-бай, Анна! Найс-
ту мит ю! Хев фан!

— Bye-bye, handsome! Such a wonderful man. A real Russian barbarian! I
would like to know him better. Would you be so kind to organize our meeting,
sweetheart? I have some business proposals for him. Oh, Sweetheart, are you
jealous? — Анна розвернула Славу до себе обличчям, наче шматяну
ляльку. — Don't be jealous, honey! It's just a part of my work! Come on, —
вона знову притисла Славу до грудей. — Would you like some ortolans,
kitty? Mommy will bring you fresh meat, — місіс Рінгер-Стокк хижо
всміхнулася, вкладаючи у слова «fresh meat» весь голод валькірії, і
потріпала Славу за щоку. — My bunny, you're so nice, I feel I can eat you
right here, immediately. Don't go anyway, sweetheart, Mommy will come back
in a minute.

Багатозначно скинувши бровами, пані Рінгер-Стокк залишила їх зі Славою
наодинці.

— То, значить, «bunny»? — запитав він у Слави, стримуючи посмішку. —
Тебе не було на відкритті?

— Чувак, не питай, — Слава намагався не дивитися на нього. — Я
виконував важливу місію. Можна сказати, був на спецзавданні. Чувак, це
було найогидніше, що мені доводилось робити у житті, — врешті, зізнався
він безпорадно. — Якщо кар'єрна драбина складається з таких щаблів, то
ну її в баню, таку кар'єру. Краще втекти на Гоа.

Федір поплескав його по плечу.

— Бачу, ти ростеш! Успіх нікому не дається легко, старий. Вважай, що це
посвята перед симпозіумом у Женеві. Попереду ще не одна старушенція,
від якої залежать долі світу. Тішся. Іншим доводиться робити речі значно
огидніші.

— Пропоную втекти, поки не пізно, — сказав Слава, та Федір зупинив
його:

— Не смій, ти ж на роботі. Якщо вона зрозуміє, що ти її зрадив, відкусить
твій милий кролячий хвостик.

Слава став розгублено кліпати очима.

— Але ж...

— Ти справишся, чувак, — сказав він і примусив Славу буцнутися з ним
кулаком до кулака, як вони робили це, коли їх настрої співпадали. — Піду
пошукаю Карманова.

— Але ж... — Слава благально дивився йому в слід.

— Швейцарія. Симпозіум. Членство в оргкомітеті, — повелительськи
сказав Федір, зупиняючи всі його рухи вказівним пальцем. — Пам'ятай, ти

сам цього хотів.

Залишивши Славу, він рушив далі, розглядаючи різнобарвну публіку, впізнаючи знаменитих гостей в оточенні українських друзів — усі вже втамували голод, і тепер під звуки тріо акордеоністів спілкувалися, курячи, потягуючи шампанське, мартіні, коньяк і віскі, і над усім «Арсеналом» висіла блага захмеліла добродушність, яка все ще мала сили зберігати інтелектуальне лице.

Із цього миролюбивого натовпу виразно виділявся невеликий гурток людей, серед яких Федір одразу ж упізнав Гурова і його найближчих соратників. Вони стояли в одній із ніш павільйону, здаля від яскравого світла, і за напруженими обличчями присутніх Федір зрозумів, що трапилося дещо неприємне. Федір, підійшовши, привітався з присутніми, і знайомі, стримані інтонації Гурова одразу ж стали перелаштовувати його на інший лад. Гуров, як завжди на офіційних прийомах, був одягнений у свій незмінний синій піджак з дешевого сукна і глуху чорну водолазку, з якої стирчала його сива голова, а на ній, наче дві піки, суворий погляд монгольських очей. Гуров теж тримав келих шампанського, але в їхній компанії не було духу епікурейства, навпаки — з атмосфери можна було відчувати, що всі, хто зібралися біля Гурова, сповідували аскетизм і до радостей цього вечора ставилися дещо зверхньо.

— Ну... кгм... я же говорю... — відкашлявся Гуров. — Это то, чего следовало ожидать. Лингвошлем просто подвел черту между двумя цивилизациями.

— Що сталося? — запитав Федір пошепки в Алли.

— Грозовський сказав Гурову, що американці дуже скептично налаштовані щодо Лінгвошолома. Йому сказали, що у Шолома немає перспектив на Заході.

— Чому?

— Ніхто не зміг керувати пристроєм. Айзек сказав якомусь журналістові, що не бачить майбутнього за Лінгвошоломом, і що з наукового погляду це сумнівно.

— Але ж у нас уже була з ним співпраця по аватарах?

Алла знизала плечима.

— Кілька вчених сказали, що це неможливо з погляду науки. Уже поповзли чутки про те, що все це — фальсифікація.

— Фальсифікація?!

— Вони не визнають теоретичної моделі Бориса Олеговича, а практично керувати Лінгвошоломом вдається тільки нашим студентам. Тому вони думають, що це якась обманка.

— Але ж це нонсенс! У нас є всі дані!

Алла знизала плечами і відвернулася, тому що Гуров знову продовжив розмову. Над психоінженерами висіла аура розчарування і поразки. Але Гуров, як завжди, беземоційний, меланхолійний і незворушний.

— Нет-нет. Говорить, что это поражение — неправильно, — відповідав він на чиєсь запитання. — Нужно понять причины, почему никто не сумел активизировать Лингвошлем. Вот перед нами яркий пример — Яна Медведьева. За три недели она полностью освоила управление устройством, разобралась в концептуальном аппарате и стала одним из лучших операторов данной системы. Это значит, что система работает. Она не может не работать, она по своей природе универсальна, так как опирается на волевое усилие человека. С другой стороны, мы видим, что устройство вызывает просто физическое отвержение у тех, кто не может активизировать его. Вот и все. Я повторяю, — кгм, нужно понять всю важность того, что произошло. Ведь для того чтобы запустить Лингвошлем, нужна активная воля. Если никто не сумел его даже запустить, это говорит о том, что внутреннее устройство этих людей принципиально другое. В нем нет выраженного волевого начала. Я всегда говорил, что русские, — это особая раса, особая порода людей. У них есть стремление к интенсивности. То, чего больше нет на Западе. Это звено связи со своей глубинной природой, видимо, в последние полстолетия было утеряно. И сейчас данное положение вещей закрепилося на уровне физиологии. Это значит, что мы имеем дело с другим биологическим видом. Я еще раз повторяю, эти результаты не должны восприниматься печально, они, наоборот, указывают на очень важные тенденции. Когда-то, безусловно, европейский сверхэтнос обладал большой степенью пассионарности. Великие географические открытия, великие завоевания, колонизация Америки и так далее — все это происходило потому, что были люди соответствующего склада сознания. Но очевидно, за последнее столетие все настолько изменилось, что произошла перестройка самой физиологии данного типа человека на уровне высшей нервной деятельности. Еще раз повторю, это очень важные результаты. Результаты цивилизационного значения. Общество потребления полностью искоренило в данном типе людей способность к волевому усилию, и даже понимание того, что это такое, постепенно сводится к мифологии. То, что прибор не попадет на западные рынки, не является для нас потерей — сегодня мы как раз поняли, что проблема кроется гораздо глубже. Тот волевой тип человека, который раньше был способен на большие открытия и достижения, сейчас уже утерян, в массовом количестве он сохранен

только здесь, в России. О чем это говорит? Это говорит о том, что дальнейшее развитие цивилизации будет связано именно с этим регионом, с этими людьми, тогда как на Западе будет происходить лишь медленное угасание. Что это еще значит? Это значит, что проведена реальная черта между двумя типами цивилизаций.

— Возможна ли война между ними? — запитав у Гурова Володя Нетребін, один із його наближених прихильників, котрого Гуров називав своєю надією. Володя відсидів дев'ять років за екстремізм — у дев'яносто сьомому він, будучи засновником радикальної ультра-націоналістичної організації «Секира Перуна», здійснив підпал низки офісів політичних партій і культурних організацій, зокрема й ізраїльського культурного центру в Одесі. У тюрмі пройшов знамениті таборів університети — ретельно студіював Гумільова і концепцію пасіонарності, вивчав праці традиціоналістів і радикальних лівих, на зразок Юнгера й Алена де Бенуа, захоплювався Спартою, Тамерланом і «людьми довгої волі». Гуров дивився на Нетребіна як на того, хто міг би стати головним рушієм політичної сили на основі його цивілізаційної концепції — йшли вперті чутки, що в Москві й Пітері уже назбиралося достатньо бажаючих, які хотіли доєднатися до цього руху й виконувати якісь практичні дії для народження нової гіпербореїської надцивілізації.

Гуров спокійно сприйняв запитання Нетребіна.

— Это неизбежно. Пассионарные этносы всегда будут стремиться максимально расширить свое сознание и влияние своей воли, и как отражение этого процесса будет несомненно происходить экспансия военная, территориальная, культурная и духовная. Можно сказать, с сегодняшнего дня, с этой выставки, с нашего стенда война уже началась. И мы видим это по реакции наших западных гостей — это изобретение они нам не простят. Для дотошных историков сегодняшнюю дату можно записать как начало Первой Мировой Консциентальной войны. Еще раз говорю, в чем ценность урока с Лингвошлемом — мы воочию убедились в том, что сегодня водораздел между двумя типами мироустройства проходит не по политическим убеждениям, не по экономическим предпочтениям, а по тому, как устроено сознание — способен человек на волевое усилие или нет. Поэтому могу вас успокоить, либо же кого-то, наоборот, огорчить — война уже началась. И это первая мировая война в истории человечества, которая будет идти вокруг сознания и за сознание.

Над психоінженерами повисла гнітюча тиша.

— Но неужели ничего уже нельзя сделать? — озвалася повногруда Маша, яка спеціально приїхала з Москви на виставку, і Федір побачив, як Маша

покрилася гарячими червоними плямами хвилювання. — Неужели нельзя им объяснить, что никаких нарушений законов природы нет, что нет никакой фальши, подлога, что это просто задействованы еще неизвестные стороны сознания?

— Нет-нет, — відповів Гуров. — Вот здесь уже, к сожалению, ничего сделать нельзя. Вот это и есть когнитивный барьер, через который заставит кого-то перейти невозможно. Потихоньку к нам будут присоединяться те организации и группы, которые способны его осознать и преодолеть. Это и есть фазовый переход. Вот он произошел, а остальной мир остался там, в инерционном периоде. Прибор есть лишь отражение новых пробужденных функций сознания. Если сознание настроено на то, чтобы видоизменяться, развиваться и активно действовать, оно рано или поздно схватит суть происходящих изменений. Если же оно инертно и отказывается от выхода за пределы известных ему схем и концепций — увы, ничего поделать с таким человеком уже нельзя.

* * *

Працівник «Мистецького Арсеналу», став запрошувати всіх гостей на відкриття виставки, присвяченої візіонерському живопису, і під звуки акордеонів натовп поступово рушив углиб коридорів, що запалювалися світлом, немов велетенська гірлянда. Повз Федора проходили знайомі обличчя — фізики, біологи, філософи, журналісти, пройшов Айзек, що, заклавши руки за спину, розмовляв з якоюсь миловидною дівчиною, пройшли Віктор і Яна, пройшли незворушний Гуров і Володя Нетребін зі своєю свитою, а акордеоністи все грали і грали, і Федора на секунду взяло відчуття неймовірного щему — наче перед ним проходили не люди, а хвилини і дні, летіли піщинки з одної капсули клепсидри в іншу, не владні стримати перебіг часу. Акордеоністи все грали і грали, перебираючи дрібними клавішами, і їхні звуки злітали до самої стелі, і Федорові раптом на очі навернулися сльози від цих дрібних, розсипчастих звуків мелодій, від вічного перебору клавіш, від нестримного лету піщинок часу, що, збиваючи з ніг, зриваються в завірюху, за якою не видно нічого, а музиканти все вигравали, і їхня мелодія була не веселою і не сумною, вона здавалася вкрадливою, трохи хижою і трохи небезпечною, ніби оберти голови, коли кружляти серед морозяної ночі п'яним і щасливим, знаючи, що твоє щастя триватиме рівно доти, доки триває це кружляння, доки летять сніжинки, доки над головою ця бездонна пітьма. Тихим кроком у засніженій темряві крався Звір. А зорі холодні, як і раніше, а пальці акордеоністів усе бігали, бігали по клавішах, тиснули гудзики — тиснули,

тиснули гудзики, білі–чорні, білі–чорні, чорні–чорні, білі–білі, тиснули, все тиснули й тиснули.

Я відвернувся від людей, щоб витерти невчасні сльози. Якби був п'яний, міг би їх виправдати, а для сліз тверезого виправдання не було. Просто мені раптом стало дуже шкода всіх. Не себе. Можливо, вперше в житті. Просто шкода всіх інших. За те, що вони всі — тут. За те, що змушені бігти під це постійне перебирання кнопочок, чорних і білих, чорних і білих. Такі самотні, навіть у цьому яскравому, тісному натовпі. Наче блазні, що змушені смикатися під звуки акордеона. Такі ж нещасні, як цей глибокий мінорний бас, як цей високий сопранний виск. Закинуті глибоко в самотність, в цю холодну темну матерію.

Тріо завершувало вступ інтенсивним претіссімо. Натовп оточив музикантів півколом, їх пальці бігали, тиснувши гудзики, забираючи кудись моє серце, змушуючи кружляти перші сніжинки в нічному небі над Лаврою. І все раптово припинилося. Музиканти відірвали руки від клавіш. Різка тиша — і публіка вибухнула оваціями.

Із глибини коридору, проти руху запізнілих гостей, що наздоганяли гіда, до мене рухалася Яна Ведмедьєва.

— Приветствую, — сказала вона, сідаючи біля мене на підвіконня.

— Решили побыть одной? — озвався я.

— Устала от серости и скуки.

— Визионерская живопись Вам кажется скучной?

— Это ушло в восемнадцать, вместе с кислотой, ночными клубами и прочими детскими увлечениями.

— У вас, в Москве, быстро становятся взрослыми.

— Нет. Некоторые остаются детьми на всю жизнь. Я устала возиться с детьми, — Яна притулилася спиною до вікна, наче вмостилася у комфортабельне крісло. Зробила ковток зі свого фужера й оцінююче поглянула на мене. — А вы?

— Я просто случайный человек во всем этом.

— Все мы случайные последовательности генов, — сказала вона.

— Моя роль — просто передавать соль, как в том анекдоте, помните? «Господи, зачем ты меня создал?» Просто, чтобы в какой-то день, где-то в поезде в ресторане передать кому-то соль. Что-то вроде этого.

— Мне кажется, человек сам определяет свое величие.

— Это больше не ко мне. Это к Виктору. Кстати, вы оставили его одного?

— Этого увальня из трущоб? — озвалася Яна. — Он тоже мне надоел. Здесь все умные только с виду. А на деле — такие глупцы.

Я мовчав, вдивляючись у темряву.

— Вам садинок, Фёдор? — запитала раптом Яна.

— Не, а вам?

— Мне очень садинок. Мне кажетсця, вонруг меня пустыня. И ни одного человека вонруг. Скажите, почему вам не садинок? Вы же разумный человек. Разумные люди даже в толпе чувствуют себя брошенными.

— Возможно, вы переоцениваете мои умственные способности, — усміхнувся я. — Пока у меня была личная жизнь, мне было садинок. Когда я искал единомышленников и соратников, мне тоже было садинок. Когда я искал себе жєницину, мне тоже было садинок. Когда я перестал это делать, вдруг... — я знизав плечима. — ...вдруг стал счастлив.

— Я вам не верю, — Яна дивилася на мене пронизливо.

— Я вас ни к чему не принуждаю, — я знову знизав плечима.

Ми замовкли.

— Фёдор... — знову озвалася вона.

Я підняв погляд на неї.

— Давайте убежим вместе.

— От чего?

— От этого бреда. От этих людей. От обстоятельств.

Обличчя Яни красиве і холодне, і за її ляльковими досконалыми рисами я побачив щось живе. Стало так тихо, що було чутно, як сунувся час.

— Я сбежал бы, Яна, но бежать некуда. И никогда не будет.

Я замовк і просто глянув на неї зі співчуттям. Сказані мною слова повисли у тиші, і я додав би ще щось, але казати більше не хотілося. Насправді, все вже було в цих словах. Цілі томи, цілі бібліотеки.

У Яни щось ніби завмерло всередині, аж привідкрився її точений рот. Очі затремтіли, і я побачив, як по її ідеальній щоці збігла сльоза.

Я мимоволі співчутливо усміхнувся їй, і Яна усміхнулася у відповідь. Ця коротка, тиха усмішка була вартою цілого Всесвіту.

— Спасибо вам, — сказала раптом вона і втерла сльозу. — Я, пожалуй, пойду. Слишком много пониманий за одно мгновение.

— Всего хорошего, Яна.

Вона заглянула мені в очі на прощання. Запитально, з недовірою, з надією.

* * *

Повернувшись додому пізно увечері, Федір сів на порожній кухні, голова його була такою важкою, що здавалось, були потрібні бетонні сваї, як на залізничних мостах через урвище або ріку, щоб утримати її. Переглянув стрічку новин на фейсбуці — їх волонтери викладали фото і відео з

концерту Ріанни, на яких в основному — лише шкварчання і мигтіння софітів, але це зроджувало дивовижне відчуття реалістичності всього, що відбувалося. Продивився репости перших новинних заміток про Форум — викривальних і нищівних статей про Лінгвошолом поки що не було. На сторінці Мошковіца він перечитав кілька статусів, присвячених прибуттю до Києва. Він уже виклав фотографії з Лаври і селфі з подвір'я Андріївської церкви на Узвозі, звідки відкривався чудовий вигляд на Дніпро. Там же містилося фото, де він пригортав до себе Аллу — тендітну жіночку в космічному сріблястому плащі і модних сріблястих чобітках. «Вона дійсно розуміє Кандінського! — підписав пост Мошковіц. — Ця жінка або свята, або божевільна!» Мошковіц схвально відгукувався про організацію трансферу і про дивовижну чуйність тутешніх людей, однак був шокований контрастом поміж «Хаятом рідженсі», де його поселили на час конференції, та життям поза готелем.

Виконавши всі свої обов'язки перед Форумом, Федір наставив годинник на три з половиною години сну — і ліг відпочивати.

Федір прокинувся опів на шосту від кошмару про те, що залишилися незареєстровані учасники, яких забули поселити, тож вони блукають примарами досвітнім Києвом: типовий тривожний сон організатора. Нашвидку вмившись, з кавою і сигаретою він засів за комп'ютер готувати виступ Карманова — сьогодні той мав представляти стратегічний план розвитку психоінженерного ринку на найближчі три роки. О дев'ятій він уже мав бути на Форумі — на цю ранкову годину була призначена зустріч психоінженерів з Девідом Мошковіцем. Він хотів поближче поспілкуватися з усіма й особисто познайомитися з Гуровим.

Учасники зустрічі зібралися строго на дев'яту в лекторії, відгородженому від решти виставкового простору звуконепроникними щитами — у програмці він позначався як «Сцена Бредбері», а між собою організатори називали локацію «Малою Білою».

Усі сцени в гіді по виставці носили назви відомих фантастів: головна, де відбувалася церемонія відкриття, називалося «Сценою Азімова» — на ній же планувалися найвидовищніші заходи, типу демонстрації джеміноїдів чи презентації «аватарів». У розпорядженні учасників і гостей Форуму були також велика сцена «Роберт Хайнлайн», на якій мали проходити більшість гострих політичних, економічних і соціально-культурних дискусій, «Панель Стругацьких», де мали відбуватися баталії філософів, футурологів і методологів, зал «Герберт Веллс» і «Платформа Єфремова», де мали обговорюватися перспективи соціального конструювання і впливу радикальних інновацій на сучасний світ. «Артур Кларк» (третя велика

сцена) призначалася для обговорення футуропрогнозів і дискусій про експансію в космос, відкритий «Простір Лема» відводився для етичних питань майбутнього, а камерний зал «Жюль Верн» було віддано для всієї маргінальщини від науки — слово надавалося творцям квантових талісманів, розробникам окулярів для бачення прани, авторам коміксів і науковим фантастам, косплеєрам, фанам сай-фай-серіалів та аніме, що окремою програмою проводили на Форумі свої конгрегації і читання.

Ряди порожніх крісел на червоному килимі засвідчували, що не всі пережили вчорашній концерт Ріанни і в частини психоінженерів вольова позиція вранці дала збій. Федір привітався з Борисом Олеговичем, який, за посередництва перекладача, уже був зайнятий розмовою з Девідом Мошковицем.

— A-ha, mister Mohyla! How was your evening yesterday? — озвався Девід. — I haven't seen you at Rihanna's concert. Have you been there? Ah, it was awesome! Meet my translator, Serhiy Holubets.

— I have escaped right after our talk, David, — Федір потис Мошковицу руку. — I was too overwhelmed to hold more impressions. Turner and Blacke were the last drops. Дуже приємно, пане Сергію.

— Oh, you are so touchy, — заворушив бровами Девід, а вони з перекладачем, сором'язливим пухкеньким чоловіком, обмінялися потисками рук. — So, what about our coffee today?

— Two o'clock. We can eat some lunch together. My boss is going to have a close meeting with some VIPs, and I suppose, I am not obliged to be there. This is very confidential.

— Ok, sir, but you show me some real Kyiv! I want to try some Ukrainian cuisine, not only that refined nuclear author dishes. It's really boring.

— Well... — Федір задумався. — Have you tried Kyiv perepichka? We should take two. These are like local hotdogs, very unecological and unhealthy, but sinfully tasty.

— That's what I am looking for! — зрадів Мошковиц. — Anyway, whatever you show me, I'll like it, I am sure. Somehow I trust you, mister Mohyla. And now it's time for professor Gurov. So, see you! Waiting for your call!

Девід помахав рукою і з перекладачем пішов до столу, де вони разом із Гуровим мали сидіти під час зустрічі. Федір сховався на задній ряд, поближче до виходу, аби, за нагальної потреби, одразу ж залишити лекторій. Зустріч розпочалася: у неформальній обстановці Девід з допомогою перекладача представився сам, розказав певні факти про власну персону і про книгу, присвячену швидкочитанню, яку він написав, після чого попросив присутніх розповісти трохи про себе.

Першим став розповідати Борис Олегович, злегка торкнувшись своєї участі в бойових діях як військового психолога в Афганістані, Ірані і Придністров'ї, однак оминув тему захоплення Останкіно. Він розповів про розвал СРСР і припинення всесоюзних науково-дослідницьких програм, зокрема й спрямованих на освоєння космосу, а також поділився власними ініціативами щодо створення дослідницького центру, де можна було б відродити розробки, на понад двадцять років перервані в результаті історичних процесів. По черзі всі присутні — а їх зібралось близько десяти осіб — стали розповідати про себе, сферу своїх інтересів, про те, що їм дало заняття психоінженерією і які бачать перспективи для себе.

Інженери ділилися кожен своїми уміньми і напрацюваннями — хтось досягнув швидкого вивчення кількох мов, ще хтось — опанував у короткі строки гру на фортепіано, інший за допомогою медитацій і практик Гурова розвинув у собі здатність писати два різні вірші паралельно лівою і правою руками. Кілька людей поділилося інноваціями в професійних сферах, що відбувалися в них під впливом психотехнік, дехто описував свій граничний досвід, що нагадував описання межових явищ зі священних текстів. Приязна робоча атмосфера, що складалася з монологів психоінженерів і монотонного бубоніння перекладача на вухо Мошковіцу, раптово перервалася доповіддю останнього з присутніх у залі практиків — слово взяв Володя Нетребін. Зсутулившись, він знімав доповіді кожного на відеокамеру.

— Меня зовут Владимир Нетребин, — представився він і з різкого тону Федір відчув, що добром це не закінчиться. — Главные увлечения — политика, политический экстремизм, консервативная революция, с недавних пор — психотехники. В девяносто пятом году создал радикальное движение «Секира Перуна», которое провело ряд подрывных операций, после чего отсидел в тюрьме. Был осужден на девять лет лишения свободы. В отличие от цивилизации и культуры наших заокеанских гостей наша культура и цивилизация переживает не самые лучшие времена, поэтому было бы удивительным не воспринимать психоинженерные разработки Бориса Олеговича и подобные ему методики, теории и практики в отрыве от истории, политики или даже военной темы. Поэтому я считаю своей обязанностью провести политическое, историческое и цивилизационное рассмотрение подобного рода доктрин, методик и практик с точки зрения национального реванша. Я считаю, что экзистенциальные импульсы подобные практики черпают из зон экстремальной активности — горячих точек, тюрем и так далее, где человек способен выйти за пределы организованной среды, в которой он

бегают как белка в колесе, где все достаточно однообразно, логично и рационально. Когда в две тысячи шестом году я вышел на свободу, Борис Олегович постоянно привлекал меня и моих друзей к своим практикам. Я пробовал, но я просто засыпал. Засыпал после пятнадцати минут и при этом даже храпел. У меня ничего не получалось. Меня тешила одна мысль — я сам себе тогда сказал: Я буду присутствовать и запоминать, и потом, когда окажусь в своей среде, я все это воспроизведу. Я знал, что оно у меня там заработает, потому что был там девять лет, и это «мои» условия. Этот момент наступил, и я в прошлом году на два месяца снова оказался в тюрьме. Снова за политику. И там мне передали книгу Бориса Олеговича Гурова «Психоинженерия», а также книгу «Герметическая традиция» Юлиуса Эволы. Я отказался от всех остальных книг в пользу этих двух и изучал только их: один день читал «Психоинженерию», другой день — книгу Эволы. В результате я увидел, как удивительным образом эти две книги дополняют друг друга, притом, что одна — это метафизика, апелляция к Традиции, к алхимии, а другая — современная технология. Одна — достаточно поэтична, а другая — чисто практическая, написана очень сухим, выжатым научным языком. Я начал вспоминать все, что было усвоено на занятиях у Бориса Олеговича, и как и ожидалось, оно заработало. Это был один из самых чудесных дней в моей жизни, когда все ожило. Каждый день у меня были невероятные экзистенциальные открытия. Я начал все это записывать в дневники. И если все свои предыдущие записи я сжигал, то этот мне захотелось сохранить и я выложил его в интернете. Напоследок хочу сказать, что политическое, и быть может, даже военное рассмотрение с точки зрения реванша нашей организации может дополнить такой факт, что в последние годы существования Советского Союза Борис Олегович разрабатывал данные технологии для подготовки советских космонавтов. Все помнят о доктрине СОИ и все, что с этим связано. Спасибо.

Володя сів, і Федір побачив, як перемінився на обличчі Мошковіц, хоч і намагався не показувати цього. Поки Володя виголошував промову, Федір чув, як поміж психоінженерів пробігали смішки — для них Володя був знайомим персонажем, і чути його імперські теми було чимось на зразок місцевої потіхи, однак, Девід раптом почав дивно оглядатися навколо, ніби по-новому вдивляючись в обличчя присутніх. Федір чекав, що скаже Гуров — чи пом'якшить ефект від слів Нетребіна, однак той із непроникним виразом на обличчі продовжував дивитися в зал. Федорові вже був час вибігати на «Сцену Хайнлайна», тому, скориставшись паузою, він тихо встав і вийшов із лекторію.

«Буду об 11:30, — прийшло йому повідомлення від Карманова. — Раніше — ніяк. Треба, щоб ти переглянув спіч».

Ряди між стендами почали поступово заповнюватися публікою. Біля деяких експозицій збиралися вже чималенькі юрми. То тут, то там йому зустрічалися яскраво нафарбовані школярки у сексуальних костюмах героїв аніме, одягнутих у химерні стім-панкові костюми юнаків. Федір поспішав до сцени Хайнлайна, де за сорок хвилин мали бути виступи Віткора Чижі і Карманова.

— Привіт, Могило, — привітався хтось до нього. За столиком «Вайтхед-кафе» сиділи Ангелюк і його дружина, колишня випускниця школи Гурова, Наталя. — Вип'єш із нами кави?

Федір, зваживши на те, що до приїзду Карманова ще лишалося трохи часу, сів до них.

— Ну що, втерли вам носа? — спитав Ангелюк, передаючи йому каву.

— У якому сенсі?

— Кажуть, що у вас там нічого не працює, — Ангелюк, який вірив лише у філософію і вкрай мало — у психотехнології, скептично посміхався.

— Ні, чому ж, усе працює. Проблема з операторами. Немає кому це запускати.

— Ти знаєш, Могило, насправді ця проблема триває вже десять років, — сказала Наталя. Наталя відбула вишкіл в одному з ранніх наборів Гімназії, пройшовши через усі соціальні експерименти Гурова, зберігала певний скепсис до того, чим займався Борис Олегович.

— Борис Олегович, скільки я його пам'ятаю, завжди носився з психоінженерними мовами, і завжди була та сама проблема — все працює, але немає операторів. Мовляв, «людський матеріал не той». Мені це нагадує Майрінка — «Ангел західного вікна». Гуров так само говорить уже десять років: завтра, завтра, завтра воно запрацює. І, просто дивлячись тверезо, у мене мимоволі з'являються підозри: якщо за десять років нічого не відбулося, може, король — голий?

— Не відбулося сьогодні, так відбудеться завтра, — переконано відповів їй Ангелюк. — Якщо є технології, одного дня вони запрацюють.

— Усе працює, — запевнив Федір. — Просто, справді, це техніки, які можуть опанувати одиниці...

Наталя, перебираючи мереживні рукавички на руках, подивилася на Федора з недовірою.

— Мені здається, Гуров людина достатньо чесна, та йому не вистачає сміливості визнати, що проект не відбувся. Мені взагалі іноді думається, що вся ця психоінженерна мережа — це не технологічний, а скоріше

соціальний проект, просто, щоб було з ким спілкуватися...

Федір відчув, що його заганняють у кут.

— Щодо мене, то я безмежно переконаний, що у Гурова був глибокий духовний досвід і психоінженерія — це відображення цього досвіду, — сказав він. — Але, схоже, щоби поділитися цим досвідом з іншими, потрібно ще щось. Просто Гімназії замало, — Федір покрутив горнятко з кавою в руках, роздумуючи, чи ділитися всіма своїми думками з Ангелюками. — Психоінженерія намагається зараз стати новою традицією — новою духовною системою, що допоможе людині піднятися на той рівень, де душа зустрічається з небом. І мені здається, що саме через це воно і не працює. Що все не так просто якраз тому, що є претензія на трансцендентність. Щоб воно запрацювало, насправді потрібен досвід. Ти можеш, так би мовити, зійти на вершину гори, підготувати себе для зустрічі з Богом, але чи прийде Він — це незрозуміло й залежить геть не від технік. Може, прийде, а може, і не прийде. Мені здається, так само з психоінженерією. Щоб вона ожила, щоб це все запрацювало, потрібен дозвіл «звідти». А якщо його немає, ну... тоді це просто ефектна концепція... Можливо, вона не для цього часу, або не для цього світу...

Наталя звернулася до чоловіка:

— Пам'ятаєш, Ярослав, як Нетребін на одному засіданні сказав: «Я традиціоналіст, який постійно намагається отримати відповідь із тамтого боку. Я дзвоню і дзвоню, а слухавку все ніхто не знімає. Але, хоча слухавку ніхто не знімає, я продовжую залишатися тим, ким я є».

— Слухавку зняли один раз, коли Борис Олегович був на самоті. Проте не факт, що її знімуть тепер, навіть якщо ми навалимося всім світом, — відповів замість Ангелюка Федір.

Наталя кивнула.

— Мені здається, Могило, що проблема Гімназії в тому, що не відбулося чуда. Скільки я знаю цю організацію, вона була завжди орієнтованою на те, щоб це чудо прийшло, щоб усе запрацювало, але чуда не сталося.

— Васік Кабанов — це чудо Гурова. Васік бачив Бога. Тільки чомусь Васік, щойно в нього це сталося, втік від усього цього, а Борис Олегович сподівається, що чудо прийде ще раз.

— Справа у мотиваціях, — погодилася Наталя. — Вони всі були поцейбічні. Ніхто, насправді, не пробивався туди, на той бік. Мені здається, у всіх, навіть у Віктора, мотивації дуже земні й зрозумілі. А чуда... чуда ніхто не шукав.

— Поки не з'явився такий дивак, як Васік,— додав Федір. — І раптом виявилось, що серед сотень і тисяч тих, що приходили до Гурова,

знайшлася лише одна щира людина, яка щиро хотіла зустріти Істину. І що зробиш, що цією щирою людиною виявився такий блазень, як Васік. Йому одному щось відкрилося. До нього Бог прийшов. Чому?

До сцени вже прийшли Гуров, Віктор і Мошковіц із перекладачем — за кілька хвилин у Віктора мала розпочатися доповідь зі візуальних мов. Федір підійшов до їхньої компанії, намагаючись із темного обличчя Мошковіца вгадати, чим закінчилося їхнє зібрання. По мовчанню, що висіло в товаристві, він зробив висновок, що розмова пішла трохи не тим керунком. Тільки Віктор залишався незламним у своєму оптимізмі.

— Ай сэй, хи выл римембер зис тайм фор вери лонг, йес, мистер Мошковиц? — усміхався він. — Эмейзинг... как это... эмейзинг дискавери! Містер Мошковиц, здається, не чув Вікторових слів, думаючи про щось своє.

— You start, Mr. Chizh, I need to write down some thoughts, — озвався він на Федорову репліку про те, що вже час починати. — I think, I'll sit in a quiet place to work for a while.

Слова Мошковіца прозвучали двозначно, вселяючи відчуття що все, можливо значно гірше, ніж Федір міг сподіватися. Зважаючи на відсутність Слави, який мав би модерувати цю панель, він взяв мікрофон у власні руки, що раптом почали пітніти і дрібно труситися, і коротко представив Віктора:

— Пані й панове, вітаємо на першій дискусійній панелі нашого Форуму. Нашим доповідачем є Віктор Чиж, виконавчий директор компанії «Сома», — краєм ока він стежив, як Девід, нахилившись до перекладача, слухав його шепіт. Федора не полишало відчуття, що між ним і Девідом щось порушилося. — Віктор Чиж є одним із керівників експерименту з візуальних мов, що отримали високі оцінки у спеціалістів зі сфери ай-ті-технологій і штучного інтелекту, і вважаються дуже перспективним інструментом серед розробників постінформаційних технологій. Тема його доповіді — мови високої щільності і перспективи їх використання. Будь ласка, Вікторе, тобі слово.

Віктор піднявся і почав бадьоро розповідати про те, як із праць Налімова, картин Кандінського і роману Германа Гессе «Гра в бісер» народилася концепція візуальних мов. Федір з тривогою окинув поглядом зал, що був заповнений лише на третину — малу кількість відвідувачів можна було б пояснити ранньою годиною, якби ця дискусія не входила в обов'язкову програму їхніх іноземних гостей, яких автобус із «Хаятту» мав привезти ще сорок хвилин назад. «Це провал», — билося йому в голову. Це демонстративне ігнорування. Організований бойкот. Федір почав

здогадуватися, що відбулося — чутка, поширена Айзеком, пішла гуляти поміж учасників Форуму, тож загальний скепсис до Лінгвошолома переважив здоровий глузд і підривав спроби розібратися в усьому на холодну голову. «Ти скоро?» — написав він Карманову у месенджері, втопившись видзвонювати Славу, чий телефон уперто знаходився поза зоною.

«Я в корку», — відповів той.

«Будь ласка, перекинь мені презентацію. Не матимемо часу її поміняти».

Карманов скинув файл з презентацією і текстовий документ до неї. Віктор Чиж розповідав далі про візуальні мови, обравши для цього вельми ефектний спосіб. На полотні екрану він спроектував зображення картини Едгарда Мунка «Попіл» — експресіоністського полотна зі складним, неясним сюжетом і важкою атмосферою. Крок за кроком описуючи загальне враження людини, яка розглядає картину, він виводив усе нові, дедалі складніші візуальні ієрогліфи, демонструючи здатність цієї мови вхоплювати найхимерніші витіюватості сприйняття. Озирнувшись, Федір помітив у кінці майже порожньої аудиторії Мошковіца, який усамітнився з ноутбуком на колінах і був повністю поглинутий набиванням тексту.

Федір відкрив презентацію Карманова і відчув, як стало дибки волосся. «МЕСІЯ ПРИЙШОВ» — починалася вона епатажними словами, накладеними поверх картини Смірнова-Водкіна «Купання червоного коня». Далі йшли фотоколажі Будди з Лінгвошоломом на голові, репродукції картин Босха, Ван Ейка, Васнецова й інших художників, які демонстрували тему судного дня, апокаліпсису і фінального протистояння добра і зла в різних культурах. Далі слідували якісь географічні карти з позначеннями опорних точок — серед них він упізнав карту Пуці Водиці, на якій був позначений будинок Карманова. Федір на секунду затримався на цьому слайді — на супутниковій фотографії Карманов, охоплюючи кілька попередньо позначених географічних точок, домалював примітивний силует гігантської багатокілометрової людини, наче взятої з пустелі Наска — так, що будинок Карманова припадав якраз на її тім'я, а місце конференції — на серце. Він приклав холодні, майже крижані долоні спершу до щік, потім до чола, а потім до очей, і, опинившись у цій рукотворній темряві, повторив собі: ні, ні, мені це сниться, це надто жахливо, щоб бути правдою.

Федір став скролити текст, надісланий Кармановим. «Бо сказано у святому писанні, що прийде Месія...», «Рішуче відділити тих, хто підтримує, від тих, хто не підтримує...», «...найефективніший спосіб привнести зміни, виходячи з усіх обставин».

«Федоре, терміново зайти на фейсбук», — прийшло йому повідомлення від Діани, менеджерки прес-центру. Він швидко зайшов на френдстрічку і став прокручувати її, поки не натрапив на свіжий допис від Девіда Мошковіца. Девід виклав фото Нетребіна, знайдене в інтернеті, з підписом — «So-called Terrorist No. 2 in Ukraine, Vladimir Netrebin, is filming our meeting with professor Gurov. Who the hell are all these people? The more I listen to them, the more questions I have».

Щойно він перечитав цю репліку, як сторінка Девіда оновилася, і на ній з'явився новий великий пост. Девід писав про те, якими дивними видалися йому психоінженери ще від початку. «Вони зовсім не схожі на книжкових хробаків, яких я звик бачити на конференціях концтаборів. У деяких чоловіків тут цілком вражаючі габарити, а у багатьох — поголені налісо голови». Що далі, то більше їхні дивацтва руйнували образ невинних любителів інтелектуальної екзотики. Врешті, Девід описав, як під час сьогоденішньої зустрічі представив себе Володя Нетребін. «Мій перекладач, побачивши цього сухорлявого чоловіка, весь затремтів і сказав: “Ви знаєте, хто перед нами? Це хтось на зразок терориста номер два в Україні”».

«Що робить ця людина на конференції з питань когнітивних технологій?» — резонно спитав сам у себе Мошковіц. Він сів за гугл вишукувати інформацію про Нетребіна і за допомогою онлайн-перекладача Девіду вдалося скласти уявлення про Володю. Підпал офісів політичних партій, напад на ізраїльський культурний центр, антисемітські висловлювання на форумах тощо. Та на цьому його допитливість не закінчилася, і Девід виклав кілька посилань на інтерв'ю і статті Гурова. Звідкілясь він підняв інформацію про те, що Гуров, окрім науки, займався також політичною діяльністю: у певний час він був пов'язаний із Євразійським молодіжним рухом, а перед цим входив до ультраконсервативної партії «Слов'янська народно-революційна армія», що ставила за мету об'єднати Росію, Україну, Білорусь і найближчі країни у єдину слов'янську конфедерацію. А ще раніше Гуров, як виявилось, був учасником уже зовсім провокативного «Чорного ордену СС». Девід наводив кілька уступів з інтерв'ю Гурова, в яких той говорив про необхідність створення «інтелектуального спецназу», здатного відродити велику державу на території колишнього СРСР, про «гіпербореїську надцивілізацію» і про потребу «нової раси, яку можна було б назвати надлюдською». Після конференції Девід планував поїхати в готель зібрати речі, оскільки хотів негайно повернутися додому.

«Це все так огидно, схоже, багато поважних учасників форуму стали просто пішаками у всьому цьому ніцшеанстві. Здається, їх імена

використали лише задля того, аби прикрити власні неблаговидні цілі. Хоча професор Гуров запевняє, що психоінженерія — не політичний проект, дуже важко відділити від науки мрії цієї людини створити слов'янську супердержаву, населену надлюдьми, які будуть розмовляти футуристичною мовою за допомогою Лінгвошоломів». Однак на цьому цікавість Мошковіца не вичерпалася, і він став дошукуватися до кореня — і вже наступний його пост, що з'явився просто у Федора на очах, присвячений Карманову.

«Прикметно, що квазімістичний і квазіфілософський проект психоінженерії, науковим керівником якого є Гуров, практично повністю фінансується Дмитром Кармановим — російським олігархом з непевною репутацією, якого вже встигли звинуватити у плануванні масового “промивання мізків”. Сам Карманов запевняє, що це — не більше ніж політичні ігри його опонентів, однак у світлі амбіцій Карманова на створення суперкорпорації, напрошується висновок про зародження якоїсь нео-арійської теорії, в рамках якої можливо припустити все». Мошковіц так і писав — «нео-Агуап», і Федір зрозумів, що теж доклався до такого формулювання, згадавши у їхній розмові індоевропейців.

Завібрував телефон, дзвонив Карманов.

— *Я підходжу, зустрічаємося у «Вайтхед-Кафе», — сказав той. — Нам потрібно десь поговорити тет-а-тет, — я притишив голос, стежачи за тим, як Чиж під оплески сховався зі сцени, а на його місце підіймався Борис Олегович. — Давай у прес-центрі, там є кімната для перемовин.*

Я зірвався з місця, з серцем, що вилазило через горло. Ці люди ще нічого не знали. Тільки у закутку залу, де тулилися перекладач разом із Девідом Мошковіцем, я бачив напружене перешіптування за ноутбуком. Девід позирав на мене з холодною цікавістю. На його обличчі вже проступала зверхня відстороненість.

— *А зараз слово надається панові Борису Олеговичу Гурову, авторові концепції психоінженерії, який розповість про горизонти технологічного опанування людської свідомості, — оголосив я. — Борисе Олеговичу, вам мікрофон.*

Передавши слово Гурову, я зійшов зі сцени, й, не озираючись, вийшов із залу, ледь не збиваючись на біг. Вискочивши з залу «Хайнлайна», я ледь не влетів у Славу, який лінзивим кроком простував на своє робоче місце. Він був заспаний, в пом'ятій картатій сорочці, схожий більше на тінейджер, аніж на куратора міжнародної виставки.

— *О, чувак, привіт! — привітався він, і я з ходу вхопив його за барки.*

— *Тебе де носить?*

— Що значить, де носить? Я о п'ятій ранку тільки ліг, вчора пропахав двадцять чотири години підряд! Я вчора вперше спробував кокаїн, чувак, це повна жесть, не нюхай ніколи!

— Ти мав модерувати ранкову панель, — я ще раз потрусив його за сорочку.

— Я? — здивувався Слава. — Слухай, вибач, я забув. Ну ти ж... ти ж справився?

— Ідіот, — я відштовхнув його від себе і швидким кроком пішов до сходів на другий поверх, у прес-центр. Карманов уже стояв у нарадчій кімнаті біля оглядового вікна.

— Ну, ось де ти, — він відірвався від панорами внизу. Яскраві німфетки і сатири у костюмах героїв аніме оживлявали пейзаж. Людей ставало все більше, і вони важкими ріками розливалися по всьому плетиву сцен і павільйонів. — Я бачу виставку, і те, що я бачу, мені надзвичайно подобається, — сказав Карманов. — Ти прочитав те, що я тобі надсилав?

— Так, Дмитре Івановичу, прочитав. — Я впав навпроти нього на стілець і втомлено прикрив голову руками. Лише на мить. Одразу ж осмикнув себе. — У нас проблеми.

— Ваша доповідь... Це катастрофа, — прохрипів я пересохлим ротом.

— Тобто? — Карманов усміхався, і я почав розуміти, звідки усмішка — він намагався утримувати на губах м'яку посмішку Будди. Карманов на хвилю закрив очі, а коли відкрив їх, то ще більше став схожий на замріяне божество, що безтурботно дивиться на ігри людей внизу.

— Дмитре Івановичу, присядьте, будь ласка, я хочу децю пояснити, — я вказав йому рукою на крісло.

— Так, авжеж, — він підкреслено слухняно сів навпроти мене й украй уважно став вивчати мене поглядом. — Кажі.

— Ця доповідь не годиться, — врешті я витиснув із себе єдиний висновок серед усіх думок, які наважуюсь озвучити. Це не формат дискусійної панелі, — сказав я, тарабанячи пальцями по столу. — Це не відповідає загальному стилю дискусій, які ми ведемо. Ось чому.

— Але ж, ні, Могило! — Карманов дуже спокійно, дуже лагідно спробував переконати мене, як малу дитину. — Це якраз той формат який нам потрібно було впровадити ще від початку. Дозволь, поясню хід своїх думок, і все стане зрозуміло.

— Маємо двадцять хвилин до вашого виступу.

— Часу не існує. Це всього лиш ілюзія. Але, щоб ти був щасливий, ми почнемо все вчасно. Отож, ти дозволиш?

— У нас десять хвилин, — мої пальці сильніше забарабанили по столу, поки

я не змусив себе стриматися.

— Я проаналізував усі наші стратегії, які ми використовували для просування «Сомі» у суспільстві і в технологічному середовищі. Спершу ми намагалися запровадити жорстку ієрархію, ти пригадуєш це. Суворі вертикаль, монополізація ринку, одна корпорація-імперія. Далі ми прийшли до багатополюсної моделі — до розуміння того, що нам потрібні конкуренти, щоб охопити якомога більше сусідніх ринків, щоб розгорнутися насправді широко. Третій етап нашої еволюції полягав у тому, що ми хотіли збудувати живу мережу, ризому, грибницю. Залучити в неї мільйони людей — на рівних правах розробників. Абсолютно відкрита система, демократична і дуже динамічна, в якій кожна людина за допомогою Лінгвошолома може стати розробником власного напрямку психотехнологій. Правильно? Єдиний океан свідомості, який координується сам у собі. Але після «ТЕДексу» відчув — я тобі вже говорив про це — що ця система не спрацює. Люди не захочуть піти на ту глибину, яка нам потрібна для ривка. Вони так і залишатимуться на поверхні. І нічого не відбудеться. Не відбудеться якісного стрибка свідомості. Нові ринки, навіть якщо вони з'являться, не дадуть потрібної нам швидкості, щоб проскочити етап психоінжинірингу і вийти в еру консцієнтальних технологій, технологій чистої свідомості. Ера богів. Вона вже тут, вона близько, Могило, ти це розумієш? За кілька років ми можемо пройти у неї всі разом — навіть за рік. Навіть за кілька місяців, якщо це буде колективне зусилля всього людства. Навіть за тридцять днів. За одну фазу місяця. Навіть за півфази, якщо вся планета підхопить це. Я готовий пообіцяти, що це можливе. Бачу, наскільки це реально. Зараз, на цьому форумі, зустрілися всі течії, всі канали. Я бачу, що це місце, де значимість будь-якої випадковості посилюється в тисячі разів. Ми перетворили цей майданчик на одну велику аномальну Зону, на відкриту свідомість, що ще трохи, і почне усвідомлювати сама себе. Можна крутнути цю реальність так, що вона вмить перевернеться на свою протилежність. І зараз я почуваю себе у формі це зробити. Послухай... Я не спав цієї ночі. Я бачив видіння того, як усе це буде відбуватися. Бачив, як повстає велетень, озброєний булавою — символом сили. Цей велетень складався з мільярдів людей, мільярдів свідомостей, які приєдналися до нас. Імпульс зібратися в одну істоту мав надійти від мене. І я зрозумів — я це зможу. Ще вчора я сам до кінця не вірив у себе. Вдавав, робив вигляд, наче вірю, та глибоко, по-справжньому я повірив тільки сьогодні, після цієї ночі з видіннями. Усі можливості у нас у руках. Зараз, у цей момент Форуму, більше не існує логічних зв'язків між минулим і майбутнім. Люди не

розуміють, що відбувається. Хтось вважає, що їх обдурили, хтось вірить нам, хтось у протрації. Усе розпалося. В даний момент існує лише хаос. Але це позитивний хаос. Я можу цей хаос упорядкувати заново. Я можу прямо зараз розпочати нове творіння. Розпочати новий світ.

Я слухав Карманова і з відчаєм зловив себе на думці, що його гіпнотична харизма все більше оволодіває мною і дець всередині я починаю схилитися до цієї гіпотези: так, усе добре, усе під контролем — ще трохи і Карманов візьме ситуацію в свої руки. Адже картини розпаду — це також частина процесу. Як у І-Цзин — є періоди розвитку, а є періоди деградації, але і ті, й інші складають велике У-вей — Велике діяння.

— Мій план, насправді, був натхненний тобою, — м'яко промовив Карманов. — Без тебе нічого не відбулося б. Ти допоміг мені прийняти, що я — це я. Я — Калкі-аватара. Я — друге пришествя Христа. Я — Махді мусульман, і я — Будда Майтрейя, останній Будда. Я — справдження пророцтв і сповнення віків. У всіх пророцтвах насправді йдеться тільки про мене, і я тепер не розумію, яким потрібно бути сліпим і нечутливим, щоб так довго не розуміти цього. Але тепер, нарешті, я зрозумів, що таке просвітлення. Це найпарадоксальніша штука у світі. Граничний парадокс, що сполучає мене і світ. І посередині — просвітлення, — Карманов ясно, погідливо усміхався і хитав головою, ніби сам не вірячи у власне щастя. — Корпорації, мережі — це все земні царства і ними нехай правлять земні царі. Я ж прийшов, щоб дати царство небесне. Ось що зможе допомогти нам, ось що зможе повести мільйони людей за нами. Потрібно наважитися стати Месією. Не бути ні пророком, ні технократом, ні олігархом — потрібно піти просто до людей і говорити кожному все, як є — будити людей, щоб вони просиналися і щоб йшли за нами. І тоді ми переможемо. Господь прийшов, Могило, і я нарешті зміг у собі це прийняти. От і все. От і вся моя промова, Могило.

Карманов, смиренно склавши руки, дивився на мене — повітряно, піднесено, натхненно. У цей момент я готовий був повірити йому. Я готовий був повірити, що все так і є, що він — справдження пророцтв і втілення Бога на землі, і що ми — пастухи світобудови, несемо нове знання, яке допоможе змінювати коридори реальності за власним бажанням, силою думки, яке допоможе привести людство до консцієнтальної мета-цивілізації, де кожна індивідуальна свідомість зможе творити власні світи, власні універсуми.

— Дімо... — я тихо промовив його ім'я і втупив погляд у стіл, у свої руки. — Мені здається, це ще завчасу, ще зарано... Вони ще не готові. Це надто... надто неординарно... Можливо, ми виберемо плавнішу стратегію

інформування?

Я казав ці слова, втупивши очі, коли ж я наважився подивитися на Карманова, той усміхався. І усмішка його була гіркою.

— Я знав, що ти це скажеш, Могило. Не питай, звідки. Нехай це буде просто підтвердженням моїх слів. Я знав, що мій шлях не буде легким. У просторі існував сценарій того, щоб завоювати світ за двадцять вісім днів. І щойно ти його відкинув. Дякую тобі. Ти штовхаєш мене до пошуку нових варіантів. Я знаю, що ти мені бажаєш тільки блага, тому що ти — найвідкритіша мені частинка мене. Зараз я читаю твої думки, як розгорнуту книгу, Могило. Мені сумно бачити в твоєму серці недовіру. Та я приймаю тебе таким, який ти є, бо твоя недовіра теж працює на нас. Ти мій друг, і я послухаюся тебе. Я відкладу початок своєї війни рівно на дві години. І я почну не з нашої дискусії — я зроблю це, як і хотів раніше — на обіді. Я поговорю про все, що відбулося, з нашими бізнес-інвесторами. Я спеціально обрав саме їх для нашої трапези — це буде щось на зразок Таємного бізнес-ланчу. Їх буде рівно дванадцять. Я хочу, щоб вони стали моїми апостолами. Ти — мій предтеча, Могило. Ти — мій учитель і друг, Могило. І ти щойно убив найкороший шлях до просвітлення, і я приймаю це. Це означає, що ми переходимо до наступного варіанту. Варіант-альфа закрився, переходимо до реальності альфа-штрих. Усі варіанти подій творяться просто тут, і треба бути вкрай обачним, які ми слова говоримо, тому що вони відсікають нам варіанти. Має значення думка, погляд, слово. Слова — живі. Слово — творить. Ти щойно сам переконався в цьому, Могило. Після нашого обіду вони всі стануть зовсім іншими людьми. І ми вже з ними понесемо благу вість людству.

Я мовчав, придавлений його словами.

— Багатьом буде важко це сприйняти, тому що це — питання віри, а віра — це найглибша форма самотності. Там, за межею пізнання, існує свобода... Я тобі хочу розказати своє видіння, Могило, може, ти мені його витлумачиш, як пророк Даниїл цареві Навуходоносорові... — на обличчі в Карманова з'явився дивний, дитячий вираз, наче він готовий от-от розплакатись, а може, розсміятись. Мимоволі я відсахнувся від цього виразу, від Карманова — мені здалося, що в цю мить він відчував одночасно нестерпну муку і найбільше блаженство.

— Сьогодні під ранок мені прийшло одкровення... Це було видіння... Не сон, а щось інше... Пам'ятаєш, коли ми з тобою тільки починали наш шлях, я тобі розказував перше своє видіння? Я бачив, як через пітьму йде велетень, і він такий дужий, що правічні води, над якими літав колись Святий Дух, йому по коліна. І він такий високий, що біля його голови

оберталися цілі галактики. Він ішов, одягнутий у золоті обладунки, і розмахував золотою довбнею, прикрашеною діамантами, смарагдами і рубінами і сміявся, тому що ніхто не міг його зупинити. Тоді я сприйняв цей сон як знак, як одкровення — роби, дій, ставай на шлях... І сьогодні вночі... — губи Карманова задрижали, наче від сліз, — ...сьогодні вночі я побачив продовження цього сну, цього видіння. Я знову був цим велетнем. Це я йшов і розмахував довбнею, і нікому не було під силу зупинити мене. Ніхто не міг зі мною зрівнятися силою, і я відчував, що я — один такий, один на все творіння, і щастя переповнювало мене. Не було нікого, хто міг би зрівнятися зі мною силами, і мені хотілося знайти собі гідного суперника, аби відчувати радість битви і перемогти його. Коли зненацька я побачив, як звідкись з'явився маленький веприк, завбільшки з фалангу мого мізинця. Він став літати довкола мене і стрімко збільшуватися в розмірах, аж поки за кілька митей не став розмірами, як велетенський слон. Він злетів високо у небо, і я, зачудований його появою, не міг відірвати від нього очей. Він сяяв як сонце і був білим як сніг. Він проревів так голосно, ніби це ревіла гора і цілий Всесвіт затрясся від його ревіння. Ми стали битися з ним на довбнях, оздоблених золотом і коштовним камінням, а коли наші довбні розбилися вщент, ми стали з ним боротися. Небо затягло хмарами, здійнявся ураганний вітер, і з неба почав летіти град, каміння, кості, хлинули потоки крові, волосся, гною і випорожнень. Ми обидвоє збагрянili від крові, та ніхто не поступався силою іншому. І тоді Вепр ударив мене копитом от сюди, під вухо, — Карманов показав, куди саме. — І я відчув, що від цього удару очі мої вискочили з орбіт. Мої кістки розкришилися, і кров порснула з горла. Та я був таким щасливим, Могило, ти не повіриш, яким я був щасливим... Думаю, це був хороший сон, як ти гадаєш?

Я відчув, як у мене на руках стало сторчма волосся.

На обличчі Карманова панував усе той же тремтячий вираз, і я побачив, як він втирає сльозу з кутика ока.

— Це... хороший сон. Хороше видіння, — сказав я. — Кабан — це символ удачі. Гадаю, цей сон означає, що все буде добре...

— Могило, встань. Я хочу обійняти тебе, — сказав він дивним, тихим голосом.

Я підійшов до Карманова, і той стис мене в обіймах так міцно, що мені стало важко дихати.

— Час, Могило. Люди вже чекають на мене. Час іти, — сказав він зі сльозами на очах і усмішкою на обличчі. — Йди перший, мені потрібно ще пару хвилин, аби привести себе в норму.

Я мовчки кивнув і без зайвих слів залишив Карманова наодинці.

Прибігши на сцену «Хайнлайна», Федір застав останні хвилини доповіді Гурова. Гуров тримав публіку в напрузі. Федір присів у крісло біля Слави.

— У нас великі проблеми, — пискнув той.

— Ти про пости Мошковіца? Не хвилюйся, це дрібниці, — сказав він. Саме в цей момент до залу зайшов Карманов.

Ось він, не сповільнюючи кроку, іде, розмахуючи руками, спеціально зачіпає келихи з білим вином на столі. Я бачу, як летять додоу фужери і як офіціанти кидаються їх підбирати — все, ніби у сповільненому режимі, і Карманов, не озираючись, лиш усміхнено дивиться на публіку — здійсмає руку в жесті привітання, і я чітко розумію, що зараз ця людина живе в сфері чистої спонтанності — він впевнений, що, збиваючи келихи, піддавшись миттєвому імпульсу, він смикає за ниточки майбутніх подій, що закрутяться так, аби привести його до успіху, до перемоги — розумію, що це спонтанне скидування рук — це також магія — магія людини, яка здійснює кожен свій крок, як магичний ритуал керування всесвітом, що раптом перетворився для неї на мандалу: із зовнішніми коридорами подій, зі внутрішніми палацами зустрічей, із горою Меру в серці, із втіленням живого Будди посередині.

Гуров передав мікрофон Карманову.

— Пані та панове, раді вас вітати на нашому Форумі! — голос Карманова викликав захоплення серед натовпу, овації і гучний свист. Я не можу повірити в це — що відбувається з ними? Схоже, Карманов справді випромінював якусь особливу енергію, що зводила людей з розуму.

Граючись, Карманов сів на край сцени і почав проклацувати пультом слайди на екрані, наче він сидів у себе вдома біля телевізора, й збирався показати фотографії з останньої поїздки в гори. Екран на сцені «Хайнлайна» величезний — практично, як у кінотеатрі, і легкість, з якою Карманову підкорюється така велика кількість людей, теж наводить на думки про чудо. Мовби граючись, Дмитро Іванович взявся розповідати про свій проект — проект нового глобального майбутнього, зав'язаного на розбудові інфраструктури ринку психотехнологій, на створенні науково-дослідних центрів на базі Інституту «Соми», зайшовся з гумором описувати яскраву співпрацю з Борисом Олеговичем Гуровим і Осею Айзеком, сміливо оцінив можливі обороти майндверного ринку на найближчі роки в мільярди доларів, а також накреслив можливі геополітичні перетасовки, викликані економічним і технологічним дивом в Україні. У залі стояла напружена тиша — здавалося, в цій намагніченій зосередженості могли б затанцювати залізні ошурки. Від людини з

мікрофоном на сцені сходила благодать, від неї розповсюджувалась харизма. Якщо би він у цей момент сказав щось про те, що місяць прийшов — Федір переконався, половина залу прийняла б це як належне.

Це була найуспішніша поява Карманова, яку лиш можна було уявити. Опісля презентації на Карманова полетів шквал запитань. Люди хотіли знати, як можна влаштуватися в його розробницькі центри, жадали почути думку про терміни когнітивної революції і про темпи економічного зростання в Україні.

«Читав?» — він отримав свіже повідомлення від Слави. За лінком лежав новий пост від Володі Нетребіна, в якому той описував ранкову зустріч із Мошковицем: «Если бы я делал кинокомедию о Госдепартаменте, в роли главного агента я непременно использовал бы Мошковица. Более типичного лица, разнюхивающего информацию о засекреченных разработках Гурова, сложно себе представить. Так и видишь, что вместо глаз у него по Пентагону».

— Шановні гості, наразі у нас невеличка пауза, — на сцену з мікрофоном вийшов розтріпаний Слава, який реабілітувався в моїх очах, взявши на себе, хай із запізненням, роль модератора. — Запрошуємо приєднатися до невеликого бенкету, рівно за годину в цьому залі розпочнеться наша друга панель. А поки що кава-брейк. — По цих словах Слави на сцену до Карманова одразу ж кинулося кілька журналісток з проханням взяти інтерв'ю, але він рукою відгородився від них:

— Пішли, Могило, мені треба десь сховатися, — майже прошепотів він. — Я не маю більше сил. Поїхали кудись, мені треба відновитися.

Крізь натовп поспішним кроком ми стали продиратися до виходу.

На вулиці нас зустрів несподівано ясний погожий день — сонце виглянуло на хвилю з-за хмар і все перемінилося — здається, здалося на мить, що це над Києвом повисла не свинцева осінь, а ніжно-палева весна. Я вдихнув на повні груди вихлопних газів, перемішаних із холодним чистим повітрям, принесеним поривчастим вітром з Дніпра. Карманов стояв, з опущеними плечима і безвольно витягнутими руками — геть вимотаний. Він запитально дивився на мене.

— Поїхали в ліс, постріляємо з лука, — сказав він, потираючи руки на вітрі від холоду. — Ти маєш свій із собою?

— Ні, звісно.

— Ну нічого, постріляємо з одного, — він глянув на мене запитально. — Поїхали до мене в Пущу. Покажу тобі своє улюблене місце, я там часто виходжу постріляти.

— Ми можемо запізнитися на ланч, — невпевнено сказав я.

— Нічого, — Карманов усміхнувся ширше. — Поїхали.

Господи, дай мені розуму. Я знизую плечима.

— Ну гаразд, — погодився я.

— Як символічно, Могило, поглянь! — закричав Карманов, коли підійшов до автомобіля. Його слова крав вітер, тож я підійшов ближче до наших авто, аби краще розчутти, що він говорить. — Ти на червоній тачці, я на білій. Тобі це нічого не нагадує?

— Алхімічні кольори?

— У пророцтві про Останнього Месію в різних традиціях є суперечливі описання того, на якому коні Він прийде. Одні кажуть, що це буде білий кінь. Інші — що кінь буде червоний. Пригадуєш, у Реріха? Червоний кінь перемоги. Червоний вершник. Або ж Калкі — Калкі-аватара завжди приходить на білому коні.

— Що це означає? — я спробував тугіше заціпнути куртку, щоб холодний вітер не проникав за комір.

— Справдження, — усміхнувся Карманов. — Це називається справдження. А, можливо, це свідчить, що ти також хочеш стати месією. Не спадало такого на думку? Ризикований момент. Можливо, майбутнє ще саме не вирішило, хто з нас месія, Могило. Як гадаєш?

Я промовчав, а Карманов, ніби задовольнившись відповіддю, сказав:

— То що, по конях?

Він сів у свій джип і виїхав першим, а я ліг йому на хвіст. Біла і червона машини вклинилися в потік транспорту на проспекті, і крізь розчахнуте вікно до мене доносилися звуки тибетського горлового співу, який під гримотіння барабанів і дзеленчання дзвонів на повну гучність ревів з колонок у салоні в Карманова. Його машина справді нагадувала зараз бойову вахану якогось гнівного божества — Карманов набирав швидкості, й мені, аби не відставати від нього, доводилося збільшувати швидкість спершу до дев'яноста, а потім до ста двадцяти, тож лавірувати поміж автомобілями на виїзді з Києва ставало чимраз складніше, а наша їзда все більше нагадувала політ двох метеорів.

На під'їзді до Пущі Карманов повів нас на боковий шлях і за кілька хвилин неочікуваного ралі по вузькій лісовій дорозі, Карманов зупинився, вийшов з авто і дістав із багажника «судзукі» лук і сагайдак зі стрілами. Хвацько закинувши на плече, він кивком голови наказав мені йти за ним. Віддихуючись за кермом, якоїсь миті я відчув, як руки перестали мене слухатися — вони відмовлялися відпустити кермо, та я пересилив себе і теж вийшов із салону. Світило сонце, й у повітрі висіло передчуття близьких морозів. Сосни стояли, практично заснувши, в передчутті зими і

замирання.

— Чудовий день, Могило, правда? — закричав мені Карманов, ідучи спиною вперед по ледь помітній лісовій стежині, випередивши мене на цілу сотню метрів.

— Як скло, — прокричав я, дістаючи з кишені куртки пачку з сигаретами.

— Я сюди часто приходжу, коли хочу побути наодинці, — озвався він, трохи зачекавши на мене. — На, понеси трохи, а то я все сам тягну, як завжди.

Карманов скинув з плеча сагайдак і жбурнув мені.

Під ногами похрускували соснові шишки і дрібні гілки, а з-під ніг розбігалися білки. Коли я на ходу закупив, з рота разом із димом стала клубочитися пара.

Подолавши відстань достатню, аби поселити в моєму серці сумнів щодо того, чи знайду я сам дорогу назад, ми вийшли на невелику галявину, де валялося кілька старих автомобільних протекторів, а крізь глицевий настил проступав чорний слід від вогнища.

— Хороше місце, Могило? — спитав у мене Карманов.

— Дивлячись для чого, — озвався я і погасив сигарету, відмовивши собі закурити наступну.

Прийнявши мої слова без відповіді, Карманов дістав із сагайдака стрілу і, відтягнувши руку з тятивою аж до вуха, пустив її кудись у ліс поміж дерев. Почувся хрумкий, смачний звук — за кілька десятків метрів від нашого місця я побачив примотаний до сосни великий шматок колісної гуми і стілу, що стриміла з нього.

— Давай спершу я — три стріли, а тоді ти, — сказав він. — Кілька стріл пустив — і вже як новий. Ніколи не пробував? Я ж тобі завжди наказував — стріляй, поки ми разом. Казав — вози з собою лук.

Він випустив ще дві стріли. Одна лягла близько до першої, вгрузаючи в тугу чорну шину, інша пролетіла кудись убік.

— Іди, принеси їх, — наказав раптом Карманов, хоча в сагайдакові залишався ще з десяток стріл.

— Хіба тих, що є, не досить?

— Стріла може загубитися. Та, яка полетіла невідомо-куди, — Карманов ніби підштовхував мене поглядом. Він усміхався.

— Добре, тільки ти не стріляй, — сказав я, і той засміявся.

Я рушив за стрілами і буквально спиною відчув, як Карманов поклав на тятіву чергову стрілу. Відчув потилицею, як він наводить стрілу на мене. Не озираючись я підійшов до попрострілюваного цілива, висмикнув з нього стріли і знайшов ту, що пролетіла повз дерево.

Підібравши останню стрілу, я повернувся до Карманова.

Карманов стояв, націлившись з лука в мене. Стиснувши стріли в руці я рушив до нього.

— Зупинись, — наказав Карманов, коли нас розділяло якихось п'ятнадцять метрів. Я зупинився.

— Те, що я зараз зроблю, я зроблю лише з любові до тебе. Мені важливо, щоб ти добре зрозумів, для чого я роблю. Сценарій має рухатися далі, і ти повинен відійти і не заважати йому.

— Стріляй, Дімо, — сказав я. — Я втомився боротися з ним.

— Я пушу цю стрілу тобі просто в голову, Могило, просто тому, що дуже люблю тебе. Це особлива стріла. Я вже заворожив її. Вона принесе тобі благо. Коли вона проб'є тобі череп, усі важкі думки вийдуть з твоєї голови, і тобі стане легше.

Губи в Карманова стали тремтіти.

— Могило, ти був мені другом. Я відкрив тобі серце.

— Я ніколи не народжувався і ніколи не помру, — сказав раптом Карманов. — Я є початок і кінець, творіння і руйнування світобудови, і все, що є, виходить з мене. Я — батько всіх живих істот. Тому я хочу сказати, щоб ти не боявся, бо ця стріла — це стріла милосердя. Вона просто допоможе тобі зрозуміти речі такими, як вони є. Я роблю це, тому що дуже люблю тебе, Могило.

— Тоді стріляй, якщо дійсно любиш мене, — сказав я.

Карманов натягнув тятиву сильніше, а мій погляд прикипів до металевого кінчика спортивної стріли, який легко проб'є мою лобову кістку і вилізе з протилежного боку.

— Іди геть, Могило, — сказав він раптом втомлено і опустил лук. — Я не хочу тебе більше бачити.

— Ні, — сказав я. — Я не залишу тебе тут у такому стані.

— Я хочу побути сам.

— Ні, будь ласка. Я твій друг. Я хочу допомогти тобі.

Карманов довго стояв навколішки, мовчки, дивлячись кудись в небо. На його обличчі був написаний розпач, а в очах стояли сльози. Нарешті він мовив:

— Я з дитинства знав, що у мене особлива місія, Могило, — сказав він. — Я був вірним цьому сценарію, я вірив у нього. І раптом все, над чим я працював роками — все раптом обнулилося. Усі сценарії зникли. Я перестав існувати. Я зник, а ти залишився. Чому?

— Я нічого особливого не робив. Я просто намагався бути тобі другом.

— Ходімо, Могило.

Вони повернулися до автомобілів, і Карманов швидко розвернувся, щоб виїхати на Пушівську дорогу до Києва. Федір старався не відстати. Коли вони проносилися біля останнього санаторію на виїзді з Пуші, Федір спробував пригальмувати, оскільки дорога далі починалася звивистою і непевною, а Карманов навпаки, додав газу. Щоб не відстати, Федір теж рвонув, і вони вискочили на дорогу що перетиналася з Великою кільцевою. А далі все сталося швидко. Федір встиг тільки побачити краєм ока вантажівку, що неслася ліворуч і зрозумів, що його рухи надто повільні, аби зреагувати на неї — він встиг лише побачити, як тупе рило вантажівки врізалось в тил Карманового джипа і вже наступної миті пролунав вибух, а джип був огорнутий димом і вогнем. Далі — сильний струс, хрускіт, удар — і все завмерло, було чути лише вицання сигналізації і гудіння автомобілів. Секунду він намагався зрозуміти, чи живий сам, а вже наступної миті, мов маріонетка, сам не свій Федір вискочив з авто і вибіг на дорогу, де димів чорними клубами і палав «судзукі» Карманова. На ходу він зняв із себе куртку і став збивати нею вогонь з Карманова, якого викинуло з салону. Горіли його джинси, горіла сорочка і рукави куртки, і над усім висів запах паленої гуми і крові.

— Викличте хтось швидко, — закричав Федір до натовпу, що вже зібрався довкола місця аварії. Під голову Карманова Федір підклав йому куртку. З вантажівки вийшов міцний коренастий чоловічок, який одразу ж почав бубніти патрульному: «Да я ехал на зеленый, а оно вдруг как трухануло!..»

— Йому потрібна допомога, — повторив Федір до сержанта і зрозумів, що просто не чує слів у відповідь, наче йому заклало вуха. — Друже, машина вже їде, все буде добре, — сказав він Карманову, прихилившись йому до щок. — Ми тебе підправимо.

Він зауважив неприродно вивернутий таз Карманова, а поглянути на його обгорілі ноги вже не відважився. Він пригадав прикмету водіїв: з покійників мешти злітають на льоту, тому що м'язи стопи миттєво розслаблюються, а на живих взуття залишається.

Хвилини через сім приїхала швидка, Карманова переклали на носі й вклали до каретки. Їх обидвох відправили в травматологію. Карманова повезли на інтенсивну терапію, а Федорові у приймальній заклеїли розсічену брову, але від усього іншого він категорично відмовився. Тремтячими пальцями він набрав номер Віки і, коли та, врешті, зняла слухавку, повідомив їй — сталася аварія, ми в Палладіна, приїжджай, а сам продовжив відганяти від себе медсестер. Врешті його залишили в приймальні самого і він безсило лежав, чекаючи на появу Віки.

За якийсь час, імовірно через годин десять, наповнених

пропелероподібним обертанням голови і електромагнітним гудінням у скронях, приїхала Віка. Вона дала Федору серветку втерти рот після блювання — чекаючи на неї, він дозволив собі трохи розслабитись і вивернув сніданок у судно, завбачливо поставлене медиками. З нею Федір почувся в силах піти до Карманова, і накинувши їм на плечі білі халати і закривши маски, їх впустили в реанімаційну палату.

— Він у критичному стані. Насправді, невідомо, скільки він ще протягне, — сказав лікар поза межами палати.

— Можна, ми трохи побудемо? — спитав Федір, перш ніж увійти в палату.

— Майтрейя... Майтрейя... прокинься... — зашепотіла Віка. — Я тут. Я увірувала. Я вірю тобі, ти справишся... Тепер у нас все буде добре...

Почувши її голос, Карманов відкрив очі.

— Мандодари... Я рад, что ты здесь... Здесь есть Могила?

— Тут я.

Федір нахилився до Карманова.

— Могила, я так благодарен за эту битву...

— Дімо, ти ще нам тут потрібен, чуєш? Дімо...

Карманов не відповів.

— Победа, — видихнув він, і вигляд його раптом перемінився.

— Відійшов, — сказав лікар, що зайшов у палату і, глянувши на годинник, записав час смерті.

Федір вийшов у коридор, залишивши Віку, що ридала біля Карманова, самою.

На телефоні у нього шістдесят із лишком пропущених дзвінків. Ігноруючи їх, він набрав Славу і сказав:

— Чувак, ми з Кармановим попали в аварію. Карманов щойно помер. Думаю, треба закрити Форум. Сконтактуйся з інвесторами, вони чекають Карманова на обід.

— Може, продовжимо, все-таки? — спитав він нерішуче. — У нас для гостей зворотні квитки лише на неділю...

— Може, продовжимо. Не знаю. Розбирайся сам. Порадьтеся з Віктором. Мені треба відпочити.

Федір викликав таксі, і попросив завезти його додому, на Кловський. Дорогою він приліг на задньому сидінні, але знову відчув позив до рвоти і, на прикрість водієві, трохи заблював йому килимок на задньому сидінні.

Федір сунув йому сто доларів із кишені — не роздумуючи, скільки це.

— Вам надо в больничку, — сказав дідуля, втішений, що на блювотинні вдалося так непогано заробити.

— Щойно звідти, — озвався Федір і, похитуючись, вийшов із авто.

Його зустріла порожня квартира, пропахла запахом ранкової кави. Жодних лікарів, ніяких лікарень. Він закрив штори, вимкнув телефон і ліг на незастелене з ночі ліжко — став просто чекати, що з ним буде далі. Кілька разів він ще блював, перед очима мерехтіли яскраві плями, а в голові переливався і клубочився бодем іскристий туман. Не маючи сил піднятися і піти в ванну, він заснув просто як був — у штанах і куртці, і сон його нагадував чорну і непроглядну пітьму.

* * *

Наступного дня він здзвонився зі Славою, і той розповів, що з огляду на складні моменти з партнерами було прийнято рішення продовжити роботу Форуму, внівши у програму деякі зміни й надавши їй траурних елементів. На фейсбуці він побачив три велетенських, перехоплених чорною стрічкою фото Карманова від стелі до землі, що прикрашали задню стіну виставкового павільйону — Айзек особисто замовив ці фотографії і повністю оплатив їх виготовлення. «Той, який помер за науку». «Його дух нині серед зірок». «Пастухи світотворення линуць у небо» — фейсбук уже відреагував розсипами статей про раптову смерть Карманова.

По обіді до нього заїхав Слава. Він привіз йому продукти, сигарети і трохи марихуани. Віктор залишився на стенді, повідомив він. Слава розповів, що вся виставка, врешті, мала шалений успіх, особливо ж їхній стенд. Слава сказав, що на продовженні Форуму наполіг Айзек, адже він вклав приблизно половину коштів у організацію і планував їх відбити собі. На правах старшого Айзек втрутився у роботу програмної ради і розклад подій підправили, виділивши більше годин на презентацію його аватарів.

Гігантські фото Карманова на Форумі потрапили у всі новини, і він за два дні став героєм-легендою, новим Прометеєм, що помер заради великої ідеї — когнітивної революції.

Два дні, до суботи, на коли було призначено кремацію тіла Карманова, він провів у ліжку, час від часу підводячись, аби викурити ковпачок ганджі. Долаючи головний біль, він щогодини заходив у мережу переглянути, що писали про смерть Карманова і що говорили про роботу Форуму. У суботу поїхав на Байкове кладовище, де мали кремувати тіло Карманова. До колумбарію він приїхав завчасу. Там були Віка, Гнат і Валерія, Гнатова дружина.

— Вітаю, — сказав він. Віка сиділа, прикрита білою хустиною, у дальньому закутку залу, і ні на кого не реагувала. Гнат сказав, та попросила, аби її відтепер називали лише Мандодарі Тарою. Гнат і Валерія взялися опікуватися Мандодарі Тарою, і в колумбарії вона здавалася вже

дещо спокійнішою.

На церемонію кремації за запрошенням Гната приїхали місцеві буддисти, які провели ритуал відспівування за тибетським звичаєм. На похоронах були присутні більшість науковців, запрошених Кармановим, серед них Федір помітив Гурова і практично всіх знайомих психоінженерів.

На своє здивування Федір помітив на похоронах Девіда.

— Please, accept my condolences, — сказав він. — This is such a horrible news. What's going to happen to his empire?

— Actually, he was almost zero, — відповів Федір, опираючись на ціпок. — His accounts were blocked by his very powerful opponents. So there is no empire without him.

— Oh really? — вираз на обличчі Мошковіца пом'якшав. — So there would be no future for the company?

— As far as I can see, there are no chances to keep going further without financial support. I think, Aisek is trying to get control over Soma by buying their ???activities, as he is close to Gurov. But actually, the research work... I don't know. I suppose, Gurov is going to demonstrate it to some big bosses in Russian military ministry, but, as far as I know, it's very often hard to explain why do you need this kind of technologies if they do not destroy or protect you from someone's missiles.

— So you think, the risk of coincidental war is cancelled?

— Rather, delayed.

Мошковіц примовк.

— I should have informed you about my articles, — сказав він. — I wrote them and I do not reject them, but I should have been more... open to you.

— It's all right, — відповів Федір. — Anyway, I agree with you in majority of your points. That day of crush was my last day in this corporation. There is no God in it.

— You shouldn't say like this. God is everywhere, — заперечив Мошковіц.

— True. But still, I leave.

— O'kay, — Мошковіц повів бровою. — That would be amazing material for the newspaper, I suppose. These days in Ukraine really changed my heart. It is difficult for me to explain, how exactly, but I feel myself as a completely different person.

— Me too, — вони замовкли, і Федір відчув, як між ними встановився той особливий зв'язок, що іноді пов'язує людей на роки.

Поки тривали ритуали прощання, у голові в нього, практично оголена від звучання, образу і рис, продовжувала битися думка, наче заїжджений куплет пісні: «Так для чого ж все це? Так для чого ж?».

Після похоронів, опинившись знову в порожній квартирі, він старався не думати про Карманова, просто дозволив собі й своїм думкам побути собою — такими, якими вони були. Це справило цілюще, заспокійливе враження. Він відчув у собі якийсь немовби завмерлий внутрішній крик. Опісля цього мовчання гидкою видавалася сама лише думка полізти знову у соцмережі й дізнаватися, що відбувалося на виставці. Ба більше, весь світ, який він лише міг окинути внутрішнім поглядом — увесь він здавався йому чужим, порожнім і гидким.

Він справив свій вечірній моціон і ліг спати раніше, ніж звичайно, — близько о пів на дев'яту. Й уві сні з ним не відбувалося нічого.

Епілог. Чортове колесо

Із Глашею ми домовилися зустрітися біля входу в парк розваг. У Таганрозі, куди ми приїхали незалежно одне від одного, як на грудень стояла досить тепла і безвітряна погода. Воно й зрозуміло — південь. Однак після обіду, з наближенням сутінків, небо почало затягувати чорно-сріблястими хмарами, і знову нагадало, що тут, біля моря, теж своя, хай південна, зима. У Києві кілька разів уже падав і танув сніг, у Москві трималися міцні мінус п'ятнадцять.

Парк розваг, занурений у сепієве світло перед бурею, стояв практично порожній. Вітер із затоки, що приносив запах солі й водоростей, змушував мене глибше втягувати шию в комір пальто. Я зупинився тут буквально на день — зняв у центрі квартиру, а Глаша полишила речі в Бориса Олеговича: там жила Валя, її давня подруга, і їм було про що поговорити. Вранці, поки Валя і Глаша десь гуляли, я заходив у гості до Бориса Олеговича. Він зустрів мене як старого друга — здавалося, минуло кілька тисяч років з часу виставки, хоч по факту — місяць. Мое відчуття часу спотворилося напевне ще й тому, що я всі ці дні практично ні з ким не спілкувався. Борис Олегович розповів, що виставка мала шалений успіх і що Лінгвошолом було високо оцінено російськими експертами, і з'явилися цікаві перспективи співпраці з вітчизняними виробниками. Про те, що західні науковці влаштовували мовчазний бойкот приладу, ми не згадали ні словом. Так само ми обійшли історію з Мошковіцем, через яку, можна вважати, було зірвано роботу Форуму. Борис Олегович, як завжди, розповідав про перспективи, які почали розкриватися — про нові результати в сфері візуальних мов і про ініціативу на місцях, де молоді люди хочуть відкривати нові регіональні відгалуження Гімназії.

Те, що не озвучив Гуров, мені розповіли Слава і Гнат.

Опісля трагічної загибелі Карманова з'ясувалося, що за Форумом залишилися великі борги перед орендодавцями, і вся страховка після його смерті, що мала належати Віці, дружині Карманова, новопроголошеній Мандодарі Тарі, пішла на покриття виплат підрядчикам — недостатку згодився покрити Ося Айзек. Без вливань з боку Карманова дуже швидко закінчилася проплата за офіс «Соми», і Віктору та його команді довелося з'їхати в класну кімнату в одній із шкіл біля Політеху.

Із невиплаченою за останні три місяці зарплатнею змушені були саморозпуститися науково-розробницькі осередки в Пітері, Таганрозі й Елісті. Свою практику продовжила тільки група з Калуги.

Опісля напруженого, ударного ритму роботи багатьом потрібно було поправити свій психічний тонус. Дуже скоро в психоінженерному

товаристві запанувало розчарування, позаяк без Карманова психоінженери знову опинилися на тому ж місці, де були два роки тому. Розчарувавшись, перевтомившись і перегорівши від надміру яскравих очікувань, багато людей покинуло психоінженерний рух, розсіявшись по езотеричних закутках і роботах. Слава буквально тиждень тому відписав мені листа з Гоа — він планував зимувати там, а на весну полетіти у М'янму, де збирався без обмежень у термінах пожити в своє задоволення і «розібратися у собі» — Славу також добряче трухонуло після форуму, і Заверюха казав, що Слава став іншою людиною. Йому, насправді, пощастило найбільше, тому що Слава виявився одним із небагатьох людей, яким Карманов встиг виплатити гонорар за роботу на Форумі. Решті довелося чекати судового рішення по борговим зобов'язанням «Сомі», при чому Гнат, прийнявши для себе позицію захисника вдови Карманова, став на протилежний бік барикад і старався зробити все, щоб її втрати були мінімальними. Вони з Валерією взяли повну опіку над Вікою і були з нею увесь наступний місяць опісля смерті Карманова. На онлайн-форумі «Омега-психоінженіринг» вони називали її подвійним іменем — Вікторія Карманова, а в дужках неодмінно додавали — «Мандодарі Тара». Що за історія пов'язувала їх з Вікою-Мандодарі Тарою, попри різноманітні чутки, насправді не знав ніхто.

Особливий меланхолійний оптимізм у цьому стрімкому розпаді зберігали тільки двоє людей: Борис Олегович і Віктор Чиж. Борис Олегович був переконаний своєю нордичною меланхолійною впевненістю в тому, що Лінгвошоломом зацікавляться в Міноборони Росії, і при нашій зустрічі запевняв, що на січень у нього призначена зустріч із керівниками наукової програми в Сколково — вони планували створити психоінженерне відділення при науковому містечку і продовжити розробки там.

Що ж до Віктора, то він не сумнівався, що завдяки контактам, отриманим на форумі, він зможе впродовж року зібрати достатньо інвестицій задля того, щоб знову запустити дослідницький проект, направлений на розробку технологій на стику ай-ті і майндверу на базі Лінгвошолома. Правда, і в його відділі, не зважаючи на переїзд з останнього поверху бізнес-центру в холодну і темну класну кімнату, виникли свої проблеми.

Після Форуму відмовилася продовжувати співпрацю Яна Медведьєва, заявивши, що більше не бачить в психоінженерії перспектив і економічного потенціалу. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що патент на модель «Soma Lingvohelmet» не був зареєстрований ані в Росії, ані в Україні, і перш ніж істина буде встановлена в судовому порядку,

доведеться подолати складний юридичний етап поділу авторських прав між «Сомою» і «Нейродайнемікс», які, здається, були готові показати тепер усі свої зуби. Віктор налаштовувався умити руки кров'ю «Нейродайнемікс» і готувався шукати правди через судові процедури, а Борис Олегович із химерною легкістю, яка відома лише науковцям із великим досвідом розчарувань, уже відпустив патент Лінгвошолом і був готовий починати творчий процес від початку.

Що ж стосувалося Віки Карманової (чи, правильніше, Мандодарі Тари), то востаннє ми бачилися на похоронах у колумбарії, поспілкуватися з нею, щоб дізнатися про її психічний і емоційний стан, у мене можливості не було — від усіх сторонніх людей її ревно оберігала Валерія. Гнат написав мені, що Віка хоче продати на аукціоні майно Карманова, зокрема і його колекцію картин, зброї і японської гравюри і виїхати з України. Скоріш за все, повідомляв він, Мандодарі поселиться на березі Боденського озера у незареєстрованій буддійській общині поблизу міста Санкт-Галлен, що у Швейцарії, — на підтримку цієї общини вона й збиралася пожертвувати левову частку доходів з аукціону.

Девід Мошковіц, повернувшись із України, написав лонг-рід про український Форум, про культурні й наукові проекти, що відбуваються зараз на території СНД і про новоарійські рухи й теорії, якими повнилася ця частина світу. Написана стаття була цікаво, в захоплюючому ключі, і я був приємно втішений, що Девід згадав у статті й про мене як про «людину, яка залишила світле враження про Київ і допомогла повірити, що за всім цим безумством є якийсь сенс». Девід багато уваги приділив розборові концепцій Гурова і в коментарях відомих американських лінгвістів спростовував саму можливість того, щоб знання могло передаватися у такий спосіб, як це описував Борис Олегович, назвавши психоінженерів «мілітаризованими послідовниками теорії Сепіра-Уорфа». Гуров зустрів цю статтю, викладену в перекладі на «Омезі», іронічним зауваженням про те, що американці завжди відрізнялися особливою простодушністю і що ми — дві цивілізації, різні світи, не здатні зрозуміти один одного.

* * *

— Доброго вечора, — привіталася Глаша, і ми стиснули наші долоні, як давно закохані, знову опинившись разом. — Ты уже нормально ходишь? Валя говорила, ты с палочкой теперь, как доктор Хаус.

— Пробач, не стримався, викинув її пару тижнів тому, — відповів я. — Хотів спеціально для тебе продемонструвати, як добре я накривую, та, на

жаль, стало ліпше. Проїдемося? Маєш чарівний вигляд. Вагітність тобі до лиця.

— Дякую, — Глаша зашарілася. Пару тижнів назад, коли ми з нею поновили переписку, вона повідомила, що має серйозні стосунки з однією молодою людиною і готується вийти заміж. Схоже, невисловлені почуття так переповнювали нас обидвох, що ми відчували потребу ще раз зустрітися і, власне, Глаша запропонувала зробити місцем зустрічі Таганрог. Я ж, своєю чергою, пригадав цей парк розваг і чортове колесо, до якого ми, власне, і крокували.

— Як справи? Як там Женя? — спитала Глаша, аби якось розпочати розмову.

— Написала недавно. Зараз в Індії. Відривається на повну. Схоже, у неї все добре. Це її країна.

Смирна справді нарешті відписала мені після майже двох місяців мовчання. Просила пробачення, що так довго не озивалася — не було змоги зайти в інтернет. Вона описувала, як спершу поїхала на Гоа, а потім вирушила з компанією друзів мандрувати північною Індією. Я бачив її фотографію з цього періоду — вони з подругою в туалеті якогось клубу, у відвертих сексуальних костюмчиках морячок малюють яскравою помадою губи. «Нехай ніхто не дізнається, куди ми йдемо сьогодні. Ми будемо нечемними» — підписала вона цю фотографію. Однак опісля цього, схоже, маятник хитнувся у протилежний бік, і Смирна оселилася спершу в Ауровілі, містечку послідовників Шрі Ауробіндо, а потім, коли їй це набридло, поїхала в ашрам гуру Саї Рама, відомого своєю здатністю матеріалізовувати з повітря наручні годинники, сарі і золотий пісок. Смирна писала, що це «Бог», і що вона, врешті, по-справжньому змогла повірити в когось. Вона описувала, як Саї Рам на її очах матеріалізував і подарував їй шовкову хустку, і що це допомогло їй укріпитися на духовному шляху. Вона близько двох місяців прожила в ашрамі Шрі Саї Рам Баби, однак Шрі Саї Рам проявив «гру старіння і хвороби», і тисячі його шанувальників, як так само, як і Смирна, вважали, що це живий Бог, молилися за нього і з болем у серці спостерігали за тим, як Баба імітує неміч, аби відігнати матеріалістів і посіяти сумніви у заздрісників. Зрештою Саї Рам залишив тіло, і Смирна написала мені про цей день: «Бог помер. Цілий день ходила і плакала, поки не зрозуміла, що Бог не може померти, що Він все одно вічно поруч, зі мною». Щоб привести себе якось до тями, Смирна подалася на місяць практики віпасани в центр Гоєнка, де пройшла мовчазний ретрит тривалістю в місяць. Повернувшись із ретриту, вона, врешті, вирішила написати мені. Це дивним чином збіглося

з моїм одужанням після аварії.

«Dorohuj Fedjunchyku, — писала вона латиницею з інтернет-кафе у Мумбаї. — Ja zrozumila, shchjo duzhe ljublju tebe i cinuju vse, shcho ty dav meni. I ja duzhe rada, shcho my zmohly vidpustytyodne odnoho, tomu shcho ljubov bez svobody nemozhlyva. Ja bula b rada pobachyty tebe shche raz, koly povernusja z Indiji, ale duzhe xochu, aby ty taky znajshov tu svoju jedynu, kotra dijsno zmozhe jty za toboju zavzhdy i buty bilja tebe poruch.

Xochu podilytysja z toboju malenjkou radistju. Zdajetysja, u mene tut bude simja, xocha ja shche ne mozhu nichoho kazaty z pevnistju. Joho zvaty Mallik, i ja duzhe shchaslyva zaraz i duzhe zakohana. Ce vin zustrichav nas z podruhoju v Deli — ja j podumaty ne mohla, shcho zhyttja mozhe povernutysja takim chynom, shcho my teper budemo z nym razom. Ja duzhe shchaslyva zaraz, I shchyro bazhaju, aby ty був shchaslyvym takozh. Budu proshchatysa. Pyshy! Obijmaju micno, Zhenya».

— Ось туди ми підемо, — я показав Глаші на чортове колесо. — Ти не боїшся висоти?

— А воно взагалі працює? — спитала вона. — Уже вечір.

Під руку, мов старе подружжя, ми повільно йшли через парк, і Глаша розповідала якісь кумедні речі про племінника, і про чудернацького дядька з Америки, який у ЖЖ комічно описував життя в Росії з погляду пастора-цілителя, що приїхав сюди робити бізнес на відеокасетах із цілительськими молитвами. Врешті, ми підійшли до атракціону, колесо якого біля підніжжя здавалося просто неохопним.

— Здрастуйте, — я привітався до жінки у будці. — Скажите, а вы можете нам запустить атракцион?

— Час до закрытия, — незворушно відповіла та.

Ми з Глашею сіли в колесо, і воно, смикнувшись і заскрипівши опорами, поволі стало підіймати нас над землею.

— Немного страшновато, — прокоментувала Глаша тоном великої, вмудрової життям дитини, і стиснула мою долоню. Парк під нами тікав кудись униз, і густі крони дерев тягнулися слідом за нами, наче шерсть на тілі гігантського звіра. Перед нами були лише парк і море, і важке свинцеве небо над головою. Скоро й справді сутінки.

— Я тобі хочу розказати все те, що обіцяв. Про Женю, Карманова і таке інше. За цей рік трапилося багато всього.

— Я вся во внимании.

— Це дуже довга історія.

— Мы сможем продолжить в кафе.

— Ну гаразд, — погодився я. — Усе почалося з того, що ми з товаришем

поїхали на Зону, на камінь бажань. Те саме місце, яке охороняв Русич. І я попросив у Зони... не знаю... може, якоїсь осмисленості життя, може, якогось кардинального повороту. Зрештою, яка різниця, що я просив — все одно, Зона дає те, що ти хочеш по-справжньому. Вона мені дала, при чому, стільки, що я не зміг усього й забрати... Я тільки досі не можу зрозуміти, що ж саме я отримав...

Коли уже зовсім споночіло, жінка в жилеті вимкнула колесо і наказала нам вилазити з кабінки. Засвітилися ліхтарі, а в темних закапелках парку зависла густа осіння тінь.

* * *

Я закінчив історію аж перед дванадцятою, коли вже мало закриватися кафе, а потім розповів ще трохи, поки проводжав Глашу до будинку, де мешкав Бе-О-Ге.

— І що ти збираєшся тепер робити? — спитала, врешті, вона. Історію я вже якось розповів, і ми мали прощатися — було вже надто пізно, надто холодно і до того ж, не надто романтично.

Я знизав плечима.

— Це дорога, — сказав я.

— Дійдуть не всі, — закінчила вона, і ми усміхнулись одне одному. Тепло, приязно, прощально. Ми ніколи не будемо разом так, як я це колись уявляв. Але між нами залишиться ця розмова, цей вечір на чортовому колесі. І незмінність минулого додавала мені сил.

Київ, 23 березня, 2016 рік

Нотатки

[← 1]

1

Бенкет відбувся в прекрасному замку у час цвіту вишні.

Де тепер світло, яке затьмарювало келихи і відлетіло крізь старі сосни?

Скорпіонс «Місяць над зруйнованим замком»

(стародавня японська пісня)